

Η ΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΔ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ — ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Σ Τ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι

Εσωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ Δραχ. 250.—

Νομιζῶν Προσώπων, Ὁρ-
γανισμῶν, Τραπεζῶν Δραχ. 300.—

Ἐξωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ Δολλ. 15.—

Ἐξάμηνος κ.λ. (ἀναλόγως)

Τιμὴ τεύχους Δραχ. 50.—

Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς

Α. Ι. ΒΡΑΝΟΤΣΗΣ (Ἀθῆναι)

ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)

ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Ἀθῆναι)

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Ἀθῆναι)

Ἐμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς Σμύρνης ἀριθ. 11, Ἰωάννινα, Τηλέφ. 26.659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Στεφ. Μπέττη	: Ζαχαρίας Γεργάνος (ἱστορ. μονογραφία)	Σελ. 129
Κώστα Π. Βλάχου	: Διέनेξι Ἀναστ. Σακελλαρίου καὶ Ἐφόρων Ἐκπαι- δευτικῶν Κατ)των Ἰωαννίνων (ἱστορ. στοιχεῖα)	» 140
Δημ. Παπαζήση	: Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι) (ἱστορ. μονογραφία)	» 150
Φραγκ. Ντὲ Μονκάντα (με- τάφρ. Μάγιας - Μαρίας Ρούσσου)	: Ἡ ἐκστρατεία τῶν Καταλανῶν καὶ τῶν Ἀραγωνέ- ζων (χρονικὸν)	» 162
Κώστα Π. Λαζαρίδη	: Παραδοσιακὰ παιγνίδια (λαογρ. μελέτη)	» 166
Κων. Μηνᾶ	: Μερικὲς ἀπόψεις γιὰ τὴν ἀρχαία τραγωδία (φιλο- λογικὴ μελέτη)	» 190
Παύλου Δ. Κυριακίδου	: Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τοῦ κλήρου τῆς Ἱερᾶς Μη- τροπόλεως Ἰωαννίνων (μελέτη)	» 191
Τάκη Τσιάκου	: Τὰ ἴχνη — Πικρὲς χαρὲς καὶ σκέψεις (ποιήματα)	» 201
Νίκου Μπαζιάνα	: Ἐν ἀκμῇ ματαιότητος (ποιήματα)	» 201
Βασ. Κ. Μάργαρη	: Στὰ Τζουμέρκα (ὁδοιπορικὸ)	» 201
Κώστα Ν. Νικολαΐδη	: Τ' ἀντρειωμένου μας ἡ μάνα (ποίημα)	» 211
Περικλῆ Λεύκα	: Τὸ ποτήρι (ποίημα)	» 21
Ι. Παπαδημητρίου	: Ἡ ἀνοιξη (ποίημα)	» 21
Δημ. Σκυλίτση	: Ἐκτέλεση — Πάγκ - Βεῖ (ποιήματα)	» 21
Γιώργου Ματθ. Οἰκονόμου	: Ἡ Χίμαιρα τῆς ἐλευθερίας (δοκίμιο)	» 22
Κώστα Μανθ. Οἰκονόμου	: Τρίπτυχο μονολόγου (ποίημα)	» 22
Μιχ. Ἀνεμοδουρᾶ	: Τοῦ πεινασμένου τὸ ψωμί (ποίημα)	» 22
Στ. Νυδριώτη	: Ζήτημα χρόνου (διήγημα)	» 22
Μαξιμ Γκόρκυ (μετάφρ. Μί- λιας Ροζίδη)	: Τὸ τραγούδι τοῦ ἀλμπατρός (ποίημα)	» 23
Γιάννη Σαραλῆ	: Ὁ κατσκοπημένος (διήγημα)	» 23
Stewart Conn (μετάφρ. Π. Κα- ραγιώργου)	: Αὐτοκτονία (ποίημα)	» 24

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ὡ μ α τ α: Τὸ κληροδότημα Στέφανου Βασιλάκου (Τὰ Σιωμοπούλου) — Ἡ «Η. Ε.» εὐχαριστεῖ (Συντάξεως) — Μνήμη Κυπρίων (Χρ. Ζιτσα-
ας) — «Ἑλλάς - Κύπρος - Τουρισμός» (Δ. Κόκκινου) — Ὁ Δ' Πανθεσσαλικὸς Διαγ-
νισμός — Ἑλληνικὴ διαφήμιση καὶ γλώσσα (Ν. Τέντα). — Ν ε κ ρ ο λ ο γ ῖ α: Νῆ-
Καββαδίας (Ν. Τέντα). — Κ ρ ι τ ι κ ῆ τ ο ῦ β ι β λ ῖ ο υ.—

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξεως: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου, 51 - Ἰωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διδολῆ, 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ/νίκη
ΤΥΠΟ — ΑΛΦΑ, Γ. Μπαμπούση - Α. Μαλλιάρης Ο.Ε.
Ἀχελώου 6, Σφαγεία - Θεσσαλονίκη, τηλ. 531.406

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΔ'

♦ ΜΑΡΤΙΟΣ — ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1975 ♦

ΤΕΥΧΟΣ 275-276

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΓΕΡΓΑΝΟΣ

«Ἱερομόναχος καὶ πρωτέκδικος Ἄρτης»

Ἀφορμὴ νὰ καταπιασθῶ μὲ τὸ Ζαχαρία Γεργάνο, λησιμονημένο θεολόγο καὶ λόγιο τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ ΙΖ' αἰῶνα, στάθηκε τὸ χωριὸ Γιωργάνοι τῆς Λάκκας - Σούλι, ποὺ διασώζει ἀναμφισβήτητα, συνδεόμενο μὲ σχέσεις καταγωγῆς ἢ ιδιοκτησίας, τὸ ὄνομα τῆς παλιᾶς ἡπειρωτικῆς οἰκογένειας τῶν Γιωργάνων ἢ Γεργάνων, μέλος τῆς ὁποίας, τὸ ἐπιφανέστερο, ὑπῆρξε αὐτὸς ὁ Ζαχαρίας.

I.

Περιορισμένες πολὺ καὶ συχνὰ ἀσαφείς καὶ ἀντιφατικές εἶναι οἱ ὑπάρχουσες γιὰ τὸ Ζ. Γεργάνο¹ εἰδήσεις, ἀφοῦ καλὰ - καλὰ, οὔτε πότε γεννήθηκε οὔτε ποῦ καὶ πότε ἀκριβῶς πέθανε, δὲν ξέρουμε. Τὸ ὅτι ὅμως ἀνήκει στὴ λαμπρὴ πλειάδα τῶν Ἑλλήνων θεολόγων τῆς ἐποχῆς, καθὼς ὁ Μητροφάνης Κρήτόπουλος, ὁ Μάξιμος Καλλιπολίτης, ὁ Νικόδημος Μεταξᾶς, ὁ Θεόφιλος Κορυδαλλέας, ὁ Ναθαναὴλ Κωνόπιος καὶ ὁ ἐξοχώτερος τῶν Πατριαρχῶν τῆς Τουρκοκρατίας Κύριλλος Λούκαρις, ποὺ ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Διαμαρτύρησι ἐπεχείρησαν νὰ ἐκσυγχρονίσουν καὶ ἀναμορφώσουν τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴ ζοφερὰ ἐκείνη περίοδο, ἀξίζει νὰ ἐρευνηθῇ ἡ ζωὴ καὶ ἡ πολιτεία του.

«Ἐγεννήθη ὁ Ζ. Γεργάνος, ἐν Ἄρτῃ ἐκ περιφανῶν γονέων» λέει ὁ Σάθας², καὶ ἐδῶ, σ' αὐτὴ ὅλη - ὅλη τὴν εἰδηση, σταματοῦν γιὰ τὸ μακρὸ ἀπὸ τὴ γέννηση καὶ ὡς τὸ μισεῖό του στὴ Δύση διάστημα, οἱ ἐπίσημες γι' αὐτὸν γνώσεις μας.

Καὶ τὸ ὅτι γεννήθηκε στὴν Ἄρτα, βεβαιώνει ὁ ἴδιος ὁ Γεργάνος, υπογράφοντας τὰ ἐκδομένα καὶ ἀνέκδοτα ἔργα του, προλόγους ἢ προτασσόμενες σ' αὐτὰ ἀφιερωτικές ἐπιστολές, καθὼς τὴν Καينὴ Διαθήκην καὶ τὴν Κατήχησίν του, ποὺ ἐκδόθηκαν στὴ Βυτεμβέργη τὸ 1622 καὶ τὴν ἀνέκδοτη ἀπομείνασα «Ἐξήγησιν εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου», γραμμένη τὸ 1626. Τὸ πρῶτο, καθὼς ὁ τίτλος του ἀναφέρει, ἐκδόθηκε «ἐπιμελείᾳ τοῦ Ζαχ. Γεργάνου, εὐγενοῦς ἐκ πόλεως Ἄρτης» τὸ δεύτερο, καθὼς οἱ Λάμπρος³ καὶ Λεγκράν⁴, ποὺ εἶδαν τὴ σπανιώτατη ἐκδοσὴ μαρτυροῦν, «Ζαχαρίου Γεργανοῦ, γράφει, εὐγενοῦς ἐκ τῆς ὑπερφήμου πόλεως Ἄρτης...» ἢ «Ζαχαρίας Γεργανὸς ἐκ πόλεως Ἄρτης» καὶ στὸ τρίτο υπογράφοντας ἀφιερωτικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν τότε Μητροπολίτη Ἄρτας Γαβριήλ, καθὼς πάλι ὁ Λάμπρος⁵, ποὺ εἰ-

δε τὸ χειρόγραφο, ἀναφέρει, τελειώνει: «Ἐν Χριστῷ δοῦλος Ζαχαρίας ἱερομόναχος καὶ πρωτέκδικος Ἄρτης». Ἀλλὰ καὶ ὁ λατινόφωνος κρητικὸς θεολόγος σύγχρονός του Ἰω. Ματθαῖος Καρυοφύλλης, δριμύς ἐπικριτὴς τῆς Κατήχησης τοῦ Γεργάνου, γράφει, πὼς «οὗτος, ὁ Γεργάνος, κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἄρτην»⁶.

«Ἀξιον ἐν τούτοις σημειώσεως, παρατηρεῖ ὁ Λάμπρος⁷, εἶναι ὅτι ἐνίοτε εὐρίσκομεν ὑπογραφόμενον τὸν Ζαχαρίαν «Zacharias Gerganus Ithacensis graecus» καὶ ὁ Σχμίδιος ἐν ἐπιγράμματι αὐτοῦ εἰς τὸν Γεργανὸν καλεῖ αὐτὸν «Γεργάνου τοῦ Ἰθακέως». Ἀξιον ἐπίσης σημειώσεως εἶναι ὅτι ἐνιαχοῦ ἐνῶ τὸ λατινικὸν κείμενον φέρει τὴν ὑπογραφὴν Zacharias Gerganus Ithacensis Graecus, τὸ ἀπέναντι αὐτοῦ ἑλληνικὸν κείμενον φέρει τὴν ὑπογραφὴν Ζαχαρίας Γεργανὸς ἐκ πόλεως Ἄρτης».

Ἡ πιθανώτερη ἐξήγηση στὴν παραπάνω πρώτη παρατήρηση τοῦ Λάμπρου εἶναι ὅτι ἓνα μεγάλο μέρος τῆς νεανικῆς του ἡλικίας ἐπέρασε ὁ Γεργάνος στὴν Ἰθάκη, ὅπου φαίνεται εἶχε καταφύγει γιὰ λόγους ἴσως ἀσφάλειας ἢ οἰκογένειά του καὶ μέ τὴν ὁποία, τὴν Ἰθάκη, εἶχε τόσο συνδεθῇ ὥστε νὰ τὴ θεωρῇ, ἐξ αἰτίας καὶ τῆς φήμης της, ὡς δευτέρη πατρίδα. Γιὰ τὴ δευτέρη, τῆς διαφορετικῆς δηλ. ὑπογραφῆς ὑπὸ τὰ λατινικά καὶ ἑλληνικά κείμενά του, ὑποθέτουμε, πὼς, ἐκτὸς τῆς ἰδιοτροπίας του ἴσως νὰ διακηρύττει τὴ διπλὴ καταγωγὴ του, ἦταν στοὺς λατινομαθεῖς γνωστὸς ὡς καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἰθάκη, στοὺς δὲ ὁμοεθνεῖς καὶ συμπατριῶτες του ὡς καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἄρτα.

Πότε ὅμως γεννήθηκε ὁ Ζαχ. Γεργάνος; Τὸν ἀκριβῆ ἢ καὶ πιθανώτερο χρόνο τῆς γέννησής του καίμια ἀπὸ τίς ὁσες ἔχω ὑπ' ὄψιν μου πηγές δὲν μνημονεύει. Εἰκάζω ὅμως καὶ ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοδίκη, πὺ ἐφερε εὐρισκόμενος στὴν Ἄρτα, καὶ ἀπὸ τὸ χρόνο ἐμφάνισής του σὰν φοιτητὴ στὴ Γερμανία (1619), πὼς γεννήθηκε περὶ τὸ 1590. Παιδεῖα ἀνώτερη ἑλληνικὴ δὲν φαίνεται νὰ ἐγεύτηκε ὁ Γεργάνος, παρ' ὅτι ἦταν γόνος ἀρχοντικῆς οἰκογένειας. Τὸ ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος στὸν πρόλογο αὐτῆς τῆς ἀνέκδοτης «Ἐξηγήσεως τοῦ εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν» τὸν ὁποῖον κατακλείει μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «Τὰ λοιπὰ θέλεις εὑρεῖν, ἀγαπητὲ ἀναγνώστα, ἐν τῷ παρόντι ἔργῳ πολλὰ ἐναντία τῆς Γραμματικῆς καὶ ζητῶ παρὰ σοῦ συγχώρησιν ὅτι Ρωμαῖος εἶμαι τῇ πίστει, Λατῖνος δὲ τῇ γλώσσᾳ...».

Ἀδυνατῶ νὰ ἐξηγήσω, πὺ ἔμαθε, σὲ τόση μάλιστα ἔκταση, τὰ λατινικά του ὁ Γεργάνος καὶ παράμεινεν ἐν τούτοις πιστὸς στὴν πατρικὴ του πίστη. Νὰ ὑποθέσω ὅτι ἐφοίτησε γιὰ ἱκανὸ διάστημα πολὺ νέος στὸ Κολλέγιο τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου στὴ Ρώμη, ὅπου εἰσάγονταν καὶ μορφώνονταν δωρεὰν διαλεγμένα Ἑλληνόπουλα γιὰ νὰ μεταβληθοῦν ἀργότερα σὲ φανατικούς κήρυκες τοῦ καθολικισμοῦ στὴν πατρίδα τους, φαίνεται παρακινδυνευμένο. Τὸ ὅτι ὅμως σπούδασε νέος, λίγο ἢ πολὺ, σὲ Πανεπιστήμιο ἰταλικὸ ἴσως, καὶ μάλιστα νομικά, γιὰ νὰ δικαιολογητῇ ἡ ἀνώτερη, πὺ κατεῖχε στὴν πατρίδα του, δικαστικὴ θέση, πρέπει νὰ θεωρῇται μᾶλλον βέβαιον. Ἀπὸ τὴν ἀφιερωτικὴ ἀκόμα πρὸς τὸν μητροπολίτη Γαδριήλ ἐπιστολή, πὺ μνημονεύσαμε, τὸν ὁποῖον προσφωνῶντας ἀποκαλεῖ «ἐμὸν κατὰ πνεῦμα πατέρα» συμπεραίνομε, ἐρμηνεύοντας αὐτὴ τὴν ὁμολογούμενη πνευματικὴ τῶν δύο συγγένεια, πὼς ὁ Γεργάνος ὥφειλε ἴσως στὸ δεσπότη αὐτὸν τὴ χειροτονία του σὲ ἱεροδιάκονο, τὸ ὅτι δὲ στὴ συνέχεια τῆς ἰδίας ἐπιστολῆς ἀπευθύνει τὸν «ἐν Χριστῷ ἀσπασμόν» πρὸς τοὺς εὐγενέστατους ἀρχοντες τῆς πόλης «ἐδικώτερους» καὶ συνδεδεμένους, καθὼς γράφει, «μέ τὸν σύνδεσμον τοῦ αἵματος», πὺ τοὺς καλεῖ μέ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ὑπουργήματά τους, δικαιολογεῖ καὶ τὸ δικό του ὑψηλὸ τίτλο «τοῦ πρωτέκδικου⁸ τῆς πόλεως Ἄρτης», τοῦ πρώτου δηλ. δικαστῆ της, καθὼς καὶ τὸ ὅτι ἀποδήμησε ἀπὸ τῆς γενέτειρας ὠριμὸς πιά ἄνδρας.

Τὸ 1619 λοιπὸν ἐμφανίζεται φοιτητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Γερμανικῆς Βυτεμβέργης, πὺ ἐκλείσε ἑκατὸ χρόνια πρίν, αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς Διαμαρτυρήσεως

Λούθηρος, προστατευόμενος μάλιστα ως αυτός ο Γεργάνος λέγει «του βασιλιά της Σαξονίας»⁹. Πώς όμως βρέθηκε εκεί ο Γραικός ευπατρίδης και από ποιόν συστημένος εκέρδισε την εύνοια του ήγεμόνα, ώστε να σπουδάξει με έξοδά του, δεν ξέρουμε. Σ' αυτό το Πανεπιστήμιο παρακολούθησε θεολογικά και φιλοσοφικά μαθήματα «ίκανόν δὲ χρόνον, καθὼς ὁ Ζαβίρας γράφει, ἠκροάσατο τοὺς τῶν Καλβινιστῶν καὶ Λουθηρανῶν σοφοὺς»¹⁰. Ἰκανὸν ἀλλὰ πόσον, δὲν μπορούμε μὲ ἀκρίβεια νὰ ὀρίσουμε. Πάντως τὸ 1622 βρίσκεται στὴ Βυτεμβέργη, καθὼς ἡ κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἔκδοση τῶν δύο ἔργων του μαρτυρεῖ. «Ὑποθεῖτα, γράφει (ἡ Καινὴ Διαθήκη του) ἐν τῇ Οὐτεμβέργη. ἔτει τῆς ἐποχῆς τῶν χριστιανῶν ἀρχῆς» καὶ ἡ Κατήχησή του «ἐν τῇ Οὐτεμβέργη. ἐτυπώθη τῇ τῆς Θεανθρωπογονίας (sic) 1622 ἔτει». Στὴν ἐπιγραφή δὲ τοῦ τρίτου καὶ ἀνέκδοτου ἔργου του, ποὺ ἀντίγραφό του εἶδε στὴν Ὁξφόρδη καὶ περιέγραψε ὁ Λάμπρος μὲ χρόνον συγγραφῆς του τὸ 1626 χωρὶς ἀναφορά τόπου, ἀναγράφει καὶ τὸ νέον τίτλο του ὁ Γεργάνος, τοῦ θεολόγου δηλαδὴ. «Ζαχαρίου, λέει, ἱερομονάχου τοῦ Γεργάνου τοῦ τῆς ἀγίας θεολογίας διδασκάλου καὶ πρωτεκδίκου Ἀρτης».

Φαίνεται πὺς καὶ μετὰ τὸ 1622 καὶ μέχρι τὸ 1626 τοῦλάχιστον, ἐξακολουθοῦσε τὶς σπουδές του στὴ Βυτεμβέργη ἢ σ' ἄλλες γερμανικὲς πόλεις — «περιηγηθεὶς τὴν Γερμανίαν» γράφει ὁ Σάθας — ἐπότε καὶ στὸ διάστημα αὐτὸ ἀνακηρύχθηκε «τῆς ἀγίας θεολογίας διδασκαλός». Φαίνεται ἀκόμα, πὺς ὁ Γεργάνος ἔκανε λαμπρὲς σπουδές, ἀπόκτησε στὴ διάρκεια τοὺς μεγάλους γνωριμίες καὶ κοσμογυρισμένος ἦταν. Γιατὶ στὰ πολλὰ ποὺ ἀφιερῶνουν στὴν Κατήχησή του ἐπιγράμματα, ξένοι ἰδίως καὶ ὁμηγετὲς τῆς Φιλοσοφίας, τὸν ἀποκαλοῦν «τῶν Γραικῶν θεολογώτατον» «καλὸν ἐν Ἑβραίοις γράμμασιν ὄνομα ἔχων» «θεολογίης ἐρμηγέα θειοπάτακτον» καὶ «ἄλλον Ὀδυσσέα». Πότε ἐπέστρεψε στὴν πατρίδα ὁ Γεργάνος, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστό. Πιστεύω, πὺς μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του στὴ Βυτεμβέργη καὶ τὶς τυχόν ἐπισκέψεις ἢ περιπλανήσεις του σὲ διάφορες πόλεις τῆς Δύσης, ἦρθε μετὰ τὸ 1626 στὴν Κων) πόλη, ἀποφασισμένος νὰ πάρῃ μέρος στοὺς σκληροὺς ἀγῶνες τοῦ Λούκαρι καὶ στὸ πλευρὸ του σὰν ὁμοϊδεάτης του, γιὰ τὴ διάσωση τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν παπικὴ ἀρπακτικότητά ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναμόρφωση καὶ ἀναγέννησίν της. Ὁ Σάθας μάλιστα γράφει πὺς «ἐπαναστρέψας, ὁ Γεργάνος, εἰς Κων) πόλιν προεχειρίσθη Μητροπολίτης Ναυπάκτου...» πράγμα ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ὑπόθεση, πὺς ἡ Βασιλεύουσα ἦταν ἡ ἀφετηρία τοῦ εἰς Εὐρώπην ταξιδίου του. Δὲν ἀποκλείω στὸ σημεῖο αὐτὸ γνωριμία του προγενέστερη, πρὸ τοῦ 1619 δηλαδὴ, μὲ τὸ Λούκαρι, πατριάρχῃ Ἀλεξάνδρειας τότε, ποὺ σύναξε στὴν Πόλη καὶ τὴν μὲ προτροπὴ του μετάβαση τοῦ Γεργ. στὴ Δύση γιὰ σπουδές, ἀφοῦ τὸν ἐφοδίασε μὲ συστατικὰ πρὸς ἐπιφανεῖς γνωστοὺς τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ γράμματα, καθὼς συνέβη λίγο ἀργότερα μὲ τοὺς συνομηλίκους του Μητροφάνη Κρητόπουλο καὶ Μάξιμο Καλλιπολίτη. Μιὰ ἄλλωστε ἀπὸ τὶς κατηγορίες, ποὺ οἱ λυσσαλέοι ἐχθροὶ τοῦ Πατριάρχῃ Ἰησοῦτες ἐκτόξευαν ἐναντίον του, ἦταν πὺς ἔστελνε νέους «νὰ σπουδάσουν σὲ Πανεπιστήμια τῆς Ἀγγλίας, ὅπου διδάσκονται τὴν πλανεμένη αὐτὴ διδασκαλία (τὸν Καλβινισμό), γιὰ νὰ τὴ διασπείρουν στὴν Ἀνατολή ἔπειτα»¹¹. Ἴσως ἀκόμα νὰ κλήθηκε ὁ Γεργ. ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Πατριάρχῃ νὰ ἐπιστρέψῃ, καθὼς ἔκανε καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους μορφωμένους γιὰ νὰ τὸν βοηθήσουν στὸ ἔργο του. Πάντως τὸ 1632 «ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀμρουάδ τοῦ Δ' καὶ Πατριάρχου Κυρίλλου Α' Λουκάρεως, καθὼς γράφει ὁ Σεοαφείμ Βυζάντιος, ἀγνωστο ἀπὸ ποῦ ἀντλῶν τὴν πληροφορία, βρίσκουμε τὸ Γεργάνο Μητροπολίτη στὴν πατρίδα, «ἐν ἔτος ἀρχιερατεύσαντος, λέει, καὶ ἀποβληθέντος».

Ἐς σημειωθῇ πὺς ὁ ἐθνομάρτυρας Πατριάρχῃ Κύριλλος Λούκαρις, τὸ γένος, κατὰ τὸ Σάθα, Ἠπειρώτης, ποὺ πατριάρχευε τὸ χρόνο αὐτὸν γιὰ τρίτη κατὰ σειρά φορά, ἐγνώριζε δέκα χρόνια τοῦλάχιστον γληγορώτερα ἀπὸ τὴ χειροτονία του τὸ Ζαχ. Γεργάνο. Μάλιστα ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς τοῦ καθολικισμοῦ Λ. Φ. Βὸν Πάστορ,

μνημονεύει τὸν Ζαχαρία σὰν μαθητὴ τοῦ Λούκαρι, πληροφορία ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμα διασταυρωθῇ¹².

Ἀπὸ τότε δηλ. (1622), ποὺ ὁ Γεργάνος ἐξέδωκε στὴ Βυτεμβέργη τὴν Κατήχησή του ἀντίτυπα τῆς ὁποίας εἶχαν φθάσει καὶ κυκλοφορήσει στὴν Βασιλεύουσα μὲ πρωτοβουλία τοῦ Πατριάρχου. Διαδόθηκε μάλιστα ἡ φήμη, πὺς ὁ ἴδιος ὁ Λούκαρις δημοσίεψε τὴν Κατήχηση, γεγονὸς, ποὺ ἀναφε τὴν κατακραυγὴ γιὰ τὶς περιεχόμενες στὸ σύγγραμμα μεταρρυθμιστικὲς ἰδέες καὶ τὴ συκοφαντικὴ μαγία τῶν ἄσπονδων ἐχθρῶν τοῦ Ἰησοῦτων. «Φαίνεται, γράφει σὲ ὠραία μελέτη τοῦ γιὰ τὸ μαρτυρικὸ Πατριάρχου ὁ Γ. Χ' Ἀντωνίου, πὺς ὁ Κύριλλος ὑποδέχτηκε ἐγκάρδια τὴν κατήχηση αὐτή, ποὺ εἶχε ὠρισμένες ἀναμορφωτικὲς τάσεις καὶ ποὺ ἔκανε τὴν ἐμφάνισή της λίγο μετὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ σὰν Πατριάρχου Κων)πολης, σὰ βιβλίον χρήσιμο στὴ δική του προσπάθεια ν' ἀναμορφώσῃ τὴν Ἑλλ. Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ τὴν κυκλοφόρησε στὴν Κων)πολη...»¹³.

Εἶναι ἐποχὴ ποὺ ἡ Ὁρθοδοξία περνάει μέρες δύσκολες, καθὼς οἱ λατίνοι ἐντείνουν τὶς δυνάμεις καὶ κάθε μέσο μετέρχονται γιὰ ἐπικράτηση στὴν Ἑλληνικὴ Ἀνατολή, ἐνῶ οἱ Προτεστάντες προσπαθοῦν 'κι αὐτοὶ νὰ ἐπιβληθοῦν ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἀνάγκη τῶν Ἑλλήνων νὰ τοὺς προστατέψουν. Τελικὸ καὶ μέγα θῦμα τοῦ σκληροῦ καὶ ἀνίσου ἀγῶνα μεταξὺ καθολικῶν καὶ Λούκαρη, θὰ εἶναι αὐτὸς ὁ μεγάλος Πατριάρχης, γεγονὸς ποὺ θὰ σημάνη καὶ τὸ τέλος τῆς ἐξυψωτικῆς καὶ ἀναμορφωτικῆς τῆς Ἐκκλησίας προσπάθειας καὶ τὴν ἐξαφάνισή τῶν ἁμεσῶν συνεργατῶν καὶ βοηθῶν του.

Σ' αὐτοὺς τοὺς τελευταίους ἀνάμεσα καὶ τῇ μοῖρα τους, συναριθμεῖται φαίνεται καὶ ὁ δικὸς μας Γεργάνος. Ἡ πληροφορία τοῦ Σερ. Βυζάντιου δανεισμένη ἴσως ἀπὸ τὸν Ἀρλέσιο¹⁴, πὺς χειροτονήθηκε δηλ. ἀπὸ τὸν Λούκαρη μητροπολίτης Ἄρτας τὸ 1632 δὲν εἶναι καθαρή. Γιατὶ τὸν ἴδιο αὐτὸν χρόνον κατὰ μῆνα Φεβρουάριο φέρεται μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης ὁ Γαβριήλ, ποὺ ὑπογράφει σὰν τέτοιος μεταξὺ ἄλλων πατριαρχικὸ ἐπιτίμιο κατὰ τῆς ἐκκλησίας Ζακύνθου. Ὁ Γαβριήλ ἀκόμα αὐτὸς ἀναφέρεται μητροπολίτης Ἄρτης καὶ στίς ἀρχές τοῦ 1633 «τούτου δὲ τὸ ζῆν ἀποβαλλόντος πρὸ ὀλίγου ἐξελέγη (8 Ἰουνίου 1633) ὁ ἱερώτατος Μητροπολίτης Διδυμοτείχου κύρ Λαυρέντιος». Στούς ἐπισκοπικούς, μ' ἄλλα λόγια, καταλόγους Ἄρτας καταρτισμένους μὲ βάση τοὺς πατριαρχικοὺς κώδικας, Ζαχαρίας Γεργάνος μητροπολίτης της, δὲν μνημονεύεται¹⁵. Φαίνεται πὺς μᾶλλον ἐπίσκοπος μιᾶς ἀπὸ τὶς πέντε ἐπισκοπές της χειροτονήθηκε ὁ Γεργάνος καὶ ὄχι μητροπολίτης Ἄρτας. Γιὰ τοὺς λόγους τώρα τῆς ἀποβολῆς ἢ καθάρσεώς του ἀπὸ τὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα, δὲν ὑπάρχει, ὅσο ξέρω, καμιὰ πληροφορία. Τὸ πιθανώτερον εἶναι, πὺς ἡ συκοφαντία τῶν ἄσπονδων ἐχθρῶν τοῦ καθολικῶν, ὡς πατισμένον δηλ. «τὰ δόγματα τῆς λουθηροκαλδινικῆς αἰρέσεως», γιατί ἦταν ἀπὸ τοὺς λίγους λατινομάστιγες ὁ Γεργάνος, ποὺ διαδόθηκε ἀπ' αὐτοὺς στὸν τόπο του, ἔπαιξε ἀποφασιστικὸ ρόλο. Κι ὁ φίλος καὶ πνευματικὸς του πατέρας μητροπολίτης Γαβριήλ ἦταν ἐτοιμοθάνατος ἢ δὲν ζοῦσε νὰ τὸν συμπαρastaθῇ.

Ἀπὸ δὴ καὶ πέρα χάνονται ὀριστικὰ τὰ ἔχνη τοῦ Γεργάνου. Ποῦ δηλ. κατευθύνθηκε μετὰ τὴν τυχὸν φυγὴ τοῦ ἀπὸ τὴν Ἄρτα, ποὺ διαβίωσε τὰ ὑπόλοιπα χρόνια τῆς ζωῆς του καὶ ποῦ «τὸ ζῆν ἐξεμέτρησε», παραμένει ἐπίσης ἄγνωστο. Περίεργο δὲ πὺς οὔτε ὁ Μελέτιος, ὁ Γεωγράφος δηλ., ποὺ χρημάτισε ἀργότερα Μητροπολίτης Ἄρτας, δὲν μνημονεύει καὶ στὴν Ἐκκλησιαστικὴ του Ἱστορία τὸ Γεργάνο, ἐνῶ δὲν παραλείπει ν' ἀναφέρει τὸν ὁμόφρονά του Θ. Κορυδαλλέα, ποὺ κι' αὐτὸς μετὰ τὸ Γεργάνο καὶ «ἐπὶ μερικὸν χρόνον» ἀρχιεράτευσε ἐκεῖ¹⁶.

II.

Καθὼς εἶπαμε ὁ Γεργάνος ἐξέδωκε εὐρισκόμενος στὴ Βυτεμβέργη τὸ 1622 δύο του βιβλία, τὴν Καινὴ δηλ. Διαθήκη του καὶ τὴν Κατήχησή του. Τοῦ πρώτου ὁ πλή-

ρης τίτλος είναι ὁ ἀκόλουθος: «α - ω. ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ εἰς δόξαν ΤΟΥ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΥ ΕΝΟΣ ΤΡΙΣΥΓΙΟΣΤΑΤΟΥ ΘΕΟΥ τοῦ ΠΑΤΡΟΣ καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ οἰκοδομήν τε τῶν φιλοθέων καὶ εὐλαβῶν Ρωμαίων Προμηθεῖα μὲν καὶ ἀναλώμασι τοῦ θεοφιλεστάτου κυρ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ Θεσσαλονίκης τοῦ τῆς Ἱερисσοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Ὄρους ἐπισκόπου: καὶ τοῦ εὐλαβεστάτου κυρ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ἱερέως τῆς πόλεως - ἀγίας ἐργοδιώκτου, τοῦ λογιωτάτου κυρ ΕΡΑΣΜΟΥ ΣΧΜΙΔΙΟΥ Δηλιτιανοῦ Μουσίου τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Μαθηματικῶν ἐν τῇ πολυθρυλλήτῳ ΟΥΪΤΕΜΒΕΡΙΪΚΗ Ἀκαδημίᾳ Διδασκάλου· ἐπιμελεῖα δὲ τοῦ ΖΑΧΑΡΙΟΥ ΓΕΡΓΑΝΟΥ εὐγενοῦς ἐκ πόλεως Ἄρτης. Τυπωθεῖσαι δὲ ἐν τῇ Οὐίτεμβέργῃ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου Βωρεκίου Χαλκογράφου ἔτει τῆς ἐποχῆς τῶν χριστιανῶν αχκβ». Καὶ στὸ τέλος: «Ἐτυπώθη ἐν Οὐίτεμβέργῃ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου Βωρεκίου χαλκογράφου. Τυποθεσίαν τελέσαντος τοῦ Θωμᾶ Τειχμάνου τῇ θ' τοῦ Φεβρουαρίου ἔτει τῆς τῶν Χριστιανῶν ἐποχῆς αχκβ'» (εἰς 4ον σελ. 4 ἄ.α. + 598 + 2 ἄ.α. Τίτλος κόκκινος καὶ μαῦρος ἐντὸς πλασίου). Ἐκδόση, κατὰ τὸ Λεγκράν, πολὺ σπάνια (trés rare)¹⁷. Ἀλλες γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Γεργάνου εἰδήσεις, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παραπάνω δυστυχῶς δὲν ἔχουμε. Τῆς δὲ κατήχησης ὁ τίτλος, ὅπως πάλι ὁ Λεγκράν τὸν διασώζει, εἶναι: «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ εἰς δόξαν τοῦ φιλανθρώπου ΘΕΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ καὶ τιμὴν βοήθειάν τε τῶν φιλοθέων Ρωμαίων ἐγράφη ὑπὸ ΖΑΧΑΡΙΟΥ ΓΕΡΓΑΝΟΥ εὐγενοῦς ἐκ τῆς ὑπερρήμου Ἄρτης. Ἐν τῇ Οὐίτεμβέργῃ ἐν τῇ τοῦ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΒΟΡΕΚ ΧΑΛΚΟΓΡΑΦΙΑ ἐτυπώθη τῷ τῆς θεανθρωπογονίας (sic) 1622 ἔτει.

Ἀποστάτα κάρφος τῷ ὀφθαλμῷ σου ἔσομαι Πάπα».

Τὸ βιβλίον γράφει, ἀμέσως παρακάτω ὁ ἴδιος βιβλιογράφος, πὺ τὸ χαρακτηρίζει σπανιώτατο (Livre de la plus grande rareté), εἶναι σὲ σχῆμα 8ο ἀποτελούμενο ἀπὸ 20 φύλλα ἄ.α. 272 σελ. καὶ 1 φύλλον ἐπίσης χωρὶς ἀρίθμηση. Πάνω ἀπὸ τὸν τίτλο, τυπωμένον μὲ μαῦρο καὶ κόκκινα γράμματα, ὑπάρχει μιὰ vignette παριστάνουσα τὴν κάθοδο τοῦ Ἀγ. Πνεύματος στοὺς Ἀποστόλους στὸ τελευταῖο δὲ φύλλον εἰκονίζεται τὸ σῆμα τοῦ τυπογράφου.

Στὴ συνέχεια ὁ ἴδιος Λεγκράν παραθέτει δυὸ περιεχόμενες στὸ βιβλίον προσφωνήσεις τοῦ Γεργάνου στὴν λατινική. τὴν πρώτη ἀπευθυνόμενη πρὸς γαληνότατους καὶ κραταιότατους Γερμανοὺς ποιγκίπες καὶ εὐγενεῖς. τὴ δὲ δεύτερη πρὸς τοὺς βασιλεῖς Μόσχας, τοὺς Ὀρθόδοξους Πατριάρχες, πρίγκιπες, μητροπολίτες, ἐπισκόπους καὶ εὐγενεῖς κατοίκους πόλεων καὶ χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους οἱ μητροπολίτες Ναυπάκτου καὶ Ἄρτας, Ἰωαννίνων, Παραμυθιάς καὶ Πωγωνιανῆς.

Πρὸ κάτω καταχωρεῖ ὁ Λεγκράν τὰ ἀκόλουθα ἀρχαιοελληνικά ἐπιγράμματα διαφόρων, ἐπαινετικά τοῦ βιβλίου καὶ τοῦ συγγραφέα.

1) Εἰς βιβλίον καθηχτικὸν τοῦ Ζαχαρίου Γεργάνου ἱθακεῶς.

Θεολογίης κεφάλαι' ἀναγνῶστα, ἔχεις ἐνὶ βίβλῳ τῇδε μάλα βραχέως εὐμεθόδως τε ἅμα καὶ τάδε σπουδαίως πατρικῶ ἰδιώματι' ἄσκνος Γεργᾶνος γράψεν σήμερον οἷα ἔχει.

Χρῶ τοῖσδεσσὶ καλῶς, ἀναγνῶστ' φίλ' εὐσεβέως τε, Γεργάνῳ πᾶσαν τ' εὐχέο εὐτυχίην.

Ἐρασμος Ἑσμίδιος τῶν ἑλληνικῶν καὶ μαθημάτων ἐν τῇ Οὐίτεμβέργῃ διδάσκαλος

2) Πρὸς Ζαχαρίαν Γεργάνον τῶν γραικῶν θεολογῶντων.

Ζαχαρίας ταδ' ἔδωκεν ὁ Γεργάνος ἄλλος Ὀδυσσεὺς ἄστεα πολλὰ φιλῶν ὥσπερ ἐκεῖνος ἰδεῖν Ζαχαρίας δ' ἀπὸ μνήμης μέγαλοιο θεοῖο καλὸν ἐν Ἑβραίοις γράμμασιν

ὄνομ' ἔχων Ζαχαρίας μνήμην ποιῶν δυνατοῦ Θεοῦ ἐν δὲ Θεοῦ μνήμῃ ἡματα πάντα μένων· Ζαχαρίας ἐν μνημοσύνῳ αἰωνίῳ ἔσται γράμμασιν ἐν ἀγίοις τὸν βίον ἐκτελέσας πῶς γὰρ ἀνὴρ Χριστοῦ μεμνημένος αἰὲν ἀνακτος ὄλβιος ἐν βίῳ ὄλβιος ἐν θανάτῳ.

Ἰωάν. Καμπάνος ὁ Λυμβοπολίτης
διδάσκαλος τῆς ἐν Πράγῃ Ἀκαδημίας

Ἀκολουθοῦν δυὸ στή λατινική, τὸ πρῶτο ἐνὸς Ζάκοβους Μαρτίνι καὶ τᾶλλο κάποιου Μ. Ἰσχ. Σιντέλλικ, καθηγητῶν τῆς Φιλοσοφίας καὶ συνέχεια:

3) ΠΡΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΝ ΓΕΡΓΑΝΟΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΘΕΟΛΟΓΩΤΑΤΟΝ.

Γεργανὸς Ἀπολίνης οὗρος μᾶλα ὑψικάρηνον τηλόθε πλειομένων ὄμμασιν ἐμβλέπεται Γεργανὸς εὐσεβίης μυστήρια θέσφατα φαίνων σεμνὸν κνυζομένη πατρίδι θαῦμα πέλει. Γεργανὲ θεολογίης ἐρμηνεῦ θειοπάτακτε, χαῖρε μοι ἀμφιχέοι σε κλέος ἀθάνατον.

Ἰωάχειμος Ρειχάρδος τῆς φιλοσοφίας διδάσκαλος
φιλίας ἔνεκα ἐποίησε

Ἀκολουθεῖ τέλος ἄλλο μακροσκελέστατο σὲ στίχους λατινικοὺς (38 ἐν δλω) ὑπογραφόμενο ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Ζάκοβους Βρανδενδούργιους Ρουρίνου - Μαρσχίικους δεῦτερο ὀλιγάστιχο στή λατινική ἀνυπόγραφο, τρίτο στή Γερμανική ὑπογραφόμενο ἀπὸ τὸ θεολόγο Μίχαελ Κορθέριους Ὑρφερσχέιμο - Φράνκους, ΣΣ. Τυχέολ. Στ. Τέταρτο τετράστιχο στή λατινική καὶ ἄλλο παρόμοιο στήν οὐγγρική, ὑπογραφόμενα τὰ δύο αὐτὰ ἀπὸ τὸν Στεφάνους Ζβώνναριτς¹⁸ - Σαρβαριένσις Οὐγγαρους. Τὸ πλῆθος τῶν παραπάνω ἀφιερωμένων εἰδικὰ στήν Κατήχησιν τοῦ Γεργάνου ἐπιγραμμάτων, πού ὑπογράφουν κορυφαῖοι, ξένοι ἰδίως, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πιστοποιεῖ κατὰ τὸν πρὸς πανηγυρικὸν τρόπο τὴν ἀξία τοῦ βιβλίου καὶ τὴν ὑψηλὴν κατάρτιση τοῦ συγγραφέα του.

«Ἡ Κατήχησις, πληροφορεῖ ὁ Α. Δημητρακόπουλος¹⁹, ἀναφερόμενος στὸ ἔργο, ἐγράφη ἐν εἶδει διαλόγου ἐν ᾧ ἐρωτᾷ ὁ υἱὸς καὶ ἀποκρίνεται ὁ πατήρ. Διαιρεῖται δὲ εἰς δέκα βιβλία, ὧν ἕκαστον ὑποδιαιρεῖται εἰς πολλὰ ζητήματα» καὶ παραπέμπει στὸ Δοκίμιό του «Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων Μητροφάνους τοῦ Κρητοπούλου», σύγχρονου τοῦ Γεργάνου.

Τὸ βιβλίον, τέλος, διαπνέονταν, καθὼς καὶ ὁ ὑπότιτλος του φανερώνει, ἀπὸ σφοδρὸ ἀντιπαπικὸ μένος «περιείχε» ὅμως, καθὼς παρατηρεῖ καὶ ὁ Σάθας, καὶ λουθηροκαθολικά δόγματα. «Πολλὰ γὰρ παρενέσπειρε τὰ τοὺς προτεστάντας ἀρέσκονται», γράφει καὶ ὁ Ζαβίρας, στοιχεῖα στὰ ὁποῖα ἐστήριξαν οἱ λατίνοι τὴν κατὰ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ συγγραφέα ἀντεπίθεσή τους κατηγορῶντας τὸν στοὺς ὁμοεθνεῖς του σὰν αἰρετικὸν καὶ ἀλλόδοξο.

Ἀπὸ τίς ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς Κατήχησης τοῦ Γεργάνου, πού ἔγραψαν καθολικοὶ θεολόγοι, Ἕλληνες ἰδίως τὴν ἐθνικότητα, ἀξιολογώτερη εἶναι ἢ προμνησθεῖσα ἐκείνη τοῦ Ἰω. Ματθ. Καρυοφύλλη, ἀριστοῦχου ἀπόφοιτου τοῦ Γυμνασίου τῆς Ρώμης. Τίτλος της: «Ἐλεγχος τῆς ψευδοοριστιανικῆς Κατηχήσεως Ζαχαρίου τοῦ Γεργανοῦ ἀπὸ τὴν Ἀρτην. ἔργον τοῦ Ἰω. Ματθαίου Καρυοφύλλη, ἀρχιεπισκόπου Ἰκονίου ἐκδοθὲν ἐν Ρώμῃ τὸ 1631 ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖον τῆς Προπαγάνδας Πίστεως σελ. 527 εἰς τέταρτον». Τὸ ἔργο, καθὼς λέει ὁ Λεγκράν, εἶναι τυπωμένο σὲ δυὸ στήλες ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ μιὰ περιέχει τὸ ἐλληνικὸ καίμενο σὲ γλῶσσα κοινὴ καὶ ἡ ἄλλη τὴ λατινικὴ του μετάφραση. Ἀπὸ τὸν προτασσόμενο «Πίνακα τῶν βλασφημιῶν τοῦ Γεργάνου, καθὼς εἶναι διεσπαρμέναι εἰς τὸ βιβλίον τῆς μιαιρίας του Κατηχήσεως» (αὐτὲς ἀνέρχον-

ται στον αριθμό 70) και τα επιγράμματα στην ελληνική, αποσπῶ σὰν χαρακτηριστικό τὸ παρακάτω:

«Ζήλω πτερωθεὶς τῆς Ὀδυσσέως πλάνης εἰς δῶμα Κίρκης ἦκεν ἄφρων Γεργάνος καὶ νοῦν κλαπείς κύλιξι ἐκ φαριμάκων τοῖμορφον ἡμῖν ἔξανέστη Θηρίον, κύων, δράκων, σὺς καὶ θεῶ καὶ τῷ Πέτρῳ βλάσφημα σαπρῶν ἐκ φαρύγγων ἐκχέων».

Τὰ τελευταῖα φύλλα τοῦ ἔργου περιέχουν μιὰ «μονωδία ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς τῆς δυστυχοῦς Ἑλλάδος» ποὺ δὲν εἶναι, γράφει ὁ Λεγκράν, στὴν πραγματικότητα παρὰ ἓνας λίβελλος ἄκρας σφοδρότητας κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ πολλῶν ἐκ τῶν ἀρχιερέων τῆς. Δείγμα δὲ τῆς μονωδίας αὐτῆς παραθέτει στὴ συνέχεια στίχους κατὰ τοῦ Πατριάρχῃ Ἀλεξάνδρειας Μελέτιου Πηγᾶ.

Δὲν ξέρουμε ἂν οἱ συνέπειες τῶν κατὰ τοῦ Γεργάνου κατηγοριῶν τῶν παπικῶν γιὰ τὶς διαμαρτυρόμενες, ποὺ περιεῖχε ἡ Κατήχησή του ιδέες, ἦταν ἄμεσες, ἂν βρῆκαν δηλ. ἀπήχηση στοὺς ὀρθόδοξους καὶ ἂν ἐπηρέασαν ὥς ἓνα βαθμὶ τὴ ζωὴ καὶ σταδιοδρομία του. Πιστεύουμε ἐν τούτοις πὺς μὲ τὸν καρδιό, δέκα τοῦλάχιστον χρόνια μετὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου καὶ ἓνα μετὰ τὸ τύπωμα τῆς ἀνασκευῆς του, θὰ γίνουν οἱ κατηγορίες αὐτὲς ἴσως καθὼς ἦδη ἐπιστημάνναμε, αἰτία ἐξαφάνισής του ἀπὸ τὸ ὀρθόδοξο ἐκκλησιαστικὸ προσκήνιο²¹. Ἐρμηνεύοντας τέλος τὸ γεγονὸς τῆς ταυτόχρονης κατὰ τὸ 1622 ἐκδόσεως καὶ τῶν δυὸ γνωστῶν ἔργων τοῦ Γεργάνου, παρατηροῦμε ὅτι αὐτὰ ἀνταποκρίνονταν σὲ βασικὲς ἀνάγκες καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ποὺ χρειάζονταν μιὰ Ἀγία Γραφή καὶ μιὰ Κατήχηση²² μικρὴ σὲ γλῶσσα κατανοητὴ γραμμένη γιὰ νὰ γνωρίσῃ τὰ στοιχεῖα τῆς πίστεως του, καὶ τῆς ἀναμορφωτικῆς γενικώτερα προσπάθειας τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ ἐγκαινίαζε ὁ κατὰ τὸν προηγούμενο χρόνον (1621) ἀνελθὼν στὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνον Πατριάρχῃς Κύριλλος Λούκαρης.

Ἄλλ' ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δυὸ μνημονευθέντα ἔργα του, τὴν Καινὴ Διαθήκη δηλ. καὶ τὴν Κατήχηση, ὁ Γεργάνος ἔγραψε, καθὼς εἴπαμε, καὶ τρίτο «Ἐξήγησις εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν» ἐπιγραφόμενον, ποὺ ἔμεινε, ἄγνωστο γιὰ ποιούς λόγους, ἀνέκδοτο, ἂν καὶ στὴν προτασόμενη τοῦ ἔργου ἀφιερωτικὴ πρὸς τὸ Μητροπολίτη καὶ τοὺς προκρίτους Ἄρτας ἐπιστολῇ, ποὺ θὰ καταχωρίσω στὴ συνέχεια αὐτοῦσια, ὁ συγγραφέας γράφει, πὺς τ' ἀφιερώνει σ' αὐτούς, γιὰτὶ προτίθενται νὰ καταβάλουν τὰ ἔξοδα τοῦ τύπου. Καὶ τοὺς προτρέπει σ' αὐτὸ μάλιστα «ὅπου ἂν καὶ ἐπιμεληθῇτε νὰ βαλθῇ εἰς τὸν τύπον, καθὼς λέει, ὅχι καὶ τὸνομά σας καὶ τὸ μνημόσυνόν σας εἶναι παντοτεινὸν ἀλλὰ καὶ ψυχοφέλεια θέλετε ἔχειν μεγάλην...».

«Σῶζεται, γράφει ὁ Λάμπρος, ποὺ τὸφερε πρῶτος σὲ φῶς, ἀπόγραφον αὐτῆς (τῆς Κατήχησης δηλ. τοῦ Γεργάνου) ἐν τῇ Cod. Laud 77 τῆς ἐν Ὁξωνίῳ Βοδλνιανῆς Βιβλιοθήκῃς... ὅπου εὑρεται καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὐτῆς, ἣν ἐπαναλαμβάνω ἐνταῦθα ἐπανορθῶνων λάθη τινὰ τοῦ Coxe: «Ἐξήγησις εἰς τὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ὑψηλοτάτου Θεολόγου ἀποκάλυψιν» ἐγράφη εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ σωτηρίαν τῶν ὀρθοδόξων Ρωμαίων παρὰ Ζαχαρίου ἱερέως (διορθωμένον εἰς ἱερομονάχου) τοῦ Γεργάνου (Coxe: Γεργάνου) τοῦ τῆς ἁγίας Θεολογίας διδασκάλου καὶ πρωτεκδίκου (διαγεγραμμένον ἐκ πόλεως. Παρὰ Coxe: πρωτοδίκου) Ἄρτης ἔτει τῆς ἐνσάρχου οἰκονομίας 1626 Αὐγούστου 20». Ὁ δὲ πρόλογος τῆς ἐξηγήσεως ταύτης, συνεχίζει ὁ Λάμπρος, ἀπαλλασσόμενος τοῦ πλήθους τῶν ἀντιγραφικῶν σφαλμάτων οἷον ἀντέγραψα αὐτὸν τῷ 1876 ἔχει ὥδε: «Χαῖρε ἀγαπητὴ ἀναγνώστη. Ἡ ἀγάπη ὅπου ἔχω πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν μὲ ἠνάγκασεν νὰ ἐξηγήσω τὴν τοῦ μακαρίου Ἰωάννου ἀποκάλυψιν διὰ νὰ λάβουν οἱ λαῖκοι καρπὸν τινὰ παρὰ αὐτῆς, ὅτι πολλοὶ τὴν διαβάξουν καὶ δὲν γνωρίζουν οὔτε καταλαμβάνουν τὴν τῶν ρημάτων ἔννοιαν καὶ εἶναι μεγάλη ἀδολεσχία κατὰ τὸν ἄριστον φιλόσοφον τὸν μακάριον Παῦλον. Ἐὰν οὖν μὴ ἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς ἔσομαι τῷ λαλοῦντι βάρβαρος. Πλὴν πολλοὶ τετυφωμένοι καὶ ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ, καθὼς λέγει ὁ μακάριος Παῦλος, ὅπου διὰ τὴν φυσικὴν τους κακίαν ἢ διὰ νὰ δείξουν εἰς τοὺς ἄπλοῦς πὺς κάτι ἠξεύρουν ἢ καὶ διατὶ ἐποτίσθησαν τὴν ἐν Ρώμῃ καινοτομίαν θέλουν λαλήσει διεστραμμένα καὶ στρεβλὰ περὶ τοῦ παρόν-

τος ἔργου ὡς εἶναι τὸ ἴδιον αὐτῶν. Πλὴν τῶν τοιούτων σπερμολογήματα οἱ συνετοὶ καὶ θεόφοοι ἀντὶ οὐδενὸς τὰ ἔχουν. Πλὴν τὰ λοιπὰ θέλεις εὐρεῖν ἀγαπητὲ ἀναγνώστη ἐν τῷ παρόντι ἔργῳ πολλὰ ἐναντία τῆς Γραμματικῆς καὶ ζητῶ παρὰ σοῦ συγχώρησιν ὅτι Ρωμαῖος εἶμαι τῇ πίστει, Λατῖνος δὲ τῇ γλώσσᾳ. Ἐρρωσθε»²³.

«Ἄλλ' ὁ πρόλογος ὁ παραπάνω, ἀναφέρει σὲ ἄλλο σημεῖο ἐπανερχόμενος στὸ Γεργάνο ὁ Λάμπρος²⁴, εἶναι διαγεγραμμένος καὶ ἐν φ. 26—8α εὐρίσκεται εἰσαγωγή εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς Ἀποκαλύψεως ἐν ἑλληνικῇ κειμένῃ καὶ λατινικῇ μεταφράσει ἀπέναντι αὐτοῦ. Ἐμέλλε δὲ αὕτη πιθανῶς ἐν τῇ διὰ τοῦ τύπου ἐκδόσει νὰ προταχθῇ ἀντὶ τοῦ διαγεγραμμένου προλόγου. Ἐν φ. 8β ἔπεται ἀφιερωτικὴ ἐπιστολὴ ἀπευθυνομένη: «Τῷ πανιερωτάτῳ καὶ πρακτικωτάτῳ Μητροπολίτῃ τῆς Ἀγίας Μητροπόλεως Ναυπάκτου καὶ Ἀρτης καὶ ἐπιτόπῳ Πατριαρχικῷ ἀξιωματῷ κυρίῳ κυρίῳ Γαβριήλ ἐμῷ κατὰ πνεῦμα πατρὶ καὶ φιλανθρωποτάτῳ καὶ ἀγίῳ λογοθέτῃ τῷ Λεονδίτῃ καὶ ἀδελφῷ αὐτοῦ Νικηφόρῳ τῷ σκευοφύλακι καὶ Μανουήλ ῥάτῃ καὶ Μανουήλ Λεονδίτῃ Λεονδάρῃ Στατῷ τῷ Ἐκκλησιάρχῃ, Ἀντωνίνῳ Κοθώνῃ τῷ Ἐπιτόπῳ, Δημητρίῳ τῷ Στατῷ καὶ Προτοψάλτῃ τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμόν»²⁵.

Ἐχει δὲ ἡ ἀφιέρωσις αὕτη ὁδε: (διορθ. κατὰ τὴν ὀρθογραφίαν). Τὰ ἀκριβέστερα εἶναι καὶ ἀγαπημενότερα λέγουν οἱ ἔξω σοφοί, πανιερώτατε δέσποτα ἐγγενέστατοι ἄρχοντες συνήθεια εἶναι τῶν διδασκάλων ὅτι τὰ βιβλία ὅπου βάνουν εἰς τύπον νὰ ἀφιερώνουν καλοῖς καὶ τιμίῳ προσώποις καὶ μάλιστα ἐδικοτέροις καὶ ἐτοῦτο δικαίως ὅτι τὰ ἀκριβέστερα εἶναι πλέον ἀγαπητά· λοιπὸν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν σοφῶν δὲν ἠθέλησα ἄλλων ἑτοῦτο τὸ θεάρεστον ἔργον ὅπου βοῦλόμαι σὺν θεῷ νὰ βάλω εἰς τὸν τύπον νὰ προσηλώσω καὶ ἀφιερῶσω ἄλλοις ἀνδράσι παρὰ τῇ ὑμετέρᾳ φιλανθρωπία, ὅτι ἐπειδὴ καὶ εἴμεσθιν μὲ τὸν σύνδεσμον τοῦ αἵματος δὲν ἔπρεπεν ἄλλοις ἀνθρώποις ξένοις νὰ ἀφιερωθῇ τὸ ἔργον, δεύτερον ὅτι ἐπειδὴ κόπον καὶ ἀναλώματα διὰ τὸν τύπον δίδεται, πρέπον καὶ δίκαιον νὰ φερθῇ τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάτῃ ἵνα οὕτινος χειρὰς ἔλθῃ ἡ τῆς ἀποκαλύψεως ἐξηγήσις νὰ ἔχετε τὸ αἰώνιον μνημόσυνον καὶ νὰ φανερωθῇ πολλῶς ἡ ἀγάτῃ ὅπου ἔχετε πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ὅλην τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, ὅτι βλέπομεν πολλοὺς ὅπου καὶ κάστρα καὶ ἄλλα σωματικὰ ἐκάμαν ἔργα, ὁμῶς οὔτε ὄνομα πλέον τοιούτων ἠκούεται ὅτι τόσον μεγάλην ἀφέλειαν ἤφερον τῆς ψυχῆς ὥσάν ἡ ἐξηγήσις ἐτοῦτη ὅπου ἔαν καὶ ἐπιμεληθῆτε νὰ βαλθῇ εἰς τὸν τύπον ὅχι τὸ ὄνομά σας καὶ τὸ μνημόσυνον εἶναι παντοτεινὸν ἀλλὰ καὶ ψυχᾶφέλειαν θέλετε ἔχειν μεγάλην. Ἐρρωσθε. Ἐν Χριστῷ δοῦλος Ζαχαρίας ἱερομόναχος καὶ πρωτέκδικος Ἀρτης». Καὶ καταλήγει ὁ Λάμπρος: «Ἐπεται ἀπὸ φ. 9—132 αὕτη ἡ ἐρμηνεία ἐναλλάξ ἐπομένου τοῦ κειμένου καὶ τοῦτον ἐν νεοελληνικῇ παραφράσει καὶ εἰτα τῆς εἰς ἕκαστον προτασσόμενον χωρίου ἐξηγήσεως. Ὁ Κώδιξ ἐπὶ γάρτου λείου εἰς φύλλον κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα γεγραμμένος πιθανῶς ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Γεργάνου».

Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ, ἐδῶ, πὼς ὁ Γαβριήλ αὐτός ὁ ἀξιότατος καὶ πρακτικώτατος, καθὼς τὸν ἀποκαλεῖ, πνευματικὸς πατέρας τοῦ Γεργάνου, ποὺ ἀναφέρεται μητροπολίτης Ἀρτης ἀπὸ τὸ 1601. ἦσαν ἀπὸ τοὺς λίγους ἄξιους ἱεράρχες τῆς Τουρκοκρατίας. Θερμὸς πατριώτης καὶ πομπένιος ἀληθινὸς ἔζησε μὲ τὸ ὄραμα τῆς ἐλευθερίας καὶ πάλαψε ὁλοζῶς γιὰ τὴν ἀπεστένησιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους. Ἦσαν μνημένος στὴν κίνησιν τοῦ δούκα τοῦ Νεβέρ (1603—1625) γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Βαλκανίων, ἀλληλογραφοῦσε ἀπ' εὐθείας μαζί του καὶ ἔρχονταν σ' ἐπαφὴ μὲ ἀπεσταλμένους τοῦ στὴν Ἡπειρο. «Τὸ ὄνομά σου, γράφει σ' ἕνα ἀπὸ τὰ σωζόμενα πρὸς τὸ δούκα αὐτὸν γράμματά του (1619), τὸ ἐφανερῶσαμεν καὶ τὸ φανερώνομεν εἰς ἅπαντας ἀρχιερεῖς τε καὶ ἄρχοντες καὶ τοῦ κοινοῦ λαοῦ. Ὁ θεὸς νὰ μᾶς δώσῃ χάριν νὰ τὸν ἀπολαίσωμεν βασιλείαν μας». Καὶ τελειώνει: «Ναυπάκτου καὶ Ἀρτης Γαβριήλ καὶ δοῦλος τῆς σῆς γαλήνότητος ἔχων καὶ πολλῶν ἐπισκόπων καὶ ἄλλων πλείστον ἀρχόντων τὴν γνώμην, ἅπαντες δοῦλοι τῆς σῆς γαλήνότητος». Καὶ σ' ἄλλο (1618) πρὸς τὸν πάπα αὐτῇ τῇ φορᾷ πάλι ὁ ἴδιος: «Εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ βασιλέως ἐδείξαμεν κατὰ τὸ δυνατόν, μέρος τῶν τόπων καὶ χωρῶν, τὰ πλήθη τοῦ

λαοῦ ἐπιθυμοῦντα νὰ ἐκτεθῶσιν εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα, τοὺς ἀναριθμήτους θησαυροὺς τῶν Τούρκων καὶ Ἑβραίων, καὶ πρὸς τοῦτοις τὴν κατάλληλον περίστασιν πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἔργου, καθότι ὁ Τούρκος διατελεῖ πεφοβισμένος καὶ δὲν εἶναι πλέον ἰσχυρὸς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν. Ταῦτα δὲ καὶ ἕτερα μεγαλύτερα θέλει προφορικῶς ἐκθέσει τῇ -μετέρᾳ Μακαριότητι ὁ ἡμέτερος ἀδελφὸς Δυρραχίου, τὰ δὲ ποῖα ἐκ φόβου ἀδυνατοῦμεν ἐν τῇ παρουσίᾳ νὰ ἐκθέσωμεν...». Καὶ ὑπογράφει τὸ πολὺ ἐνδιαφέρον αὐτὸ γράμμα του μαζὶ μετ' ὧν Ἰωαννίνῳ (Νεόφυτο) : «Γαβριὴλ μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἀρτης ἔχων καὶ τὴν συναίνεσιν τῶν ὑπ' ἐμὲ πέντε ἐπισκόπων καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ»²⁶.

Τῶν μύχιων αὐτῶν πόθων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐπαναστατικῶν τοῦ Δεσπότη κοινωνὸς καὶ συνεργὸς σὰν ἐπίσημος καὶ τοῦ στενοῦ του περιβάλλοντος ἀνθρωπὸς θὰ ἦταν χωρὶς ἄλλο καὶ ὁ Γεργάνος, ὡς τὸ χρόνος τῆς ἀποδημίας του (1619) τοῦλάχιστον. Ἀλλὰ καὶ στὴν ξενιτιὰ διατηροῦσε ἀκέραιους τοὺς σφυρηλατημένους πάνω σὲ κοινούς ἀγῶνες καὶ λαχτάρους μετ' ὃν ἄξιο Δεσπότη καὶ τοὺς ἄρχοντες τῆς Πατρίδος δεσμούς του καὶ ἀπόδειξη ἡ θερμὴ πρὸς αὐτοὺς ἀφιέρωσις τοῦ ἔργου του.

III.

Κατακλείοντας τὴν παρούσα περὶ τὸν Γεργάνο ἔρευνά μας, ἐπίπονη καὶ προβληματικὴ γιὰ τὴν ἑλλειψὴ ἐπαρκῶν καὶ καθαρῶν εἰδήσεων, θὰ πρέπει νὰ προσέξωμε ξεχωριστὰ τὴν περίπτωσίν του.

Ὁ Ζαχ. Γεργάνος ἀνήκει στοὺς φωτισμένους ἐκείνους Γραικοὺς λογίους τῆς «μεσούσης» Τουρκοκρατίας, ποὺ σπουδαγμένοι στίς ἀγγλοσαξωνικὲς χῶρες ἐπηρεάσθηκαν ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀναγέννησης, ποὺ θριαμβεῖε τότε σ' αὐτὲς καὶ πάσχισαν μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Κύριλλο Λούκαρι νὰ τὸ μεταφέρουν στὴν Ἀνατολή, ἀναμορφώνοντας τὴν Ἐκκλησίαν καὶ διαφωτίζοντας τὸ λαόν. Δὲν ἦταν οἱ ἀνθρωποὶ αὐτοὶ αἰρετικοὶ ἢ ἀντιπατριῶτες, καθὼς οἱ ἀντίπαλοί τους γνόπιοι καὶ ξένοι, γιὰ τὰ ἴδια τοὺς τέλη ὁ καθένας, τοὺς κατηγοροῦσαν, ἀλλὰ λατινιστίαι καὶ θαρραλεοὶ πρόμαχοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἀναφέσω γιὰ τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές, πῶς ἐνῶ εὐθὺς μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Λούκαρι (1638) ἡ Ἱερὴ Σύνοδος τὸν καταδίκασε γιὰ καλδινισμό καὶ τὴν καταδίκη ὑπέγραψε καὶ αὐτὸς ὁ Μητροφάνης Κοητόπουλος, μαθητὴς τοῦ Πατριάρχης Ἀλεξάνδρειας τότε, πολὺ γλήγορα καὶ ὡς τὰ σήμερα οἱ θεολόγοι μας τὸν ἀπάλλαξαν ἀπ' αὐτὸ τὸ στίγμα, ὁ δὲ μεγάλος Δάσκαλος τοῦ Γένους Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλός, «ἀνὴρ ἄκρος τῆς ὀρθοδοξίας ἀγωνιστής», τοῦ ἀφιέρωσε καὶ ἀκολουθία σὰν Ἀγίου.

Κι ὁ Γεργάνος δὲν παραλείπει συχνὰ νὰ διακηρύττει ὅτι «Ρωμαιοὶ εἰμαι τῇ πίστει» χριστιανὸς δηλ. ὀρθόδοξος. Πατριώτης ἀκόμα ὁ ἴδιος καὶ τέκνο πιστὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἀφιερώνει σὲ πατριῶτες καὶ ὀρθόδοξους τὰ ἔργα του «ἵνα φανερωθῇ πολλοῖς, καθὼς γράφει, ἡ ἀγάπη ἣ ποῦ ἔχετε πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ὅλην τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν». Σκοπὸς δὲ τοῦ ἔργου του εἶναι νὰ φωτίσῃ, νὰ φέρῃ τὸν πολὺ λαόν στίς πηγὰς τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας μετ' ὅλην τὴν ἀπλοποίησιν, τὴ μετάφρασιν δηλ. στὴν ἀπλὴ γλῶσσα τῶν ἱερῶν χειμένων «διὰ νὰ λάβουν οἱ λαῖκοί, καθὼς λέει γιὰ τὴν Ἑξήγησίν του, καρπὸν τινὰ παρ' αὐτῆς, ὅτι πολλοὶ τὴν διαβάξουν καὶ δὲν ἐγνωρίζουν οὔτε καταλαμβάνουν τὴν τῶν ρημάτων ἔννοιαν». Ὡς μὲν ξεχνᾶμε ἀκόμα, πῶς στὴν μικρὴ αὐτὴ ομάδα τῶν μακρινῶν προδρόμων τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ στίς εὐρύτερες διαφωτιστικὰς καὶ ἀναγεννητικὰς ἐπιδιώξεις τῆς. ὁφείλεται ἡ ἐγκατάστασις τοῦ πρώτου τυπογραφείου στὴν Ἑλλάδα καὶ μάλιστα σ' αὐτὴ τὴ Βασιλεύουσα.

Ἡ κίνησις ὅμως ἐκείνη, παρὰ τὸ δυναμισμό καὶ τὴν ἀγνότητά της, ἔσθλησε ὑπὸ τὰ διασταυρούμενα πυρὰ τοῦ παπικοῦ ἐπεκτατισμοῦ καὶ τῆς γνόπιας συντήρησις, ποὺ κάθε μέσο ἀθέμιτο, καὶ ἰδίως τὴ συκοφαντία, ἐναντίον της μετέτλησαν. Ὁ μεγάλος Πα-

τριάρχης έπεσε καθαγιάζοντας με τὸ αἷμα του τὸ πρῶτο θαμποχάραμα τοῦ Ἐθνικοῦ Διαφωτισμοῦ κι οἱ συνεργάτες του, μαζί κι ὁ δικός μας Γεργάνος, σκορπίστηκαν στοὺς πέντε ἀνέμους.

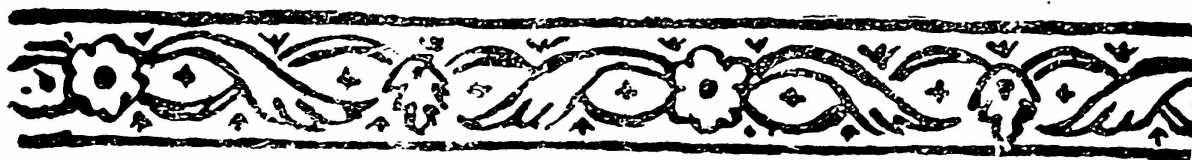
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- 1) Ὁ Λάμπρος (Ν.Ε. ΙΕ' σελ. 127) σημειώνει πὼς «ἐν τοῖς χειρογράφοις γράφεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Γεργανός, Γεργάνος καὶ Γεργάνος, αὐτὸ δὲ τοῦτο παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς διὰ τοῦ τύπου ἐκδοθεῖσιν ἔργοις αὐτοῦ». Ὁ ὁρθὸς ἐν τούτοις τύπος τοῦ ἐπώνυμου στήν Ἑλληνικὴ εἶναι Γεργάνος πληθ. Γεργάνοι, ὅπως καὶ στήν λατινικὴ Gerganus καὶ ὅπως τὸ διέσωσε στὸ σχετικὸ τοπωνύμιο ὁ λαὸς, πὺν παρετυμολογώντας το ἀπὸ τὸ Γεώργιος τὸ λέει Γιωργάνους. (Πρὸβλ. καὶ Λεγκράν Ἑλ. Βιβλ. ΙΖ' αἰ. τόμ. Α' σελ. 166).
- 2) Ν. Φιλ. σελ. 308—9.
- 3) Ν.Ε. Δ' σελ. 486.
- 4) Ὁ.π. σελ. 155.
- 5) Ὁ.π. σελ. 131.
- 6) Πρὸβλ. Λάμπρου ὁ.π.σελ. 127.
- 7) Ὁ.π. σελ. 127.
- 8) Πρωτέχδικος, καθὼς διαβάζω, ἦταν ἀξίωμα ἐκκλησιαστικόν, πὺν δίδονταν συνήθως σὲ πρεσβύτερους κάποτε δὲ καὶ σὲ διάκονους, προϊστάμενος τῶν ἐκδίκων, καθήκον τῶν ὁποίων ἦταν νὰ ἐκπροσωποῦν τὴν ἐκκλησίαν στὰ δικαστήρια, νὰ ἐπαγρυπνοῦν στήν ἐκτέλεση τῶν ἐπιβαλλόμενων ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν ποινῶν, νὰ συνηγοροῦν ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων, νὰ ἐνεργοῦν προανακρίσεις καὶ νὰ δικάζουν ἀκόμα ἡσσοнос σπουδαιότητος ὑποθέσεις «γνωρίζων ὁ ἐκδικος τὸ πρᾶγμα τῷ ἀρχιερεῖ οὗ ὀνόματι ἐκπροσώπου ἐδίκαζεν». Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκδίκων ἦταν ἀνάλογος πρὸς τὴν ἔκταση τῶν ὑποθέσεων· γὰρ ἐπισκοπῆς. Στὴν Κων(σταντινούπολιν) ὑπῆρχον δώδεκα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν πρωτέχδικον. Στὶς ἐπισκοπὰς ὅμως πὺν ἦταν μόνο ἓνας αὐτὸς καλοῦνταν πρωτέχδικος (πρὸβλ. Μ.Ε. Ἑγκ. Θ' σελ. 775—6 καὶ Κ' σελ. 829). Ἀπὸ γράμμα τέλος εὐχαριστήριον τοῦ Εὐγένιου Γιαννούλη πρὸς τὸν πρωτέχδικον τῶν Πατριαρχείων Νικόλαο (22.3.1658), φαίνεται πὼς ὁ ἀξιωματοῦχος αὐτὸς ἦταν καὶ σύμβουλος στενὸς τοῦ Πατριάρχου γιὰ ζητήματα νομικά, ἔχοντας κατὰ τὴ συζήτηση ἰδίως αἰτήσεων μεμονωμένων πιστῶν ἢ Κοινοτήτων βαρύνουσα γνώμη. (Πρὸβλ. Π. Βασιλείου: Ἡ Ἀγ. Τριάδα Καρπενησίου, Ἀθ. 1962 σελ. 47).
- 9) Πρὸβλ. Στρ. Βυζαντίου: Δοκίμιον Περ. Ἀρτης 1962 σελ. 99'
- 10) Πρὸβλ. Ζαβίρα: Ν. Ἑλλάς σελ. 303, ὁ ὁποῖος Ζ. παραπέμπει γιὰ ἄλλες περὶ Γεργάνου εἰδήσεις εἰς «Μ. Λεκιέν ἐν τῇ Χριστιανικῇ αὐτοῦ Ἀνατολῇ Β' σελ. 202, Χεϊνέκίου ἐν τῇ Ἑλλην. αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ τόμ. Ι σελ. 229, Γ. Βαλχίου ἐν τῇ Θεολογικῇ αὐτοῦ Βιβλιοθήκῃ τόμ. Α' σελ. 555, Φαβρίκιου καὶ ἡμετέρου Δοσίθεου Ἱεροσολύμων τὸν Νοταρᾶν ἐν τῇ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων Ἱστορίᾳ του καὶ τὸν Λ. Ἀλλάτιον πὺν δὲν μπόρεσα νὰ ἰδῶ.
- 11) Πρὸβλ. Γ. Α. Χατζηαντωνίου: Κύριλλος Λοΐκαρις Ἀθ. 1954 σελ. 75.
- 12) Πρὸβλ. Γ. Α. Χ' Ἀντωνίου ὁ.π. σελ. 72.
- 13) Γ. Χ' Ἀντωνίου ὁ.π.
- 14) Πρὸβλ. καὶ Α. Βρεττοῦ Ν.Φ. σελ. 188.
- 15) Πρὸβλ. Ἡπ. Χρ. 1937 σελ. 13.
- 16) Πρὸβλ. Μελετίου: Ἑκκλ. Ἱστορία Γ' σελ. 451 καὶ Σερ. Βυζαντίου ὁ.π. σελ. 124.
- 17) Πρὸβλ. Λεγκράν ὁ.π. σελ. 155 καὶ Σάθα ὁ.π.
- 18) Πρὸβλ. Λεγκράν ὁ.π. σελ. 159—170.

- 19) 'Αν. Δημητρακοπούλου: Προσθήκαι καὶ διορθώσεις κλπ. Λειψία 1872 σελ. 48
- 20) "Ο.π. σελ. 285—7.
- 21) 'Ο ἀρχιμανδρίτης 'Ανδρ. Δημητρακόπουλος στὸ βιβλίον του «Δοκίμιον περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου...» (Λειψία 1872, σελ. 15) ἐλέγχον-
+
 τες τὶς σχετικὰς μετὰ τὸ Γεργάνον καὶ τὴν Κατήχησίν του εἰδήσεις τοῦ Σάθα γράφει: «Κα-
 τακρίνει τὴν Κατήχησιν τοῦ Γεργανοῦ (ὁ Σάθας) ὡς περιέχονσαν τὰ Λουθηροκαλβι-
 στικά δόγματα ἢν οὔτε ἀνέγνω οὔτε εἶδε ποτε ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ...». Καὶ παρακάτω:
 «'Ο Γεργανὸς ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Ἄρτας πάντως παρὰ τοῦ Πατριάρχου Κυ-
 ρίλλου τοῦ Λουκάρεως, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ κύριος Σάθας λέγει ὅτι ἦν ὁρθόδοξος... Ἀλ-
 λά πῶς ὁ ὁρθόδοξος Λούκαρις, ὁ ἀναγνὼς ἀναμφιβόλως τὴν περιέχονσαν τὰ λουθηρο-
 καλβινικά δόγματα Κατήχησιν τοῦ Γεργανοῦ, ἐχειροτόνησεν τὸν μὴ ὁρθόδοξον Γεργα-
 νὸν μητροπολίτην Ἄρτης; Ἡ λοιπὸν, καταλήγει ὁ Δημητρακ., καὶ ὁ Λούκαρις ἦν Λου-
 θεροκαλβινιστὴς ἢ καὶ ὁ Γεργανὸς ὁρθόδοξος...». Ἀκριβῶς ἀντίθετη πρὸς τὴν παρα-
 πάνω γιὰ τὸν Γεργάνον καὶ τὴν Κατήχησίν του εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Λάμπρου (Ν.Ε. ΙΕ'
 σελ. 127—8). «Ὅτι ὁ Γεργανὸς, γράφει, εἶχε διαμαρτυρόμενες ἰδέες ἀποδεικνύει ἡ Κα-
 τήχησις αὐτοῦ καὶ ὁ ἔλεγχος αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Καρυοφύλλη παρ' ὅλας τὰς ἀντιρρήσεις
 τοῦ Δημητρακοπούλου». Καὶ σημειώνει: «'Ο φιλόσοφος Δημητρακόπουλος ἐλέγχει τὸν
 Σάθαν ὡς μὴ ἀναγνόντα τὴν Κατήχησιν τοῦ Γεργανοῦ ἀλλ' ἐκφέροντα κρίσιν στηρι-
 ζομένην ἐπὶ τοῦ Καρυοφύλλη. Λέν γνωρίζω ἂν ὁ Σάθας ἀνέγνω τὴν Κατήχησιν τοῦ
 Γεργανοῦ ὁ Δημητρακόπουλος ὅμως πάντως ἢ οὐκ ἀνέγνω ταύτην ἢ οὐκ ἔγνω ἢ ἀνέ-
 γνω...». Δυστυχῶς δὲν ἔχομε τὸ κείμενον γιὰ νὰ διατυπώσουμε καὶ τὴ δική μας γνώμη.
 Ἄλλωστε καὶ ὁ καθηγητὴς Ζαχ. Τσιρπανλῆς, ἀναφερόμενος σὲ πρόσφατη μελέτη του
 (Οἱ ἐλληνικὲς ἐκδόσεις τῆς Sacra Congregatio de propaganda Fide. Παρν. τόμ. ΙΣΤ'
 σελ. 515) στὴν Κατήχησιν τοῦ Γεργανοῦ καὶ τὸ περιεχόμενό της γράφει: «Κατὰ πόσον
 ὁ Γεργανὸς πὺν σπούδασε στὴν Ἀκαδημία τῆς Βιττεμβέργης μετὰ τὴ χρηματικὴ ἐνίσχυ-
 ση τοῦ ἐκλέκτορα τῆς Σαξονίας Γεωργίου Ἰωάννου Α' ἀπηχεῖ προτεσταντικὰς ἰδέας
 στὸ ἔργο του αὐτό, εἶναι ἓνα πρόβλημα πὺν ἀπαιτεῖ κάποια ἔρευνα...».
- 22) Κατήχησις γνωστότερη μετὰ τὸν τίτλον Ὁμολογία Πίστεως θὰ γράψῃ λίγο ἀργότερα
 (1629) καὶ ὁ ἴδιος ὁ Λούκαρις, πὺν θὰ ἀποτελέσῃ εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἐμφάνισίν της στοιχεῖο
 ἀδιάσειστο γιὰ τοὺς παλαικοὺς τῶν καλβινιστικῶν ἰδεῶν τοῦ Πατριάρχου σημεῖο δὲ ἀντι-
 λεγόμενον πάνω στὸ ἴδιο ζήτημα γιὰ τοὺς θεολόγους τῆς Ἀνατολῆς. (Πρὸβλ. Γ. Χ' Ἄν-
 τωνίου ὁ.π. σελ. 164 κ.κ.).
- 23) Πρὸβλ. Λάμπρου Ν. Ε. Δ' σελ. 486.
- 24) Ν.Ε. ΙΕ' σελ. 127 κ.κ.
- 25) Γιὰ τοὺς ἄλλους εὐγενέστατους Ἀρτινοὺς ἄρχοντες στοὺς ὁποίους ὁ Γεργανὸς ἀφιερῶ-
 νει τὴν ἐξήγησίν του, δὲν ὑπάρχει καμμία, ὅσο ξέρω, εἰδηση πλὴν τοῦ ἐπιτρόπου Ἀντω-
 νίου Κοθώνη, συγγενῆς προφανῶς τοῦ ὁποίου «ὁ Ἀνδρέας Γεωργίου Κοθώνης ἐξ Ἄρ-
 τας» ἦταν πρόεδρος τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος Βενετίας τὸ 1687. (Πρὸβλ. Ἠπ. Χρον.
 1936, σελ. 72 καὶ 251).
- 26) Πρὸβλ. Σάθα: Τουρκ. Ἑλλάς σελ. 207—8 καὶ Στεφ. Παπαδοπούλου: Ἡ κίνησις τοῦ δού-
 κα τοῦ Νεβέρ κλπ. Θεσ/νίκη 1960 σελ. 134—5.

ΚΩΣΤΑ Π. ΒΛΑΧΟΥ

ΔΙΕΝΕΞΙ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΦΟΡΩΝ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τὰ ἔγγραφα πού δημοσιεύονται παρακάτω ἀναφέρονται στήν μεταξὺ Ἀναστασίου Σακελλάρου καὶ Ἐφόρων Ἐκπαιδευτικῶν Καταστημάτων Ἰωαννίνων διένεξι πού ἔλαβε χώρα στὰ 1862. Τρεῖς φορές προηγουμένως εἶχε ἀναγκαστῇ ὁ Σακελλάριος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ Ἰωάννινα. Πρώτη φορά στὰ 1833, ὅταν οἱ Ἰωαννῖτες στήν προσπάθειά τους νὰ ἀποκλείσουν, ἀπὸ ἀντιζηλία, Ζαγορίσιους νέους ἀπὸ τὴ Ζωσιμαία Σχολή, διέταξαν τὸν Σακελλάριο, σχολάρχη τότε, νὰ μὴ δέχεται πλέον κανένα νέο μαθητὴ στὴ Σχολή, χωρὶς προηγούμενη γραπτὴ ἀδειά τους. Ἡ ἀπάντησι τοῦ Σακελλάρου ἦταν ἡ παραίτησί του ἀπὸ τὴν διεύθυνσι τῆς Ζωσιμαίας¹.

Τὸν Μάρτιο τοῦ 1834 οἱ Ἰωαννῖτες ἐπανεφέραν τὸν Σακελλάριο στὴ σχολarchία τῆς Ζωσιμαίας. Στὰ 1838 ὅμως ὁ Ἀναστάσιος Σακελλάριος ἐκδιώκεται σὰν «εὐνοούμενος καὶ φίλος τοῦ πεπτωκότος Μητροπολίτου»², τοῦ Ἰωακείμ Κοκκῶδη, τοῦ Χίου, τὸν ὁποῖον ὁ Σακελλάριος εἶχε μαθητὴ, ὅταν ὁ Ἰωακείμ ἦταν ἀρχιδιάκονος τοῦ Ἰωαννίνων Βενεδίκτου (1826—1830).

Στὰ 1855 ὁ Σακελλάριος, πού εἶχε ἐπανελθεῖ στὰ Ἰωάννινα στὰ 1843, ἀποπέμπεται γιὰ τρίτη φορά ὕστερα ἀπὸ συκοφαντίες «περὶ διαφθορᾶς δῆθεν τῆς νεολαίας» καὶ «ἀσεβῶν δῆθεν διδασμάτων»³. Δυὸ χρόνια ἀργότερα ὁ Σ. ἐπανέρχεται στὰ Ἰωάννινα καὶ ὑπογράφει συμβόλαιο γιὰ μιὰ τριετία, ἐνῶ στὰ 1860 ὑπογράφεται νέο συμβόλαιο γιὰ πέντε χρόνια. Στὰ τέλη ὅμως τοῦ 1862, «ἐπέπρωτο ἐκραγῆναι ἀπροσδοκῆτως ἡ μανιωδεστέρα τῶν Ἰωαννιτῶν καταφορά κατὰ τοῦ φωτοπαρόχου ἀνδρὸς τῆς Ἠπείρου»⁴.

Τὸ πρῶτο κείμενο, πού ἐπιγράφεται "Ε κ θ ε σ ι ς, εἶναι γραμμένο μὲ μαῦρο μελάνι σὲ λευκὸ τετρασέλιδο διαστάσεων χιλ. 375X245. Στὴν Ἐκθεσι αὐτή, πού εἶναι ἀνυπόγραφη καὶ ἔχει τοποχρονολογία «Ἐν Ἰωαννίνοις τὴν 22αν Ἀπριλίου 1862», ὁ Ἀναστάσιος Σακελλάριος κατηγορεῖται:

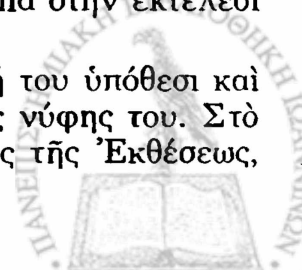
α) ὅτι αὐθαίρετα ὑπερτίμησε τὰ διδακτικὰ ἐγχειρίδια πού εἶχε ὁ ἴδιος συγγράψει.

β) ὅτι ὑποχρέωσε τοὺς μαθητὰς νὰ τὰ ἀγοράσουν ὑπερτιμημένα καὶ ὅτι «ἐβίασε τοὺς καθηγητὰς» νὰ ὑποχρεώσουν κι' αὐτοὶ τοὺς μαθητὰς νὰ ἀγοράσουν τὰ δικά του ἐγχειρίδια τῆς Γραμματικῆς καὶ τοῦ Συντακτικοῦ.

γ) ὅτι ἀγνόησε κι' αὐτὸν ἀκόμα τὸν Μητροπολίτη⁵ καὶ δὲν ἐμφανίστηκε στὴν συνέλευσι τῆς Ἐφορίας.

δ) ὅτι κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1861—62 ἐπέδειξε ἀπροθυμία στὴν ἐκτέλεσι τῶν διδακτικῶν του καθηκόντων.

ε) κατηγορεῖται τέλος ὁ Σακελλάριος γιὰ οἰκογενειακὴ του ὑπόθεσι καὶ συγκεκριμένα γιὰ τὴν «σκανδαλώδη διαγωγή» του ἔναντι τῆς νύφης του. Στὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ἀναφέρεται μὲ κάθε λεπιομέρεια ὁ συντάκτης τῆς Ἐκθέσεως,

Ίσως γιατί αὐτὸ βάρυνε περισσότερο στὴν κρίσι τῶν Ἐφόρων καὶ τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων νὰ ἀπομακρύνουν ὅχι μόνον ἀπὸ τὴν Σχολή, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα τὸν διαιρεπῆ διδάσκαλο.

Τὸ δεῦτερο κείμενο εἶναι γραμμμένο μὲ μαῦρο μελάνι σὲ χαρτὶ λευκὸ διαστάσεων 486X375. Τὸ χαρτὶ εἶναι ἡμίκλασιο, σὲ ἀριστερὸ εἶναι γραμμένες οἱ οικονομικὲς ἀπαιτήσεις τοῦ Σακελλάριου καὶ σὲ δεξιὸ οἱ ἀπαντήσεις τῆς Ἐφορίας. Ὁ διδάσκαλος ἀπαιτεῖ νὰ τοῦ καταβληθοῦν συνολικὰ 142.462 τουρκικὰ γρόσια, ἐνῶ οἱ Ἐφοροεπίτροποι στὴν ἀπάντησί τους ἰσχυρίζονται, ἀφοῦ ἀπορρίπτουν τὰ περισσότερα αἰτήματά του, ὅτι μόνον 1.754 τουρκικὰ γρόσια δικαιούται νὰ λάβῃ ὁ Σακελλάριος σὺν 18.852 γρόσια ἐπὶ τὴν ἐπιχορήγησι τῶν Μοῶν τῶν Πατέρων καὶ τοῦ προφήτη Ἡλίου τῆς Ζίτσας, σύνολο 20.606 γρόσια.

Τοποχρονολογικὴ ἔνδειξι ἔχουν μόνον οἱ «Ἀπαιτήσεις τοῦ Κυρίου Ἀναστασίου Σακελλαρίου», τὴν ἐξῆς: «Ἐν Ἰωαννίνοις τὴν 5ην Μαρτίου 1863».

Ὅσον ἀφορᾷ οἱς οικονομικὲς διαφορὰς φαίνεται πὼς τὰ πράγματα δὲν εἶχαν ὅπως τὰ παρουσιάζει ἡ Ἐφορία, ἀφοῦ τόσο ὁ Ἀραβαντινός⁶ ὅσο καὶ ὁ Λαμπρίδης⁷ καὶ ὁ Γούδας⁸ μαρτυροῦν ὅτι ὁ Σακελλάριος δικαιώθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ δικαιοσύνη, στὴν ὁποία κατέφυγε διεκδικῶντας τὰ χρήματά του.

Δυστυχῶς δὲν ἔχουμε τὸν ἀντίλογο, ἂν ὑπῆρξε, τοῦ Σακελλάριου στὴν Ἐκθεσι τῶν Ἐφοροεπιτρόπων. Νομίζω ὅμως πὼς τὸ κενὸ αὐτὸ καλύπτεται ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ παραθέτει στὴ βιογραφία τοῦ Σακελλάριου ὁ Ἀραβαντινός⁹, ὁ ὁποῖος ἀνασκευάζει ἢ ἀποκρούει ὅλες σχεδὸν τὶς ἐναντίον τοῦ διδασκάλου κατηγορίες. Ἀς σημειωθῇ ὅτι ὁ Ἀραβαντινὸς ἀφιερώνει, μοναδικὴ περίπτωση, 13 περίπου σελίδες στὸν Σακελλάριο, πρῶγμα ποὺ δὲν κάνει γιὰ κανένα ἄλλο λόγιο. (Γιὰ τὸν Μεθόδιο Ἀνθρακίτη 5 σελ., γιὰ τὸν Μπαλάνο Βασιλόπουλο 4 περίπου, κλπ.) καὶ ὅτι ἔγραψε τὴ βιογραφία αὐτὴ ἕνα περίπου χρόνο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ διδασκάλου (+1865).

Κατηγορεῖται λοιπὸν ὁ Σακελλάριος γιὰ ὑπερτίμησι τῶν βιβλίων του, γιὰ πιέσεις εἰς βάρος φτωχῶν μαθητῶν νὰ τὰ ἀγοράσουν κλπ. Ὁ Ἀραβαντινὸς ὅμως παρέχει τρεῖς πληροφορίες ἐνδεικτικὲς τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ διδασκάλου, ἰδίως γιὰ τοὺς ἄπορους μαθητάς. Συγκεκριμένα ὁ Σακελλάριος πρότεινε στὸν Νικόλαο Ζωσιμᾶ κι ἐκεῖνος ἀποδέχτηκε «τὴν ἐν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων σύστασιν καταλλήλου τυπογραφείου πρὸς ἐκτύπωσιν διδακτικῶν βιβλίων, δωρεὰν διανεμηθησομένων τοῖς ἐν Ἠπείρῳ διδασκομένοις ἀπόροις μαθηταῖς»¹⁰. Τὸ τυπογραφεῖο αὐτὸ δὲν ἰδρύθηκε τελικὰ γιατί πέθανε ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Νικόλαος Ζωσιμᾶς. Πάντως ὁ Σακελλάριος πέτυχε ἀργότερα τὴν σύστασι τυπογραφείου στὰ Ἰωάννινα μὲ χρήματα ποὺ τοῦ διέθεσαν οἱ γυναικάδελφοί του. Σκοπὸς τῆς ἰδρύσεως τοῦ τυπογραφείου, ποὺ ὠνομάστηκε Δωδώνη καὶ ποὺ λειτούργησε 3 χρόνια (1860—1863), ἦταν ὁ ἴδιος, δηλ. ἡ ἐκτύπωσι «διδακτικῶν βιβλίων, διανεμομένων δωρεὰν τοῖς ἀπόροις καὶ ἀκερδῶς χορηγουμένων τοῖς εὐπόροις μαθηταῖς πάντων τῶν ἐν Ἠπείρῳ σχολείων»¹¹.

Τέλος ὅταν μετὰ τὴν ὀριστικὴν του ἀναχώρησι ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα ρωτήθηκε ὁ Σακελλάριος ἀπὸ τοὺς πλούσιους γυναικαδέλφους του, ποὺ ζοῦσαν στὴ Μολδαυία, πὼς νὰ διαθέσουν μέρος ἀπὸ τὰ χρήματά τους «ὕπὲρ ἐθνικῆς τιнос ὠφελείας», τοὺς πρότεινε κι' ἐκεῖνοι «ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν αὐτοῦ περὶ τῆς ἐκδόσεως πάντων τῶν κλασσικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῷ διανέμεισθαι δωρεὰν ταῖς ἑλληνικαῖς σχολαῖς καὶ ἀπόροις μαθηταῖς καὶ χορηγεῖσθαι ἀντίτυπα ἐπὶ ἀκερδεῖ τιμῇ τοῖς εὐποροῦσιν»¹². Ἡ μεγαλεπήβολη αὐτὴ ἐκδοσι δὲν πραγματοποιήθηκε γιατί ἐν τῷ μεταξὺ πέθανε ὁ ἐκλεκτὸς μὰ τόσο κατατρεγμένος διδάσκαλος (Δεκέμβριος 1865).

Σὰ δείγμα ἐπίσης τῆς ἀφιλοχρηματίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Σακελλάριου γιὰ τὴν παιδεία τῶν Ἰωαννίνων μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐνῶ οἱ μισθοὶ ποὺ τοῦ προσφέρονταν ἀπὸ ἄλλες πόλεις ἦταν πολὺ μεγαλύτεροι, ἐκεῖνος, παρὰ τὶς διώξεις, ἔσπευδε νὰ ἔλθῃ στὰ Ἰωάννινα, κάθε ποὺ τὸν καλοῦσαν.

Καὶ οἱ Ἐφοροεπίτροποι ὀλοκληρώνουν τὸ «κατηγορῶ» τους μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι ἐξ αἰτίας τῶν οἰκογενειακῶν του ἐρίδων ὁ Σακελλάριος παραμελοῦσε τὰ διδακτικά του καθήκοντα καὶ ὅτι ἡ σκανδαλώδης συμπεριφορὰ του ἔναντι τῆς νύφης του ἔκανε τοὺς Ἰωαννῖτες νὰ ἀγανακτήσουν ἐναντίον του καὶ νὰ ζητήσουν, ὅπως καὶ παραπάνω ἀναφέρθηκε, τὴν ἀπομάκρυνσί του ὄχι μόνο ἀπὸ τῆ Σχολῆ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πόλι.

Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἰσχυρισμοὶ ἀποκρούονται ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸ, ποὺ γράφει σχετικά: «Φιλοσοργία, σεμνοπρέπεια καὶ φιλοτιμία τις ἠνάγκασαν τὸν Ἀναστάσιον, ἵνα διαφιλονεικῇ καὶ ἐξασκήσῃ τὰ οἰκογενειακά του δίκαια, καὶ ταῦτα ἐξασκῶν οὐδόλως ἀντέβαινεν εἰς τὰ τῆς καθηγεσίας του χρέη»¹³.

Ὅσο γιὰ τὴν λαϊκὴ ἀγανάκτησι κατὰ τοῦ διδασκάλου ὁ Ἀραβαντινὸς¹⁴ ἔμμεσα δέχεται ὅτι ὑπῆρξε, ἀλλὰ ὅτι εἶχε ὑποκινηθῇ ἀπὸ καταχθόνιους ἀνθρώπους¹⁵.

Τέλος ὁ Ἀραβαντινός, ποὺ προτιμᾷ νὰ ἀποσιωπήσῃ «τὸ ἀρχικὸν αἴτιον τοῦ πικροῦ αὐτοῦ δράματος» καταφέρεται μὲ δριμύτητα ἐναντίον τῶν ὑπεύθυνων τοῦ διωγμοῦ τοῦ Σακελλάριου, χαρακτηρίζει δὲ τὴν διαγωγὴν των ἀξιόποινον καὶ τὴν πρᾶξιν των ἀνόσιον ποὺ «προσέβαλεν ἠθικῶς τὴν πόλιν καὶ βλάβην καιρίαν εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν νεολαίαν ἐπήνεγκεν...»¹⁶.

Θεωρῶντας «ἐπικαταράτους τοὺς αἰτίους καὶ ὑπαιτίους τῶν ἀνυπολογίστων ζημιῶν»¹⁷ ποὺ προκάλεσε ἡ δίωξις τοῦ Σακελλάριου, ὁ Ἀραβαντινὸς κλείει τὸ θέμα αὐτὸ ἀποκαλύπτοντας ὅτι καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τότε καθηγητὰς τῆς Ζωσιμαίας, ποὺ εἶχαν χρηματίσει μαθηταὶ τοῦ Σακελλάριου συνήργησαν στὴν σκευωρία «εἰς ἀνταπόδοσιν τῆς πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτῶν ὀφειλομένης εὐγνωμοσύνης»¹⁷.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι λόγιοι, ὅπως κι ὁ τύπος τῆς ἐποχῆς¹⁸, πῆραν τὸ μέρος τοῦ «πανελληνίου διδασκάλου», τοῦ Σακελλάριου, καὶ ἐπαίνεσαν ἀνοικτὰ τὸ ἦθος καὶ τὴν προσφορὰ του στὴν παιδεία ὄχι μόνον τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Σμύρνης, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρης τῆς Ἑλλάδος. Ἔτοι ὁ Γούδας ἀποδίδει στὴν εὐδόκιμη διδασκαλίᾳ τοῦ Σακελλάριου τὸν «χρυσοῦν, οὕτως εἰπεῖν, αἰῶνα τῶν γραμμάτων ἐν Ἡπείρῳ...»¹⁹. Ὁ ἴδιος λόγιος, ἀντικρούοντας ἔμμεσα τὶς περὶ φιλοχρηματίας κατηγορίες τῶν ἀντιπάλων τοῦ διδασκάλου, γράφει ὅτι ὁ Σακελλάριος «δὲν ἐθεώρησε τὴν διδασκαλικὴν ἔδραν ὡς πόρον βίου ἀνευτέρου»²⁰ καὶ ἀναφωνεῖ: «ᾧ πόσον ὀφείλει ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον...»²¹. Ὁ Σπ. Λάμπρος ἐξάλλου χαρακτηρίζει τὸν Σακελλάριο σὰν «ὀτρηρὸν σκαπανέα τῶν γραμμάτων καὶ ἄνδρα φιλοπρόδοτον»²² καὶ ὁμολογεῖ πῶς χάρι σ' αὐτὸν «ἡ Ζωσιμαία Σχολὴ προήχθη εἰς μεγάλην περιωπὴν...»²².

Τέλος πάντων μελετῶντας κανέναν ὅλη αὐτὴ τὴν ὑπόθεσι Σακελλάριου καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι μερικοὶ ἀπ' τοὺς τότε Ἐφοροεπίτροπους τῶν Ἰωαννίνων ἴσως καὶ μὲ τὴν συμπαράστασι εὐάριθμων συμπολιτῶν τους δὲν στάθηκαν, γιὰ μιὰ, ἀτυχῶς, ἀκόμα φορὰ, στὸ ὕψος τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς ἀποστολῆς των καὶ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ παραδεχτῇ τὴν γενικώτερη διαπίστωσι τοῦ Γούδα ὅτι: «Ἐν Ἰωαννίνοις δυστυχῶς οἱ ἐρίζοντες ἐπεκτείνουν πολλὰκις τὰς ἐριδὰς των καὶ μέχρι τῶν εὐαγῶν καταστημάτων ὡς καὶ μέχρι τῶν σχολείων...»²³.

Ἔκθεσις

Αον Ζητήσας ὁ Κύριος Ἀναστάσιος Σακελλάριος πρὶν τῆς λήξεως τῆς συμφωνίας χρηματικὸν ποσὸν κατὰ τὴν μεγάλην ἐβδομάδα τοῦ παρελθόντος ἔτους 1862 παρὰ τῶν Ἐφόρων, οἵτινες μὴ εὐκολυνόμενοι δὲν ἐνέδωκαν εἰς τὴν αἴτησίν του ταύτην· ὁ δὲ Κυρ. Α. Σακελλάριος ἀπεκάλεσεν αὐτοὺς βαναύσους καὶ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν παρητήθη ἐγγράφως τῆς Γυμνασιαρχίας ὀνομάσας αὐτὴν πρόσθετον βάρος ὡς ἄμισθον, ὡς ἐν τῷ ἀντιγράφῳ ὑπ' ἀριθ. Αον²⁴ φαίνεται.

Βον Ἐκδώσας γραμματικὴν²⁵, συντακτικόν,²⁶ ἱερὰν ἱστορίαν²⁷ καὶ Γεωγραφίαν²⁸ καὶ ὑπερτιμήσας αὐτά, ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς Ἐφορίας, εἰσήγαγεν²⁹ αὐτὰ εἰς τὴν Σχολὴν καὶ ἐβίασε τοὺς καθηγητάς, ὅπως ὑποχρεώσωσιν τοὺς μαθητάς ν' ἀφῇσυν τὴν γραμματικὴν τοῦ Γενναδίου, τὸ συντακτικὸν τοῦ Ἀσωπίου καὶ λοι(πὰ) καὶ ν' ἀγοράσωσιν ἐκ τῶν ἰδικῶν του. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀφ' ἐνὸς μὲν οἱ καθηγηταὶ ἀποδοκιμάσαντες τὴν πρᾶξίν του ταύτην κατέκριναν τὰ βιβλία ὡς ὑπερτιμημένα καὶ ἔλλειπῇ³⁰ καὶ μάλιστα τὴν ἱερὰν ἱστορίαν³¹, ὡς ἀντιβαίνουσιν εἰς τὰς δοξασίας τῆς ἐκκλησίας, (ὡς καὶ ὁ φοιτίστῳ περὶ τῆς ἱερᾶς ταύτης ἱστορίας μνείαν ποιεῖται³²), ἀφ' ἐτέρου δὲ οἱ γονεῖς τῶν μαθητῶν, ἐξ ὧν τὰ 4) 5 εἶναι πτωχοί, εἶχον προμηθεύσει εἰς τὰ τέκνα των τ' ἀναγκαῖα βιβλία, ἡ ἐφορία ἐπιθυμοῦσα νὰ διασκεδάσῃ εἰρηνικῶς τὴν διένεξιν ταύτην προσεκάλεσε τὸν Κύριον Ἀναστάσιον Σακελλάριον ἐν τῷ Κοινῷ Καταστήματι τῆς πόλεως, ἀπευθύνασα αὐτῷ ἡπίους παρηγήσεις, ἵνα προσδιορίσῃ τιμὴν εὐλογον, ἀνωτέραν μάλιστα τῆς τιμῆς τῆς γραμματικῆς τοῦ Γενναδίου καὶ τοῦ συντακτικοῦ τοῦ Ἀσωπίου (ἐνῷ ἔχουν ταῦτα καὶ πλείότερα τυπογραφικὰ φύλλα), ἀλλ' ὁ Κύριος οὗτος ἀποκαλέσας ἀνωτέρας τιμῆς ἄξια τὰ ἰδικά του βιβλία, ἀπήντησεν ὅτι δὲν παραδέχεται οὐδεμίαν ἐλάττωσιν ὑποσχεθεῖς, ὅπως εὐχαρίστως ἀποσύρῃ αὐτὰ ἐκ τῆς Σχολῆς· ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας αἰσθανθεὶς τὸ λάθος του ὁ Κύριος Α. Σακελλάριος ἐνήργησε μετὰ τῶν προϋχόντων, ἵνα μετὰ τὰς ἐνιαυσίους ἐξετάσεις προσδιορισθῇ ἡ τιμὴ τῶν βιβλίων καὶ ἐξομαλυνθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο· καὶ οὕτω ἔμειναν σύμφωνοι ἢ τε Ἐφορία καὶ ὁ διδάσκαλος³³.

Γον Μετὰ τὰς ἐνιαυσίους ἐξετάσεις κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιον γενομένης, χωρὶς νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν Ἐφορίαν, μετέβη εἰς Ἀθήνας κατηγορήσας τοὺς Ἐφόρους, ὡς μὴ πληρώσαντας αὐτὸν τὸν δεδουλευμένον μισθὸν του, ἐνῷ μὲν ἔχων νὰ λάβῃ τοιοῦτον ἐχρεώσται μάλιστα εἰς τὸ Ταμεῖον τῶν Ἐλεῶν δραχμὰς 1600, ὡς ἡ ἀπόδειξις³⁴ του ὑπὸ ἀριθ. 2ον, αἰτίνες ἐχορηγήθησαν εἰς τὸν ἐγγονόν του Στέφανον Βαταβάλλον³⁵ εἰς Ἀθήνας. Ἀπὸ τὰς Ἀθήνας μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁπόθεν δι' ἐπιστολῆς του (ὑπ' ἀριθ. 3)³⁴ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 25 76ρ(ίου) 1862 (ἀντὶ νὰ γράψῃ 25 αὐγούστου) γνωστοποιεῖ τοῖς ἐφόροις ὅτι ἔνεκεν ὑποθέσεώς του βιάζεται νὰ μεταβῇ εἰς Γαλάτζι καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ ἡ ἐναρξὶς τῶν μαθημάτων παρὰ τῶν ἄλλων καθηγητῶν μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του· καὶ ἀναισχύντως πως λησμονήσας τὴν ἀποσταλείσαν πρὸς τὴν Ἐφορίαν ἐπιστολήν του, ἐζήτηε διὰ τῶν πρὸς τὴν Σεβαστὴν Κυβέρνησιν δοθεισῶν ἀπαιτήσεών του (ὡς τὸ ἐσώκλειστον ὑπ' ἀριθ. 4)³⁶ τὴν πληρωμὴν δέκα χιλιάδων γροσίων, ἐπὶ λόγῳ δῆθεν τῶν γενομένων ὁδοιπορικῶν³⁷ διὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετάβασίν του καὶ διαμαρτυρικῶν τῶν κατ' αὐτὸν μοναστηριακῶν συναλλαγμάτων τῆς ἐπιχορηγήσεως.

Δον Ἐπιστρέψαντος ἐκ τοῦ ταξειδίου, συνεφωνήθη ἐκ νέου τῇ γνωμοδοτήσει καὶ τῶν λοιπῶν καθηγητῶν νὰ εἰσαχθῶσιν τὰ πρῶτα βιβλία, τὰ ὁποῖα ἐπειδὴ οἱ πτωχοὶ μαθηταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ πωλήσωσιν καὶ δὲν ἠδύναντο ἐκ δευτέρου

ν' αγοράσωιν νέα, ἀφοῦ ἠγόρασαν τὰ τοῦ Κυρίου Α. Σακελλαρίου, ἡ Ἐφορία βιασθεῖσα ἠγόρασεν βιβλία ἀξίας δύο χιλιάδων γροσίων καὶ παραλαβοῦσα παρὰ τῶν μαθητῶν τὰ προσητερινά, ὡς ἄχρηστα, διένειμεν αὐτοῖς τ' ἀγορασθέντα δωρεάν· ἀλλ' ὁ Κύριος Α. Σακελλάριος τοῦτο μαθὼν εἰσέρχεται εἰς τὰς παραδόσεις τῶν ἄλλων καθηγητῶν τῆς Γης καὶ Βας Σχολιακῆς κλάσεως ἀναγκάζει αὐτοὺς δι' ἀπειλῶν νὰ παραδώσωιν τὰ ἰδικά του· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ καθηγηταὶ τοῦ ἀπήντησαν ὅτι δὲν δύνανται νὰ πράξουν τοῦτο ἄνευ τῆς διαταγῆς τῆς Ἐφορίας, ὁ Κύριος οὗτος, χωρὶς νὰ σεβασθῇ μήτε Ἐφορίαν μήτε τοὺς καθηγητὰς διώξας αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἔδραν τῶν ἤρχισε νὰ παραδίδῃ μόνος του διὰ τῶν βιβλίων του Ἡ δὲ Ἐφορία πληροφορηθεῖσα αὐτὰ μετ' ἀγανακτικῆς προσεκάλεσεν ἐν τῷ κοινῷ Καταστήματι ἐνώπιον καὶ τῶν προκριτωτέρων καὶ εὐύποληπτωτέρων πολιτῶν τὸν Κύριον Ἀν. Σακελλάριον, καὶ ὁπευθύνασα αὐτῷ πικρὰς παρατηρήσεις, παραδεχθείσας καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου μεταμεληθέντος διὰ τὴν αὐθαίρετον πράξιν του, συγκατένευσε νὰ εἰσαχθῶιν μὲν τὰ βιβλία του νὰ ἐλαττωθῇ δὲ ἡ τιμὴ αὐτῶν πρὸς 30—40 τοῖς ἑκατόν, καὶ νὰ ἐξαλειφθῇ ἐξ αὐτῶν ἡ ἐπιγραφή³⁸ τὴν ὁποίαν εἶχε «ὅτι δῆθεν εἰς τοὺς ἀπόρους μαθητὰς δίδει δωρεάν» ἐνῷ δωρεάν εἰς οὐδένα ἔδωκεν.

Εὖν Μετὰ παρέλευσιν ἐνὸς μηνός, ὁ Κύριος Ἀν. Σακελλάριος, μὴ κορεθείσης τῆς πλεονεξίας του, ὅχι μόνον δὲν διетήρησε τὸν λόγον του ἐπὶ τῆς τιμῆς τῶν βιβλίων, ἀλλὰ κατηγορῶν τὴν Ἐφορίαν ἐβίαζε τοὺς μαθητὰς ν' ἀγοράσωσι ταῦτα ἐπὶ τῇ τιμῇ τῇ προτέρᾳ. Ἡ Ἐφορία πρὸς ἀποφυγὴν νέων μετ' αὐτοῦ διενέξεων συγκροτήσασα συνέλευσιν γενικὴν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει προσεκάλεσεν αὐτὸν ἐκ μέρους τοῦ Μητροπολίτου³⁹, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Κύριος οὗτος μὴ σεβασθεὶς μήτε ταύτην τὴν πνευματικὴν ἀρχὴν ἀπήντησεν ὅτι δὲν γινώσκει Μητροπολίτην, ἡ συνέλευσις διώρισεν ἐκ τῶν προκρίτων ἐπιτροπὴν, ἥτις προσκαλέσασα αὐτὸν προσδιώρισε τὴν τιμὴν⁴⁰ τῶν βιβλίων εἰς 5½ γρόσια τὴν Γραμματικὴν καὶ 4½ τὸ Συντακτικόν. Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καὶ ὡς μὴ ὤφειλεν εἰς τοιοῦτον καθηγητὴν ἀναιρέσας καὶ ταύτην τὴν φορὰν τὸν λόγον του, ἐξηκολούθει πωλὼν τὰ βιβλία του μὲ τὴν συνήθη πλεονεξίαν του.

Ζὼν Μετὰ τὴν κατὰ τὸν 76ρ(ιον) τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐναρξίν τῶν μαθημάτων ἐπιστρέψας ἐκ Γαλαζίου ὁ Κύριος Σακελλάριος καθῆξε τὴν ἐν τῇ Σχολῇ θέσιν του ἄνευ τῆς ἐλαχίστης προθυμίας, ὡς καταγινόμενος δῆθεν ἐν τῇ τακτοποιήσει τῶν πρὸ ἐνιαυτοῦ οἰκιακῶν του ἐρίδων, διὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ὁποίων μὴ ἐνδῶσας εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ Ἀξιότιμου Συμπολίτου μας Κυρίου Ι. Λιάμπη, κατὰ τὸν μῆνα δεκεμβρίου ἐπιδώσας εἰς τὴν νύμφην του μίαν ἐκ μέρους τοῦ ἐν Γαλαζίῳ υἱοῦ⁴¹ τοῦ ἐπιστολὴν, δι' ἧς προσέβαλεν αὐτὴν ὡς μοιχαλίδα, ἀπῆλθε παρ' αὐτῆς, ἵνα μεταβῇ ἐν τῇ πατρικῇ τῆς οἰκίᾳ ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη δὲν ἐνέδιδεν εἰς τὴν αἴτησιν του ταύτην χωρὶς νὰ παραλάβῃ μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὰ τέκνα τῆς, ὁ Κύριος Σακελλάριος ἠρκέσθη νὰ τῆς διακόψῃ καὶ αὐτὰ τὰ τρόφιμα μέσα, ἅτινα ἐβίασαν τὸν γέροντα τῆς νύμφης του πατέρα, ἵνα ζητήσῃ τὴν ἀνήκουσαν συνδρομὴν παρὰ τοῦ Αὐστριακοῦ Προξένου του, ὅστις ὡς ἀπὼν ἀντιπροσωπεύετο παρὰ τοῦ Προξένου τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων Κ. Βιέτ· ὁ Κύριος Βιέτ συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξένου καὶ μὴ συμβιβασθεὶς διεκοίνωσεν εἰς τὴν Σεβαστὴν Κυβέρνησιν μίαν προκαταρκτικὴν τοῦ ἀρμοδίου Πνευματικοῦ δικαστηρίου ἀπόφασιν, δι' ἧς ὁ Ἀρχιερεὺς ἀπεφαίνετο ὅτι τ' ἀνήλικα τέκνα πρέπει ν' ἀκολουθήσουν τὴν Μητέρα μέχρι τῆς διεκπεραιώσεως τῆς δίκης, τὴν ὁποίαν λαθὼν ὑπ' ὄψιν ὁ πρῶν Διοικητὴς καὶ θεωρήσας τὸν τε Σακελλάριον καὶ Σάββαν ὑπηκόους ὁθωμανοὺς διέταξε τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων, ὅπως ὁ Ἀστυνομὸς παραλαβὼν τὴν νέαν μετὰ τῶν τέκνων τῆς παραδῶσῃ αὐτὴν εἰς χεῖρας τοῦ

πατρός της 'Ιατροῦ Κυρίου Σάββα' ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Κύριος Σακελλάριος, ἀφοῦ ἐξύβρισε ἐκ τῶν παραθύρων τῆς οἰκίας του ἐπὶ παρουσίᾳ πληθύος ἀνθρώπων τὸν τίμιον συμπολίτην μας 'Ιατρὸν Κ. Σάββαν, ἀποκαλῶν αὐτὸν μὲν μαστροπὸν τὴν δὲ κόρην του πόρνην, καὶ δὲν ἐνέδωκεν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Διοικητοῦ, ἡ ἐξοχότης του ἀπὸ πρωΐας τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, ἥτις κατέστη ἡμέρα πικρίας εἰς ἅπαντας τοὺς πολίτας διὰ τὰ [διατρέιχ|οντα] ἀπέστειλεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του ἐκ δευτέρου τὸν 'Αστυνόμον διατάξαντα, ἵν' ἀφήσωσιν ἐλευθέραν τὴν εἰσαγωγὴν τῶν τροφίμων εἰς τὸ δωμάτιον τῆς νέας, καὶ προτρέποντα φιλικῶς τὸν Κύριον Σακελλάριον, ἵν' ἀφίση ἐλευθέραν τὴν νέαν μετὰ τῶν τέκνων της. 'Αλλ' ἐπειδὴ οὗτος κατ' οὐδένα τρόπον ἐπειθετο ὁ Κ. Βιέτ, φιланθρωπία κινούμενος ἀπέστειλε τινὰς συγγενεῖς τῆς νέας μετὰ τῶν κλητῆρων τοῦ Προξενείου, οἵτινες εἰσελθόντες ἡσυχῶς ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κυρίου Α. Σακελλαρίου καὶ παραλαβόντες τὴν τε νέαν καὶ τὰ τέκνα ἐπανήγαγον αὐτὰ εἰς τὸ Γαλλικὸν Προξενεῖον. 'Επειδὴ δὲ ἐν τῇ στιγμῇ τῆς ἐξόδου των ὁ Κ. Σακελλάριος μετὰ τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ του ἀποκαλέσας διαπρυσίως τοὺς μὲν Προξένους τῆς Γαλλίας καὶ Αὐστρίας αὐθαιρέτους καὶ τὴν νύμφην του ἀποστείλας διὰ τῶν λέξεων «Γιούχα», ἅπας ὁ τῆς πόλεως μας λαὸς περιμένων μετὰ λύπης τὸ ἀποθνήσκον καὶ ἀκούσας τὰ κατὰ τῆς ἐξ ἀμνημονεύτων ἐτῶν τιμίας οἰκογενείας τοῦ Κ. Σάββα ἠγανάκτησε τοσοῦτον κατὰ τῆς σκανδαλώδους διαγωγῆς τοῦ Κ. Σακελλαρίου, ὥστε στιγμιδὸν συνελθὼν ἐν τῷ Καταστήματι τῆς πόλεως ἐκήρυξε τὴν παῦσιν του. 'Επειδὴ ὅμως οἱ Πρόκριτοι, ἵνα μετριάσωσι τὴν ἀγανάκτησιν του, ἐξ ἧς ἡδύνατο συμβῆναι χειρόν τι, προέτρεψαν αὐτόν, ἵνα μὴ συνέλθωσιν ἐν ἐκείνῃ καὶ τῇ ἐπιούσῃ διὰ τὸ αἰδέσιμον τῶν ἡμερῶν, καὶ πλέον νὰ μείνῃ ἡ συνέλευσις διὰ τὴν 27 τοῦ μηνός· ὁ λαὸς ὑπήκουσε καὶ ἡσυχάσας τὰς δύο ταύτας ἡμέρας τὴν 27 συνῆλθε μετὰ τῶν λοιπῶν προκρίτων καὶ μὴ ἐν τῇ Μητροπόλει, ἐν ἧ οὐχὶ μόνον ἐπέμενε διὰ τὴν ἁμεσόν(;) του ἐκ τῆς σχολῆς παῦσιν του ὡς μὴ ἐμπιστευόμενοι τοῦ λοιποῦ τὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων του εἰς τοιοῦτον ἀνθρώπον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν του ἐκ τῆς πόλεως.

Συνεπεία οὖν τῆς Γενικῆς ταύτης ἀγανακτήσεως καὶ ἀποφάσεως τῶν προκρίτων καὶ τοῦ λαοῦ, οἱ Ἐφοροὶ τοῦ ἐκοινοποίησαν τὴν παῦσιν του.

'Εκ τῶν ἐκτεθέντων οὖν δύναται τις νὰ πληροφορηθῇ τὴν σκανδαλώδη διαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἐκ δὲ τῶν ἐτέρων ἀντιγράφων τῶν ἀπαιτήσεών του καὶ ἀπαντήσεών μας τὸ ἀνυπόστατον καὶ ἀνύπαρκτον τῶν ἀπαιτήσεών του, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὁ χαρακτήρ του.

'Εν Ἰωαννίνοις τὴν 22αν Ἀπριλίου 1863.

Ἀπαιτήσεις τοῦ Κυρίου Ἀναστασίου Σακελλαρίου

1ον	Τὰ ἀπλήρωτα εἰσέτι ἀπὸ τὴν μέχρι τέλους αὐγούστου τετραμηνίαν δρχ. 700 ἤγουν γρ. 2.800 καὶ ὁ τόκος αὐτῶν ἐξ μηνῶν ἕως τέλους φεβρ. πρὸς 1% γρ. 168, τὸ ὅλον	Γρ. 2.968
2ον	Μισθὸς ἐξ μηνῶν ἀπὸ 1 76ρ. ἕως φεβρ. δρχ. 1.980	7.920
3ον	Ὅσα τὰ δοθέντα βιβλία εἰς τὴν σχολὴν ἀξίζοντα δρχ. 83½	334
3ον	Μισθοὶ 3½ ἐτῶν ἀπὸ τὸν προσεχῇ Μάρτιον ἕως τέλους αὐγούστου τοῦ 1866 κατὰ τὸ συμφωνητήριον ἐπταετίας ὑποχρεωτικὸν καὶ εἰς τὰ δύο μέρη δρχ. 13.860	55.440

5ον	Ἀνταμοιβὴ διὰ τὴν Γυμνασιαρχίαν, τὴν ὁποίαν κρατεῖ ἀπὸ 1 76ρ. τοῦ 1859 ἐτῶν 5 καὶ Μηνῶν 4½ πρὸς 400 γρ. κατὰ μῆνα τοῦλάχιστον, ὡς πληρῶνεται ἀλλοῦ	25.800
6ον	Ἐπιχορήγησις δέκα χιλιάδων δραχμῶν ἄνευ τῶν ὁποίων ἦτο ἄδύνατον τὸ 1859 εἰς Ἰωάννινα, προσκαλούμενος τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τριετίαν μὲ δώδεκα χιλιάδας δραχμὰς κατ' ἔτος νὰ μείνῃ	40.000
7ον	Διὰ ἐξοδὰ τοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐφέτος, ἵνα διαμαρτυρήσῃ τὰ συναλλάγματα τῆς ἐπιχορηγήσεως, διότι εἶχον παρέλθει αἱ προθεσμίαι τῆς πληρωμῆς των, καὶ οἱ τόκοι των, δραχμαὶ 2.500	10.000
		Γρ. 142.462

Ἐν Ἰωαννίνοις τὴν 5ην Μαρτίου 1863.

Ἀπαντήσεις

1ον	Ὁ Κύριος Ἄν. Σακελλάριος δικαιούται νὰ λάβῃ μόνον δραχμὰς 695 πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ μισθοῦ τοῦ ἕως τέλους αὐγοῦστοῦ 1862 κατὰ τὸν λ) σμόν. Γρόσια Καθόσον δὲ ἀφορᾷ τὸν τόκον δὲν ὑποχρεοῦνται νὰ πληρώσωσιν ὡς ἀσυμφώνητον	2.780
2ον	Δικαιούται μόνον νὰ λάβῃ Μεξικανικὰ τάλληρα 210 μισθὸν ἀπὸ 27 76ρ. 1862 (διότι ἐκ τῆς ἡμέρας ταύτης ἔλειπεν ἐντεῦθεν καὶ ἡ Ἐφορία διεμαρτυρήθη ἐγκαίρως) ἕως 14 Ἰανουαρίου 1863. Μῆνας 3 καὶ ἡμέρας 18 καὶ οὐχὶ ἕως τέλους Φεβρουαρ. ἀφοῦ ἐπαύθη ἀπὸ τὴν 14 Ἰανουαρ.	5.040
3ον	Δικαιούται νὰ λάβῃ τὰς ἀντικρυ δρχ. 83½ ἥτοι γρόσια ὀκτῶ χιλιάδες ἑκατὸν πενήντα τέσσαρα, ἀφοῦ ἀφαιρεθῶσιν ἐξ αὐτῶν δραχ. 1.600, πληρωθείσας εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις ἐγγονόν τοῦ Στέφ. Βαταβάλλην διὰ λ/σμόν τοῦ καὶ δι' ἀποδείξεώς τοῦ ἥτοι γρ. χίλια ἑπτακόσια πενήντα τέσσαρα τὰ ὁποῖα θέλει τοῦ μετρηθῶσιν ἅμα δώσει τὸ ἀπαιτούμενον ἐξωφλητικόν.	334 8.154 6.400 1.754
4ον	Καθόσον δὲ ἀφορᾷ τὴν τετάρτην ἀπαίτησίν τοῦ, ἵνα τοῦ πληρωθῶσιν γρ. 55.440 διὰ μισθὸν 3½ ἐτῶν, ἀπαντῶσιν ὅτι ἐπειδὴ ὁ μισθὸς εἶναι ἀντάλλαγμα τῆς καταβαλλομένης ἐργασίας καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐργασία αὕτη δὲν κατεβλήθη, δὲν ὑποχρεοῦνται ² νομίμως νὰ πληρώσωσιν μισθὸν ἀδούλευτον καὶ μέλλ.	
5ον	Οὐδεμία ὑπόσχεσις ἀνταμοιβῆς ἐδόθη παρὰ [τῶν Ἐφόρων] εἰς αὐτὸν διὰ τὴν Γυμνασιαρχίαν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἀναλ. τοῦ ἐγγράφου τῆς Ἐφορίας, μηδὲν περὶ τούτου ἀναφέροντος, καὶ τοῦτο γνωρίζων καὶ ὁ ἴδιος οὐδέποτε ἐζήτησε τοιαύτην τινα ἀνταμοιβήν, ἐνῶ ἔπρεπεν, ἂν ὑπῆρχε, νὰ ζητῆται καὶ πληρῶνεται μετὰ τοῦ μισθοῦ τοῦ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀπαιτήσεώς τοῦ ἔτι καταφαίνεται τὸ ἀνύπαρκτον τῆς τοιαύτης συμφωνίας, διότι λέγων τοῦλάχιστον 400 γρόσια κατὰ μῆνα, ὡς πληρῶνεται ἀλλοῦ, ἤδη δὲ ζητεῖ νὰ νομοθετήσῃ τοιοῦτον μισθόν, ἄλλως τε ἡ θέσις αὕτη εἶναι ἀπλῶς θέσις τι-	

τική ένταυθα, έφορευτικά μόνον καθήκοντα έχουσης. Πρό όλίγων δέ έτών έτερός τις τών καθηγητών καθέξας τήν θέσιν ταύτην, όχι μόνον δέν έλαβεν τοιαύτην τινα άνταμοιβήν, άλλ' ούτε καν λόγον έκαμε' έκτός δέ τούτων παρακαλείται ο Κύριος 'Αν. Σακελλάριος νά ένθυμηθῇ τήν από 10 'Απριλίου 1862 έγγραφον παραίτησίν του άπευθυνθείσαν πρός τήν Α. Πανιερότητα τόν "Άγιον 'Ιωαννίνων και Βελλᾶς, έν ἣ έν άρχῇ όνομάζει τήν Γυμνασιαρχίαν βάρος πρόσθετον και έν τέλει έκφράζεται ούτω «και όφείλω μόνον τήν έν τῇ σχολῇ έμισθον καθηγεσίαν νά έκπληρώ άκριβῶς».

6ον 'Η έπιχορήγησις έδόθη έκ τῆς διευθύνσεως τών Μοναστηρίων τών Πατέρων και τοῦ Προφήτου 'Ηλιού δι' έπταετίαν' ύπηρετήσας δέ μόνον έτη τρία, μήνας τρεῖς και ήμέρας δέκα όκτώ, δικαιούται νά λάβῃ μόνον τό άνάλογον δραχμάς 4.713, ἥτοι γρόσια 18.852 και ταῦτα από τὰ έλευσόμενα Μοναστηριακά χρήματα και ούχι από τήν 'Εφορίαν.

7ον 'Επίσης σαθρά είναι ἡ άπαίτησις τών 10 χιλ. γροσίων δια τὰ έν Κωνσταντινουπόλει έξοδά του, μεταβάντος δῆθεν εκεί πρός διαμαρτύρησιν τών συναλλαγμάτων τῆς έπιχορηγήσεως, καθόσον [συ]ναλλάγματα περί αὐτῆς δέν είχεν εις χειρας του, άλλ'..... μόνον έγγραφα, και συναλλάγματα όμως άν είχε, άρμιόδιον πρός τόν σκοπόν τοῦτον ἦτον τό ένταυθα Αὐτοκρατορικόν 'Εμποροδικεῖον, διότι και έδῶ έμελε νά γίνῃ και ἡ πληρωμή. Τό άληθές όμως είναι ότι μετέβη εις Κωνσταντινουπόλιν και Γαλάζιον δι' Ιδιαιτέρας του ύποθέσεις, ως άποδεικνύεται έκ τῆς έκ Κωνσταντινουπόλεως σταλείσης έπιστολῆς του πρός τήν 'Εφορίαν, λέγοντος έν αὐτῇ ότι ἠναγκάσθη νά μεταβῇ δι' ύποθέσεις του εις Γαλάζιον. 'Επραξε δέ τοῦτο άνευ τῆς άδείας τῆς 'Εφορείας, ἥτις διεμαρτυρήθη έγκαίρως δια τήν έλλειψίν του ταύτην, ως γίνεται μνεία και έν τῷ δευτέρῳ ζητήματι.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Παναγιώτου 'Αραβαντινοῦ, Βιογραφική συλλογή λογίων τῆς Τουρκοκρατίας, έκδ. Ε. Η.Μ., 'Ιωάννινα 1960, σ. 182.
2. Π. 'Αραβαντινοῦ, αὐτόθι.
3. Π. 'Αραβαντινοῦ, ένθ' άνωτ. σ. 186.
4. Π. 'Αραβαντινοῦ, ένθ' άνωτ. σ. 188.
5. Τόν 'Ιωαννίνων και Βελλᾶς Παρθένιο (1854 - 1869). Βλ. Γερμανοῦ, Μητροπολίτου Σάρδεων, «'Επισκοπικοί κατάλογοι τών έν 'Ηπειρῷ και 'Αλβανία έπαρχιῶν τοῦ Πατριάρχείου Κωνσταντινουπόλεως», στή «'Ηπειρ. Χρονικά» 1937.
6. Ένθ' άνωτ. σ. 188.
7. 'Ιωάννου Λαμπρίδου, 'Ηπειρωτικά Μελετήματα, έκδ. Ε.Η.Μ., τεῦχος ένατον, σελ. 51, σημ. 0.
8. 'Αναστασίου Γούδα, Βίοι Παράλληλοι, τόμος Β', 'Εν 'Αθήναις, 1870, σελ. 302 κ.έ.
9. Π. 'Αραβαντινός, ένθ' άνωτ. σ. 177 - 191.
10. Π. 'Αραβαντινός, ένθ' άνωτ. σ. 184.
11. Π. 'Αραβαντινός, ένθ' άνωτ. σ. 186.
12. Π. 'Αραβαντινός, ένθ' άνωτ. σ. 189.
13. Π. 'Αραβαντινός, ένθ' άνωτ. σ. 188.

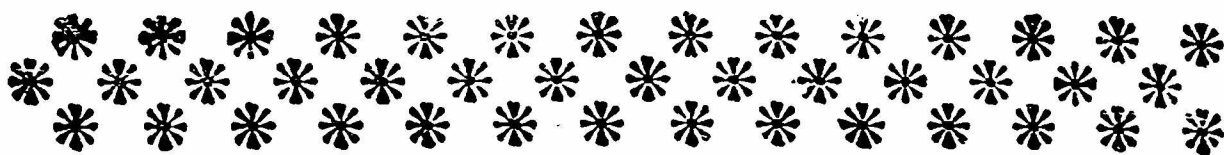

14. Π. 'Αραβαντινός, αὐτόθι.
15. Π. 'Αραβαντινός, αὐτόθι.
16. Π. 'Αραβαντινός, αὐτόθι.
17. Π. 'Αραβαντινός, αὐτόθι.
18. 'Ενδεικτικά μεταφέρω ἐδῶ ὅσα ἡ ἐφημερίδα τῶν 'Αθηνῶν «'Εθνοφύλαξ» (φ. τῆς 10 Φεβρ. 1864) ἔγραψε γιὰ τὸν τελευταῖο διωγμὸ τοῦ Σακελλάριου: «'Ο φιλόπονος γυμνασιάρχης καταδιωχθεὶς ἀσεβῶς παρὰ τριῶν κακεντρεχῶν, ἐφόρων γενομένων τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς πρὸς καταστροφὴν αὐτῆς, ὑπὲρ τῆς νεολαίας μοχθεὶ ἐν 'Αθήναις διατρίβων...». 'Εξάλλου ἡ ἐφ. τῶν 'Αθηνῶν «Αἰὼν» (φ. τῆς 30 Αὐγ. 1839) γράφει: «Τὴν αὐστηράν ἠθικὴν, τὸν φρόνιμον νοῦν καὶ τὴν καλὴν παιδείαν τοῦ γνωρίσαντες ἐκ τοῦ πλησίον, δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι θέλει δικαιώσει τὴν ἐλπίδα τῶν φιλομούσων Σμυρναίων». Γιὰ ὅλους ἦταν ὁ Σ. «φιλόπονος» καὶ ἠθικὸς καὶ φρόνιμος καὶ παντοῦ, 'Αθήνα, Σμύρνη, Βλαχία, ἦταν εὐπρόσδεκτος ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «ἰδίαν πατρίδα»!
19. 'Αναστ. Γούδα, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 301.
20. 'Αναστ. Γούδα, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 303.
21. 'Αναστ. Γούδα, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 304.
22. Σπ. Λάμπρου, Περὶ τῆς παιδείας ἐν 'Ιωαννίνοις ἐπὶ Τουρκοκρατίας, «Νέος 'Ελληνομνημὼν», τ. ΙΓ' σελ. 297.
23. 'Αναστ. Γούδα, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 306.
24. Δὲν κατώρθωσα, ἀτυχῶς, νὰ βρῶ τὸ ἀντίγραφο αὐτό.
25. Στὰ 1862 ὁ Σακελλάριος ἐξέδωκε δυὸ βιβλία Γραμματικῆς, τὸ ἓνα γιὰ τοὺς μαθητὰς τοῦ Γυμνασίου, αὐτὸ στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ἐδῶ ἡ ἔκθεσι, καὶ τ' ἄλλο γιὰ τοὺς μαθητὰς τοῦ δημοτικοῦ. 'Ο «Φιλίστωρ» (τόμος Γ', σελ. 375) ἀναγγέλλει ὡς ἐξῆς τὸ πρῶτο: «'Ελληνικὴ γραμματικὴ. Τμῆμα πρῶτον πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων ὑπὸ 'Αναστασίου Σακελλάριου (σχολάρχου τῆς ἐν 'Ιωαννίνοις Ζωσιμαίας Σχολῆς) ἐν 'Ιωαννίνοις τύποις Δωδώνης τοῖς παρ' 'Αλεξίου καὶ Πέτρου 'Αναστασίου 1862, 8ον μέγα, σελ. 256 (τιμ. γροσίων 18 = δραχ. 4;). Στὴν κριτικὴ πού ἐπακολουθεῖ ὁ [Δ.Ι.] Μ[αυροφρύδης] ἐπαινεῖ τὴ Γραμματικὴ πού τὴ θεωρεῖ «ἀρίστη τῶν μέχρι τοῦδε ἐν 'Ελλάδι ἐκδεδομένων γραμματικῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης». Τὸ ἴδιο περιοδικό, ὁ «Φιλίστωρ» (τόμος Γ', σελ. 286) ἀγγέλλει ὡς ἐξῆς τὴν Γραμματικὴν τοῦ Δημοτικοῦ: «Στοιχειώδης ἑλληνικὴ γραμματικὴ ὑπὸ τὸν τίτλον «νικῶ δ' ὁ κάρρων» πρὸς χρῆσιν τῶν ἐν τοῖς δημοτικαῖς σχολαῖς διδασκομένων παιδῶν ὑπὸ Α.Α. Σακελλάριου. Κατ' ἔγκρισιν τῆς ἐπὶ τοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ 1861 περὶ ἑλληνικῶν γραμματικῶν ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς. 'Αθήνησι Τύποις Π. Α. Σακελλάριου 1862, 8ον σελ. 80, τιμὴ δραχ. 1». 'Ο Ζ. ὅμως πού κρίνει στὴ συνέχεια τὸ βιβλίο, γράφει μετὰξὺ ἄλλων: «'Αλλὰ τοσαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἔκκληξις μου δι' ὅσας εἶδον ἐλείψεις καὶ ἀσύγγνωστα λάθη, ὥστε ἐνόμισα ὅτι ὄνειρεύομαι...».
26. Τὴ Γραμματικὴ τοῦ Γυμνασίου ἀποτελοῦσε τὸ Τεχνολογικὸ καὶ τὸ Συντακτικόν.
27. Γίνεται ἰδιαίτερος λόγος παρακάτω.
28. Τόσο στὴ Γεωγραφία ὅσο καὶ στὴν 'Ιερὰ 'Ιστορίαν πού τυπώθηκαν στὰ Γιάννινα, «τύποις Δωδώνης», ὁ Σακελλάριος δὲν ἔβαλε τὸ ὄνομά του ἀλλὰ τὰ ἀρχικά Ν.Τ. Γιατί; 'Ισως ἐπειδὴ τὸ περιεχόμενό τους ἦταν «ἐκτὸς εἰδικότητος» γιὰ τὸν φιλόλογο Γυμνασιάρχην. 'Αποδίδω πάντως τὴν πατρότητα τῶν βιβλίων αὐτῶν στὸ Σακελλάριο, γιατί 1) ὁ συντάκτης τῆς 'Εκθέσεως τῶν 'Εφοροεπιτροπῶν κάνοντας λόγον γιὰ τὴν 'Ιερὰ 'Ιστορίαν, πού «εἰσήγαγεν» ὁ Σ. στὴ Σχολὴ παραπέμπει στὸ «Φιλίστωρ», ὅπου ὁ ΧΝΦ κρίνει ἀκριβῶς τὸ βιβλίο τοῦ Ν.Τ. καὶ 2) ὁ Μαυροφρύδης στὴ δορυμνία ἀπάντησί του στὸ Σ. («'Απάντησις πρὸς 'Αθ. Α. Σακελλάριον», Φιλίστωρ, τόμος Γ', σ. 228) τὸν εἰρωνεύεται γιὰ τὴν πολυμέρειά του: «...εἰς ἐπίμετρον δὲ πάντων τούτων καὶ γεωγράφος καὶ ἐθνολόγος...». Τὴν «ἀπάντησιν» αὐτὴ προκάλεσε ἡ «'Ανασκευὴ εἰς τὴν ἐν τῷ Γ' Τόμῳ, τεύχει Α' τοῦ Φιλίστορος ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου δημοσιευθεῖσαν βιβλιοκρισίαν τοῦ 'Εγχειριδίου τῶν 'Ανωμάτων ρημάτων 'Αθ. Α. Σακελλάριου, 'Αθήνησιν, 1862».

29. Για τὴ Γραμματικὴ καὶ τὸ Συντακτικὸ ὑπάρχει, μεταγενέστερη ὅμως (1864), ἔγκρισι τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τους στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα (βλ. ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν «Ἐθνοφύλαξ» τῆς 10 Φεβρ. 1864).
30. Ἀλλὰ εἶδαμε ἤδη (σημ. 25) πόσο ἐπαινετικὴ ἦταν ἡ κριτικὴ τοῦ Μαυροφρύδη (Φιλίστωρ, Γ, σελ. 375) γιὰ τὴ Γραμματικὴ τοῦ Σακελλάριου. Στὴν ἴδια μάλιστα βιβλιοκρισία ἐπαινεῖ ὁ Μ. καὶ τὴν Γεωγραφία (Στοιχειώδης Γεωγραφία διὰ τοὺς ἀρχαρίους, συνταχθεῖσα ὑπὸ Ν. Τ. ἐν Ἰωαννίνοις, τύποις Λωδῶννης, 1862) καὶ θεωρεῖ ὅτι «Ἀμφότερα (Γραμματικὴ καὶ Γεωγραφία) εἶναι ἀξιοσώστατα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς τ' ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἑλλάδος..... διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ ἐνκρίνειαν τῶν ἐν αὐτοῖς γνώσεων...».
31. «Στοιχειώδης Ἱερὰ Ἱστορία διὰ τοὺς ἀρχαρίους, συνταχθεῖσα ὑπὸ Ν. Τ., ἐν Ἰωαννίνοις, τύποις Λωδῶννης».
32. Ὁ «Φιλίστωρ», δημοσίευμα τοῦ ὁποῖου ἐπικαλεῖται ἐδῶ ὁ συντάκτης τῆς ἐκθέσεως, φιλοξενεῖ (τόμος Γ' σελ. 570) κριτικὴ τοῦ Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως), ὁ ὁποῖος μεταξὺ ἄλλων γράφει γιὰ τὴν Ἱερὰ Ἱστορίαν τοῦ Σακελλάριου: «.....ἐλπίζομεν ὅτι θέλει δεχθῇ εὐμενῶς ὁ συγγραφεὺς μικρὰς τινὰς παρατηρήσεις μας..... ἐπὶ παραδείγματος, τὸ πρῶτον ἐδάφιον τῆς ἱερᾶς ἱστορίας ἔχει οὕτως: «Ὁ Θεὸς δὲν ἔκτισε τὸν κόσμον ἀπὸ τινα προϋπάρχουσας ὕλης, ἀλλ' ἐκ τοῦ μηδενὸς μὲ μόνον τὸν λόγον του, εἶπε καὶ ἐγένετο.....». Διὰ τὴν ἀρνητικὴν καὶ ἀντίστροφον οὗτος συλλογισμὸς, ἐνῶ τὸ δογματικὸν καὶ τὰ καταφατικὸν τῆς γραφῆς τηρεῖ καὶ τὸ ὕψος καὶ τὴν συντομίαν καὶ τὴν εὐφράδειαν «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν;» Αὐτὸ «τὸ δογματικὸν» παρεξηγεῖ, σκόπιμα ἴσως, ὁ καλὸς συντάκτης τῆς ἐκθέσεως καί, γενικεύοντάς το, θεωρεῖ «τὴν ἱερὰν ἱστορίαν ἀντιβαίνουσαν εἰς τὰς δοξασίας τῆς ἐκκλησίας»!
33. Ἐνῶ τόσο λόγο κάνει ὁ συντάκτης γιὰ τὴν ὑπερτίμησιν τῶν βιβλίων τοῦ Σ., ἐν τούτοις ἀποφεύγει νὰ δηλώσῃ ποιά τέλος πάντων ἦταν ἡ τιμὴ ἢ ὑπερτίμησι πὺ ἐπέβαλε ὁ Σ. στὰ βιβλία του. Ἔτσι δὲν ξέρομε ἀκριβῶς ποιά σημασία δίνει ὁ συντ. στὴ λέξι «ὑπερτίμησι». Πάντως ἀπὸ τὸ π. «Φιλίστωρ» (Γ', 375) μαθαίνουμε ὅτι ἡ τιμὴ τῆς Γραμματικῆς (16 τυπογραφικὰ) ἦταν 18 γρόσια = 4 δρχ. περίπου, ἐνῶ τῆς Γεωγραφίας (6 τυπογραφικὰ) 4½ γρόσια = 1 δρχ. Ἐπίσης, τὸ Ὑπουργεῖο, στὰ 1864, μαζὶ μὲ τὴν ἔγκρισιν γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τῆς Γραμματικῆς στὰ σχολεῖα ἐγκρίνει καὶ τὴν τιμὴ πὺ τοῦ προτείνει ὁ Σ., δηλ. 2 δρχ. γιὰ τὸ τεχνολογικὸ καὶ 1½ γιὰ τὸ συντακτικὸ, σύνολο 3½ δρχ. (βλ. ἐφ. «Ἐθνοφύλαξ» τῆς 10 Φεβρ. 1864).
34. Δὲν βρέθηκε ἀνάμεσα στὰ χαρτιά.
35. Γιὸς τῆς θυγατέρας τοῦ Σ. Ἀννας συζ. Ἰωάννου Βαταβάλη.
36. Δημοσιεύεται παρακάτω.
37. Βλ. 7η παράγραφος τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Σ.
38. «Δίδονται καὶ δωρεὰν εἰς τοὺς ὁμολογουμένως ἀπόρους μαθητὰς» («Φιλίστωρ», Γ' 375).
39. Τοῦ Ἰωαννίνων καὶ Βελλᾶς Παρθενίου (1854 - 1869) Βλ. Γερμανοῦ, Μητροπολίτου Σάρδεων, «Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν ἐν Ἠπειρῷ καὶ Ἀλβανίᾳ ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριάρχείου Κωνσταντινουπόλεως», στὰ Η.Χ., ΙΒ' (1937).
40. Εἶναι ἡ μισὴ περίπου ἀπὸ ἐκείνη πὺ ἐνέκρινε ἀργότερα τὸ Ὑπουργεῖο (βλ. σημ. 33). Ἀκόμα μικρότερη βέβαια θὰ ἦταν ἡ τιμὴ πὺ ἀρχικὰ προσδιώρισε ἡ Ἐφορία.
41. Ὁ Φίλιππος Σακελλάριος, γιὸς τοῦ Ἀναστασίου, σπούδασε ἰατρικὴ στὴν Πίζα καὶ στὸ Παρίσι καὶ ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα του στὸ Γαλάτσι τῆς Ρουμανίας. Βλ. Ι. Λαμπρίδου, Ἠπειρωτικὰ Μελετήματα, Η', σελ. 63, σημ.
42. Καὶ ὅμως τὰ Ἀγαθοεργὰ Καταστήματα ὑποχρεώθηκαν «παρὰ τῶν ἐν Ἀθήναις δικαστηρίων» νὰ καταβάλουν στὸν Σ. τὸ σημαντικὸ ποσὸ τῶν 15.000 γρ. «ἕνεκα τῆς προσώρου αὐτοῦ παύσεως ὑπὸ τῶν Ἰωαννιτῶν ἐκ τῆς Γυμνασιαρχίας» (Λαμπρίδης, Ἠπειρ. Ἀγαθοεργ. ἐκδ. Ε.Η.Μ., τόμος Α', Μέρος Β', σελ. 52).

ΔΗΜ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΒΛΑΧΟΙ (Κουτσόβλαχοι)*

Ἐθνικότης

Ἀπὸ τὰ ἐκτεθέντα περὶ καταγωγῆς καὶ γλώσσης τῶν Βλάχων, εἶδομεν ὅτι οἱ πλείστοι τῶν Ἐθνολόγων καὶ συγγραφέων (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐξέχοντες Ρουμάνοι), ὑποστηρίζουν τὴν ἐξ Ἑλλήνων καταγωγὴν των. Ἡ καταγωγή των ὁμῶς δὲν εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ θεμελιωθῇ καὶ ἡ ἔθνικότης των, διότι αὐτὴ κυρίως ἔχει καὶ τὴν μεγαλυτέραν ἀξίαν. Ἐθνικότης δὲ εἶναι, «τὸ σύνολον τῶν ἀτόμων ποὺ ἀνήκουν εἰς τὸ αὐτὸ Ἔθνος καὶ εἶναι συνδεδεμένοι διὰ κοινοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος καὶ ἔχουν κοινὰς παρούσας καὶ μελλοντικὰς ἐπιδιώξεις».

Ὁ διάσημος Ἰταλὸς καθηγητὴς Μαντσίνι τοποθετεῖ ὀρθότατα τὸ ζήτημα τῆς ἔθνικότητος λέγων ὅτι: «Τὴν Ἐθνικότητα ἀπαρτίζουν τὰ ἐξῆς στοιχεῖα, ἔδαφος, γλῶσσα, θρησκεία, ἱστορία, ἥθη καὶ ἔθιμα, κοινὴ συνείδησις διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς ἔθνικότητος».

Οἱ Βλάχοι βάσει τῶν ἀνωτέρω ὁρισμῶν, ὥς θὰ εἶδωμεν, εἶναι γνήσιοι Ἕλληνες, διότι κατοικοῦν ἀπὸ 2.000 καὶ πλέον ἔτων τὸ αὐτὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος, ἔχουν τὴν ἰδίαν θρησκείαν, ἱστορίαν, ἥθη καὶ ἔθιμα, τὴν αὐτὴν ἂν ὅχι ἀνωτέραν ἔθνικὴν συνείδησιν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ Ἔθνους τῆς φυλῆς, μόνον μικρὰν διαφορὰν ὥς πρὸς τὴν γλῶσσαν παρουσιάζουν ὥς ὁμιλοῦντες τὴν Βλαχικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν. Ἡ μόνη λοιπὸν διαφορὰ πρὸς τοὺς Ἕλληνας εἶναι ἡ γλῶσσα, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνικότητος ὑπάρχουν.

Ἡ γλῶσσα ὁμῶς οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν ἔθνικότητα ὥς δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν ἀπὸ σωρείαν περιπτώσεων.

ὑπάρχουν Ἀλβανόφωνοι ἔξω τῶν Ἀθηνῶν μὲ Ἑλληνικὴν συνείδησιν, Τουρκόφωνοι καὶ Ἀραβόφωνοι εἰς Κιλικίαν, Συρίαν, Αἴγυπτον, Ἕλληνες τὴν ψυχὴν.

ὑπάρχουν χιλιάδες Ἀρμένιοι ὁμιλοῦντες τὴν Τουρκικὴν, ἄσπονδοι ὁμῶς ἔχθροὶ τῶν Τούρκων.

ὑπῆρχαν 500.000 Τουρκόφωνοι Ἕλληνες εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν (ἐκδιωχθέντες ἢ σφαγέντες) ἀγνοοῦντες τελείως τὴν Ἑλληνικὴν, ἀξιοθαύμαστοι ὁμῶς διὰ τὴν ἐπὶ 6 καὶ πλέον αἰῶνας διατήρησιν τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ ἰδεώδους.

ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λωρραίνην Γερμανοὶ κατὰ τὴν καταγωγὴν καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν ποὺ ἔχουν ὁμῶς Γαλλικὴν συνείδησιν.

ὑπάρχουν εἰς τὰ διάφορα καντόνια τῆς Ἑλβετίας πολῖται Ἑλβετοὶ κατὰ τὴν ψυχὴν, ποὺ ὁμιλοῦν τὴν Γαλλικὴν, τὴν Γερμανικὴν, τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω διαπιστοῦται ὅτι ἡ διαφορὰ ὥς πρὸς τὴν γλῶσσαν οὐδεμίαν βαρύντητα ἔχει διὰ τὴν Ἐθνικότητα τῶν Βλάχων, οἵτινες συγκεντροῦντες ὅλα τὰ ἄλλα στοιχεῖα τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατάταξιν εἰς τὴν Ἐθνότητα, εἶναι γνησιώτατοι Ἕλληνες ὥς κατωτέρω θὰ ἀποδείξωμεν.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 18.

Θρησκεία

Ἄς ἐξετάσωμεν τὸ θέμα τῆς θρησκείας ἢ ὁποία, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴ ἀποδεικτικὸν τῆς Ἑθνότητος. Οἱ Βλάχοι ἠσπάσθησαν τὸν Χριστιανισμόν μαζί με τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας.

Πιθανὸν ὅμως νὰ ἐδέχθησαν τοπικῶς τὰς ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀπὸ Χριστιανούς Ρωμαίους στρατιώτας καὶ ἀξιωματούχους (ποὺ δὲν ἦσαν ὀλίγοι μετὰ τὸν Β'-αἰῶνα), με τοὺς ὁποίους ἤρχοντο εἰς ἐπαφὴν καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐδέχθησαν καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς γλώσσης των. Εἰς τὴν νέαν θρησκείαν παρέμειναν πιστότατοι στενῶς προσκεκολλημένοι εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ καθ' ὅλην τὴν μακρὰν περίοδον τῆς Βυζαντινῆς κυριαρχίας καὶ μετέπειτα τῆς Τουρκοκρατίας.

Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς ἀναφέρει «ἡ ἀφοσίωσίς των πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ἦτο βαθεῖα»¹.

Αἱ πρὸς ἐξισλαμισμόν προσπάθειαι τῶν Τούρκων ἀπέτυχαν καθ' ὁλοκληρίαν «οὐδὲν ὑπάρχει παράδειγμα ὁμαδὸν ἀποσχιρτήσεως Ἑλληνοβλάχων ἀπὸ τοῦ πατρῷου θρησκεύματος»¹.

Ἐπὶ τῆς πολυπληθοῦς ἀστιζῆς Βλαχικῆς τάξεως ἐστηρίχθη ὁ θεσμὸς τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων τῆς Βορείου Ἑλλάδος ἐπὶ Τουρκοκρατίας, διὰ τῶν ὁποίων κοινοτήτων διετηρήθησαν ὡς ἱερὰι παρακαταθῆκαι αἱ παραδόσεις τοῦ Βυζαντίου καὶ τὰ ἰδανικὰ τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ². Ἀλλὰ καὶ μεμονωμένα παραδείγματα ἐθελουσίας προσελεύσεως εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν δὲν ἔχομεν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι οὐδεὶς Κουτσόβλαχος κατέλαβεν ἡγετλὸν ἀξίωμα εἰς τὸ Τουρκικὸν Κράτος, ὅπως ἄλλοι ἐξωμόται. Ὁ Κ. Φαλτάιτς γράφει «οἱ Βλαχόφωνοι πληθυσμοὶ ἀντέστησαν ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ ἐκμουςουλμανισμοῦ»³.

Τόση δὲ ἦτο ἡ πίστις των εἰς τὸν Χριστὸν ὥστε καὶ Νεομάρτυρας ἀνέδειξαν τοὺς κάτωθι⁴:

«Λαμιανὸν τὸν ἐκ Μωριχόβου (Ἀγράφων), τὸ 1568 ἐπὶ πυρᾷ ἐν Λαρίσῃ μαρτυρήσαντα».

«Νικόλαον τὸν ἐκ Μετσόβου, τὸ 1617 ἐπὶ πυρᾷ ἐν Τρικκάλαις μαρτυρήσαντα».

«Ἰωάννην τὸν Βλάχον, τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 1622 ἐπὶ τῆς ἀγχόνης τελευτήσαντα».

«Νικόδημον ἐκ Βιθυνικίου».

«Δημήτριον τὸν ἐκ Σαμαρίνης μοναχόν, τὸν τὸ 1808 ἐν Ἰωαννίνοις θανατωθέντα, οὗ τὸ μαρτύριον ὁ γνωστὸς Πονκεβίλ ἀναφέρει».

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μεμαρτυρημένων Βλάχων καὶ οἱ κάτωθι μαρτυρήσαντες πιθανώτατα νὰ ἦσαν Βλάχοι λόγῳ τόπου καταγωγῆς των, Βλαχοφώνου ὄντος τὴν ἐποχὴν ἐκείνην:

«Ὁ ἐκ Γρανίτσης (Ἀγράφων) Μιχαὴλ Μαυρουδῆς (1544 ἐν Θεσσαλονίκῃ) μαρτυρήσας».

«Ὁ ἐξ Ἀγράφων Κυπριανὸς (1679 ἐν Κωνσταντινουπόλει)».

«Ὁ ἐκ Βόλου Σταμάτιος (1680 ἐν Κωνσταντινουπόλει)».

«Ὁ ἐκ Μακρυνίτσης Γεδεών (1818)».

1. Π. Ἀραβαντινὸς «Κουτσόβλαχοι», σ. 27, 45.

2. Θρησκευτικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια.

3. Κ. Φαλτάιτς «Πλανόδιοι Ἡπειρώται τεχνίται» σ. 14.

4. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου «Ἀγιολόγιον».

«Ὁ ἐκ Γρεβενῶν Γεώργιος (1838 ἐν Ἰωαννίνοις)».

«Ὁ ἐκ Βεροίας Ἀντώνιος (τέλος ΙΗ' ἐν Βεροία)».

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς Παπικῆς προπαγάνδας ἀντέστησαν, καὶ κατὰ τῆς Ρουμανικῆς, ἂν καὶ ἀπὸ μὲν τὴν Παπικὴν μόνον κατὰ τὸ δόγμα διέφερον, ἀπὸ δὲ τὴν Ρουμανικὴν οὐδεμία διαφορὰ ὑπῆρχεν καὶ ὡς πρὸς τὸ δόγμα.

Ἀντέστησαν δὲ φτωχοὶ καὶ ἐγκαταλελειμμένοι ὄντες (ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος), κατὰ τοῦ ἀφθόνου χρυσοῦ καὶ τῶν πλουσίων παροχῶν καὶ τῶν ἀληθῶν ὑποσχέσεων κοινωνικῆς ἀνόδου τῶν τέκνων των. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ τὸ κατωτέρω χαρακτηριστικὸν συμβὰν κατὰ τῆς Παπικῆς προπαγάνδας ποὺ ἔλαβε χώραν τὸ 1892 εἰς τὴν Βλαχόφωνον Σαμαρίναν:

Ἡ γυναίκα Ρουμανίζοντος ἐγέννησεν, ὁ ἄνδρας τῆς ἐκάλεσεν τὸν Καθολικὸν ἱερεῖα διὰ τὰς ἐπιβαλλομένας εὐχὰς, ἡ μητέρα ὁμῶς ἠρνήθη ἐντόνως νὰ ἀποδεχθῇ αὐτὰς δηλώσασα ὅτι προτιμᾷ νὰ μείνῃ χωρὶς εὐχὴν, ἢ νὰ αὐτοκτονήσῃ, παρὰ νὰ δεχθῇ τὰς εὐχὰς τοῦ Καθολικοῦ ἱερέως τοῦ «Παπιστάνου» ὡς τὸν ἀπεκάλουν.

Κατόπιν τούτου ἐκλήθη ὁ Ὁρθόδοξος ἱερεὺς τοῦ χωριοῦ ὅστις καὶ ἀνέγνωσε τὰς ἐπὶ τῇ γεννήσει εὐχὰς.

Ἐπίσης τὸ 1905 οἱ Κουτσόβλαχοι τοῦ Μοναστηρίου (Μπιτολίων) ποὺ ἀνῆρχοντο εἰς 20.000, ἔκλεισαν ἐπὶ ἡμέρην τὰ 2.000 καταστήματά των, εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας διὰ τὴν ἀπαίτησιν τῶν ἐλαχιστοτάτων Ρουμανιζόντων, νὰ ἀνεγείρῃ ἡ Βλαχικὴ κοινότης Ρουμανικὴν ἐκκλησίαν⁵.

Ἄλλο περιστατικόν:

Ὅταν ὁ Βλαχομακεδὼν Μιχ. Μπογιατζῆς τὸ 1906 μετέφρασεν εἰς τὴν Ρουμανικὴν τὴν Ἀγίαν Γραφήν, οἱ Βλάχοι ἀπὸ ὀξυδέρκειαν καὶ σύστασιν τῶν ἐν Εὐρώπῃ διαπρεπῶν ἐξ αὐτῶν τὴν ἀπέρριψαν καὶ διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως⁶.

Οἱ κάτοικοι τῶν κάτωθι κοινοτήτων μὲ χιλιάδες ὑπογραφῶν ἐδήλωσαν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὅτι ἀποδοκιμάζουν κατὰ τὸν ἐντονότερον τρόπον τὴν βέβηλον αὐτὴν προσπάθειαν ἀρνησιθρήσκων προπαγανδιστῶν καὶ ὅτι παραμένουν πιστοὶ πάντοτε πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον.

Κοινότητες

Κρουσόβου, Μηλοβίτσης, Γοπεσίου, Ρέσνης, Γιαγκοβιτσίου, Ἄνω καὶ Κάτω Μπελίτσας (Μητροπόλεως Πρεσπῶν Ἀχαιοῶν), Νεβέστης, Κλεισούρας (Μητρο. Καστοριάς), Σερβίων καὶ πολλῶν ἄλλων (Μητρο. Κίτρους), Τζουμαγιάς, Ράμνης, Ἄνω Πορῶϊας, Βωβούσης, Σαμαρίνης, Περιβολίου, Παλαιοσελίου, Πάδων, Ἀρματόβου, Βράνας, Φοῖνκας, Μετζητιέ, Μοναστηρίου κλπ.⁷

Ἡ πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ὁρθοδοξίαν πίστις των γίνεται ἐμφανὴς καὶ ἀπὸ τὶς πολλὰς Ἐκκλησίαις καὶ Μοναστήρια ἅτινα εἶχον καὶ πλουσίως ἐστόλιζαν μὲ βαρύτιμα ἀφιερώματα (εἰκόνες, Εὐαγγέλια, ἐκκλησιαστικὰ σκεύη κλπ.).

Ἡ Μοσχόπολις ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς εἶχεν 20 μεγαλοπρεπεῖς ἐκκλησίαις καὶ 63 ἐγγραμμάτους ἱερεῖς.

Τὸ Μέτσοβον μὲ πληθυσμὸν 6.000 κατοίκους εἶχε 8 Ἐνοριακοὺς Ναοὺς, 4 Ἐξωκλήσια καὶ δύο Μοναστήρια εἰς τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως, εἶχε δὲ 13—15 ἱερεῖς καὶ Ἐξαρχον ἐκ Μετσόβου.

5. Ἐφημερὶς «Ν. Ἡμέρα Τεργέστης» 15.1.1905.

6. Περιοδικὸν Πανδώρα, τ. 20 σ. 43, 44.

7. Περιοδικὸν Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 1907, σ. 261—648.

Ίδιαίτερως οἱ Βλάχοι ἐτίμων τὴν Ἀγίαν Παρασκευὴν ὡς Ἐθνικὴν τῶν Ἀγίαν, τῆς ὁποίας ἐκκλησίαις εὗρίσκει κανεῖς εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ Βλαχοχώρια.

Ἀλλὰ καὶ μακρὰν τῆς πατρίδος τῶν (ἐξωτερικὸν) ὅπου ὑπῆρχαν ἔστω καὶ μικρὲς παροικίαι ἀνήγειραν ἐκκλησίαις.

Βλάχοι ἱδρυσαν τὸ 1537 ἐκκλησίαν ἐν Βενετίᾳ, τελοῦσαν ὑπὸ τὴν σκέπην Ἐπισκόπου τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, φέροντος τὸν ψιλὸν τίτλον Φιλαδελφείας, ἀλλὰ καὶ Ἑλληνικὸν σχολεῖον συνέστησαν καὶ διετήρουν ἐν Βενετίᾳ⁸.

Μοσχοπολῖται κατέβαλον τὸ πλεῖστον τῆς δαπάνης τὸ 1690 διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἐν Πέστη τῆς Οὐγγαρίας τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, τὸ δὲ 1750 ἱδρυσαν καὶ φιλόπρωτον Ταμεῖον, διὰ τοὺς ἀτυχοῦντας ἐν τῇ ξένῃ Ἑλληνας⁹.

Συρρακιῶται ἐπεσκεύασαν τὸ 1789 τὴν ἐν Βαρλέτα τῆς Ἰταλίας Ἐκκλησίαν «Παναγία τῶν Ἀγγέλων» ὡς ὁ Ι. Λαμπρίδης ἀναφέρει ὡς καὶ ὁ Κρυστάλλης¹⁰.

Ὁ Σπ. Λάμπρου ἀναφέρει ἐπίσης διὰ τὴν ἐν Πέστη Ἐκκλησίαν «ὅχι ὀλίγοι Κουτσοβλάχοι συνεσέφεραν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου», ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Οὐγγαρίας συνέβη, καὶ διὲξ Μοσχοπόλεως, οἱ Ρουμάνοι δὲ διεξεδίκησαν τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην ὡς ἀναγεροθεῖσαν ὑπὸ Κουτσοβλάχων, ὁ Ἀρειὸς ὁμῶς Πάγος τῆς Οὐγγαρίας ἀπεφάνθη δικαίως «Πᾶν τὸ Κουτσοβλαχικὸν δὲν εἶναι Ρουμανικόν»¹¹.

Πιστοὶ εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἀγωνισταὶ μέχρι θυσίας κατὰ τῶν ζητούντων τὸν ἐξισλαμισμόν τῶν (Νεομάρτυρες), περιφρονηταὶ τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ὑποσχέσεων τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ρουμάνων (ἂν καὶ πάμπρωτοι), αὐτοὶ ἦσαν οἱ Βλάχοι, οἱ Ἀκρίται τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἐθνικὴ Συνείδησις

Εἰς τὰ κεφάλαια Καταγωγή, Γλῶσσα, Θρησκεία, ἐξετέθησαν τὰ ἀφορῶντα τοὺς Βλάχους εἰς τὰ θέματα αὐτά.

Εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον θὰ ἐξετάσωμεν τὸ ἂν οἱ Βλάχοι ἦσαν καὶ κατὰ τὸν βίον, τὴν πολιτείαν καὶ τὴν συνείδησιν τῶν ὁλοπνύχως Ἑλληνες, μηδεμίαν ἄλλην διαφορὰν ἐκτὸς τῆς γλώσσης ἔχοντες ἀπὸ αὐτοὺς. Καὶ ἂς ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν, ὅτε ἄρχισεν ἡ δημιουργία τῆς Κουτσοβλαχίᾳς καὶ ἡ διαφορὰ ὡς πρὸς αὐτὴν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας.

Γιὰ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν καθὼς καὶ διὰ τὴν μέχρι τοῦ Ι' αἰῶνος Βυζαντινὴν τοιαύτην, ἐλαχίστας πληροφορίας ἔχομεν, τὰς ὁποίας καὶ ἐξεθέσαμεν, ἡ δὲ ἱστορικὴ τῶν παρουσίᾳ οὐδὲν τὸ ἀξιόλογον παρουσιάζει.

Οἱ Βλάχοι ἄρχισαν νὰ ἀναπτύσσουν δρᾶσιν καὶ νὰ λαμβάνουν σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους μετὰ τὸν Ι' αἰῶνα. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχε συμπληρωθῇ ἡ ἐξάπλωσις τῶν εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχὰς τῆς Ἡπείρου, Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Αἰτωλίας, ἥτις εἶχεν ἀρχίσει τὸν ΣΤ' αἰῶνα καὶ εἶχε δημιουργηθῇ ἡ Μεγάλῃ Βλαχία. Τότε ἄρχισαν νὰ ἀναπτύσσουν τὴν βιοτεχνίαν, τὰς τέχνας, τὸ ἐμπόριον, ὅτε δὲ ἀργότερον ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Τούρκους, αἱ Βλαχικαὶ κοινότητες ἦσαν καλῶς ὀργανωμέναι καὶ αὐτὸ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ παίζουσιν ἀπὸ τότε σοβαρὸν ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἔθνους.

8. Ἀν. Σπηλιωτόπουλος «Βλαχόφωνοι Ἑλληνες» (1905) σ. 35.

9. Εὐλ. Κουρίλας «Μοσχοπόλεις» σ. 162.

10. Κ. Κρυστάλλης «Ἄπαντα» σ. 465.

11. Σπ. Λάμπρου «Σελίδες τοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ Ἑλληνισμοῦ» καὶ «Ν. Ἑλληνομνήμων» 1912, σ. 31, 32.

Ἡ ἔλευσις τῶν Τούρκων ἔφερε τοὺς Βλάχους εἰς τὸ προσκήνιον τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Φύσει ἀνυπότακτοι καὶ φιλελεύθεροι, δὲν ὑπετάγησαν εἰς τοὺς πανισχύρους κατακτητὰς Τούρκους, παρὰ κατόπιν συνθηκολογήσεως, διὰ τῆς ὁποίας ἐπέτυχον ἰδιαιτέραν μεταχείρισιν, ἀποσπᾶσαντες εὐεργετικά προνόμια αὐτοδιοικήσεως, ἀπαλλαγῆς ὠρισμένων φόρων κλπ.

Ὁ Ι. Μαρτιανὸς λέγει ὅτι «αἱ Βλαχικαὶ κοινότητες α΄) εἰς οὐδεμίαν ἐπαρχιακὴν ἀρχὴν ὑπῆγοντο, β΄) αὐτενομοῦντο καὶ αὐτοδιοικοῦντο ὑπὸ δημοτικῶν ἀρχόντων ἐλευθέρως ἐκλεγομένων καὶ φροντιζόντων διὰ τὴν δημοτικὴν ἀσφάλειαν καὶ τὰς ὑποθέσεις τῆς κοινότητος (εἰσπραξις καὶ πληρωμὴ φόρων) κλπ.¹²

Ἡ σχετικὴ ἀνεξαρτησία των καὶ αὐτοδιοικήσεις τοὺς ἐνεθάρρυνε καὶ τοὺς ὥθησεν εἰς ἀπόσπασιν καὶ ἄλλων εὐεργετημάτων διὰ τῆς ὑπαγωγῆς τῶν Βλαχικῶν πόλεων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Βασιλομήτορος (Βαλιδὲ Σουλτάνας) ἔναντι πληρωμῆς μικροῦ φόρου ὡς συνέβη εἰς «Μοσχόπολιν, Μέτσοβον, Συρράκον, Καλαρρύτες»¹³ καὶ εἰς ἄλλα Βλαχοχώρια.

Ἡ Μοσχόπολις ἐπέτυχε νὰ ἀπαγορευέται ἡ ἐγκατάστασις εἰς αὐτὴν Τούρκων.

Τὸ Μέτσοβον ηὐτύχησε μὲ τὰ κατὰ τὸ 1659 παραχωρηθέντα προνόμια τοῦ φιλογενοῦς Φλόκα, νὰ γίνῃ μία μικρὰ ἐλευθέρη δημοκρατία, μέσα εἰς τὴν ἀπέραντον Τουρκικὴν Αὐτοκρατορίαν (μοναδικὸν προνόμιον!). Ἀξίζει νὰ ἀναφέρω ἓν μόνον ἄρθρον τῶν προνομίων χαρακτηριστικὸν τοῦ μεγέθους τῆς ἐλευθερίας:

Οἱ ἐκ Μετσόβου διερχόμενοι Ὀθωμανοὶ ὀφείλουν νὰ θεωροῦν τὴν γῆν αὐτὴν ὡς ἱερὰν καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὁρίων τῆς νὰ ἀποτινάσσουσι τὰ πέταλα τῶν ἀλόγων των ὅπως μὴ συνεπάγῃσι οὐδὲ δράμιον χώματος Μετσοβίτικου»¹⁴.

Οἱ Βλάχοι τῶν μεγάλων πόλεων καὶ κομῶν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἰδίων καὶ τοῦ Γένους ἐχρησιμοποίησαν τὰ προνόμια ταῦτα, ἀνέπτυξαν τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας, τὰ γράμματα, καὶ δι' αὐτῶν προσέφεραν μεγάλαν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ σκλαβωμένον Γένος μὲ τοὺς λογίους των, μὲ τὴν παιδείαν, μὲ τὰ πλούτη των.

Ἄν ὅμως οἱ Τούρκοι ὑπέταξαν τοὺς μεγάλους οἰκισμοὺς τῶν Βλάχων, τοὺς ἐπὶ τῆς Πίνδου, Ὀλύμπου, Βρανοῦντος, Περιστερίου μικροὺς τοιοῦτους δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑποτάξουν. Καὶ ὅχι μόνον τὴν ὑποταγὴν των δὲν κατώρθωσαν, ἀλλὰ συνεχῶς ἐκ μέρους των εἶχον ἐνοχλήσεις.

Ἀρκετοὶ τῶν Βλάχων τῶν ἀνωτέρω οἰκισμῶν, ἐστράφησαν κατὰ τῶν κατακτητῶν, τῶν προσπαθούντων νὰ τοὺς ὑποτάξουν ληστεύοντες καὶ φονεύοντες αὐτοὺς, μὴ δυνάμενοι νὰ ζήσουν ἐν ὑποταγῇ.

Οἱ μεμονωμένοι οὔτοι ἀνυπότακτοι ἐπιδρομεῖς ηὐξήθησαν σὺν τῷ χρόνῳ, συνέπηξαν ὁμάδας (μπουλούκια) μὲ ἀρχηγὸν (καπετάνιον), τοὺτους ὁ λαὸς τοὺς ὠνόμαζε Κλέφτες, τοὺς ὑπεστήριξε δὲ καὶ τοὺς περιέθαλπε διότι τοὺς ἔβλεπε νὰ ἀγωνίζονται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ μεγαλεπήβολος Σουλτάνος Σουλεϊμάν Β΄ ὁ κατακτητὴς (1520—1566) μὴ δυνηθεὶς οὔτε αὐτὸς νὰ τοὺς ὑποτάξῃ, ἦλθεν εἰς συμφωνίαν μετ' αὐτῶν καὶ τοὺς παρεχώρησε τὸ 1536 διὰ φερμανίου αὐτονομίαν καὶ αὐτοδιοίκησιν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως φροντίζουν μόνοι των διὰ τὴν ἀσφάλειάν των, φυλάσσουν τὰς διόδους καὶ ἐμποδίζουν τὴν χάθοδον τῶν Ἀλβανῶν ληστῶν, οἵτινες ἐλυμαίνοντο τὰ χωριά τῶν βορείων περιοχῶν καὶ τὰς πόλεις ἀκόμη, ἰδίως δὲ τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, ἀναγκάζοντες τοὺς κατοίκους τῆς νὰ ἐγκαταλείπουν τοὺς ἀγροὺς καὶ νὰ καταφεύγουν εἰς τὰς πόλεις, πρὸς μεγάλην ζημίαν τῆς παραγωγῆς. Ἐπίσης ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἐνοχλοῦν τοὺς Τούρκους τῶν πόλεων, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἐτήρουν πολλάκις. Διὰ τοῦ ἀνωτέρω φερμανίου ὠρίζετο ὡς ἔδρα τῶν ὁμάδων (Καπετανάτων)

12. Ι. Μαρτιανοῦ «Ἱστορία Μοσχοπόλεως» σ. 81.

13. Ἐλευθερουδάκη Λεξικόν.

14. Π. Ἀρβατινὸς «Χρονογραφία Ἡπείρου» τ. Β΄ σ. 107 (1856).

ἡ Μηλιά Μετσόβου, τὰ Γρεβενά, ἡ Ἐλασσόνα, τὰ Σέρβια, ἡ Βέρροια (περιφέρειαι Βλαχόφωνοι).

Οἱ ἄνδρες τῶν ἐνόπλων τούτων ὁμάδων ὠνομάζοντο Ἀρματωλοί, ἀπελάμβανον δὲ τιμητικῶν διακρίσεων καὶ ἐτέλουν τυπικῶς ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν Διοίκησιν.

Τὰ πρῶτα λοιπὸν Ἀρματωλίκια συνεστήθησαν εἰς τὲς Βλαχοκρατούμενες περιοχάς, οἱ ἄνδρες δὲ τούτων ἦσαν ὅλοι Βλάχοι.

Τὰ Ἀρματωλίκια αὐτὰ ὑπῆρξαν τὸ φυτώριον, ἡ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων, τῆς ὁποίας οἱ πρῶτο μισθῆται ἦσαν Βλάχοι, ἠκολούθησαν δὲ αἱ χιλιάδες τῶν ἀγωνιστῶν τῆς Ἐλευθερίας.

Χωρὶς αὐτὰ τὰ μπουλούκια, χωρὶς τοὺς Ἀρματωλοὺς καὶ Κλέφτες ἦτο ἀδύνατος ἡ ἀποτίναξις τοῦ δυσβαστάκτου ζυγοῦ καὶ ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ἐπιτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821 ὀφείλεται εἰς τοὺς Βλάχους, τοὺς ὁποίους ὁ Βέλγος Laveley ὀνομάζει «σημαιοφόρους τοῦ Ἑλληνισμοῦ»¹⁵.

Συχνὰ οἱ Ἀρματωλοὶ μὴ ἀνεχόμενοι νὰ ὑπηρετοῦν ὑπὸ τοὺς Τούρκους (ἔστω καὶ τιμητικά) μεταπηδοῦσαν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀνυποτάκτων Κλεφτῶν.

Γι' αὐτὸ καὶ αἱ δύο ἔννοιες Ἀρματωλὸς καὶ Κλέφτης ἦσαν στενὰ συνδεδεμένοι εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Ἑλλήνων.

Εἰς τὰ πρόσωπα τῶν Βλάχων Ἀρματωλῶν καὶ Κλεφτῶν εὗρον οἱ Χριστιανοὶ τῶν βορείων περιοχῶν προστάτας, τιμωροὺς καὶ ἐκδικητὰς τῶν κατακτητῶν, στὰ πρόσωπά των διέβλεπαν τοὺς ἐλευθερωτάς.

Οἱ Κλέφτες ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀρματωλοὶ ἐγίνοντο τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων. Τὸ γνωστὸ δημοτικὸ τραγοῦδι «Τοῦρκοι γιὰ κάτσιτε καλὰ γιατί σᾶς καίμε τὰ χωριά» ἰσχυρῶς ἐκφράζει τὸ ἔθνη φρόνημα καὶ ταπείνωνε τοὺς Τούρκους μὲ τὴν ἀδυναμίαν των νὰ ἐπιβληθοῦν, πὺν ἔφθανε νὰ παραχωροῦν Ἀρματωλίκια ἀπὸ φόβον ὅπως λέει ἐν συνεχείᾳ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι «γλήγορα τ' ἀρματωλίκι γιὰ τ' ἐρχόμαστε σὰν λύκοι». Τὰ χρόνια περνοῦν, ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ κατακτητοῦ συνεχίζεται μὲ δεκάδες ἐπαναστάσεων ἀπὸ τὲς ὁποῖες οἱ Βλάχοι ὄχι μόνον δὲν λείπουν, ἀλλὰ καὶ πρωτοστατοῦν.

Οἱ Τοῦρκοι διαβλέπουν ὅτι ἡ ὑποταγὴ τῶν ζασκαδιῶν τούτων τῶν βουνῶν, ὅπως τοὺς ἀποκαλεῖ ὁ περιηγητὴς Βενιαμὴν Τουλέδας, εἶναι ἀδύνατος καὶ τὰ ἐφαρμοσθέντα παιδομάζωμα, ἐξισλαμισμὸς οὐδὲν ἀπέδωσαν.

Τοῦτο τοὺς ἀναγκάζει νὰ αὐξήσουν τὰ μέτρα ἀσφαλείας των καὶ ἀναθέσουν εἰς Τοῦρκους, ἰδίως εἰς Ἀλβανοὺς τὴν φύλαξιν τῶν διαβάσεων, εἰς τοὺς καλουμένους Λερεβεναγάδες.

Οἱ Ἀρματωλοὶ καὶ Κλέφτες μὴ ἀνεχόμενοι τὴν παρουσίαν των εἰς τὰ ὑπερήφανα λημέρια των ἔρχονται συνεχῶς εἰς σύγκρουσιν μὲ αὐτοὺς.

Κατὰ τὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνια προσεπάθησε καὶ ὁ Ἀλὴ πασᾶς νὰ διαλύσῃ τὰ Ἀρματωλίκια καὶ νὰ σκορπίσῃ τοὺς Κλέφτες χωρὶς ὅμως νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, καὶ νὰ ἔλθῃ σὲ λίγα χρόνια ἡ περιλάμπρος ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1821.

Εἶδαμε ὅτι μία μερὶς ἀνυποτάκτων ρωμαλέων Βλάχων τῶν μικρῶν ἰδίως χωριῶν, ἠκολούθησαν τὴν ζωὴν τοῦ Κλέφτη καὶ τοῦ Ἀρματωλοῦ.

Μία ἄλλη πάλι μερὶς ἀνησύχων Βλάχων ἐκ τῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων ἐν τῇ προσπάθειᾳ πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ ἐμπορίου καὶ ἀπόκτησιν ἐλευθερίας, ἐξῆλθε τῶν συνόρων τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ κατηυθύνθη πρὸς Βορρᾶν (Αὐστρίαν Οὐγγαρίαν) καὶ πρὸς τὴν Δύσιν (Ἰταλίαν), δημιουργήσασα οὕτω τὸ ρεῦμα τῆς ἀποδημίας, περὶ ἧς εἰς ἄλλο κεφάλαιον ὁ λόγος.

Ὁ χρόνος ἐργάζεται ὑπὲρ αὐτῶν καὶ κατὰ τῶν βαρβάρων κατακτητῶν, οἱ ἀπόδημοι εἰς τὸ ἐξωτερικὸν Βλάχοι προοδεύουν, πλουτίζουν, ἀνέρχονται κοινωνικῶς.

15. Δελτίον Ἑλληνισμὸς 1901, σ. 671.

Τὸν πλοῦτον καὶ τὴν κοινωνικὴν των θέσιν, τὰ θέτουν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ χειμαζομένου Γένους.

Μορφώνουν νέους ἐπιστήμονας, ἰδρύουν σχολεῖα καὶ εἰς τὰς ἰδιαιτέρας των πατρίδας καὶ εἰς ἄλλα Ἑλληνικὰ κέντρα. «Οἱ Κουτσόβλαχοι ἐπρωτοστάτησαν σὲ κάθε ἔθνικὴ ἐκδήλωσι καὶ ἰδρυσαν Ἐκκλησίας, Σχολεῖα, Φιλανθρωπικὰ Ἰδρύματα», τὸ Ἀξικὸν Χ. Πάτση ἀναφέρει. Τὸ καζάνι τῆς ἐλευθερίας βράζει, ἡ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν συσταθεῖσα «Φιλικὴ Ἐταιρεία» τὸ τροφοδοτεῖ μὲ φλέγοντα ἐνθουσιασμό.

Οἱ Βλάχοι δὲν λείπουν, δίδουν καὶ εἰς αὐτὴν τὸ παρὸν μὲ σημαίνοντας ἄνδρας, τοὺς Τοσίτσαν καὶ Ἰπατρον ἀπὸ τὸ Μέτσοβον, τὸν Τασίκαν ἀπὸ τὸν Ἀσπροπόταμο, τοὺς Δαβαρουκαίους, Πρινάρηδες ἀπὸ τοὺς Καλαρρύτες, τὸν Γεωργάκη Ὀλύμπιον ἀπὸ τὸ Βλαχολεῖβαδο, τὸν Καρίλλα ἀπὸ τὴν Μοσχόπολι, τὸν Καπετὰν Μπίμπαση ἀπὸ τὴν Βλάτση, τὸν Γκίκα Μάσα ἀπὸ τὴν Βλαχοκλεισούρα καὶ τόσους ἄλλους ποὺ θὰ μνημονευθοῦν εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν Βιογράφων.

Ἡ παιδεία τονώνει τὸ ἔθνικὸ φρόνημα, συνειδητοποιεῖ τὸν διὰ τῶν ὅπλων ἀγῶνα καὶ ἐτοιμάζει τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Ὁ Ι. Λαμπρίδης λέγει «ὁ Ἑλληνισμὸς ὀφείλει πολλὰ εἰς τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὸν ἄκρατον πατριωτισμὸν τῆς φυλῆς ταύτης»¹⁶.

Καὶ νά! ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις κηρύσσεται.

Οἱ σκλάβοι Ἕλληνες σύσσωμοι αὐτὴ τὴ φορὰ ξεσηκώνονται ἀπὸ τὴ Μακεδονία ὡς τὸν Μωρηά.

Ὁ Ὑψηλάντης σηκώνει τὴν σημαία τῆς ἐπαναστάσεως στὲς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες μὲ ὑπαρχηγούς τοὺς Βλάχους Γεωργάκη Ὀλύμπιον (τὸν ἥρωα τῆς Μοινῆς τοῦ Σέκου), τὸν Ι. Φαρμάκη καὶ ἄλλους. Ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἡ Ἡπειρος εἶναι στὸ πόδι, τὰ καπετανάτα κτυποῦν τὸν ἐχθρὸ ὅπου τὸν βροῦν, οἱ Βλάχοι πρωτοστατοῦν.

Στὴν Ἡπειρο πρῶτα ἐπαναστατοῦν τὰ Βλαχοχώρια Συρράκο καὶ Καλαρρύτες, στὴν Θεσσαλία ὁ Βλαχόφωνος Ἀσπροπόταμος καὶ τὰ Ἀγραφα εἶναι ἀνάστατα ὑπὸ τοὺς Βλάχους ἀρχηγούς Ν. Στουρνάρην καὶ Χριστόδουλον Χατζηπέτρον.

Στὴν Στερεὰ Ἑλλάδα οἱ Βλαχοποιμένες ἀπαντοῦν περήφανα στὸν Ὀμὲρ Βρυώνη ποὺ προσπαθεῖ νὰ τοὺς καλοπιᾷ «τὸ ἔχουμε Ρωμέικο καὶ μὴ μᾶς φορτώνεσαι»¹⁷.

Καὶ οἱ Βλάχοι τῆς Πελοποννήσου πρωταγωνιστοῦν ὅπως ἀναφέρει ὁ Φωτάκος στὰ Ἀπομνημονεύματα τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως, ἐπιφανέστεροι τῶν ὁποίων ἦσαν τῶν οἰκογενειῶν Μπούτου, Μπακογιάννη, Λάβδα, Φραγκογιάννη, Μάμαλη καὶ ἄλλων μὲ χιλιάδες πρόβατα.

Οὗτοι ὀδηγοῦσαν καὶ συντηροῦσαν 15—20 ὄπλοφόρους συνεταγμένους μὲ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ Πετμεζᾶ.

Γιὰ τὴν δλόψυχη καὶ ὀλοκληρωτικὴ συμμετοχὴ τῶν Βλάχων εἰς τὴν Ἐπανάστασιν γράφουν. Ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος «οἱ Βλάχοι τοσοῦτον ἐταύτισαν τὴν φυλετικὴν αὐτῶν ιδιότητα μετὰ τῶν Ἑλλήνων ὥστε πολλάκις ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἠγωνίσθησαν, ἐπὶ δὲ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπρωταγωνίστησαν»¹⁸.

Ὁ κ. Κασομούλης «δὲν ὑπῆρχε Ἀρματωλίκι καὶ δὲν ἐγένετο ἐπιδρομὴ εἰς ἣν νὰ μὴ ὑπάρχουν Βλάχοι»¹⁹.

16. Λαμπρίδης «Ἡπειρωτικὰ Ἀγαθοεργήματα» σ. 225.

17. Μεγάλη Ἐγκυκλοπαίδεια.

18. Κ. Παπαρρηγόπουλος, «Ἱστορία Ἑλλ. Ἔθνους» τ. Ε' σ. 475.

19. Ν. Κασομούλης «Στρατιωτικὰ Ἐνθυμήματα» σ. 104—106.

Ἐπίσης «πολλοὶ τῶν Ἀρματωλῶν καὶ Κλεφτῶν τοῦ 1821 καὶ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν ἦσαν Βλάχοι»²⁰.

Ὁ Τηλ. Κουτσογιάννης εἰς τὸ «Βλάχοι» γράφει ὅτι ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι τὸ 1821 καὶ μετέπειτα οἱ Βλάχοι ἀπετέλεσαν τὰς δυνάμεις ἀντιστάσεως τοῦ Ἑθνους εἰς Ἡπειρον, Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν, Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ἡ δρᾶσις ὁμῶς τῶν Βλάχων δὲν ἐσταμάτησεν μὲ τὴν λήξιν τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου.

Ἡ Θεσσαλία, Ἡπειρος, Μακεδονία ἦσαν ἀκόμη ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν, αἱ σχέσεις Ρωσσίας, Τουρκίας ὀξύνονται τὸ 1853, ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατεῖ ἀναβρασμός καθὼς καὶ εἰς τὰ ὑπόδουλα διαμερίσματα.

Τὸ 1854 ξεσπᾷ ἐπανάστασις ἐν Ἡπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ, ἀρχηγὸς τῆς Θεσσαλικῆς ὁ παλαίμαχος πολεμιστὴς τοῦ 1821 Βλάχος Στρατηγὸς Χριστόδουλος Χατζηπέτρος, Βλάχοι καπεταναῖοι τὸν πλαισιώνουν (Ζαχαῖοι, Στουρναραῖοι, Λαζαῖοι).

Ἡ Ἡπειρος ξεσηκώνεται, τὸ Μέτσοβον ἐπαναστατεῖ, δηϊώνεται καὶ καίγεται, ὅπως καὶ ἄλλα Βλαχοχώρια.

Ἡ Μακεδονία ἡ ἐλληνικωτάτη κινδυνεύει ἀπὸ τοὺς Σλαῦους, οἱ Ρῶσοι διὰ τῶν ὀργάνων τῶν Σέρβων καὶ ἰδίως τῶν Βουλγάρων θέλουν νὰ ἀλλοιώσουν τὴν Ἑλληνικὴν σύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ διὰ τῆς προπαγάνδας καὶ τῶν ὅπλων τῇ βοηθείᾳ τῶν Τούρκων. Πρώτη τῶν προσπάθεια ἦτο νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως.

Μέχρι τὸ 1870 οἱ Βούλγαροι ὡς Ὁρθόδοξοι ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως. Τῇ ὑποκινήσει ὁμῶς τῶν Πανοβλαϊστῶν ἐξήτησαν καὶ τῇ ὑποστηρίξει τῶν ἐπέτυχον τὸ 1870 νὰ ἀποσπασθοῦν καὶ νὰ ἰδρῦσουν ἀνεξάρτητον Βουλγαρικὴν Ἐξαρχείαν τῇ ἐγκρίσει τῶν Τούρκων πιεζομένων ὑπὸ τῆς Ρωσσίας.

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δὲν ἀνεγνώρισε τὴν ἰδρυσιν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχείας (ὡς γενομένης ἄνευ τῆς ἀδείας του) οὐδὲ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Βούλγαρον Ἐξαρχον.

Τὸ 1878 ὁμῶς ἡ Τουρκία μετὰ τὴν ἥτταν τῆς κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνώρισῃ τὴν ἰδρυσιν μεγάλου Βουλγαρικοῦ Κράτους ἀπὸ Εὐξείνου μέχρι Αἰγαίου καὶ Πρέσπας.

Ἡ Ἀγγλία ὁμῶς δὲν ἐπέτρεψε τὴν τόσῃν ἐπέκτασιν τῶν Σλαύων Βουλγάρων, καὶ ἠπείλυνε πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσσίας ἥτις καὶ περιώρισε τὰ ὅρια τοῦ νεοῖδρυθέντος Βουλγαρικοῦ Κράτους δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου τοῦ 1878.

Οἱ Βούλγαροι ὁμῶς δὲν ἔπαυσαν διεκδικοῦντες τὴν ἐλληνικωτάτην Μακεδονίαν καὶ ἐστράφησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων αὐτῆς καὶ ἰδίως κατὰ τῶν Βλάχων οἱ ὅποιοι κατεῖχον κυρίας θέσεις εἰς τὴν παιδείαν ὡς διδάσκαλοι καὶ εἰς τὰς κοινότητας ὡς προϊστάμενοι αὐτῶν.

Ὡπλίσαν συμμορίας ἐκβιαστῶν, ληστῶν, δολοφόνων, τοὺς ἀδίστακτους Κομιτατζήδες, τοὺς ὁποίους ἔστρεψαν κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Μακεδονίας.

Τῇ ἀνοχῇ καὶ πολλάκις τῇ βοηθείᾳ τῶν Τούρκων ἄρχισαν νὰ δηϊώνουν, νὰ σφάζουν, νὰ καίνε τὰ σπίτια τῶν Ἑλληνοβλάχων πατριωτῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων.

Οἱ πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας καὶ ἰδίως οἱ Βλάχοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολυπληθεστατοὶ καὶ κατεῖχον τὸ ἐμπόριον, τὴν παιδείαν, τὴν δύναμιν, ὡς γενναῖοι πολεμισταὶ ἀντέστησαν.

Ὁ Μ. Χρυσόχοος γράφει τὸ 1881 ὅτι «ἐπὶ τοῦ Βερμίου ἀπὸ Βερροίας μέχρι Βοδενῶν κατοικοῦν μόνον Βλάχοι οἵτινες μάχονται μετὰ φανατισμοῦ (κατὰ τῶν Βουλγάρων) ὡς γνήσιοι Ἕλληνες».

20. Λεξικὸν Ἐλευθεροῦδάκη.

Ὁ Ἴων Δραγούμης γράφει γιὰ τοὺς Βλάχους τῆς Στάρτιστας (Ἀν. Μακεδονία) «κατάμονοι οἱ ὀλιγοστοὶ ἐρημικοὶ Βλάχοι βαστοῦν μαζί με τὴν δυνατή τους καὶ περήφανη ὑπαρξὶ τὴν δύναμι τοῦ ἐλληνισμοῦ μέσα σὲ πέλαιος ἀπὸ Τούρκους καὶ Σλαβανάκατους (Σλάβους — Βουλγάρους)»²¹.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐτήρει στάσις ἐπιφυλακτικὴν μὴ θέλουσα νὰ ὀξύνῃ τὰς σχέσεις μετὰ τῆς Τουρκίας, ἥτις βαρέως ἔφερε τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρους τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1881, καὶ ἀντιμετώπιζε καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Κρήτης.

Οὕτω οἱ πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας παρέμειναν ἀνυπεράσπιστοι βασιζόμενοι μόνον εἰς τὴν ἀνδρείαν των καὶ τὸ ὑψηλὸν των φρόνημα.

Ὁ ἴδιος ὁ Μ. Χρυσόχοος τὸ 1889 ἀναφέρει «τὸ Κουτσοβλαχικὸν Κρούσοβον (προπύργιον Ἑλληνισμοῦ Βλ Μακεδονίας ἔδρα Μητροπόλεως Πρεσπῶν Ἀχριδῶν) θαλόμενον ὑπὸ Βουλγάρων καὶ Τούρκων μετεβλήθη εἰς ἐρείπια, καὶ οὔτε αἱ σφαῖραι οὔτε αἱ ἀτιμώσεις, αἱ διαρπαγαὶ κατίσχυσαν νὰ τοὺς μεταβάλλουν, καὶ στεντορεῶς διεκήρυξαν αὐτοὺς γνησίους Ἕλληνας»²².

«Οἱ Βλάχοι κάτοικοι τῶν Ἀνω Ποροῖων πλανηθέντες ἐπανῆλθον εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατριαρχείου τὸ 1907. Ἡ Ρουμανικὴ προπαγάνδα μετὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ κομιτάτου ἔκαψαν τὰς ἐκκλησίας τῆς κώμης»²³.

Ὁ ἐπίσκοπος Μογλενῶν διεμαρτυρήθη διὰ φόβους καὶ διαρπαγὰς εἰς τὰ Βλαχοχώρια τῆς (ἐπισκοπῆς του) Ὁσσανη, Λειβάδεια, Λούμνιτσα, Περισλάβ, Λούγκουντα, Κούπα, Χούμα.

Παντοῦ εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωριά τῆς Μακεδονίας οἱ Βλάχοι ἀπετέλουν φραγμὸν κατὰ τῆς Βουλγαρικῆς διεισδύσεως ὥς κατέχοντες τὰς θέσεις κλειδιά τῆς Μακεδονίας, ὅπως ὁ λόγιος Γερμανὸς περιηγητὴς Ραϋγκάρδ γράφει «εἰς ὅλας τὰς πόλεις καὶ κώμας τῆς Μακεδονίας προϊστανται τοῦ Ἑλληνικοῦ κόμματος Βλάχοι ὁμολογοῦντες ὅτι εἶναι γνήσιοι Ἕλληνας»²⁴.

Ὁ Βούλγαρος Κιτσινέφ, ἐπιθεωρητὴς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Βουλγαρικῶν σχολείων, ὁμιλῶν ἐν τῇ Μακεδονικῇ ἐταιρείᾳ τῆς Σόφιας τὸ 1899 ἔλεγεν ὅτι ἡ ἰσχυρότερα καὶ εὐπορωτέρα μερὶς τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας ποὺ εἶναι Κουτσόβλαχοι τάσσεται φανατικῶς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Βλάχοι ἐκράτησαν τὸ μεγαλύτερον καὶ τὸ αἱματηρότερον μέρος τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, μέχρις ὅτου ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις πεισθεῖσα ὅτι ἐκινδύνευον τὰ δικαιώματά της, ἡ δὲ Τουρκία καὶ αἱ δυνάμεις δὲν ἠδύναντο νὰ τὰ προστατεύσουν, ἀπεφάσισεν νὰ ἀντιδράσῃ ἐνόπλιος κατὰ τῶν Βουλγαρικῶν σχεδίων.

Οὕτω τὸ φθινόπωρον τοῦ 1904 εἰσῆλθον εἰς τὴν Μακεδονίαν τὰ πρῶτα ἀνταρτικὰ σώματα ἐξ ἐθελοντῶν με ἀρχηγούς, ὀπλαρχηγούς καὶ ἀξιωματικούς τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ.

Οἱ Βλάχοι μετὰ τοῦ λοιποῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐνίσχυσαν τὰ ἀνταρτικὰ σώματα καὶ τὸ ὑψηλὸν φρόνημα καὶ τῶν ἀνταρτῶν καὶ τοῦ λαοῦ συνέβαλον εἰς τὴν ἀποτυχίαν τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιβουλῆς.

Καὶ διὰ νὰ κλείσωμεν τὰ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀναφέρω μίαν ὁμολογίαν τοῦ Κορομηλά, Γενικοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα, πρὸς τὸν φίλον του Μακεδόνα Ἀλ. Ζάνναν: «ἂν δὲν εἶχα τοὺς Κουτσοβλάχους, δὲν θὰ μπορούσα νὰ βγάλω πέρα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα»²⁵.

21: Ἴων Δραγούμης, «Μαρτύρων καὶ ἡρώων αἷμα» σ. 113.

22: Μ. Χρυσόχοος «Κουτσόβλαχοι» σ. 9.

23: Περιοδικὸν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 1907 σ. 277, 398.

24: Ἐφημερὶς Παλιγγενεσία 18.1.1896.

25: Εὐαγ. Ἀβέρωφ, «Πολιτικὴ πλευρὰ τοῦ Κουτσοβλαχικοῦ ζητήματος» σ. 61.

Πολλοὶ ἐθουσιάσθησαν εἰς τὸν Ἑθνικὸν αὐτὸν ἀγῶνα, σύμβολον αὐτοῦ ἐγένετο ὁ Ἡπειρωτικῆς καταγωγῆς ἀξιωματικὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ Παῦλος Μελάς.

Ἐτηκολούθησαν οἱ νικηφόροι ἀγῶνες τοῦ 1912—1913 ποὺ ἐχάρισαν τὴν Ἑλευθερίαν εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ Μακεδονίαν καὶ ἔσωσαν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Βουλγαρικὴν ἀρπακτικότητα.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Λυτικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Ρουμάνων προσεπάθησαν νὰ προσεταιρισθοῦν τοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μακεδονίας, ἰδίως τοὺς Βλαχοφώνους (λόγῳ συγγενείας γλώσσης) ὅχι διὰ τῶν ὅπλων ὅπως οἱ Βούλγαροι, ἀλλὰ διὰ τῆς προπαγάνδας.

Ὁ μὲν Πάπας διὰ νὰ ἀσπασθοῦν τὸ Λυτικὸν δόγμα καὶ διὰ τῆς θρησκείας νὰ κλονίσῃ τὴν θέσιν τῆς Ρωσικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὰ Βαλκάνια καθὼς καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Οἱ Ρουμάνοι δὲ διὰ νὰ διεκδικήσουν ὡς ἀδελφοὺς των, τοὺς Κουτσοβλάχους τῆς Μακεδονίας, Ἡπείρου, Θεσσαλίας.

Ἀπὸ κοινοῦ λοιπὸν συμφέροντος ὁμοῦμενοι Πάπας καὶ Ρουμανικὴ Κυβέρνησις ἤρχισαν ἀπὸ τὸ 1855 νὰ ἐργάζονται διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν των, διὰ τῆς ἀποστολῆς δύο ὁργάνων τῆς Ρουμανοφραγκοπαπικῆς προπαγάνδας, τῶν Ρουμάνων I. Ραδολέσκου καὶ Λ. Βολιντεάνου.

Καὶ ἡ μὲν Παπικὴ διείσδυσις ἀπέτυγεν λόγῳ διαφορᾶς δόγματος, ἡ Ρουμανικὴ ὁμῶς μὲ τὸ ἄφθονον χρυσίον τὸ ὁποῖον διέθεσεν εἶχεν μερικὰς πολὺ μικρὰς καὶ προσκαίρους ἐπιτυχίας μεταξὺ ἐλαχίστων πτωχῶν Βλάχων.

Ἡ Ρουμανικὴ προπαγάνδα προσεπάθησεν διὰ δύο τρόπων νὰ κερδίσῃ τοὺς Βλάχους πρὸς τὸ μέρος της, διὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Παιδείας. Διὰ τὴν διὰ τῆς Ἐκκλησίας διείσδυσιν ὁμιλήσαμεν εἰς τὸ κεφάλαιον Θρησκεία, ἐδῶ θὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὰς ἐνεργείας της στὸν τομέα τῆς παιδείας. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ της προσεπάθησε νὰ ἰδρύσῃ σχολεῖα εἰς τὰ Βλαχοφώνων χωριά, εἰς τὰ πλεῖστα ὁμῶς ἀπέτυγεν ἀλλὰ καὶ ὅπου κατώρθωσε νὰ ἰδρύσῃ τοιαῦτα, οἱ διδάσκαλοι ἦσαν περισσότεροι τῶν μαθητῶν καὶ ὀλίγα ἔτη διετηρήθησαν.

Ὁρισμένοι εὐσυνείδητοι Ρουμανοδιδάσκαλοι παρουσίαζαν τὴν πραγματικὴν κατάστασιν εἰς τὴν Ρουμανικὴν κυβέρνησιν.

Ὁ Ρουμάνος ἐπιθεωρητὴς Λ. Ντούμης ἔγραφεν ὅταν ἦνθαι ἡ προπαγάνδα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας, «τὸ Ρουμανικὸν στοιχεῖον δὲν δύναται νὰ ἐκριζώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῶν καρδιῶν αὐτῶν» τῶν Βλάχων.

Ἐπίσης ὁ Ρουμάνος Λ. Λεκαντᾶς, διευθυντὴς ἐπὶ ἔτη τῆς σχολῆς Ἰωαννίνων, ἀνέφερεν εἰς ἔκθεσίν του πρὸς τὸ Ρουμανικὸν Ὑπουργεῖον Παιδείας, «οἱ Κουτσόβλαχοι ἔχουν ζωτικότητα καὶ Ἑλληνικὰ αἰσθήματα, εἶναι δὲ γενικῶς παραδεκτὸν ὅτι εἶναι οἱ γνησιώτεροι τῶν Ἑλλήνων».

Ὁ Λ. Φιλίππου γράφει ὅτι ὁ Κωνσταντινέσκος, Γενικὸς πρόξενος τῆς Ρουμανίας ἐν Θεσσαλονίκῃ, τὸ 1900 εἰς ἔκθεσίν του πρὸς τὴν Ρουμανικὴν Κυβέρνησιν ἔλεγεν, «εἶναι ἄσκοπος καὶ ματαίᾳ ἡ ἐνεργουμένη μεταξὺ τῶν Κουτσοβλάχων προπαγάνδα»²⁶.

Ὁ μνημονευθεὶς Ραϊγκὰρδ γράφει ὅτι ἡ Ρουμανικὴ προπαγάνδα ἀπεκάλει τοὺς Κουτσοβλάχους «ἐπαράτους Γραικοὺς»²⁷.

Ἐπίσης γράφει «ἡ γινομένη ἀπόπειρα πρὸς ἴδρυσιν Ἀρωμουνικῆς σχολῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀπέτυχε πάντων τῶν Κουτσοβλάχων Ἑλληνοφρονούντων».

Ἀξίζει νὰ μνημονευθῇ ὅτι οἱ ἐν Ρουμανίᾳ ζῶντες Κουτσόβλαχοι δὲν ἀφομοιώθησαν μὲ τοὺς Ρουμάνους παρ' ὅλην τὴν συγγένειαν τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πλούτου

26. Λ. Φιλίππου «Μακεδονία» σ. 37.

27. Ἐφημερὶς Παλιγγενεσία 18.1.1896 καὶ 8.2.1896.

τῆς χώρας, οὐδεὶς δὲ Κουτσόβλαχος ἔφερε Ρουμανίδα σύζυγον εἰς τὴν πατρίδα του.

Καὶ διὰ τὸ νὰ κλείσωμεν τὸ κεφάλαιον περὶ Ἑλληνικῆς συνειδήσεως τῶν Βλάχων, παραθέτω καὶ τὰς κατωτέρω τιμητικὰς καὶ ἐγκωμιαστικὰς γνώμας διαπρεπῶν ἀνδρῶν:

Ὁ ἱστορικὸς Α. Γούδας ἀναφέρει «ἡ Βλαχικὴ φυλὴ ὑπερτερεῖ τῶν λοιπῶν κατὰ τὸ ἐργατικόν, τὸ ρωμαλέον καὶ σχεδὸν ἀθλητικόν τοῦ τε σώματος καὶ τοῦ ἡθους καὶ τὸ μακρόβιον, οὐδόλως δὲ ὑστερεῖ κατὰ τε τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὸ φιλελεύθερον φρόνημα»²⁸.

Ὁ ἱατρὸς καὶ ἱστορικὸς Ι. Λαμπρίδης «τὴν Βλαχικὴν ταύτην φυλὴν διακρίνει τὸ πρὸς τὰ πάτρια σέβας, ἄνευ τῆς φυλῆς αὐτῆς τὸ μέγιστον ἴσως μέρος τῆς Μακεδονίας τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ἠθέλεν ἀρνηθῆ, μηδὲ καὶ ἐν τῇ Ἠπειρῷ ἔπραξεν ὀλίγα;»²⁹.

Ὁ ἐπίσης ἱστορικὸς Κ. Νικολαΐδης ἀναφέρει ὅτι οἱ ἐχθροὶ τοῦ Μακεδονικοῦ λαοῦ ἀπέτυχον λόγῳ «τῶν πατριωτικωτάτων καὶ ἐνθερμοτάτων ἐκ τῶν Ἑλλήνων Κουτσοβλάχων»³⁰.

Ὁ πολὺς Κ. Παπαρηγόπουλος τοὺς ὀνομάζει «Ἑλληνικωτέρους τῶν Ἑλλήνων»³¹.

Ὁ μεσαιωνοδίφης Σπ. Λάμπρου «οἱ Κουτσόβλαχοι συναπετέλουν μέλος τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας ἀδιαίρετον ἐν τε τῇ πατρίδι καὶ ἐν τῇ ξένῃ»³².

Ὁ Βλάχος ποιητὴς Κ. Κρυστάλλης «Ἡμεῖς οἱ Κουτσόβλαχοι εἴμεθα καὶ θὰ εἴμεθα οἱ ἀγνώτατοι Ἑλληνες».

Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς γράφει «θεωροῦν μεγίστην ὕβριν τὸ νὰ τοὺς εἰπῇς ὅτι δὲν εἶναι Ἑλληνες».

Ἐπίσης ὅτι «Καὶ μετὰ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 (εἰς ὃν τοσοῦτον ἀδρῶς αἷμα προσέφευγον καὶ ἡρωϊσμὸν καὶ χρῆμά καὶ νοῦν), ἀνέδειξαν ἄνδρας μαχιωτάτους, πολιτικοὺς συνετοὺς, λογίους ἐγκρίτους καὶ γενναίους χορηγοὺς χρήματος»³³.

Ὁ Χρ. Ἐνισχειδὴς καθηγητὴς «ἔχουν Ἑλληνικὴν συνείδησιν»³⁴.

Ὁ Φ. Μιχαλόπουλος «οἱ Βλαχόφωνοι τῆς Πίνδου, Γράμμου, Βερμίου, Χασίων, οἱ ὠραῖοι καὶ λεβεντόκορμοι καὶ ἀνδρειώτατοι βοσκοὶ ἦσαν Ἑλληνικώτατοι στὴν ψυχὴ καὶ στὸ φρόνημα»³⁵.

Ὁ Ἐθνομάρτυς Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς σ' αὐτοὺς τοὺς Βλάχους ἐστήριξε τὰς ἐλπίδας του διὰ τὴν ἐλευθερίαν γι' αὐτὸ καὶ εἰς ὅλας τὰς περιουσίας του ἐπεσκέπτετο τὰ Βλαχοχώρια ὅπου ἦρχετο σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἀρματωλοὺς καὶ Κλέφτες καὶ τοὺς μίλαγε γιὰ τὸ «τοθοῦμενο», τὴν λευτεριά καὶ τοὺς στερέωνε τὴν πίστι.

Ὅλες οἱ Ἐγκυκλοπαίδειες ἀφιερώνουν εἰς τοὺς Κουτσοβλάχους ἐπαίνους καὶ ἐγκώμια δι' ὅλην τὴν πολιτείαν.

Τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη «οἱ Βλάχοι τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ἠπείρου, παρέσχον ἀπαραγνώριστους ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ἑλληνισμόν, ἡ δὲ ἐκπολιτιστικὴ αὐτῶν δραστηριότης ὡς φορέων τῆς Ἑλληνικῆς σκέψεως ἀξιοθαύμαστος».

Λεξικὸν Δομῆ «καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐσφυρηλάτουν τὸν ἴδιον Ἐθνικὸν χαρακτῆρα μὲ τοὺς συντοπίτες Ἑλληνες, διεκρίθησαν δὲ εἰς τοὺς Ἐθνικοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν Τούρκων».

28. Ἀν. Γούδας «Βίοι Παράλληλοι» τ. Η', σ. 299.

29. Ι. Ι. Λαμπρίδης «Ἠπειρωτικὰ Ἀγαθοεργήματα» σ. 225.

30. Κ. Κ. Νικολαΐδης «Ἱστορία Ἑλλήνων» σ. 595 (1923).

31. Κ. Παπαρηγόπουλος «Ἑλλ. Ἱστορία» τ. Ε' σ. 475.

32. Σπ. Λάμπρου «Ν. Ἑλληνομνήμων 1912» σ. 32.

33. Π. Ἀραβαντινός, «Κουτσόβλαχοι» σ. 46, 41.

34. Χρ. Ἐνισχειδὴς «Πίνδος καὶ τὰ χωριά της».

35. Φ. Μιχαλόπουλος, «Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός» σ. 92.

Λεξικὸν Χάρη Πάτση «ἐπρωτοστάτησαν σὲ κάθε ἐθνικὴ ἐκδήλωσι».

Λεξικὸν Πάπυρος - Λαρούς «οἱ Κουτσόβλαχοι διεκρίνοντο τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ὡς πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πατρίδα» καὶ «Οἱ χρόνοι τῆς Τουρκοκρατίας ἀριθμοῦν πολλοὺς ἀγωνιστὰς καὶ ἐθνικοὺς εὐεργέτας Κουτσόβλαχους οἱ ὅποιοι ἔχουν Πανελληνιον ἀκτινοβολίαν».

Εἰς ἐπικύρωσιν τῶν ἐκτεθέντων ἀξίζει νὰ ἀναφερθοῦν μερικαὶ χαρακτηριστικαὶ πράξεις καὶ λόγοι διακεκριμένων Βλάχων, αἱ ὁποῖαι ἀπηχοῦν τὰ αἰσθήματα ὅλων τῶν Βλάχων.

Ὁ Ν. Στουρνάρας, ὁ ἐκ Μετσόβου Ἑθνικὸς Εὐεργέτης, τόσον ἡγάπα τὴν Ἑλλάδα, ὥστε ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ μέγιστον μέρος τῆς περιουσίας του διέθεσε διὰ τὴν παιδείαν (Πολυτεχνεῖον κλπ.), συνέστησε καὶ εἰς τὴν σύζυγόν του ὅπως μετὰ τὸν θάνατόν της διαθέσῃ τὸ ἀφεθὲν εἰς αὐτὴν μέρος τῆς περιουσίας του ὑπὲρ τοῦ Πολυτεχνείου.

Ἀπὸ δὲ τὴν μοναχοκόρην του ἀπήτησε νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας νὰ λάβῃ Ἑλληνικὴν ἀγωγὴν καὶ νὰ ὑπανδρευθῇ Ἑλληνα, ἄλλως κηρύττει αὐτὴν ἀπόκληρον καὶ τῆς ἀφήνει μόνην κληρονομίαν τὴν πατρικὴν κατάραν.

Ὁ Α. Γούδας θέλων νὰ ὑμνήσῃ τὴν προᾶξιν τοῦ ἀειμνήστου εὐεργέτου γράφει «ὦ! ἡ ἀρετὴ αὕτη εἶναι τόσον μεγάλη ὥστε δύναται τις νὰ θεωρήσῃ αὐτὴν ὡς ὑπεράνθρωπον»³⁶.

Ὁ ἐκ Βλάτσης Μακεδονίας μεγαλέμπορος τῆς Βιέννης Στέργιος Δούμπας, ὁ καὶ μέγας Εὐεργέτης, συνήθιζεν νὰ λέῃ «προτιμώτερον νὰ μοῦ ἀφαιρέσῃ ὁ Θεὸς τὰ πλοῦτη καὶ τιμὰς καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μου παρὰ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα Ἑλλάδα ἀγάπην μου, διότι ἂν ἀπέκτησα τι καὶ ἔχω ἐν τῷ κόσμῳ τὸ ἀπέκτησα ὡς Ἑλληνα».

Ὁ Σπ. Λάμπρου ἐν Ν. Ἑλληνομνήμονι ἀναφέρει ὅτι οἱ Βλάχοι τῆς Μοσχοπόλεως, Κοζάνης, Καστοριάς κλπ. ἐθεώρουν τιμὴν τῶν νὰ γράψουν ἐπὶ τῶν τάφων τῶν ἐν Βούδα, τὴν Μακεδονικὴν καταγωγὴν τῶν.

Αὐτὸν τὸν πατριωτισμόν, αὐτὴν τὴν παθολογικὴν ἀγάπην διὰ τὴν Ἑλλάδα εἶχαν οἱ Βλάχοι, ὅπως ἄλλως τε τὸ ἀπέδειξαν καὶ μὲ τὸ αἷμα τῶν καὶ μὲ τὰ πλοῦτη τῶν.

Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι οἱ Κουτσόβλαχοι ἂν καὶ ἦσαν διεσπαρμένοι ἀνὰ τὸν ἑλληνικὸν χῶρον καὶ τὸ ἐξωτερικόν, ἐν τοῦτοις παρέμειναν ἀμετάβλητοι καὶ ἐπὶ 2.000 χρόνια διετήρησαν τὴν γλῶσσαν τῶν καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά τῶν πρὸ ἀγνὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἂν καὶ ὑπῆρχεν μία προκατάληψις ἐναντίον τῶν ἴσως ἐκ φθόνου τῶν γύρων τῶν διὰ τὴν ἀνδρείαν τῶν καὶ τὴν προκοπὴν τῶν.

Αὐτοὶ ἦσαν οἱ Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι) οἱ «Ἑλληνικώτεροι τῶν Ἑλλήνων» κατὰ τὸν ἱστορικόν Κ. Παπαρηγόπουλον.

ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ

36. Ἄν. Γούδα «Βίοι παράλλοι» τ. Γ'.

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΝΤΕ ΜΟΝΚΑΝΤΑ

Μετάφραση (ἀπὸ τὰ Ἰσπανικά):
ΜΑΓΙΑΣ - ΜΑΡΙΑΣ ΡΟΥΣΣΟΥ

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΛΑΝΩΝ & ΤΩΝ ΑΡΑΓΩΝΕΖΩΝ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ*

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν LVI

*Ὁ Ροκαφόρτ καὶ ἡ στρατιά του ὀρκίζονται πίστη στὸν Τιβάλδο
ντὲ Σιπονὰ σὰν ἀντιπρόσωπο τοῦ Καρόλου τῆς Γαλλίας*

Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ὁ Τιβάλδος ἐπιχείρησε νὰ φέρῃ στὴν ὑπηρεσία τοῦ Καρόλου τὸν Ροκαφόρτ καὶ ὅλην τὴν συντροφιά καὶ προσπαθοῦσε νὰ τοὺς δελεάσῃ μὲ κάθε δυνατὸ μέσο. Δὲν ἔλειψε ἐκεῖνος πού τοῦ φανέρωσε πῶς μὲ τίποτα δὲν θὰ κέρδιζε περισσότερο τὴν συναίνεση τοῦ Ροκαφόρτ παρὰ ἂν τοῦ παρέδιδε δύο ἀπὸ κείνους τοὺς φυλακισμένους πού κρατοῦσε. Ὁ ἓνας ἦταν ὁ Μαντανέρ κι' ὁ ἄλλος ὁ Γκαρθία Γκόμες Παλασίν, μέγας ἐχθρὸς τοῦ Ροκαφόρτ. Ὁ Τιβάλδος θεώρησε βάσιμη τὴν πληροφορία καὶ χωρὶς περισσότερη σκέψη φόρτωσε στὶς γαλέρες του τὸν Μοντανέρ καὶ τὸν Παλασίν καὶ ξεκίνησε αὐτοπροσώπως γιὰ τὴν Κασσάνδρεια ὅπου βρίσκονταν οἱ δικοί μας μὲ τὸν Ροκαφόρτ. Μόλις ἔφθασε τοῦ παρουσίασε τοὺς αἰχμαλώτους θεωρώντας τοὺς σὰν μέσον ἀμοιβαίας φιλίας τόσο ἄτυχης ἀφοῦ τὴν θεμελίωσαν στὸ αἷμα καὶ τὸ θάνατο ἑνὸς ἀθώου. Παρέδωσαν καὶ τοὺς δύο αἰχμαλώτους πού τοὺς περίμενε ὁμως διαφορετικὴ τύχη τὸν καθένα. Γιατὶ τὸν ἓναν τὸν πῆραν γιὰ νὰ τὸν σκοτώσουν καὶ τὸν ἄλλον γιὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσουν. Τίμησαν μὲ μεγάλες ἐκδηλώσεις εὐχαρίστησης τὸν Μοντανέρ ἐνῶ γιὰ τὸν Παλασίν ὁ Ροκαφόρτ διέταξε νὰ τοῦ κόψουν τὸ κεφάλι χωρὶς νὰ τοῦ ἀφήσουν περισσότερο χρόνο νὰ ζήσῃ ἀπ' ὅσο θὰ καθυστεροῦσε ὁ δῆμιος νὰ τὸν σκοτώσῃ, ἐνῶ κανεὶς δὲν τόλμησε νὰ ἀντικρούσῃ τὸν Ροκαφόρτ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Τὸ ὅτι βρέθηκε ἓνας ἄνδρας τόσο μοχθηρὸς ὅσο ὁ Ροκαφόρτ ἀνάμεσα σὲ τόσοι στρατιῶτες καὶ ἀρχηγούς δὲν μὲ ἐκπλήττει. Ἀλλὰ μὲ ἐκπλήττει ὅτι ἀνάμεσα σὲ ὅλους αὐτοὺς δὲν βρέθηκε ἓνας ἄνδρας μὲ σθένος νὰ συγκρατήσῃ ἢ νὰ ἀντικρούσῃ τὸν Ροκαφόρτ κάνοντας τον τοῦλάχιστον νὰ συνειδητοποιήσῃ πῶς καταστρέφει τὴν φήμη του καὶ ἀμαυρώνει τοὺς ἄθλους του, μὲ μιὰ ἐκτέλεση τόσο ἀπάνθρωπη καὶ παράκαιρη!

Ἦταν ὁ Γκαρθία Γκόμες Παλασίν ἀραγονέζος γενναῖος στρατιώτης καὶ τίμιος ἱππότης ἂν καὶ κακότυχος, ἀπὸ τοὺς κυριώτερους ἀρχηγούς καὶ ὑπερασπιστὲς τῆς παράταξης τοῦ Μπερενγκέρ ντὲ Ἐντένσα καὶ τοῦ Φερράν Χιμένες ντὲ Ἀρενός. Μὲ αὐτὴ τὴν πράξη, ἀνάξια ὅποιουδήποτε, ἔχασε ὁ Ροκαφόρτ φίλους καὶ ὑπόληψη γιατί ἡ δολοφονία ἑνὸς ἱππότη πού ἀποσύρονταν σὰν νικημένος στὴν πατρίδα ὅπου δὲν θὰ μπορούσε νὰ πειράξῃ ἢ νὰ ἐμποδίσῃ τὴ δι-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 27.

κή του ἐξέλιξε ὑπῆρξε δεῖγμα καὶ ἀπόδειξη περιφανῆς τῆς σκληρότητος καὶ τῆς ἀγριότητάς του.

Ὁ Μοντανὲρ καθὼς εἶχε διατελέσει προϋστάμενος διανομῆς τοῦ στρατεύματός μας καὶ ἦταν αὐτὸς ποὺ διηύθυνε ὅλους τοὺς γραφιάδες μὲ τὴν εἰλικρίνεια καὶ τὴ δικαιοσύνη του εἶχε κερδίσει τὴς ψυχὰς ὅλων τῶν στρατιωτῶν ποὺ τὸν ἀγαποῦσαν σὰν πατέρα: πρᾶγμα ποὺ σπάνια συναντιέται: νὰ ἀγαποῦν στρατιῶτες ἄνθρωπο τῆς πέννας μὲ τὸν ὁποῖον συνήθως δυσανασχετοῦν καὶ γκρινιάζουν, γιὰτὶ νομίζουν πὼς ἐπειδὴ εἶναι ξεκούραστος, μὲ ἀπάτες καὶ δολοπλοκίες μὲ ζημιὰ τοῦ στρατοῦ προσδεύει καὶ πλουταίνει, ἐνῶ αὐτοὶ μὲ χιλίους μόχθους καὶ κινδύνους ζοῦν πάντα μὲ ἀξιοθρήνητο μισθό.

Ὑποδέχτηκαν ὅλοι τὸν Μοντανὲρ μὲ καθολικὴ χαρὰ καὶ τοῦ πρόσφεραν μὴ κατοικία ἀπὸ τὴς πρὸ πολυτελεῖς ποὺ ὑπῆρχαν καὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Τουρκόπουλοι πρῶτοι τοῦ χάρισαν εἴκοσι ἄλογα καὶ χίλια σκουῖα καὶ ὁ Ροκαφόρτ ἓνα πανάκριβο ἄλογο καὶ διάφορα ἄλλα πολύτιμα πράγματα καὶ δὲν ὑπῆρξε ἄνθρωπος, ἐπιφανῆς στὸ στρατὸ ποὺ δὲν τοῦ πρόσφερε κάτι. Ὁ Τιβάλδος ντὲ Σιπουά καὶ οἱ βενετσιάνοι κατεπαναῖοι ποὺ τὸν παρέδωσαν σόστισαν ὅταν εἶδαν τὴς τιμὲς ποὺ τοῦ γίνονταν, ἐνῶ αὐτοὶ τοῦ εἶχαν κλέψει ὅ,τι εἶχε καὶ φοβήθηκαν μήπως τοὺς κάνει ζημιὰ τορπιλλίζοντας τὰ σχέδια καὶ τὴς βλέψεις τους. Ἀλλὰ ὁ Μοντανὲρ ἦταν σύμφωνος καὶ ἐπειδὴ δὲν τοῦ φάνηκε πρᾶγμα ἀσφαλὲς ἢ παραμονή τους στὸ στρατόπεδόν μας, οὔτε τοὺς εὐνόησε οὔτε τοὺς ἐμπόδισε.

Ὁ Ροκαφόρτ μέχρι τότε στεκόταν ἀμφίρροπος νὰ δεχτῇ ἐξ ὀνόματος τοῦ Καρόλου τῆς Γαλλίας αὐτὸ ποὺ τοῦ πρόσφερε ὁ Τιβάλδος ντὲ Σιπουά, γιὰτὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν οἶκο τῆς Ἀραγωνίας τὸν ἀναχαίτιζε. Ἀλλὰ ὅταν βεβαιώθηκε πὼς μὲ τὸ νὰ μὴ δεχτῇ τὸν ἰνφάντη στ' ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ δὸν Φαμπρίκε, οἱ αὐλὲς τῶν βασιλιάδων τῆς Ἀραγωνίας, Σικελίας καὶ Μαγιόρκας θὰ ἦταν πὰ ἐχθρικές, καταστάλαξε σ' αὐτὸ ποὺ ὁ Τιβάλδος ἐπιθυμοῦσε καὶ ἡ στρατιὰ τὸν δέχτηκε σὰν στρατηγὸν σι' ὄνομα τοῦ Καρόλου τῆς Γαλλίας ἀφοῦ τοὺς πρόσφεραν ἓνα μισθὸ πολλὸ εὐνοϊκὸ καὶ σπουδαῖες προοπτικὲς ποὺ ἦταν ὅ,τι μπορούσαν νὰ τοὺς δώσουν. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ ὠρκίστηκαν πίστη, ἐξαναγκασμένοι, ὅπως ἐγὼ νομίζω, μὲ τὴ βία ἀπὸ τὸν Ροκαφόρτ, γιὰτὶ τὸ νὰ ἀπορρίψουν ἓναν ἄρχοντα δικό τους καὶ νὰ δεχτοῦν ἓναν ξένο καὶ ἐχθρὸ δὲν εἶναι δυνατόν οἱ καταλανοὶ καὶ οἱ ἀραγωνέζοι θεληματικὰ νὰ τὸ δέχτηκαν, καὶ οὔτε ὁ Ροκαφόρτ θὰ τὸ ἀρπαιρῶταν ἂν δὲν σιτοιζόταν στοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Τουρκόπουλους καὶ σὲ μιὰ μερίδα τῶν ἀλμογάβαρων ποὺ τυφλὰ τὸν ὑπάκουαν, παρ' ὅλο ποὺ αὐτὸ ποὺ ἔκανε ὁ Ροκαφόρτ δὲν ἦταν προδοσία, γιὰτὶ δὲν πῆρε τὰ ὅπλα ἐναντία στοὺς βασιλιάδες τοὺς ἀλλὰ μόνο ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία τους, πρᾶγμα, γιὰ ἐκεῖνους τοὺς χρόνους, θεμιτὸ καὶ συνηθισμένον, κυρίως ὅταν εἶχαν προηγηθῇ παρεξηγήσεις. Οὔτε πάλι προεκλήθηκε ἀπὸ δυσἀρεσκεία μὲ τὸν οἶκο τῆς Ἀραγωνίας καὶ ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὴν Γαλλία, ἀλλὰ ἀπλῶς θέλησε νὰ προσεγγίσῃ σὲ κείνη τὴν περίσταση ἄρχοντα λιγώτερο ἰσχυρὸ ὥστε μὲ μεγαλύτερη εὐκολία νὰ ξεκόψῃ ἀπὸ αὐτὸν ὅταν οἱ ὑποθέσεις του θὰ ἔφταναν στὸ ὕψος ποὺ ἤλπιζε. Γιὰτὶ ὑπῆρχε μιὰ διάδοσις, ἀνάμεσα σὲ ἄλλες, πὼς ὁ Ροκαφόρτ ἤθελε νὰ ὀνομασιῇ βασιλιᾶς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Μακεδονίας κι' αὐτὸ δὲν ἦταν ὁλότελα ἀβάσιμον ἀφοῦ εἶχε ἀλλάξει τὴ σφραγίδα τῆς στρατιᾶς ποὺ ἦταν ἡ εἰκόνα τοῦ Ἀγίου Πέτρου καὶ στὴν θέσιν τοῦ ζήτησε νὰ βάλουν ἓναν βασιλιᾶ μὲ τὴν κορώννα του: ὁλοφάνερα δεῖγματα τῶν ὑψηλῶν καὶ παράτολμων σκέψεών του. Τόση φόρα παίρνει ὅποιος ἔχει στὰ χέρια του στρατὸ νικηφόρο ποὺ τὸν ἀγαπᾷ. Καὶ πιστεύω πὼς τὰ παρὰ πάνω ἦταν περισσότερο ἀπὸ ἀπλὲς σκέψεις καὶ χωρὶς ἀμφιβολία θὰ ἔφθανε νὰ μείνῃ ἀπόλυτος ἄρχοντας ἂν ἡ μεγάλη του τοιγκουνιὰ καὶ ἀλαζονία δὲν εἶχαν ἐναντιωθῇ στὰ βή-

ματα τῆς εὐνοϊκῆς του τύχης τὸν καιρὸ πού τοῦ προσφερόνταν ἓνα κράτος πού μ' αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ θεμελιώσῃ καὶ νὰ μεγαλώσῃ τὸν οἶκο του. Γιατὶ ἂν ὁ Ροκαφόρτ ζοῦσε ὅταν οἱ δικοὶ μας κατέλαβαν τὰ κράτη τῶν Ἀθηνῶν καὶ Νεοπάτριας θεωρῶ βέβαιο πὼς δὲν θὰ φώναζαν τὸν βασιλιᾷ τῆς Σικελίας, ἀλλὰ θὰ δέχονταν αὐτὸν σὰν ἄρχοντα καὶ κύριό τους, καὶ θὰ ἦταν πολὺ δίκαια δοσμένος τίτλος, ἀφοῦ ὁ Ροκαφόρτ ὑπῆρξε ὁ στρατηγὸς τους τόσα χρόνια σὲ καιροὺς τόσων μόχθων καὶ πού κάτω ἀπὸ τὶς διαταγές του καὶ τὴν κυριαρχία του εἶχαν κερδίσει τόσες νίκες κι' ἔδωσαν ἓνα ἔνδοξο τέρμα σὲ τόσο ἀξιόλογες ἐπιχειρήσεις.

Ὅταν οἱ βενετσιάνικες γαλέρες εἶδαν τὸν Τιβάλδο στρατηγὸ τοῦ Καρόλου στὴ στρατιά μας, ἀναχώρησαν γυρίζοντας πίσω καὶ μαζί τους ὁ Ραμὸν Μοντανέρ ἔφυγε παρ' ὅλο πού θερμὰ τὸν ἰκέτεψαν νὰ μείνῃ. Ἀλλὰ αὐτὸς καθὼς γνώριζε τὴν ἐλάχιστη ἀσφάλεια πού θὰ εἶχε πλάϊ στὸν Ροκαφόρτ, δὲν θέλησε οὔτε στιγμὴ νὰ μείνῃ, οὔτε ἀκόμα κι' ὅταν πολὺ ἐπίμονα τοῦ τὸ ζήτησε ὁ ἴδιος ὁ Τιβάλδος.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν LVII

Ὁ Μοντανέρ μὲ τὶς γαλέρες τὶς βενετσιάνικες ἐπιστρέφει στὸ Νεγροπόντε καὶ στὴν Ἀθήνα συναντιέται μὲ τὸν ἱνφάντη δὸν Φερνάντο

Ὁ Χουὰν Ταρί, ναύαρχος στὶς βενετσιάνικες γαλέρες, κατὰ διαταγὴ τοῦ Τιβάλδου, ἔδωσε μιὰ γαλέρα στὸν Μοντανέρ γιὰ νὰ μεταφέρῃ μ' αὐτὴν τοὺς συντρόφους του, τοὺς ὑπηρέτες του καὶ τὰ πράγματά του ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐπιβιβάστηκε στὴ ναυαρχίδα μὲ τὸν Ταρί πού ὑπερβολικὰ τὸν περιποιήθηκε καὶ τὸν ἐξυπηρέτησε. Ἀκόμα, ὁ Τιβάλδος ἔδωσε στὸν Μοντανέρ γράμματα γιὰ νὰ πάῃ στὸ Νεγροπόντε ὅπου διέταξε νὰ τοῦ ἐπιστραφῇ κάθε τι πού εἶχε κλαπεῖ ἀπὸ τὴν γαλέρα του ὅταν συνέλαβαν τὸν ἱνφάντη, μὲ τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου καὶ δήμευση τῆς περιουσίας ὁποιοῦ θὰ ἔκρυβε κάτι. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἔφυγε ὁ Μοντανέρ μὲ τὶς βενετσιάνικες γαλέρες γιὰ τὸ Νεγροπόντε ὅπου ἔφθασαν μὲ καλὸ καιρὸ, καὶ ἐπιδόθηκαν οἱ ἐπιστολές τοῦ Τιβάλδου στὴν ἀνώτατη δικαστικὴ ἐξουσία τῶν βενετσιάνων. Σὲ συνέχεια ἔκαναν διακηρύξεις μὲ τὶς παραπάνω ποινὲς γιὰ ὅσους δὲν θὰ ὑπάκουαν, καὶ ὁ Χουὰν Νταμίτσι καὶ ὁ Βονιφάτιος ντὲ Βερόνα, σὰν κύριοι κι' αὐτοὶ τοῦ νησιοῦ ἔκαναν τὶς ἴδιες διακηρύξεις ὅταν εἶδαν τὶς ἐπιστολές τοῦ Τιβάλδου πού ἦταν σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ὁ Supremo Ministre τοῦ βασιλιᾷ τῆς Γαλλίας. Ἐλάχιστα τὶς λογάρισαν τὶς διακηρύξεις γιατί δὲν ἔγιναν παρὰ γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὸν Τιβάλδο καὶ νὰ τελειώσουν μὲ τὶς ἐπιστολές του. Γιατὶ ὁ Μοντανέρ δὲν ἐπανέκτησε τίποτα ἀπ' ὅσα ἔχασε οὔτε καὶ τοῦ δόθηκε ἄλλη ἱκανοποίηση. Ὁ Μοντανέρ σὰν ἀληθινὸς ὑπηρέτης καὶ ὑπήκοος τοῦ ἱνφάντη ζήτησε ἀπὸ τὸν Χουὰν Ταρί νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ πάῃ στὴν Ἀθήνα νὰ τὸν δῇ καὶ νὰ τὸν παρηγορήσῃ στὴ φυλακὴ του. Γιατὶ καθὼς γεννήθηκε ὑπήκοος στοὺς ἄνδρες τοῦ οἴκου του δὲν μπορούσε νὰ παραλείψῃ νὰ τὸν συνδράμῃ στὴν περίστασι τὴν τόσο δύσκολη τῆς αἰχμαλωσίας του. Ὁ Ταρί μὲ μεγάλη εὐγένεια τὸν παρεκάλεσε νὰ περιμένῃ τέσσερεις μέρες στὸ νησί καὶ θὰ εἶχε ἀρκετὸ χρόνον νὰ πάῃ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν ἱνφάντη καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ γιατί ἀπὸ κεῖ ὡς τὴν Ἀθήνα ἡ ἀπόστασις ἦταν μόνο εἰκοσιτέσσερα μίλια.

Ἐφυγε ὁ Μοντανέρ μὲ πέντε ἄλογα καὶ φθάνοντας στὴν πόλιν θέλησε νὰ δῇ τὸν δοῦκα καὶ αὐτός, παρ' ὅλο πού ἦταν ἄρρωστος, τὸν δέχτηκε μὲ μεγάλη

εὐγένεια καὶ μὲ λόγια πολὺ θερμὰ τοῦ ἐξέφρασε τὴ λύπη γιὰ ὅ,τι συνέβη στὸ νηοὶ ὅταν τοῦ λεηλάτησαν τὴ γαλέρα τοῦ καὶ προσφέρθηκε νὰ τὸν βοηθήσῃ οὐδ' ὅ,τι ἤθελε, εἰλικρινά. Ὁ Μοντανὲρ ἀπάντησε πὼς ἐκτιμοῦσε βαθειὰ τὴν χάρη καὶ τὴν τιμὴ πού τοῦ ἔκανε, ἀλλὰ αὐτὸς ἕνα μόνο ἐπιθυμοῦσε, νὰ δῇ τὸν ἰνφάντη δὸν Φερνάντο. Τοῦ ἔδωσε ἄδεια ὁ δούκας μὲ μεγάλη προθυμία καὶ διέταξε πὼς ὅσο θὰ βρισκόταν ὁ Μοντανὲρ μὲ τὸν ἰνφάντη ὅλοι ὅσοι ἐπιθυμοῦσαν μπορούσαν νὰ μποῦν στὸ κάστρο καὶ νὰ τὸν ἐπισκεφθοῦν. Ἔτσι ἄφησαν ἐλεύθερη τὴν εἴσοδο στὸ φρούριο. Καὶ ὁ Μοντανὲρ βλέποντας τὸν ἰνφάντη ἄφησε τὰ δάκρυα νὰ μιλήσουν ἀντὶ γιὰ τὸ στόμα, πού ἔδειχναν τὴ λύπη του νὰ τὸν βλέπῃ στὰ χέρια ξένων. Ὁ ἰνφάντης ἀντὶ νὰ δεχτῇ αὐτὸς κάποια παρηγοριά ἀπὸ τὸν Μοντανὲρ ἦταν ὁ ἴδιος πού τοῦ τὴν πρόσφερε καὶ τὸν ἐμπύχωσε μὲ λόγια γεμάτα γενναϊότητα καὶ σταθερότητα. Δύο μέρες ἔμεινε συντροφιά του ὁ Μοντανὲρ συζητώντας τὰ ἀναγκαῖα μέσα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του καὶ τελικὰ θέλησε νὰ μείνῃ καὶ νὰ τὸν βοηθήσῃ κατὰ τὴν αἰχμαλωσία του. Δὲν δέχτηκε ὁ ἰνφάντης κρίνοντας σκοπιμώτερο νὰ φύγῃ γιὰ τὴ Σικελία νὰ συζητήσῃ μὲ τὸν βασιλιᾶ γιὰ τὴν ἐλευθερία του. Τοῦ ἔδωσε γράμματα γιὰ τὸν βασιλιᾶ καὶ τὸν ἐπεφόρτισε νὰ ἐνημερώσῃ τὸν θεῖο του σὰν αὐτόπτης μάρτυρας γιὰ ὅλα ὅσα συνέβησαν στὴ Θράκη καὶ τὴ Μακεδονία, σχετικὰ μὲ τὴν πληρεξουσιότητα.

Μετὰ ἀπ' αὐτὸ ὁ Μοντανὲρ ἀποχαιρέτησε καὶ πῆγε νὰ πάρῃ ἄδεια ἀπὸ τὸν δούκα γιὰ νὰ γυρίσῃ πίσω, ὁ ὁποῖος καὶ τοῦ δώρησε μερικὰ κοσμήματα πού στάθηκαν πολὺ χρήσιμα γιὰτὶ ὅσα χρήματα εἶχε μαζί του τὰ ἄφησε στὸν ἰνφάντη καὶ τὰ ρούχα του τὰ μοίρασε σὲ ὅσους τὸν ὑπηρετοῦσαν. Γυρίζοντας στὸ Νεγροπόντε ἔφυγε ἀμέσως μὲ τὶς γαλέρες καὶ παραπλέοντας τὶς ἀκτὲς τοῦ Μωριά ἔφθασαν στὸ νηοὶ τῆς Σαπέντοας ὅπου συνάντησαν τέσσερεις γαλέρες τοῦ Ριαμπὼ Ντασφάρ πού ἤδη τὸν γνώριζε ὁ Μοντανὲρ. Οἱ βενετσιάνοι πάντα καχύποπτοι σὰν ἄνθρωποι τῆς δημοκρατίας, ξεμοναχιάζοντας τὸν Μοντανὲρ τὸν ρώτησαν ἂν ὁ Ριαμπὼ Ντασφάρ ἦταν ἄνθρωπος νὰ τὸν ἐμπιστευόνταν. Τοὺς ἀπάντησε πὼς ἦταν καλὸς ἱππότης καὶ πὼς δὲν ἦταν ἐχθρὸς καὶ οὐτε θὰ ἔβλαπτε τοὺς φίλους τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἀραγωνίας καὶ χωρὶς κίνδυνο θὰ μπορούσαν νὰ συγκεντρωθοῦν ὅλοι καὶ νὰ τιμῶσουν τὸν Ριαμπὼ. Ἔτσι ἡσυχάσαν καὶ ὁ Μοντανὲρ ἀνέβηκε στὴ γαλέρα τοῦ Ριαμπὼ Ντασφάρ καὶ μετὰ ἦρθαν καὶ οἱ ἄλλες γαλέρες καὶ προσεκλήθηκαν ὅλοι οἱ καπεταναῖοι μὲ ἄνεση καὶ ἀσφάλεια. Ἐφθασαν στὴν Κλαρένσα ὅπου σταμάτησαν οἱ βενετσιάνικες γαλέρες καὶ τότε ὁ Μοντανὲρ πέρασε στὶς γαλέρες τοῦ Ριαμπὼ καὶ μὲ τὴ συνοδεία τους ἔφθασε στὴ Σικελία ὅπου στὸ Νιόκαστρο συναντήθηκε μὲ τὸν βασιλιᾶ καὶ τοῦ ἔδωσε ἐκτενῆ ἀναφορά γιὰ ὅ,τι συνέβαινε, καὶ μαζί καὶ τὸ γράμμα τοῦ ἰνφάντη. Ἐδειξε ὁ βασιλιάς βαθιὰ θλίψη καὶ μετὰ ἔγραψε σὸν βασιλιᾶ τῆς Μαγιόρκας καὶ σὸν βασιλιᾶ τῆς Ἀραγωνίας ὥστε ὅλοι μαζί νὰ βοηθήσουν στὴν ἀπελευθέρωση τοῦ δὸν Φερνάντο. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ὁ Κάρλος ἀδελφὸς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Γαλλίας ἔγραψε σὸν δούκα τῶν Ἀθηνῶν νὰ στείλῃ τὸν ἰνφάντη σὸν βασιλιᾶ Ροβέρτο τῆς Νεάπολης. Ὑπάκουσε ὁ δούκας. Κί' ἔτσι ἦρθε ὁ ἰνφάντης στὴν Νεάπολη δέσμιος ὅπου ἔμεινε ἕνα χρόνον σὲ τιμητικὴ αἰχμαλωσία. Γιατὶ ἔβγαине ἀπὸ τὸ σπῆτι ἔτρωγε μαζί μὲ τὸν Ροβέρτο καὶ τὴ γυναῖκα του πού ἦταν ἀδελφὴ του. Ὁ βασιλιάς τῆς Μαγιόρκας, ὁ πατέρας του, μέσω τοῦ βασιλιᾶ τῆς Γαλλίας, πέτυχε τὴν ἀπελευθέρωσή του κί' ἔτσι ὁ ἰνφάντης πῆγε νὰ συναντήσῃ τὸν πατέρα του στὴν Καλιούρη.

ΚΩΣΤΑ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗ

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΟΥ (ΚΟΥΚΟΥΛΙΟΥ - ΖΑΓΟΡΙΟΥ)*

18. 'Ο οὐρανὸς κι' ἡ γῆ

Τὸ παιγνίδι αὐτὸ παίζεται ἀπὸ δυὸ μόνο παῖχτες. Τοποθετοῦνται αὐτοὶ ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλο κατὰ τέτοιον τρόπο πὺ τὰ πρόσωπά τους νὰ κοιτάζουν κατὰ τὸ ἀντίθετο μέρος, ἀλλὰ νὰ ἀγγίζουσιν οἱ ράχες τους. Ὅπως βρίσκονται σ' αὐτὴ τὴ θέση μπλέκουν τότε τὰ μπράτσα τους. Σκύβει ὁ ἓνας πρὸς τὴ γῆ τὸ κορμί του κατὰ τέτοιον τρόπο πὺ ὁ ἄλλος νὰ σηκωθεῖ στὴ ράχη του μὲ γυρισμένο πάντοτε τὸ πρόσωπο πρὸς τὸν οὐρανόν. Τὸ πρῶτο τότε παιδί πὺ εἶναι κάπως σκυμμένο πρὸς τὴ γῆ καὶ βαστάει στὴ ράχη του, κατὰ τὸν ἀνάποδο τρόπο πὺ εἶπαμε, τὸ δεύτερο παιδί. τὸ ρωτᾷ αὐτὸ διαδοχικὰ καὶ παίρνει τίς ἀνάλογες ἀπαντήσεις ἔτσι:

Α' παιδί: Ποῦ πατᾶς;

Β' παιδί: Στὴ γῆ.

Α' παιδί: Ποῦ κοιτᾶς;

Β' παιδί: Στὸν οὐρανόν.

Α' παιδί: Πόσ' ἀστέρια ἔχ' ὁ οὐρανός;

Β' παιδί: Πέντε κι' ἓνα.

Α' παιδί: Σκύψε πάρε με κι' ἐμένα!

Ἀφοῦ τελειώσει αὐτὸς ὁ διάλογος, τότε ἀλλάζουν οἱ ρόλοι ἀπὸ τοὺς παῖχτες, δηλ. τὸ δεύτερο παιδί παίρνει τὴ θέση τοῦ πρώτου, γίνεται βασταχτής, ἐνῶ τὸ πρῶτο γίνεται φορτίο στὸ δεύτερο, δηλαδή στὴ ράχη τοῦ ἄλλου κατὰ τὸν τρόπο πὺ περιγράφηκε παραπάνω, ἐπότε καὶ ἀρχίζει πάλι ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὁ σχετικὸς διάλογος: «Ποῦ πατᾶς;» — «Στὴ γῆ». «Ποῦ κοιτᾶς;» — «Στὸν οὐρανόν» κλπ.

19. Ποῦ τὸ πᾶμε τοῦτο;

Γιὰ νὰ παιχτεῖ αὐτὸ τὸ παιγνίδι πρέπει νὰ ὑπάρχουν τοὐλάχιστο τρία παιδιά γιὰ παῖχτες, ἀγόρια ἢ κορίτσια. Τὰ δυὸ ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιά κρατοῦν τὰ χέρια τους σταυρωτὰ κατὰ τέτοιον τρόπο, πὺ νὰ σχηματίζεται μὲ τὰ πλεγμένα χέρια τους ἓνα πρᾶγμα σὰ βάση ἀπὸ κάθισμα. Μὲ τὰ χέρια ἔτσι πιεσμένα χαμηλώνουν λιγάκι πρὸς τὰ κάτω λυγίζοντας λίγο τὰ γόνατά τους ὡς ἓνα σημεῖο. Τότε ὁ τρίτος παίχτης κάθεται πάνω στὰ πλεγμένα (σταυρωτὰ πιεσμένα) χέρια κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο, ὅπως κάθεται κανένας σὲ μιὰ καρέκλα. Μόλις ὁμοῦς καθίσει, ἀπλώνει τὰ δυὸ του χέρια καὶ κρατιέται ἀπὸ τὸ λαμὸ τῶν δυὸ ἄλλων παιδιῶν πὺ ἔχουν μπλεγμένα τὰ χέρια τους. Ἀμα πιαστοῦν ἔτσι, ἀνασηκώνονται τὰ δυὸ παιδιά καὶ ἔτσι σηκώνουν ἀπὸ τὴ γῆ τὸν τρίτο παίχτη, πὺ τὸν κουβαλοῦν ἀπὸ ἓνα σημεῖο (ἄκρη τῆς αὐλῆς) σὲ ἄλλο, λέγοντας φωναχτά, ἀργὰ καὶ κάπως τραγουδιστὰ αὐτὰ τὰ λόγια:

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 42.

«Παῦ τὸ πᾶ-α-α-με τοῦ-ου-ου-το;
 Στοῦ πατῶ τ' ἀμπέ-ε-έ-λι
 καὶ στὸ περιβό-ο-ο-λι.
 Ἐκεῖ ἔχασα βελό-ο-ο-νι
 κι' ἦῤα χελιδό-ύ-ό-νι...».

Ἄν τύχει καὶ τελειώσουν αὐτὰ τὰ λόγια στὴ μέση τῆς διαδρομῆς, ἀρχίζουν πάλι τὰ ἴδια ἀπὸ τὴν ἀρχή, δηλ.: «Ποῦ τὸ πᾶμε τοῦτο;» κλπ. Μόλις φτάσουν στὴν ἄκρη τοῦ χώρου, ὅπου παίζεται τὸ παιγνίδι (αὐλή, τμήμα δρόμου, πλατεῖα κλπ.), τότε ἀποθέτουν τὸ ἀνθρώπινο αὐτὸ φορτίο. Μὲ τὴ σειρά πού ἔχουν προκαθορίσει, σχηματίζουν πάλι τὴν πλέχτρα τῶν χειρῶν μὲ ἀλλαγὴ, βέβαια, τοῦ ρόλου τῶν παιχτῶν καὶ κατὰ συνέπεια κουδάλημα ἀπὸ μιὰ ἄκρη στὴν ἄλλη ἄλλου παίχτη. Μὲ τὸ κουδάλημα τοῦ παιδιοῦ συνεχίζεται καὶ πάλι: «Ποῦ τὸ πᾶμε τοῦτο;» — «Στοῦ πα-πᾶ τ' ἀμπέλι» κλπ., κλπ.

20. Ὁ ντραγάτης

Πολὺ εὐχάριστο παιγνίδι γιὰ τὰ παιδιά — ἀγόρια καὶ κορίτσια — εἶναι καὶ αὐτὸ πού λέγεται «ντραγάτης». Γιὰ νὰ παιχτεῖ αὐτὸ πρέπει οἱ παίχτες νᾶναι περισσότεροι ἀπὸ 4—5. Ἐνα παιδί πού ὁρίζεται μὲ τὸ γνωστὸ τρόπο τοῦ λαχνίσματος γιὰ νὰ παίξει τὸ ρόλο τοῦ «ντραγάτη». Τὰ ἄλλα παιδιά πιάνουν τὸ καθένα τους ἀπὸ ἓνα σημεῖο τῆς αὐλῆς ἢ τοῦ χώρου πού παίζουν (π.χ. ἓνα πεζούλι, μιὰ βατιά, μιὰ γωνιά τοίχου, ἓναν κορμὸ δέντρου κλπ.). Ὅταν ὁ παίχτης βρίσκεται στὸ σημεῖο αὐτό, δὲν ἐπιτρέπεται στὸ ντραγάτη νὰ τὸν «πιάσει». Ὅταν ταχτοποιηθοῦν ἔτσι οἱ παίχτες, βγαίνουν αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς κρυφῶνες τους (δηλ. τὰ σημεῖα πού εἴπαμε παραπάνω), προχωροῦν πρὸς τὴ μέση τῆς αὐλῆς καὶ ἀρχίζουν, σκύβοντας πρὸς τὸ γῶμα, νὰ κάνουν μιὰ σχετικὴ χειρονομία σὰν νὰ κόβουν σταφύλια ἀπὸ τὸ ἀμπέλι καὶ νὰ προκαλοῦν τὸ «ντραγάτη», λέγοντας αὐτὰ τὰ λόγια: «Τσάμι, τσούμι! τὰ σταφύλια κι' ὁ ντραγάτης δὲ μὲ πιάνει...».

Ὁ ντραγάτης τότε χυμᾶει καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀγγίξει (νὰ πιάσει) κάποιον παίχτη ἔξω ἀπὸ τὸ σουλό του (κρυφῶνα). Ὅταν τὸν ἀγγίξει, τότε γίνεται ντραγάτης αὐτὸ τὸ παιδί καὶ τὸ ἄλλο παίρνει τὴ θέση του.

Μιὰ παραλλαγὴ τοῦ παιγνιδιοῦ αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐξῆς, ἰδιαίτερα, ὅταν παίζεται αὐτὸ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ἀπὸ κορίτσια πού φοροῦν φουστάνια. Κατὰ τὸ παιγνίδι αὐτὸ (παραλλαγὴ) δὲν καθορίζονται κρυφῶνες, ἀλλ' οἱ παίχτριες ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ φέρουν γύρω στὸ γῶμα τοῦ παιγνιδιοῦ καὶ νὰ κινοῦνται ἐλεύθερα καὶ νὰ... τρῶνε τὰ σταφύλια, λέγοντας «τσάμι, τσούμι! τὰ σταφύλια...». Μόλις πάει ὅμως ὁ ντραγάτης νὰ πιάσει καίμιὰ ἀπ' αὐτές, τότε ἂν προκάνει ἢ παίχτρια καὶ καθίσει κάτω, δηλ. ν' ἀκουμπήσουν τὰ φουστάνια τῆς στὴν γῆ, ὁ ντραγάτης δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὴν «πιάσει». Ἄν τὴν ἀγγίξει ὅμως τότε πού αὐτὴ εἶναι ἔρθια καὶ ἔχι καθιστή, τότε τὸ «πιάσιμο» εἶναι ἔγκυρο.

21. Ὁ κοῦκος

Τὸ παιγνίδι αὐτὸ πού στὸ χωριό μας λέγεται «κοῦκος», δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ αὐτὸ πού σ' ἄλλα μέρη εἶναι γνωστὸ μὲ τὴν ὀνομασία «κρυφτάκια» ἢ «κρυφτούλι». Αὐτὸ παίζεται ἀπὸ τὰ παιδιά τοῦ χωριοῦ — ἀγόρια καὶ κορίτσια — κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπο: Πάλι μὲ τὸ γνωστὸ τρόπο τοῦ λαχνίσματος καθορίζεται ἓνας ἀπὸ τοὺς παίχτες πού θὰ τὰ «κλείσει», δηλαδή θὰ καθίσει στὰ «μπρούμιτα» πάνω σὲ κάποιον πεζούλι ἢ μπροστὰ σὲ μιὰ πόρτα μὲ κλειστὰ τὰ μάτια καὶ γιὰ τόσο χρονικὸ διάστημα, ὅσο θὰ χρειαστῇ γιὰ νὰ κρυφτοῦν οἱ ἄλλοι παίχτες, ἔδῳ κι' ἐκεῖ στὰ διάφορα

μέρη της περιοχής που παίζεται το παιχνίδι. Το χρονικό διάστημα που θα κλείσει το παιδί αυτό με κλειστά τα μάτια, τον κανονίζουν τα παιδιά από πρώτα, προσδιορίζοντας μέχρι ποιόν αριθμό θα μετρήσει αυτό, δηλ. ως τα 50, ή τα 100, ή κι ως τα 200 καμμιά φορά για να βολευτούν πιο καλά στο κρόψιμο τα άλλα παιδιά. Κάποτε δὲν καθορίζουν το χρονικό διάστημα για το κλείσιμο των ματιών με το μέτρομα, ἀλλὰ τοῦ δίνουν το σύνθημα να ανοίξει τα μάτια του και ν' αρχίσει να ψάχνει να βρει τους κρυμμένους παίχτες φωνάζοντας τή λέξη «κούκου». Για το λόγο αυτό βέβαια πήρε και τήν ονομασία του το παιχνίδι. Ἀμα τελειώσει λοιπόν το παιδί αυτό το σχετικό μέτρομα, ή άμα άκούσει τή λέξη «κούκου», άνοίγει τα μάτια του και άρχίζει να ψάχνει. Ψάχνει έδω και καί. Μόλις ιδεί κανέναν παίχτη κρυμμένο κάπου, πρέπει να πάει στο σημάδι, δηλ. εκεί που είχε τα μάτια του κλεισμένα και να τον «φτύσει». Θα πάει εκεί και θα πει «αφού τό...» π.χ. τό Γιάννη, τό Γιώργο ή τήν Καίτη κλπ. Ένω όμως ξεμακραίνει από τό μέρος που είχε κλεισμένα τα μάτια και ψάχνει να βρει κανένα κρυμμένο παιδί, τότε πετάχεται ένας ή περισσότεροι παίχτες από τήν αντίθετη μεριά ή από άλλες θέσεις, τρέχουν προς τή θέση που είχε κλεισμένα τα μάτια και φροντίζουν να φτύσουν εκεί πιο μπροστά άπ' αυτόν. Όταν αυτός εξακολουθεί ακόμα να ψάχνει να βρει κρυμμένους παίχτες, τότε τα άλλα παιδιά που έχουν πιά φανερωθεί, λένε φωναχτά στα άλλα: «κρό! Γιάννη, κρό! Λέννη» κλπ. ή καμμιά φορά παροτρύνουν τον κρυμμένο παίχτη να πεταχτεί φωνάζοντας σ' αυτόν: «Πεταξάμενος, πεταξάμενος», δηλ. «πετάξου και τρέχα να φτύσεις». Έτσι φανερώνονται όλοι οι κρυμμένοι παίχτες που άλλοι έχουν φτύσει πιο μπροστά από τό παιδί που είχε κλεισμένα τα μάτια και άλλοι όχι. Έτσι τελειώνει ή παρτίδα του παιχνιδιού. Τότε αυτός ο παίχτης που τα είχε «κλεισμένα», αν δέν μπόρεσε να φτύσει κανένα παιδί από τους άλλους παίχτες, είναι υποχρεωμένος να τα κλείσει πάλι ο ίδιος και στήν νέα παρτίδα του παιχνιδιού. Αν κατώρθωσε και έφτυσε μόνο έναν, τότε είναι υποχρεωμένος αυτός να τα κλείσει. Αν έφτυσε πολλούς από τους κρυμμένους παίχτες, τότε οι άλλοι τον ρωτούν: «Ποιόν βάνεις;», δηλαδή ποιόν όρίζεις για να τα κλείσει; Και αυτός προσδιορίζει κάποιον παιδί από καίνα που πρόκανε αυτός και τα έφτυσε και τό όποιο υποχρεωτικά θα τα κλείσει. Έτσι τό παιχνίδι άρχίζει από τήν άρχή.

22. Τα τσόκαρα

Τό παιχνίδι αυτό παίζεται κατά κύριο λόγο μόνο από άγόρια. Δέ χρειάζεται να χωριστούν τα παιδιά σε ομάδες. Για τό παιχνίδι αυτό χρησιμοποιούν τρία μικρά πετραδάκια που νάναι στο σχήμα και στο μέγεθος περίπου σαν κουτιά από σπέρτα ή και λεγάκι μεγαλύτερα, όμως πλακερά. Αυτά λέγονται «τσόκαρα» ή «κεραμιδάκια». Κάθε παίχτης όμως πρέπει νάχει άτομικά και τή λουμάδα του. Η λουμάδα, όπως είπώθηκε κι' άλλου, είναι πλακερή πέτρα, σιγήθως μαύρη, σε σχήμα, κατά τό δυνατό, στρογγυλό. Η λουμάδα πρέπει νάναι τόσο μεγάλη, όσο να μπορεί να τη ρίχνει εύκολα και στρωτά στο χώμα ο παίχτης από άπόσταση 8—10 μέτρων ή και 12 κάποτε.

Αφού άποφασισθεί από τα παιδιά να παίξουν αυτό τό παιχνίδι και οικονομήσουν ο καθένας τή λουμάδα του και οικονομήσουν και τα «τσόκαρα» ή «κεραμιδάκια», προσδιορίζεται με κλήρωση εκείνος που θα φυλάει τα «τσόκαρα», δηλαδή τό παιδί που δέ θα παίζει με τή λουμάδα του στήν πρώτη παρτίδα του παιχνιδιού. Τό παιχνίδι αυτό παίζεται σε έδαφος όμαλό για να στρώνει καλά ή λουμάδα κάτω στο χώμα. Αφού προσδιοριστεί αυτός που θα τα «φυλάει», άρχίζει τό παιχνίδι και παίζεται έτσι:

Στο χώρο του παιχνιδιού χαράζεται κάτω στο χώμα μία γραμμή με μυτερή πέτρα ή με ξύλο. Η γραμμή αυτή χωρίζει τό χώρο του παιχνιδιού σε δύο άκισα

μέρη. Στὸ μικρότερο ἀπ' αὐτὰ τὰ μέρη καὶ στὴ μέση του τοποθετοῦνται τὰ «τσόκαρα» τὸ ἓνα πάνω στὸ ἄλλο, ὅπως τοποθετοῦνται ἀπανωτὰ τρία κουτιά ἀπὸ σπέρτα. Ἐκεῖνος πού ἔχει λαχιστεῖ γιὰ νὰ φυλάει τὰ «τσόκαρα», εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τὰ διατηρεῖ πάντοτε τὰ τσόκαρα ἀπανωτὰ σ' αὐτὴν τὴ θέση. Ἀπέναντι ἀπὸ τὰ τσόκαρα καὶ σὲ ἀπόσταση 8—10 μέτρων περίπου τοποθετοῦν τὰ παιδιὰ ἓνα μεγάλο λιθάρι. Αὐτὸ λέγεται «σημιάδι». Ἀπὸ τὸ σημιάδι αὐτὸ οἱ παίχτες ρίχνουν τὶς λουμάδες τους στρωτὰ πρὸς τὰ τσόκαρα, φροντίζοντας νὰ τὰ ρίξουν κάτω, δηλαδὴ νὰ πέσουν ἀπὸ τὴ θέση τους πού ἦταν ἀπανωτὰ, ὅποτε ὁ φύλακας εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τὰ τακτοποιήσῃ πάλι στὴ θέση τους. Ἐνῶς παίχτης πού θὰ ρίξει τὴ λουμάδα του καὶ δὲν πετύχει τὰ τσόκαρα νὰ τὰ ρίξει κάτω, δὲν ἔχει πιά τὸ δικαίωμα νὰ πᾶει νὰ πάρει μὲ τὸ χέρι του τὴ λουμάδα. Αὐτὸ εἶναι ἀπαγορευμένο, ἐφόσον τὰ τσόκαρα εἶναι κανονικὰ βαλμένα στὴ θέση τους. Μόνο, ὅταν τὰ τσόκαρα χτυπηθοῦν ἀπὸ κάποια λουμάδα καὶ σκορπίσουν ἀπὸ τὴ θέση τους, τότε ἔχει δικαίωμα νὰ πιάσῃ τὴ λουμάδα μὲ τὸ χέρι του καὶ νὰ πᾶει πάλι πρὸς τὸ σημιάδι γιὰ νὰ τὴ ρίξει ξανά πρὸς τὰ τσόκαρα. Ὅταν τὰ τσόκαρα εἶναι κανονικὰ στημένα στὴν θέση τους καὶ ἀγγιχθεῖ ὅπὸ τὸ φύλακα κάποιος πού ἔχει πιάσῃ τὴ λουμάδα μὲ τὸ χέρι του, πρὶν φτάσῃ στὸ σημιάδι, τότε εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ γίνῃ αὐτὸς φύλακας στὰ τσόκαρα. Ἀλλ' ἂν δὲν ἔχει κανένας τὸ δικαίωμα νὰ πιάσῃ τὴ λουμάδα μὲ τὸ χέρι του καὶ νὰ τὴν πᾶει πρὸς τὸ σημιάδι γιὰ νὰ τὴ ρίξει πάλι, μπορεῖ νὰ τὴ βγάλῃ ἀπὸ τὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ καὶ νὰ τὴν πᾶει στὸ σημιάδι μὲ τὸ πόδι του. Ὡς τὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ μπορεῖ νὰ τὴν πᾶει μὲ τὸ πόδι του σπρωχτὰ (σβαρνιστὰ). Ἀπ' ἐκεῖ καὶ πέρα πρέπει μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἐνὸς παιδιοῦ νὰ τοποθετήσῃ τὴ λουμάδα του στὸ ἄλλο του πόδι, δηλαδὴ στὸ ἐπάνω μπροστινὸ μέρος τοῦ παπουτσιοῦ του (ἢ τοῦ τσαρουχιοῦ του σὲ παλιότερα χρόνια), δηλαδὴ πάνω ἀπὸ τὸ δάχτυλο τοῦ ποδιοῦ. Ἔτσι μὲ προσοχὴ νὰ μὴν τοῦ πέσει ἀπὸ τὸ παπούτσι καὶ πατώντας τὸ πόδι του αὐτὸ τὸ φορτωμένο μὲ τὴ λουμάδα ἐλαφρὰ μόνο στὴ φτέρνα τὴν πᾶει ὥς τὸ σημιάδι, ὅποτε ξαναρρίχνει γιὰ νὰ γκρεμίσει τὰ τσόκαρα. Πολλές φορές, ἐνῶ ὁ φύλακας παρακολουθεῖ αὐτοὺς τοὺς παίχτες πού προσπαθοῦν νὰ κουβαλήσουν μὲ τὸ πόδι τους τὴ λουμάδα πρὸς τὸ σημιάδι, γιὰ νὰ ἀγγίξῃ ἐκεῖνον πού θὰ τοῦ πέσει ἡ λουμάδα ἀπὸ τὸ πόδι, μπορεῖ κάποιος ἄλλος παίχτης ἀπὸ τὸ σημιάδι νὰ πετύχει μὲ τὴ λουμάδα του τὰ τσόκαρα, ὅποτε ὁ φύλακας ἐγκαταλείπει τὴν παρακολούθησιν καὶ γυρίζει νὰ στῇ τὰ τσόκαρα πάλι στὴν κανονικὴν τους θέσιν.

Εἶναι πολὺ διασκεδαστικὸ παιγνίδι τὰ «τσόκαρα» ἢ «κεραμιδάκια». Ἄν ὁ φύλακας δὲν εἶναι ἀρκετὰ εὐκίνητος καὶ ἱκανὸς γιὰ νὰ πιάσῃ κάποιον παίχτη νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ στὸ φύλαγμα, μπορεῖ νὰ παιδεύεται ἀρκετὴ ὥρα.

23. Ὁ γκαβὸς

Τὸ παιγνίδι αὐτὸ παίζεται εἴτε μόνο ἀπὸ ἀγόρια, εἴτε μόνο ἀπὸ κορίτσια. Τὸ λένε αὐτὸ τὸ παιγνίδι ἁπλοῦς καὶ «τσόκ - τσόκ». Λέγεται δὲ καὶ ἔτσι, γιὰτὶ ὅλοι οἱ παίχτες, ἐκτὸς ἀπὸ ἓναν, τὸ γκαβὸ, κρατοῦν στὰ χέρια τους δυὸ μικρὰς πέτρες πού τὶς χτυποῦν τὴ μιὰ πάνω στὴν ἄλλη καὶ βγάζουν αὐτὰς τὸ μικρὸ κρότο: «τσόκ - τσόκ». Τὸ παιγνίδι αὐτὸ παίζεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπο: Μὲ τὸ γνωστὸ τρόπον πού ἔχει περιγραφῇ στὴν ἀρχή, προσδιορίζεται ποιὸ ἀγόρι ἢ κορίτσι θάναί ὁ «γκαβὸς». Τοῦ παίχτη αὐτοῦ δένουν τὰ μάτια γιὰ νὰ μὴ βλέπει. Τ' ἄλλα παιδιὰ γύρω του χτυποῦν τὰ πετραδάκια πού κρατοῦν στὰ χέρια τους. Ἀκούοντας τὰ χτυπήματα ὁ γκαβὸς μὲ ἀπλωμένα τὰ χέρια προσπαθεῖ νὰ ἀγγίξῃ (πιάσῃ) κάποιον παίχτη. Μόλις ἀγγίξῃ κάποιον, αὐτὸς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ σταθεῖ ἀκίνητος. Τότε ὁ «γκαβὸς» προσπαθεῖ ἐξετάζοντάς τον ψηλαφιστὰ, νὰ τὸν καταλάβῃ ποιὸς εἶναι. Ἐξετάζει τὸ κεφάλι, τὰ χέρια του, τὰ φορέματά του κλπ. Ἀφοῦ τὸν ψηλαφίσει καλά, φωνάζει τὸ ὄνομα τοῦ παίχτη πού ὑποθέτει πῶς τὸν κατάλαβε. Ἄν πετύχει στὴν προσ-

πάθειά του αυτή, τότε του λύνουν τὰ μάτια καὶ γίνεται «γκαθός» ὁ παίχτης πού πιάστηκε. Ἄν δὲν πετύχει, ἐξακολουθεῖ νᾶναι τὸ ἴδιο ἀγόρι ἢ κορίτσι «γκαθός» καὶ ἐπαναλαμβάνεται τὸ παιγνίδι, ὥσπου νὰ πετύχει κάποιον γιὰ ν' ἀλλάξει ὁ ρόλος του. Πολλές φορές οἱ παίχτες γιὰ νὰ παραπλανήσουν τὸ γκαθὸ ἀλλάζουν καὶ κανένα ρεῦχο τους, π.χ. τὰ καπέλλα, ἢ ἂν εἶναι κορίτσια ἀλλάζουν χτενάκια ἢ κορδέλλες ἀπὸ τὰ μαλλιά κλπ.

Ὅταν καμμιά φορά ὁ γκαθός, καθὼς προχωρεῖ μὲ τὰ χέρια ἀπλωμένα γιὰ νὰ πιάσει κανέναν παίχτη, προχωρήσει περισσότερο ἀπ' ὅσο πρέπει καὶ εἶναι κίνδυνος νὰ χτυπήσει πουθενά, τότε οἱ ἄλλοι παίχτες τοῦ φωνάζουν δυνατά: «Φωτιά! φωτιά!» δηλ. κίνδυνος, γύρισε πίσω.

Κάποτε παίζεται καὶ μὲ παίχτες ἀνάμικτους, ἀγόρια καὶ κορίτσια, ἀλλὰ στὴν περίπτωση αὐτὴ πρέπει νᾶναι ἀρκετὰ μεγάλος ὁ ἀριθμὸς ἀπὸ τοὺς παίχτες καὶ ἀπὸ τὰ δυὸ τὰ φύλα. Γιατί, ὅταν εἶναι μόνο 1—2 κορίτσια ἢ 1—2 ἀγόρια, τότε εἶναι πολὺ εὐκολο νὰ φανερωθεῖ ἅμα πιαστεῖ καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ μαλλιά τοῦ κεφαλιοῦ.

24. Ὁ καθαλίγκος

Τὸ παιγνίδι αὐτὸ παίζεται μόνο ἀπὸ ἀγόρια καὶ ὄχι ἀπὸ κορίτσια. Οἱ παίχτες χωρίζονται σὲ δυὸ ομάδες μ' ἕναν ἀπὸ τοὺς τρόπους πού ἔχουν περιγραφεῖ στὴν ἀρχή. Ἀφοῦ καταρτιστοῦν οἱ ομάδες, καθορίζεται μὲ τὸ «σάλισμα» ποιά ομάδα θ' ἀρχίσει πρώτη τὴν καθάλα καὶ ποιά θάναί σκυφτὴ γιὰ νὰ τὴν καθαλικέψουν.

Ἄμα γίνεи καὶ αὐτό, τὰ παιδιὰ τῆς ομάδας πού ὑποχρεώνονται νὰ πάρουν καθάλα τὰ παιδιὰ τῆς ἄλλης ομάδας παίρνουν τὴ θέση τους κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: Ἀφοῦ ἡ μάννα ἀκουμπήσει κάπως σκυφτὴ σὲ κάποιο στήριγμα, δηλ. σὲ τοίχο, κορμὸ δέντρου κλπ., τὰ ἄλλα παιδιὰ τῆς ομάδας αὐτῆς κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, σκυφτὰ καὶ αὐτά, ἀγκαλιάζουν μὲ τὰ χέρια τους τὴ μέση τοῦ προηγούμενου παιδιοῦ, φροντίζοντας νὰ τοποθετήσουν τὰ κεφάλια τους στὸ κορμὶ τοῦ προηγούμενου παίχτη καὶ ἔλα κατὰ τὴν ἴδια τὴ μεριά. Ἔτσι τὰ παιδιὰ τῆς ομάδας αὐτῆς, καθὼς εἶναι πιασμένα τὸ ἕνα πίσω ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ σκυφτά, σχηματίζουν μιὰ ἀλυσίδα. Ἄμα τοποθετηθοῦν ἔτσι, ἀρχίζει τὸ πῆδημα τῆς καθάλας ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῆς ἄλλης ομάδας. Πρῶτα πηδάει ἡ «μάννα» πού παίρνει φόρα ἀπὸ μακριὰ καὶ φροντίζει νὰ πηδήσει πάνω στὴν ἀλυσίδα πού ἔχουν φτιάσει τὰ σκυφτὰ παιδιὰ τῆς ἀντίθετης ομάδας καὶ μάλιστα, ἂν εἶναι δυνατό, νὰ κάτσει καθάλα στὸ κορμὶ τῆς «μάννας» (ἀρχηγοῦ) τῆς σκυφτῆς ομάδας. Ὑστερα ἀπὸ τὸν ἀρνηγὸ πηδάει κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο δεῦτερος, τρίτος κ.λ.β. παίχτης ἀπὸ τὴν ομάδα. Ὅταν κάθε παίχτης παίρνει φόρα καὶ πρόκειται νὰ πηδήσει, λέγει αὐτὰ τὰ λόγια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πῆρε καὶ τὴν ὀνομασία του τὸ παιγνίδι: «Λίγκος, λίγκος, καθαλίγκος ἔσοπ!» Ἀφοῦ πηδήσουν ἔλα τὰ παιδιὰ τῆς ομάδας αὐτῆς, ἡ μάννα τῆς (ἀρχηγός) κατὰ τὴ συμφωνία πού ἔχουν κάνει ἀπὸ πρὶν, μετράει μέχρι τὸν ἀριθμὸ 50 ἢ 100 ἢ 150. Κατὰ τὸ διάστημα πού γίνεται τὸ μέτρημα, πρέπει ἔλα τὰ παιδιὰ τῆς ομάδας ποῦναι καθάλα, νὰ κρατιοῦνται καλὰ στὴ θέση τους. Ἄν κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν κατορθώσει νὰ κρατηθεῖ καὶ πέσει, τότε αὐτὸ θεωρεῖται χάσιμο ἑλῆς τῆς ομάδας καὶ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ κάτσει ἀπὸ κάτω ἡ ομάδα αὐτὴ γιὰ νὰ δεγτεῖ τὴν καθάλα τῆς ἄλλης. Γίνεται δηλαδή ἐναλλαγὴ στοὺς ρόλους τῶν ομάδων. Ἄν ὅμως κατορθώσουν οἱ «καθαλάοηδες» καὶ κρατηθοῦν καλὰ στὶς θέσεις τους (στὴν καθάλα) σ' ὅλο τὸ νοσηρὸ διάστημα πού γίνεται τὸ μέτρημα, τότε θεωρεῖται ἡ ομάδα νικητρία καὶ ἐπαναλαμβάνεται τὸ παιγνίδι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, χωρὶς δηλαδή ν' ἀλλάξουν οἱ ὅροι καὶ οἱ θέσεις τῶν ομάδων κατὰ τὸ παιγνίδι.

25. Ἡ κουτσο - Μαρία

Τὸ παιγνίδι αὐτὸ παίζεται ἀπὸ ἀγόρια καὶ κορίτσια ἀνάμικτα. Παίζεται σὲ χώρο ἀνοιχτὸ (αὐλή, χωράφια, πλατεία κλπ.). Ἐνας παίχτης ποὺ καθορίζεται μὲ κλήρωση, γίνεται «Κουτσο - Μαρία». Παίρνει ἓνα ξυλαράκι στὸ χέρι της γιὰ μπα-
στούνι καὶ ἀρχίζει νὰ περπατάει σκυφτὰ καὶ ἀργὰ - ἀργὰ, ὥπως βαδίζουν οἱ γριὲς
γυναῖκες ἀκουμπώντας στὸ ραβδί τους. Οἱ ἄλλοι παίχτες τρέχουν καὶ μπαίνουν
μπροστὰ στὸ δρόμο της. Ἀρχίζει τότε ὁ ἐξῆς διάλογος:

— Καλὴ μέρα - ἢ «καλὴ σπέρα» ἀνάλογα μὲ τὴν ὥρα τῆς ἡμέρας - Κυρά Μα-
ρία.

— Καλῶς τα τὰ παιδιά.

— Ποῦθε ἔρχεσαι, κυρά Μαρία;

— Ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά!

— Κι τώρα ποῦ θὰ πᾶς, Κυρά - Μαρία;

— Θὰ πάω στὸ σπίτι μου...

— Νᾶρθουμε κι' ἐμεῖς ἐκεῖ, Κυρά - Μαρία;

— Ἐλάτε, μάτια μ'. Ἀλλὰ νάχετε τὸ νοῦ σας νὰ μὴν κλάσετε καμμιὰ πορδὴ
καὶ μοῦ ξεπροντίσετε τὰ ἀρνάκια καὶ τὰ κατσιάκια μου.

— Ὁχι! Ὁχι! Κυρά - Μαρία. Κανέννας δὲ θὰ κλάσει.

Ἔτσι τὰ παιδιά ἀκολουθοῦν τὴν κουτσο - Μαρία γιὰ νὰ πᾶνε μαζὶ μὲ αὐτὴν
στὸ σπίτι της. Μόλις θίγῃς προχωροῦν 3—4 βήματα, ἀρχίζουν τὰ παιδιά νὰ κά-
νουν μὲ τὸ στόμα τους: πρ! πρ! πρ! μπρούτς, μπρούτς...

— Οὐῖ' κακὰ νὰ γένετε καὶ μαῦρα, μπρὲ κοψόχρονα — λέγει τάχα θυμωμένη
τότε ἡ κουτσο - Μαρία — μοῦ ξεπροντίσετε τ' ἀρνάκια μου καὶ τὰ κατσιάκια μου.
Στακαθῆτε νὰ σᾶς πιάκου νὰ σᾶς δείξω γώ...

Ἔτσι ἡ κουτσο - Μαρία ἀρχίζει τότε νὰ κυνηγάει τὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα σκορ-
ποῦν ἐδῶ καὶ κεῖ γιὰ νὰ μὴν τὰ πιάσει. Ὅποιον παίχτη πιάσει πρῶτον, αὐτὸς γί-
νεται τότε κουτσο - Μαρία καὶ τὸ παιγνίδι ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἀρχή.

26. Ὁ γκρίτσανος

Ὅταν τὰ παιδιά καὶ τὰ κορίτσια βροῦν καμμιὰ μακρὰ (4—5 μέτρα) γρεντά,
κατὰ προτίμηση αὐτὴ νᾶναι στρόγγυλη καὶ ὄχι τετράγωνη, τὴ νπαίνουν καὶ τὴν
τοποθετοῦν, εἴτε σὲ κανέναν τοῖγο ὡς μισὸ μέτρο ψηλόν, εἴτε σὲ κανέναν πεσμένο
κορμὸ ἀπὸ χοντρὸ δέντρο. Ἀφοῦ τὴν τοποθετήσουν ἐκεῖ, ὥστε νὰ ἰσορροπήσῃ κά-
πως αὐτὴ, τότε καθαλικεύει ἓνας παίχτης στὴ μιὰ ἄκρη τῆς γρεντᾶς καὶ ἄλλος στὴν
ἄλλη καὶ ἀρχίζουν νὰ παίζουν τὸ «γκρίτσανο». Δηλαδή πιέζει ὁ ἓνας παίχτης ἀπ'
ἐδῶ βαρύτερα τὸ κορμὶ του, ὥστε νὰ σηκωθῇ τὸ ἀπέναντι ἄκρο τῆς γρεντᾶς μὲ τὸν
ἄλλον καθαλάρη, ὁ ὁποῖος διευκολύνεται στὸ σήκωμά του αὐτὸ στὸν ἀέρα, γιὰτι καὶ
αὐτὸς πατάει στὶς ἄκρες τῶν ποδιῶν του μὲ δύναμη γιὰ νὰ σπρωχτεῖ τὸ κορμὶ του
πρὸς τὰ ἑπάνω. Κατόπι γίνεται τὸ ἴδιο μὲ τὸν ἄλλο παίχτη καὶ οὕτω καθεξῆς. Πολ-
λὲς φορὲς καθαλικεύουν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τῆς γρεντιᾶς καὶ δυὸ καὶ τρεῖς παίχτες,
ἢ ἓνας μεγάλος ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ δυὸ μικρότεροι ἀπὸ τὴν ἄλλη γιὰ νὰ ἰσορρο-
πῇ τὸ βάρος. Τὸ παιγνίδι αὐτὸ δὲν τὸ λένε: «τομπάλο». Ὅπως σ' ἄλλα μέρη κι'
ὅπως τὸ ἀναφέρουν καὶ τὰ διάφορα βιβλία, ἀλλὰ «γκρίτσανο», ἴσως ἀπὸ τὸ τρίξιμο
«γκρίτς, γκρίτς», ποὺ κάνει ἡ γρεντά.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς αἰώρησης οἱ παίχτες λένε ρυθμικὰ καὶ ἀνάλογα μὲ τὰ
ἀνεβοκατεβάσματά τους, αὐτὰ τὰ λόγια:

«Γκρίτσα - γκρίτσα - νίζομαι,
πέφτω και τσακίζομαι,
και βαρῶ τὸ γόνα μου
και με κλαίει ἡ κοκώνα μου...».

27. Ἡ κούνια

Κατὰ τοὺς καλοκαιρινούς μῆνες ἰδιαίτερα, τὰ παιδιὰ — ἀγόρια και κορίτσια — «ρίχνουν», δηλαδή φκιάνουν κούνιες. Τὴν κούνια (κ'νιά) τὴ φκιάνουν μὲ γερὴ τριχιά. Εἴτε βγάζουν τὴν καναβατσένια τριχιά ἀπὸ τὸ σαμάρι τῶν φορτηγῶν ζώων, εἴτε μεταχειρίζονται μάλλινη (μαλλίσια), ἀπ' αὐτές, μὲ τίς ὁποῖες φορτώνονται οἱ γυναῖκες τὸ ζαλίκι. Γιὰ νὰ ριχτεῖ ἡ κούνια πρέπει νὰ ὑπάρχει κανένα γερὸ κλωνάρι ἀπὸ μεγάλο δέντρο (κερασιά, καρυδιά, σκαμνιά κ.λ.π.) πού νάχει πλάγια διεύθυνση. Ἀκόμα ρίχνεται ἡ κούνια στὶς γρεντές ἀπὸ τὸν ὄθρορ τοῦ σπιτιοῦ ἢ ὅπου ἄλλοῦ ἔρχεται βολικὸ τὸ πέρασμα τῆς τριχιάς. Μὲ τὴν κούνια, εἴτε παίζουν ὁμαδικὰ τὰ παιδιὰ, δηλ. κουνιαρίζεται κάθε παίχτης μὲ τὴ σειρά του ἀπὸ 50—100 φορές, ἀνάλογα μὲ τὴ συμφωνία, εἴτε και ἀτομικά, ὅποτε κάθε ἀγόρι ἢ κορίτσι ἔχει τὴν κούνια του και κουνιαρίζεται ὅποτε και ὅσο θέλει. Στὴν πρώτη περίπτωση, ὅταν οἱ παίχτες εἶναι περισσότεροι ἀπὸ δύο, τότε ἕνας παίχτης σπρώχνει ἐκεῖνον πού κάθετα στὴν κούνια, ὅποτε αὐτὸς πάει μὲ τὴν αἰώρηση πολὺ μακριὰ και ψηλά.

Ὅταν ἕνας παίχτης παίζει ἀτομικά, τότε αὐτὸς γυρίζει κάμποσα βήματα πρὸς τὰ πίσω, καθὼς εἶναι καθισμένος στὴν κούνια του, ὡς ὅτου νὰ μπορεῖ νὰ ἀκουμπάει στὸ χῶμα μὲ τίς μύτες ἀπὸ τὰ πόδια του, ὅποτε τότε μὲ τὴ σχετικὴ φόρα πού παίρνει κουνιαρίζεται ἔτσι κάμποσες φορές. Ὅταν ἀδυνατίσουν οἱ αἰωρήσεις του (κουνιάρισμα), ἐπειδὴ δὲν τὸν σπρώχνει κανένας ἀπὸ πίσω, τότε ξαναπαίρνει πάλι φόρα, ἀκουμπώντας τὰ πόδια του στὸ ἔδαφος και ξαναρχίζει τὸ κουνιάρισμα κ.ο.κ.

Πολλές φορές κατὰ τὸ κουνιάρισμα, ὅπως και στὸ «γκρίτσανο» λένε τὰ παιδιὰ ρυθμικά διάφορα λόγια σὰ σὲ στίχους. Μιὰ σχετικὴ παραλλαγή ἀπὸ αὐτὰ πού λένε, εἶναι και τὰ ἑξῆς:

«Κούνια - κούνια - ρίζομαι
πέφτω και τσακίζομαι
και χτυπῶ στὸ χέρι μου
και με κλαίει τὸ ταῖρι μου...».

28. Στὶς τρεῖς

Τὸ παιγνίδι αὐτὸ παίζεται ἀποκλειστικά ἀπὸ τὰ ἀγόρια. Εἶναι τὸ γνωστὸ παιγνίδι πού ἔχει ἄλλοῦ τὴν ὀνομασία «πήδημα σὰ τρία». Σὲ χῶρο μὲ μαλακὸ ἔδαφος, ὅπως εἶναι τὸ λειθάδι, κάνουν τὰ παιδιὰ μιὰ διαχωριστικὴ γραμμὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ μετρηθεῖ ἡ ἀπόσταση, τὴν ὁποία θὰ μπορέσει νὰ διανύσει ὁ παίχτης σὲ τρία πηδήματα. Ἡ ἀπόσταση αὐτή, δηλαδή ἀπὸ τὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ ὡς τὸ σημεῖο πού θὰ πατήσουν τὰ δύο του πόδια μὲ τὴν τρίτη πηδητιά (ἕνα - δύο - τρία) θεωρεῖται τὸ κέρδος πού ἔχει ὁ παίχτης στὸ ἐνεργητικὸ του. Ὅποιος παίχτης πηδήσει μεγαλύτερη ἀπόσταση μὲ τὰ τρία πηδήματα, αὐτὸς εἶναι ὁ νικητής.

Πρὶν πηδήσει ὁ παίχτης τίς τρεῖς πηδησιές, παίρνει σχετικὴ φόρα ἀπὸ μερικὰ βήματα πρὸς πίσω ἀπὸ τὴ σχετικὴ γραμμὴ, πού θεωρεῖται σὰν σημάδι, πάνω στὸ ὁποῖο ὑποχρεωτικά πρέπει νὰ πατήσει γιὰ νὰ ὑπολογιστοῦν οἱ τρεῖς πηδησιές. Ἡ φόρα παίρνεται ἀπὸ ἀπόσταση 5—8 μέτρων πίσω ἀπὸ τὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ.

29. Στις τρεις με σουβλάκι

Τὸ παιγνίδι αὐτὸ εἶναι παραλλαγή ἀπὸ τὸ προηγούμενο. Ἡ διαφορὰ τοῦ ἔγκει-
ται στὸ ὅτι ὁ παίχτης ποὺ θὰ πηδῇσει κρατᾷ στὰ χέρια τοῦ τὸ σουβλάκι, δηλαδή
ἓνα ξυλαράκι μὲ πελεκημένη μύτη σὰν τὸ μολύβι ποὺ γράφουμε καὶ σχεδὸν ὅμοιο μ'
αὐτὸ στὸ πάχος καὶ στὸ μᾶκρος. Ὁ παίχτης ποὺ θὰ πηδῇσει, ὕστερα ἀπὸ τὴ φόρα
ποὺ θὰ πάρει, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κανονίσει ἔτσι τὸ κορίι του, ὥστε, ἐκεῖ ποὺ θὰ
πηδῇσει τὴν τρίτη, πηδησιὰ, νὰ πατήσῃ μὲ τὰ δύο του πόδια στὸ ἔδαφος, νὰ κατορθώ-
σῃ καὶ νὰ κρατηθεῖ ἐκεῖ. Νὰ μὴν τοῦ ξεφύγῃ τὸ σῶμα καὶ τὰ πόδια του πρὸς τὰ
μπροστὰ μὲ τὴ φόρα ποὺ θὰ ἔχει πάρει. Καθὼς σταματᾷ ἐκεῖ, τεντώνεται πρὸς τὰ
μπροστὰ, πατώντας μόνον στὸ ἓνα του πόδι καὶ τεντώνοντας τὸ ἄλλο πρὸς τὰ πίσω στὸν
ἀέρα, προσπαθεῖ νὰ μπηῇ στὸ σουβλάκι στὸ ἔδαφος, ὅσο τὸ δυνατό πὶς μακρυνά. Ἄμα
τὸ μπηῇ, τὸ ἀφίνει καὶ φεύγει. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πηδάει καὶ ὁ δεύτερος παίχτης,
προσπαθώντας νὰ μπηῇ στὸ σουβλάκι τοῦ πὶς μακρυνά ἀπὸ τὸν πρῶτο. Κατόπι πηδάει
ὁ τρίτος καὶ τέταρτος κ.ο.κ. Νικητὴς θεωρεῖται ἐκεῖνος ποὺ θὰ κατορθώσῃ νὰ προσ-
περάσῃ ὅλους τοὺς ἄλλους στὸ μπηῇσιμο τοῦ μικροῦ σουβλίου στὸ χῶμα.

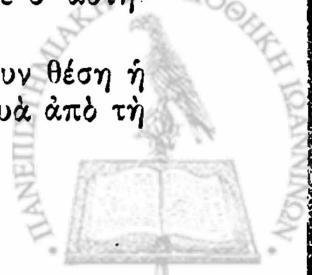
30. Περνᾶτε - περνᾶτε

Δυὸ παῖχτες (ἄγόρια ἢ κορίτσια, γιατί αὐτὸ παίζεται καὶ ἀνάμικτα) γίνοντα.
«μᾶνες», δηλ. ἀρχηγοί. Οἱ μᾶνες τότε πηγαίνουν λιγάκι παράμερα καί, χωρὶς νὰ ἀ-
κοῦνε τὰ ἄλλα παιδιά, παίρνουν ἢ κάθε μιὰ κάποιο ὄνομα, δηλ. μιὰ λέξη: π.χ. ἢ μιὰ
οὐρανός, ἢ ἄλλη γῆ — ἢ μιὰ μῆλο, ἢ ἄλλη κυδώνη, — πρόβατο - γίδα, τριαντάφυλλο
- γαρούφαλλο, πεπόνι - καρπούζι κλπ. Τὰ ἄλλα παιδιά τότε κρατιοῦνται μὲ τὰ χέ-
ρια τους ἀπὸ τὴ μέση, τὸ ἓνα πίσω ἀπὸ τὸ ἄλλο, κάνοντας εἶδος ἀλυσσίδας. Οἱ μᾶνες
κρατιοῦνται καὶ αὐτὲς ἀπὸ τὰ δύο τους χέρια ἢ μιὰ ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἄλλη κι' ἀρ-
χίζουν νὰ λένε (οἱ μᾶνες) δυνατὰ καὶ μὲ συρτὴ φωνή τὰ παρακάτω:

«Περνᾶ-α-α-α-τε, περ-νᾶ-ᾶ-ᾶ-α-τε
κανέ-ε-ε-ε-ναν μῆ-ή-ή ρω-τᾶ-τᾶ-τε».

Τὰ παιδιά, καθὼς εἶναι σὰν ἀλυσσίδα, ἀρχίζουν καὶ περνοῦν κάτω ἀπὸ τὰ πια-
σιμένα χέρια τῶν ἀρχηγῶν. Οἱ μᾶνες, καθὼς περνοῦν σκυφτοὶ οἱ παῖχτες, χτυποῦν τὸν
καθένα καθὼς περνᾷ λιγάκι στὶς πλάτες μὲ τὰ πιασιμένα χέρια τους, τὴ στιγμὴ ποὺ
λένε τὰ παραπάνω λόγια. Ἔτσι ἀφίγονται νὰ περάσουν ὅλοι οἱ παῖχτες, ἐκτὸς ἀπὸ
τὸν τελευταῖο ποὺ τὸν σταματοῦν καὶ τὸν βάζουν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ πιασιμένα χέρια
τους, κατὰ κάποιον τρόπο σὰν νὰ τὸν αἰχμαλωτίζουν. Οἱ ἄλλοι παῖχτες ποὺ ἀποτε-
λοῦν τὴν ἀλυσσίδα ξεμακρύνονται κάπως, γιὰ νὰ μὴν ἀκοῦνε. Οἱ μᾶνες, ἢ καλύτερα
νὰ ποῦμε, ἢ μιὰ μᾶνα ρωτᾷ σιγὰ τὸν κρατημένο παίχτη ποιὰ λέξη προτιμᾷ ἀπὸ
κεῖνες ποὺ θὰ τοῦ πεῖ ψιθυριστὰ: δηλ. οὐρανὸ ἢ γῆ; κλπ. Ὁ παίχτης σκέπτεται λι-
γάκι καὶ ἀπαντᾷ ἀνάλογα, ἀλλὰ πολὺ σιγὰ γιὰ νὰ μὴν ἀκουστῇ ἡ λέξη ποὺ θὰ πεῖ
ἀπὸ τοὺς ἄλλους παῖχτες. Ἀνάλογα μὲ τὴν ἀπάντηση ποὺ θὰ δοθεῖ, ὁ παίχτης αὐτὸς
πάει καὶ τοποθετεῖται πίσω ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη μᾶνα καὶ ἔτσι πιά ἀνήκει στὴν ὁμάδα
τῆς. Ἀφοῦ τελειώσει αὕτῃ ἡ διαδικασία μὲ τὸν πρῶτο παίχτη τῆς ἀλυσσίδας τῶν παι-
διῶν, οἱ μᾶνες ξαναπιάνουν τὰ χέρια τους καὶ ἀρχίζουν πάλι νὰ λένε: «Περνᾶτε, περ-
νᾶτε, κανέναν μῆ ρωτᾶτε». Γίνεται τὸ ἴδιο μὲ τὸ δεύτερο παιδί τῆς ἀλυσσίδας, ὕστερα
μὲ τὸ τρίτο, τὸ τέταρτο κ.ο.κ. ὡς ὅτου νὰ τελειώσουν ὅλα τὰ παιδιά. Ἔτσι ἢ κάθε
μᾶνα ἔχει πίσω τῆς ὅσα παιδιά ἔχουν προτιμήσῃ τῇ λέξει ποὺ ἀντιστοιχοῦσε σ' αὐτὴ.
Ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν τῆς κάθε ὁμάδας μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι ὁ ἴδιος.

Κατόπι χαράζεται μ' ἓνα ξυλαράκι μιὰ γραμμὴ στὸ χῶμα καὶ παίρνουν θέση ἢ
μιὰ ὁμάδα ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἄλλη, σὲ ἀπόσταση περίπου ἑνὸς μέτρου μακρυνά ἀπὸ τὴ

χαρραγμένη στο έδαφος γραμμή. Πίσω από την κάθε μύνα αγκυλιάζονται και κρατιούνται οι παίχτες της έμμέδας αυτής. Κατόπι οι μύνες απλώνουν τα χέρια τους (το δεξί ή κάθε μιά) και τραβιούνται με δύναμη, προσπαθώντας ή μιά έμμέδα να παρασύρει την άλλη και να τη φέρει μέσα από τη γραμμή ή έστω και τον πρώτο παίχτη από την αντίπαλη έμμέδα, όποτε ο παίχτης αυτός «καίγεται» (δηλ. άγρηστεύεται) και βγαίνει από το παιγνίδι. (Οι πίσω παίχτες κρατώντας ο ένας την άλλο από τη μέση, τραβούν κι' αυτόν όσο μπορούν πιο δυνατά. Το παιγνίδι εξακολουθεί έτσι, ώσπου να τελειώσουν όλοι οι παίχτες και να αναδειχτεί ή νικήτρια έμμέδα, όποτε το παιγνίδι άρχίζει πάλι από την άρχή.

31. ΤΟ ΚΟΥΤΟΑΚΙ

Το παιγνίδι αυτό παίζεται από άρβρια και κορίτσια. Μεγαλύτερη όμως προτίμηση προς αυτό και έπιδεξιότητα δείχνουν κατ' αυτό τα κορίτσια. Κάποτε παίζουν το παιγνίδι αυτό και έντελώς μύνα τους τα παιδιά, δηλαδή άτομικά. Κατά βάση όμως πρέπει οι παίχτες να είναι δυο - τρεις ή και περισσότεροι. Για να παιχτεί αυτό το παιγνίδι χαράζεται στο χώμα της αυλής ή τον δρόμο με ξυλάρακι μυτερό ή ζωγραφίζεται με κιμωλία ή με κάρβουνο σε πλακωστρωμένη αυλή ένα αρκετά μεγάλο τετράγωνο

4	3
5	2
6	1

ΤΟ ΚΟΥΤΣΑΚΙ

σχήμα, πλατύ περισσότερο από 80 πόντους και μακρύ ως 1,20 μέτρα περίπου. Το μεγάλο αυτό τετράγωνο το χωρίζουν πάλι κατά τον ίδιο τρόπο σε έξι ή όχτώ μικρότερα τετράγωνα. Κάθε τετράγωνο άπ' αυτά έχει διαστάσεις περίπου 35—40 πόντους. (Βλέπε σχετικό σχεδιάγραμμα).

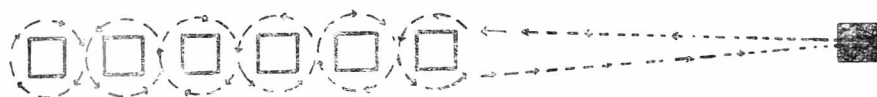
Για το παζιμο τα παιδιά χρησιμοποιούν μια πετρίτσα πλακερή σαν σπιρτοκούτι ή λιγάκι μεγαλύτερη. (Ο πρώτος παίχτης ρίχνει την πετρίτσα αυτή στο τετράγωνο 1 και με τή μύτη του ποδιού του, με το όποιο πατάει στη γή, ενώ το άλλο πόδι του το κρατάει κουνιστό (δηλ. δεν το πατάει) χτυπάει την πετρίτσα με τέτοιο τρόπο, ώστε να περάσει αυτή σθαρνιστά στο τετράγωνο 2. Δεν πρέπει ή πετρίτσα αυτή ούτε να διαβεί στη γραμμή που χωρίζει τα τετράγωνα, ούτε να πάει μονομιᾶς από το ύπ' άριθ. 1 στο ύπ' άριθ. 3 τετράγωνο. Αν συμβεί τέτοιο πράγμα, θεωρείται άποτυχία (χάσιμο) και παραχωρείται ή σειρά σε άλλον παίχτη. Η προσπάθεια του κάθε παί-

χτυ είναι, ώστε με ένα κατάλληλο χτύπημα της πετρίτσας με το πόδι να γίνει κατορθωτό, ώστε ξεκινώντας αυτή από το ύψ' αριθ. 1 τετράγωνο να φτάσει ως το ύψ' αριθ. 6, όποτε με ένα χτύπημα το βγάξει έντελως έξω από το μεγάλο τετράγωνο. Αυτό το πράγμα με την πετρίτσα αποτελεί την πρώτη φάση του παιχνιδιού. "Οποιος κατορθώσει και περάσει αυτή τη φάση, μπαίνει στη δεύτερη, κατά την οποία δε χρησιμοποιείται η πετρίτσα. Ο παίχτης με κλειστά τα μάτια, κοιτάζοντας προς τα πάνω, πρέπει να υπολογίσει και να πατήσει με το πόδι του στο κέντρο από κάθε τετράγωνο, χωρίς να πατήσει σε διαχωριστική γραμμή, όποτε θεωρείται ότι χάνει. Με κλειστά τα μάτια πατάει στο πρώτο τετράγωνο και ρωτάει: «Πατώ;». — «Όχι!» του λένε οι άλλοι παίκτες, εφόσον δεν πατάει σε γραμμή. Έπειτα προχωρεί στο δεύτερο τετράγωνο, όποτε και πάλι ρωτάει: «Πατώ;» κ.ο.κ. Όταν περάσει έτσι με κλειστά τα μάτια όλα τα τετράγωνα, θεωρείται πως πέτυχε. Αν όμως στο μεταξύ πατήσει σε κάποια γραμμή και του πουν οι άλλοι στην έρώτησή του: «Πατάς», τότε θεωρείται, ότι έχασε (άπέτυχε) και παραχωρεί τη θέση του σε άλλον παίχτη κ.ο.κ.

32. 'Ο κουτοός στα λιθάρια

Το παιχνίδι αυτό παίζεται με πιο μεγάλη ευχαρίστηση από τα αγόρια και όχι από τα κορίτσια. Χρησιμοποιούνται γι' αυτό 6—7 μεγαλούτσικα λιθάρια πλακερά σε σχήμα μεγάλου βιβλίου (περίπου 25—35 πόντους μήκος και 25—30 πόντους πλάτος και πάχος από 6—8 πόντους). Τα λιθάρια αυτά τοποθετούνται σε απόσταση 40—50 πόντους το ένα από τ' άλλο κάτω στη γη με την μια επίπεδη επιφάνεια ν' ακουμπάει στο έδαφος και την άλλη ελεύθερη προς τα επάνω. Η προτεραιότητα του παίχτη που θα παίξει πρώτος καθορίζεται και εδώ με τη συνηθισμένη κλήρωση. Σε

Σημάδι

ΤΟ ΠΑΙΓΝΙΔΙ «Ο ΚΟΥΤΣΟΣ ΣΤΑ ΛΙΘΑΡΙΑ»

Πρώτη, Δεύτερη και Τρίτη φάση

Σημειώσεις:

"Οποιος παίχτης κατορθώσει να παίξει και τις τρεις παραπάνω φάσεις του παιχνιδιού, είναι νικητής.

Κατά την πρώτη φάση ξεκινάει από το σημάδι και γυρίζει πάλι σ' αυτό κουτσαίνοντας ανάμεσα από τα λιθάρια.

Κατά τη δεύτερη φάση κάνει το ίδιο, αλλά με πηδήματα πρέπει να σταθεί ανάμεσα από κάθε λιθάρι.

Κατά την τρίτη φάση πάλι κάνει το ίδιο, αλλά τα πηδήματα να γίνονται από πέτρα σε πέτρα, χωρίς να πατήσει στο χώμα.

απόσταση 8—10 μέτρων από τη σειρά, στην οποία έχουν τοποθετηθεί τὰ λιθάρια, βάζουν μιὰ ἄλλη μεγάλη πέτρα πού λέγεται «σημάδι». Τὸ «σημάδι» αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ἀπὸ κάθε φάση τοῦ παιγνιδιοῦ. (Βλέπε σχεδιάγραμμα).

Κατὰ τὴν πρώτη φάση ὁ παίχτης ξεκινάει μὲ τὸ ἓνα πόδι του (κούτσα - κούτσα) ἀπὸ τὸ σημάδι καὶ περνάει ἔτσι κουτσαίνοντας ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ λιθάρια, κάνοντας μιὰ πορεία ἐλικοειδῆ. Ἀφοῦ τὰ περάσει ὅλα ἔτσι (σύρε καὶ ἔλα), γυρίζει πάλι κουτσαίνοντας στὸ σημάδι, ὁπότε καὶ τελειώνει τὸ πρῶτο στάδιο ἢ ἡ πρώτη φάση τοῦ παιγνιδιοῦ.

Κατὰ τὴ δεύτερη φάση γίνεται πάλι τὸ ξεκίνημα ἀπὸ τὸ σημάδι. Ξεκινάει ὁ παίχτης κουτσαίνοντας ἀπ' αὐτὸ καὶ μόλις φτάσει μπροστὰ στὰ λιθάρια, τότε πηδάει ὅλα τὰ λιθάρια κουτσαίνοντας ἀπὸ πάνω, ὁπότε, πηδώντας τα, πατάει μὲ τὸ πόδι του ἀνάμεσα ἀπὸ κάθε λιθάρι. Ἄμα τὰ πηδήσει ἔτσι ὅλα τὰ λιθάρια, σύρε καὶ ἔλα, γυρίζει πάλι κουτσαίνοντας στὸ σημάδι, ὁπότε καὶ τελειώνει τὸ δεύτερο στάδιο τοῦ παιγνιδιοῦ.

Ἡ τρίτη φάση συνίσταται στὸ νὰ ξεκινήσει ὁ παίχτης κουτσαίνοντας ἀπὸ τὸ σημάδι καὶ ὅταν φτάσει μπροστὰ στὰ λιθάρια, καθὼς εἶναι στὸν κουτσό, νὰ πατήσει πάνω σὲ κάθε λιθάρι καὶ ὅχι κάτω στὴ γῆ, δηλαδή ἀπὸ λιθάρι σὲ λιθάρι. Ἡ δουλειὰ αὐτὴ πρέπει νὰ γίνεи σύρε - ἔλα καὶ κουτσαίνοντας νὰ γυρίσει ὁ παίχτης πάλι στὸ σημάδι. Ὅποιος ἐκτελέσει κανονικὰ καὶ χωρὶς ἀποτυχία καὶ τίς τρεῖς φάσεις τοῦ παιγνιδιοῦ, εἶναι νικητής.

33. Τὸ μπατσοτόπι στὸν τοῖχο

Γιὰ νὰ παιχτεῖ αὐτὸ τὸ παιγνίδι χρησιμοποιεῖται τόπι λαστιχένιο, ἀγοραστό. Δὲν μπορεῖ νὰ παιχτεῖ αὐτὸ καλὰ μὲ τόπι φκιασιμένο στὸ χωριὸ ἀπὸ κουρέλια καὶ ντυμένο ἀπ' ἔξω μὲ λινάτσα (ζιάκα) ἢ μὲ πανί. Ἐνα τέτοιο ντόπιον τόπι, ὅσο κι' ἂν θελήσει κανένας νὰ τὸ πατήσει καὶ νὰ τὸ σφίξει, πάλι δὲ θὰ γίνεи τόσο σφιχτό, πού νὰ τὸ χτυπάει κανένας κάπου καὶ νὰ πετιέται αὐτὸ ἐπάνω.

Τὸ παιγνίδι αὐτὸ παίζεται ἀτομικά, δηλ. μόνο ἀπὸ ἓνα παιδί, ἢ καὶ ὀμαδικὰ ἀπὸ 2, 3 ἢ καὶ περισσότερα παιδιά, ὥστε ν' ἀνοδευντεῖ κάποιος νικητής. Βρίσκουν καὶ διαλέγουν τὰ παιδιά κάποιον τοῖχο πού νὰ μὴν ἔχει κουφώματα (παράθυρα καὶ πόρτες) καὶ νάναί ψηλὸς ἀπὸ 2 μέτρα καὶ πάνω. Τότε ὁ παίχτης χτυπάει τὸ τόπι ἐλαφρὰ στὸν τοῖχο καὶ αὐτὸ γυρίζοντας πάλι πρὸς τὸν παίχτη δέχεται ἀπ' αὐτὸν πάλι ἄλλο χτύπημα κ.ο.κ. χωρὶς ν' ἀφεθεῖ τὸ τόπι νὰ πέσει κάτω στὴ γῆ. Ἄμα πέσει αὐτὸ κάτω, τότε αὐτὸς «καίγεται», δηλ. χάνει καὶ παίρνει τὴ σειρά δεύτερος παίχτης κ.ο.κ. Ὅποιος κατορθώσει καὶ δώσει τίς πρὸς πολλές «μπατσιές» στὸν τοῖχο μὲ τὸ τόπι συνεχόμενα καὶ χωρὶς αὐτὸ νὰ πέσει κάτω, θεωρεῖται νικητής. Ὁ ἀριθμὸς ἀπὸ τὰ χτυπήματα αὐτὰ «μπατσιές» εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ἱκανότητα τοῦ παίχτη. Μπορεῖ νὰ φτάσει ὡς τὰ 50, 80, 100 ἢ καὶ παραπάνω κάποτε, χωρὶς νὰ χάσει ὁ παίχτης, πού μπορεῖ νάναί εἴτε ἀγόρι εἴτε καὶ κορίτσι.

34. Τὸ σιαδίσιο μπατσοτόπι

Καὶ γιὰ τὸ παιγνίδι αὐτὸ χρειάζεται λαστιχένιο τόπι. Εἶναι παραπλήσιο μὲ τὸ προηγούμενο. Παίζεται ὅμως κατὰ κύριο λόγο σὲ πλακοστρωμένη αὐλὴ ἢ καὶ σανιδωστρωμένο πάτωμα. Ὁ παίχτης χτυπάει τὸ τόπι κατὰ γῆς μὲ δύναμη, ὥστε αὐτὸ νὰ σηκωθεῖ ἐπάνω. Μόλις ὅμως τὸ χτυπήσει ὑποχρεώνεται αὐτὸς νὰ κάνει γρήγορα μεταβολὴ γιὰ νὰ προχάνει, ὥστε, τὴν ὥρα πού τὸ τόπι θὰ βρῖσκεται στὸν ἀέρα καὶ σὲ ἀνάλογο ὕψος, νὰ βρεθεῖ πάλι στὴ θέσῃ του γιὰ νὰ δώσει στὸ τόπι δεύτερο χτύπημα καὶ σὲ συνέχεια τρίτο, τέταρτο, πέμπτο κλπ. μὲ ἀνάλογες πάντοτε μεταβολές τοῦ κορμιοῦ του. Ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐπιτυχιῶν, δηλαδή χτυπήματα καὶ μεταβολές, ἐξαρ-

τάται ὁ νικητής, ὅταν στὸ παιγνίδι αὐτὸ παίρνουν μέρος περισσότεροι ἀπὸ δυὸ παῖχτες. Ἡ ἀπλούστερη μορφή τοῦ παιγνιδιοῦ εἶναι, ὅταν γίνεται αὐτὸ μονάχα μὲ χτύπημα τοῦ τοπιοῦ κατὰ γῆς, χωρὶς μεταβολή τοῦ παίχτη. Παίζεται αὐτὸ ἀπὸ ἀγόρια καὶ κορίτσια. Μεγαλύτερη ὁμῶς ἐπιδεξιότητα δείχνουν τὰ κορίτσια ἀπὸ τὰ ἀγόρια.

35. Τὸ μονὸ σχοινάκι

Παίζεται αὐτὸ καὶ ἀπὸ ἀγόρια καὶ κορίτσια. Περισσότερο ὁμῶς παίζεται ἀπὸ τὰ κορίτσια. Γιὰ νὰ παιχτεῖ αὐτὸ χρειάζεται ἓνα κομμάτι σχοινὶ μακρὸ ἀπὸ $1\frac{1}{2}$ —2 μέτρα. Τὸ σχοινὶ αὐτὸ τὸ κρατᾷ ὁ παίχτης ἀπὸ τὴν ἑνὴν ἀκρὴν τοῦ καὶ κρατώντας τὸ ἔτσι τὸ ρίχνει στὸν ἀέρα ἀπὸ τὴν πίσω τοῦ μεριὰ πρὸς τὰ ἑμπρὸς μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ σχηματίζει αὐτὸ καμάρια πού νὰ περνᾷ αὐτὴ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ. Ὅταν ὁμῶς ἡ καμάρια αὐτή, δηλαδὴ τὸ τόξο τοῦ σχοινοῦ, φτάσει μπροστά τοῦ καὶ πρόκειται νὰ ἀκουμπήσει στὸ ἔδαφος, ὁ παίχτης πρέπει νὰ κάνῃ μικρὸ πηδῆμα καὶ μὲ τὰ δυὸ τοῦ πόδια ταυτόχρονα γιὰ νὰ περάσῃ τὸ σχοινὶ κάτω ἀπ' αὐτά. Ἔτσι μετράει κανένας τὴν ἐπιτυχίαν πού κάνῃ πηδώντας στὸν τόπο πολλὰ πηδήματα. Ὅποιος κάνει τὰ πιὸ πολλὰ ἐπιτόπια πηδήματα μὲ ἐπιτυχίαν, θεωρεῖται νικητής.

Τὸ παιγνίδι αὐτὸ παίζεται καὶ μὲ κάποιον ἄλλο παραπλήσιο τρόπο, κατὰ τὸν ὁποῖο τὰ πηδήματα δὲν γίνονται στὸν τόπο. Γίνεται ἐναλλαγὴ τῶν ποδιῶν στὸ πηδῆμα, ὥστε νὰ προχωρεῖ ταυτόχρονα ὁ παίχτης. Μάλιστα γίνεται πολλὰς φορὲς συναγωνισμὸς ποίος παίχτης θὰ διανύσῃ πιὸ γλήγορα μιὰ καθορισμένη ἀπόσταση, ὅπως π.χ. ἀπὸ μιὰ ἄκρη τῆς αὐλῆς στὴν ἄλλη, ἀπὸ ἓνα σημάδι τοῦ δρόμου σὲ ἄλλο κ.λ.π.

36. Τὰ διπλὸ σχοινάκι

Κατὰ παρόμοιο τρόπο παίζεται καὶ αὐτὸ μὲ πολὺ μακρύτερο ὁμῶς σχοινὶ πού τὴν ἀκρὴν τοῦ κρατοῦν δυὸ παῖχτες. Ἔτσι ἡ καμάρια — δηλαδὴ τὸ τόξο — πού κάνῃ τὸ σχοινὶ στὸν ἀέρα, εἶναι πιὸ μεγάλη καὶ μέσα σ' αὐτὴν μποροῦν νὰ πάρουν μέρος στὸ πηδῆμα ὅχι μόνον ἓνα παιδί, ἀλλὰ δυὸ καὶ τρία. Εἶναι ὁμῶς ἀπαραίτητο νὰ συγχρονίζουσιν αὐτὰ τὰ πηδήματά τους, γιατί διαφορετικὰ γίνεται μπερδεμα καὶ χαλάει ὁ ρυθμὸς τοῦ παιγνιδιοῦ. Καὶ τότε πρέπει αὐτὸ ν' ἀρχίζει πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παιγνιδιοῦ καὶ ἀνάλογα μὲ τὸ χρόνον πού παίρνουν τὰ πηδήματα, λέγονται ἀπὸ τοὺς παῖχτες, τόσο ἀπὸ κείνους πού κρατοῦν τὴν ἀκρὴν τοῦ σχοινοῦ, ὅσο καὶ ἀπ' αὐτοὺς πού κάνουν τὰ πηδήματα διάφορα λόγια φωναχτὰ καὶ μὲ κάποιον ρυθμὸ, ὅχι ὁμῶς ἀσυνάρτητα αὐτὰ π.χ.

ἓνα καὶ ἓνα κάνουν δύο,
 δύο καὶ δύο κάνουν τέσσερα,
 τρία καὶ τρία κάνουν ἕξι,
 τέσσερα καὶ τέσσερα κάνουν ὀχτώ,
 πέντε καὶ πέντε κάνουν δέκα κ.ο.κ.

Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τὸ γράμμα — α — ἀπὸ διάφορες λέξεις τὸ λέγε κάπως συνεχόμενον π.χ. κἀκἀκἀ - νουν καὶ τοῦτο γιὰ νὰ συγχρονισθοῦν οἱ λέξεις μὲ τὸ πηδῆμα.

* Ἀλλες φορὲς πάλι λέγονται μὲ ρυθμὸ τὰ παρακάτω λόγια:

Σήμερα εἶναι Τρίτη
 αὔριο Τετάρτη
 μεθαύριο Πέμπτη
 ἕστερα Παρασκευὴ κλπ.

Καί στήν περίπτωση αὐτή μερικές συλλαβές λέγονται τραγουδιστά γιά τὸ συγχρονισμό τῶν πηδημάτων.

Κάποτε ἀπὸ ἔλλειψη σχοινοῦ παίζονται τὰ παραπάνω παιγνίδια μὲ μακρὰ κορμιὰ χελιδροναῖς. Κόβονται αὐτά, καθαρίζονται καλὰ ἀπὸ τὰ παρακλάδια τους καὶ χρησιμοποιοῦνται γιά σχοινί. Ἐξυπακούεται ὅμως πὺς καλύτερα παίζονται αὐτὰ μὲ φυσικὸ σχοινὶ ἀπὸ καναβάτσα.

37. Τὰ καλυβούτσια

Ὅταν τὰ παιδιὰ βρίσκουν κοντὰ στὸ χωριὸ κανένα μέρος ποὺ νὰ ἔχει κατάλληλα λιθάκια, δηλ. ὀρθογώνια καὶ μακρὰ καὶ μερικές λεπτές πλακοῦλες, τότε καταγίνονται καὶ παίζουν τὰ «καλυβούτσια» (καλ'δούτσια). Κάθε παιδί βρίσκει τὰ κατάλληλα λιθάκια καὶ φκιάνει τὸ καλυβούτσι του, δηλ. τὸ δικό του σπίτι σὲ μικρογραφία. Βρίσκοντας κατάλληλα λιθάκια φκιάνει τοὺς τοίχους ἀπὸ τὰ διάφορα δωμάτια τοῦ σπιτιοῦ, φροντίζοντας ν' ἀφίνει σὲ κάθε τοῖχο πόρτες καὶ παραθύρια, ἀκριβῶς ὅπως βλέπει τοὺς μαστόρους νὰ χτίζουν τὰ πραγματικὰ σπιτία στὸ χωριό. Κατόπι μὲ λεπτές πλακίτσες, ἀφοῦ τοποθετήσουν πάνω στοὺς τοίχους μερικὰ ξυλαράκια γιά γρεντές, κάνουν τὸν καβαλάρη (στέγη) ἀπὸ τὸ καλυβούτσι. Ἔτσι γίνεται ἓνα σπιτάκι σὲ μικρογραφία μὲ διαστάσεις 40—50 πόντους ἢ καὶ περισσότερο κάποτε. Φροντίζουν ἀκόμα νὰ κάνουν αὐλή, κῆπο, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα ἀπαραίτητα παραρτήματα τοῦ σπιτιοῦ. Τὰ παιδιὰ περνοῦν πολὺ εὐχάριστα ἀρκετὲς ὥρες μὲ τὰ «καλυβούτσια», ἰδιαίτερα τὰ πολὺ μικρὰ 4—7 ἢ 8 χρόνων, ἀγόρια καὶ κορίτσια. Ὅταν βαρεθοῦν παίζοντας τὰ παιδιὰ τὰ «καλυβούτσια» ἢ δίνουν μιὰ κλωτσιὰ σ' αὐτὰ μὲ τὰ πόδια τους καὶ τὰ χαλνοῦν ἢ τὰ ἀφίνουν ἔτσι ὀρθια καὶ φεύγουν.

38. Οἱ σφεντόνες

Μὲ τὴ λέξη αὐτὴ δὲν ἐννοοῦνται οἱ σφεντόνες ποὺ κάνουν τὰ τελευταῖα χρόνια πολλὰ παιδιὰ μὲ διχαλωτὰ ξυλαράκια καὶ λωρίδες λαστιχένιες, μὲ τίς ὁποῖες σκοτώνουν μικρὰ πουλάκι ἢ καὶ σπάζουν καὶ κανένα τζάμι ἀπὸ παράθυρα σπιτιῶν.

Ἐδῶ πρόκειται γιά κάποιο ἄλλο εἶδος σφεντόνας, μὲ τὴν ὁποία τὰ παιδιὰ ρίχνουν μακρὰ τὰ λιθάκια. Πολὺ πρόχειρο μέσα γιά νὰ γίνῃ τέτοια σφενδόνα χρησιμοποιοῦν τὰ παιδιὰ τὸ λουρί τους, δηλ. τὴν πέτσινη ζωστήρα τους. Γιά νὰ ρίξουν τὸ λιθάρι κάνουν ἔτσι: Κρατοῦν τίς δύο ἄκρες ἀπὸ τὸ λουρί τους μὲ τὸ δεξιὸ χέρι. Στὸ τσάκισμα (δίπλωμα, καμπύλη) ποὺ κάνει τὸ λουρί, τοποθετοῦν ἓνα λιθάρι λιγάκι μεγαλύτερο ἀπὸ καρύδι. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἐντελῶς στρογγυλό, γιατί τότε γλιστράει ἀπὸ τὸ λουρί καὶ πέφτει. Δύσκολα σταματάει στὴν καμπύλη τοῦ λουριοῦ. Τότε γυρίζοντας ἔτσι τὸ λουρί μαζὶ μὲ τὸ λιθάρι μιὰ βόλτα στὸν ἀέρα, ἀφίνουν τὴ μιὰ μονάχα ἄκρη ἀπὸ τὸ λουρί καὶ ἔτσι τὸ λιθάρι πάει μακριά. Ὅποιο παιδί πετάξῃ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ (μὲ τὴ σφεντόνα) τὸ λιθάρι του πιὸ μακριά, εἶναι ὁ νικητής. Πάντως τὸ παιγνίδι αὐτὸ παίζεται μόνον ἀπὸ ἀγόρια. Χρειάζεται γι' αὐτὸ νάναί κάποιος χώρος ἀνοιχτός ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ ἀρκετὴ ἐπιδεξιότητα γιά νὰ παιχτεῖ μὲ ἐπιτυχία.

39. Οἱ μπόκες

Μὲ τὸ παιγνίδι αὐτὸ καταπιάνονται μιονάχα τὰ ἀγόρια. Γιά νὰ παιχτεῖ αὐτὸ χρησιμοποιοῦν τίς «μπόκες» ποὺ λέγονται καὶ «χτυπάρες» (χτ'πάρες). Τὰ παιδιὰ παίρνουν ἓνα κομμάτι ἀπὸ νεαρὸ κλωνάρι φροξυλιάς, ποὺ φροντίζουν νὰ μὴν ἔχει αὐτὸ κόμπους καὶ νάναί χοντρό, ὅσο ἓνα μπαστούνι ἢ ὅσο τὸ χόντρος ἀπὸ τὴν τρόμπα ποδηλάτου. Τὸ κομμάτι αὐτὸ τῆς φροξυλιάς μπορεῖ νάχει μᾶκρος ἀπὸ 25 ἕως 30 πόν.

τους, φροντίζουν και τὸ ξεφλουδίζουν ἐξωτερικὰ καὶ τοῦ βγάζουν τὴν θροφή (ἐντεριώνη), ὥστε ἡ «μπόκα» νὰ φέγγει πέρα - πέρα, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά στὴν ἄλλη. Τότε κόβουν κι' ἓνα λεπτὸ ξύλο ἀπὸ βέργα κρανιάς ὡς 15—20 πόντους μακρὸ καὶ στὸ χόντρος τοῦ μολυβιοῦ ποὺ γράφουμε. Καὶ αὐτὸ ὡς ἓνα σημεῖο, δηλ. κάπου περισσότερο ἀπὸ τὸ μισὸ τὸ καθαρίζουν ἀπὸ τὴ φλούδα σὲ τρόπο ποὺ νὰ χωράει μὲ εὐκολία αὐτὸ μέσα στὴ «μπόκα». Τὴν ἄκρη ἀπὸ τὸ ξεφλουδισμένον τιῆμα τοῦ κρανίσιοι ξύλου (δηλαδή τὴν κορυφή) τὴ χτυποῦν δυνατὰ ὀρθία γιὰ κάμποσο σ' ἓνα μεγάλο λιθάρι, ἀφοῦ σιαλίσουν τὸ τιῆμα αὐτὸ τοῦ λιθαριοῦ. Μὲ τὸ ἀλλεπάλληλο αὐτὸ ὀρθιο χτύπημα, τὸ κρανίσιο ξύλο πάνω στὴ σιαλισμένη πέτρα, βγάζει (ἀπολνάνει) κλόσια, δηλ. μιὰ φούντα ἀπὸ ἴνες. Ἐνῶ πρῶτα εἶπαμε πῶς τὸ κρανίσιο ξύλο ἔμπαινε στὴ μπόκα μὲ εὐκολία, τώρα αὐτὸ μπαίνει μὲ δυσκολία, γιατί ἔχει βγάλει τὰ κλόσια στὴν κορυφή. Κατόπι τὰ παιδιὰ βρίσκουν μιὰ ξερὴ κοπριά ἀπὸ γίδα (κακαράντζα) καὶ τὴν τοποθετοῦν στὴν ἄκρη τῆς μπόκας, δηλ. πρὸς τὴν ἐξοδὸ, πιέζοντάς την. Μάλιστα τὴν κοπριά τὴ χτυποῦν καὶ λιγάκι ἐλαφρὰ πάνω σὲ μιὰ πέτρα γιὰ νὰ μπεῖ μέσα ἡ κοπριά καὶ νὰ κλείσει καλὰ ἡ τρύπα (ἐξοδὸς) τῆς μπόκας. Τότε κρατοῦν τὰ παιδιὰ τὴ μπόκα μὲ τὸ ἀριστερὸ τους χέρι, βάζοντας τὸ δείκτη τοῦ χεριοῦ αὐτοῦ πάνω στὴν κοπριά ποὺ ἔχει κλεισμένη τὴν τρύπα (ἐξοδὸ) τῆς μπόκας. Ἔτσι καθὼς κρατοῦν τὴ μπόκα, τὴ φέρνει τὸ παιδὶ στὸ στόμα του κοντὰ καὶ ρίχνει σιάλιο στὴν ἀνοιχτὴ τρύπα (εἴσοδο) τῆς μπόκας. Κατόπι μὲ τὸ δεξιὸ του χέρι βάζει τὸ ξύλο τῆς κρανιάς μὲ τὰ κλόσια στὴν τρύπα τῆς μπόκας ποὺ ἔρριξε τὸ σιάλιο καὶ τὸ πιέζει μέσα καὶ ἔξω σὰν ἔμβολο, ἐπειδὴ αὐτὸ γλυστράει ἀπὸ τὸ σιάλιο. Ἀφοῦ τὸ κρανίσιο αὐτὸ ξύλο τὸ παλινδρομήσει ἔτσι 3—4 φορὲς μέσα στὸ σιαλισμένον σωλήνα τῆς μπόκας, τότε πιέζει ἀρκετὰ δυνατὰ τὸ κρανίσιο ἔμβολο, ἐνῶ ταυτόχρονα τραβάει καὶ τὸ δάχτυλό του ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ του χέρι ποὺ ἔφραζε τὴ μιὰ τρύπα (ἐξοδὸ) τῆς μπόκας. Τότε μὲ τὴ δύναμη τοῦ πιεσμένου ἀέρα τῆς μπόκας πετάγεται πέρα ἡ κοπριά κι' ἔναν πολὺ δυνατὸ καὶ χαρακτηριστικὸ κρότο: «μπόκ». Ἀπὸ τὸν κρότο αὐτὸν ἀσφαλῶς θὰ ἔχει πάρει καὶ τὸ ὄνομά του τὸ παιγνίδι αὐτό. Κάποτε, ἀντὶ γιὰ κοπριά, μεταχειρίζονται γιὰ τὸ κλείσιμο τῆς μιᾶς τρύπας τῆς μπόκας κόκκαλο (κουκούτσι) ἀπὸ κρίνι. Αὐτὸ ὅμως γίνεται σπανιώτατα. Σὲ χωριὰ ποὺ ὑπάρχουν κέδρα, χρησιμοποιοῦν τὸν καρπὸ τους.

49. Οἱ βρεχτοῦρες

Κατὰ παρόμοιο σχεδὸν τρόπο μὲ τὸν παραπάνω παίζονται καὶ οἱ «βρεχτοῦρες». Γιὰ νὰ παιχτεῖ αὐτὸ τὸ παιγνίδι χρειάζεται ἡ «βρεχτούρα», δηλαδή ξύλο ἀπὸ φροξυλιά, τρύπιο σὰν τὴ μπόκα καὶ κρανίσιο ξύλο μὲ κλόσια σὰν τῆς μπόκας. Τὴ μιὰ ὁμοίως τρύπα αὐτοῦ τοῦ ὀργάνου (βρεχτούρας) φροντίζουν νὰ τὴ μικραίνουν κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπο: Κόβουν ἓνο κομματάκι ἀπὸ κλωνάρι κρανιάς μακρὸς ἐνὸς πόντου καὶ μὲ τόχο πάχος (χόντρος) ποὺ νὰ χωράει αὐτὸ μὲ δυσκολία στὴν ἀντίθετη τρύπα τῆς φροξυλένιας μπόκας. Τὸ μικρὸ αὐτὸ κρανίσιο ξυλάκι τὸ τρυποῦν στὴ μέση, στὸ σημεῖο τῆς ἐντεριώνης μὲ ἓνα χοντρὸ βελόνι ἢ μὲ λεπτὸ καρφάκι ἢ μὲ σύριμα. Ἔτσι μικραίνει ἀρκετὰ ἡ μιὰ τρύπα τῆς μπόκας, ὅπως γίνεται μὲ τὸ φυσοῦν, μὲ τὸ ὁποῖο φυσοῦμε τὴ φωτιά στὸ τζάκι. Τότε κρατώντας τὴ βρεχτούρα μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι, ἀλλὰ κλείνοντας συνάμα μὲ τὸ δείκτη τοῦ χεριοῦ αὐτοῦ τὴ μικρὴ τρύπα τῆς μπόκας τὴ γεμίζει μὲ νερὸ ἀπὸ τὴ μεγάλη τρύπα. Κατόπι μὲ τὸ κρανίσιο ἔμβολο μὲ τὰ κλόσια πιέζει τὸ νερὸ τῆς βρεχτούρας, ὅπως γίνεται στὴ σήραγγα τῶν ἐνέσεων. Τὸ νερὸ ποὺ περιέχει ἡ μπόκα (βρεχτούρα) πιέζεται καὶ πετιέται μὲ δύναμη μακρὰ ἀπὸ τὴ μικρὴ τρυπίτσα. Ὅποιο παιδὶ κατορθώσει καὶ πετάξει τὸ νερὸ τῆς βρεχτούρας του πρὸ μακρὰ ἢ νὰ προσπεράσει κάποιον σημάδι ποὺ προσδιορίζουν, αὐτὸ θάναί ὁ νικητής. Κάποτε ὅμως τὰ παιδιὰ μεταχειρίζονται τὶς βρεχτοῦρες γιὰ νὰ ἀλληλοδρέχονται.

41. Ὁ πηλός (ὁ π'λός)

Ἵστερα ἀπὸ τὰ δυνατὰ πρωτοβόρεια κατὰ τοὺς φθινοπωρινοὺς μῆνες ἢ ὕστερα ἀπὸ πολλὰς βροχὰς κατὰ τὸ Μάρτη καὶ τὸν Ἀπρίλη συνηθίζουν τὰ παιδιὰ νὰ παίζουν μὲ τὸν πηλό. Μάλιστα λένε: «πᾶμε νὰ παίξουμε τὸν π'λό». Σὲ μιὰ τοποθεσίαν τοῦ χωριοῦ ποῦ ἔχει τὴν ὀνομασίαν «πηλός» (π'λός) βγαίνει ἄσπρος πηλός. Τὰ παιδιὰ μαζεύονται σ' αὐτὸ τὸ μέρος ποῦναι κοντὰ στὸ χωριό, πρὸς τὰ Δυτικά, καὶ σιάβοντας λιγάκι μὲ τὰ δάχτυλά τους ἢ παραμερίζοντας κάπως τὰ λισθαροχώματα μὲ μιὰ πετρίτσα ἢ μὲ ἓνα ξυλαράκι, βρίσκουν πηλό ποῦ ἔχει χροῖμα ἀσπριδερό. Τὸν παίρνουν τότε, καθὼς εἶναι μαλακὸς καὶ παίζουν ἀρκετὲς ὥρες μ' αὐτόν, ζυμώνοντάς τον καὶ κάνοντας διάφορα εἶδη πλαστικῆς: ὅπως, γεφύρια, σπιτάκια, μαγειρικά σκεύη, ἀνθρώπους, ζῶα, καρποὺς κλπ. Ἀρέσει πάρα πολὺ ἡ ἀσχολία αὐτὴ στὰ παιδιὰ. Παίζουν τὰ παιγνίδια αὐτὰ ὅσες μέρες εἶναι ὑγρὸς καὶ μαλακὸς ὁ πηλός καὶ εἶναι εὐκόλο τὸ δούλεμά του. Μόλις ὅμως δὲ βρέξει γιὰ κάμποσες μέρες, ὁ πηλός ξηραίνεται, γίνεται δυσκολοδούλευτος καὶ τὰ παιδιὰ ἀναγκαστικὰ δὲν μποροῦν νὰ παίζουν μ' αὐτόν.

Ἐξυπακούεται πὼς μ' αὐτὰ τὰ παιγνίδια τὰ παιδιὰ λερώνουν ἀρκετὰ τὰ ρούχα τους καὶ τὰ παπούτσιά τους. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ οἱ γονεῖς τὰ μαλώνουν συχνά, ὅταν καταγίνονται μὲ τὰ παιγνίδια αὐτά.

42. Τὸ πετροβόλημα

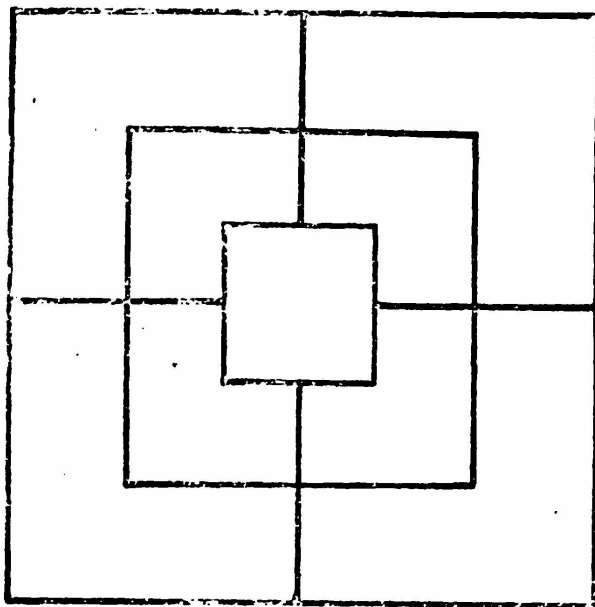
Πολὺ εὐχάριστο παιγνίδι τὸ «πετροβόλημα», ἰδιαίτερα γιὰ τὰ ἀγόρια. Τὰ παιδιὰ γιὰ νὰ παίζουν αὐτὸ πηγαίνουν σ' ἓνα κάπως ψηλότερο μέρος, σὲ μιὰ ἔκταση ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, ἀλλὰ κοντὰ σ' αὐτὸ πάντως. Φροντίζουν νὰ εἶναι μιὰ ραχοῦλα γιὰ νὰ πετροβολοῦν πρὸς τὸν κατήφορο. Φροντίζουν μὲ τὸ παιγνίδι αὐτὸ καὶ προσπαθοῦν νὰ ρίξει (νὰ σφίξει) κανένας τὸ λιθάρι του ὅσο τὸ δυνατό πρὸς μακριὰ γιὰ νὰ περάσει τοὺς ἄλλους παίχτες καὶ νὰ ἀναδειχτεῖ νικητής. Ὅρίζουν κάποιο σημάδι (μεγάλῃ πέτρα, κέδρο, κορμὸ δέντρο κλπ.) καὶ προσπαθεῖ ὁ καθένας τὸ λιθάρι ποῦ θὰ ρίξει νὰ τὸ φτάσει ὡς τὸ σημάδι ἢ καὶ νὰ τὸ περάσει ἂν εἶναι δυνατό. Τὸ παιγνίδι αὐτὸ βαστάει ἀρκετὲς ὥρες. Γίνεται πολὺ μεγάλη ἐξάσκηση ἀπὸ μέρους τῶν παιδιῶν, ἀλλὰ, καθὼς εἶναι αὐτονόητο, μονόπλευρα, γιατί κατὰ κύριο λόγο δουλεύει καὶ γυμνάζεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο τὸ ἓνα χέρι, κατὰ κύριο λόγο τὸ δεξιόν. Πολλὰς φορὲς τὰ παιδιὰ κάνουν κατάχρησιν παίζοντας τὸ «πετροβόλημα» μὲ συνέπεια νὰ πονεῖ τὸ χέρι τους, μὲ τὸ ὅποιο πετροβολοῦν, γιὰ 1—2 μέρες.

43. Ἡ ἐννιάρια

Ἡ ἐννιάρια, καθὼς καὶ ἡ τριότα, ἡ τεσσερότα, ἡ ντάμα καὶ τὰ κίβσια, παίζεται ἀπὸ δύο παίχτες καὶ εἶναι παιγνίδι καθιστικόν. Μπορεῖ νὰ παιχτεῖ σὲ ὑπόστεγο, ἀλλὰ καὶ στὸ ὑπαιθρο, ἀρκεῖ νὰ χαραχτεῖ (νὰ σχεδιαστεῖ) κάπου, σὲ πλάκα, μαῦρη ἢ ἀσπρη ἢ καὶ σὲ πάτωμα τὸ σχετικὸ σχεδιάγραμμα.

Καθὼς σημειώθηκε, δὲν μπορεῖ νὰναι οἱ παίχτες περισσότεροι ἀπὸ δύο. Παίζεται μὲ χαλίκια ἄσπρα καὶ μαῦρα. Ὁ κάθε παίχτης μαζεύει ἀπὸ ἐννιά χαλίκια ἄσπρα ἢ μαῦρα, κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὁ καθένας. Τὸ παιγνίδι παίζεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπο: Ὁ πρῶτος παίχτης, καὶ συνηθέστατα τέτοιος εἶναι ὁποῖος ἔχει τὰ ἄσπρα χαλίκια, κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ παιγνιδιοῦ ἀρχίζει καὶ τοποθετεῖ σὲ κάποια διασταύρωση ἢ γωνία ἀπὸ τὸ σχέδιον ἓνα χαλίκι. Κατόπι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο τοποθετεῖ κάπου σὲ διασταύρωση ἢ σὲ γωνία ὁ δεύτερος παίχτης ἓνα χαλικάκι μαῦρο. Ἀκολουθεῖ πάλι ὁ πρῶτος, ἔπειτα ὁ δεύτερος κ.ο.κ. Καταβάλλεται προσοχὴ νὰ μὴ σχηματίσει ὁ ἀντίπαλος μὲ τὰ χιλίκια του «τρίτσα», δηλαδὴ νὰ μὴ συμπίσει νὰ τοποθετηθοῦν τὰ χιλίκια του σὲ συνεχόμενες τρεῖς διασταυρώσεις ἢ γωνίες καὶ διασταυρώσεις, χωρὶς νὰ δια-

κόπτονται αυτά με την τοποθέτηση ενδιάμεσα χαλικιοῦ με ἀντίθετο χρώμα. Ὅποιος σχηματίζει μιὰ τέτοια «τρίτσα» ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ «φάει», ὁγλ. νὰ πάρει, νὰ ἀχρη-
στέψει ἓνα χαλικάκι, ὅποιο θέλει, ἀπὸ τὰ χαλίκια τοῦ ἀντιπάλου του, ἀπὸ τὰ τοποθε-
τημένα πάνω στὸ σχεδιάγραμμα (ἐννιαρά), ὁπότε καὶ ἀδυνατίζει ἡ δύναμη τοῦ ἀν-
τιπάλου του κατὰ ἓνα χαλίκι. Ἄμα τοποθετηθοῦν κι' ἀπὸ τοὺς δυὸ παίχτες τὰ χαλί-
κια στὶς 24 διασταυρώσεις καὶ γωνίες τῆς ἐννιαράς, χωρὶς νὰ σχηματίζει κανένας
παίχτης «τρίτσα», τότε ἀρχίζει τὸ σπάραγμα τῶν χαλικιῶν. Πρῶτα μετακινεῖ ἓνα
χαλίκι ὁ παίχτης ποὺ ἔχει τὰ ἄσπρα καὶ κατόπι κάνει τὸ ἴδιο ὁ δεύτερος με τὰ μαῦ-
ρα, πάλι ὁ πρῶτος καὶ ξανά ὁ δεύτερος κ.ο.κ. Καταβάλλει ὁ παίχτης προσπάθεια ἀπ'
τῆ μιὰ μεριά νὰ σχηματίσει αὐτὸς «τρίτσα» γιὰ νὰ φάει ἓνα ἀπὸ τὰ χαλίκια τοῦ ἀντι-
πάλου του, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ νὰ τοποθετήσῃ ἔτσι τὰ χαλίκια του, ὥστε νὰ παρει-

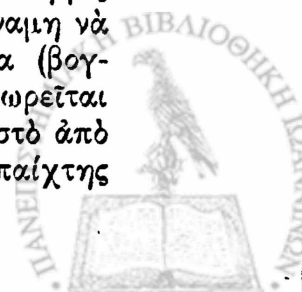

Η ΕΝΝΙΑΡΑ

ποδίζει σχηματισμὸ «τρίτσας» ἀπὸ τὸν ἀντίπαλό του. Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ χρειάζεται:
μεγάλῃ προσοχῇ καὶ κάποια τέχνη στὸ σπάραγμα τῶν χαλικιῶν, γιατί ἄμα ἀρχίσουν
αὐτὰ νὰ «τρώγονται» (νὰ ἀχρηστεύονται), ἀδυνατίζει ὁ ἀριθμὸς τῶν χαλικιῶν καὶ
δὲν μπορεῖ ὁ παίχτης οὔτε δική του «τρίτσα» νὰ σχηματίσῃ, οὔτε καὶ νὰ ἀναχαιτίσῃ
σχηματισμὸ «τρίτσας» ἀπὸ μέρους τοῦ ἀντιπάλου του. Ὅποιος κατορθώσῃ τελικὰ καὶ
«φάει» ὅλα τὰ χαλίκια τοῦ ἀντιπάλου του, εἶναι ὁ νικητὴς. Γίνεται ἀλλαγὴ χαλικιῶν
καὶ τὸ παιγνίδι ἀρχίζει πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή.

44. Οἱ σβίγγες ἢ βογγάρες

Οἱ «σβίγγες» ἢ «βογγάρες» δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ πετροβόλημα, ὅχι, βέ-
βαια με ἀντικειμενικὸ σκοπὸ ποίος θὰ σφίξει τὸ λιθάρι τοῦ πιὸ μακρυά, οὔτε καὶ παί-
ζεται τὸ παιγνίδι αὐτὸ με κανονικὰ λιθάρια, ὅπως στὸ πετροβόλημα. Γιὰ τίς σβίγγες
χρησιμοποιοῦν τὰ παιδιὰ μακρουλά καὶ στενά λιθάρια ποὺ πετώντας τα με δύναμη νὰ
βγάξουν αὐτὰ κατὰ τὴν ὥρα ποὺ διασχίζουν τὸν ἀέρα ἓνα ἰδιότροπο σφύριγμα (βογ-
γητὸ) σβίγγα! Ὅποιον παιδιοῦ ἢ σβίγγα βγάλει μεγαλύτερο σφύριγμα, θεωρεῖται
πὼς αὐτὸ ξεπερνάει τὰ ἄλλα. Τὸ σφύριγμα ἐξαρτᾶται κατὰ ἓνα μεγάλο ποσοστὸ ἀπὸ
τὴν καταλληλότητα τοῦ λιθαριοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ δύναμη ποὺ θὰ βάλῃ ὁ παίχτης

κατὰ τὸ ρίξιμό του. Πάντως χρειάζεται καὶ κάποια τέχνη καὶ ἐπιδεξιότητα καὶ γὰρ τὸ παιγνίδι αὐτό.

45. Τὸ χεροπαγγάκι

Παίζεται στὰ καθιστὰ ἀπὸ ἀγόρια καὶ κορίτσια χωρὶς διάκριση. Ἄνδρα παίζεται αὐτὸ εἴτε στὸ θπαιθρο, εἴτε καὶ σὲ κλειστὸ γῶρο. Γιὰ νὰ παιχτεῖ χρειάζονται δύο πρόσωπα. Παίζεται μὲ ἓνα κοιμηάτι ράχμα χοντρὸ ἢ λεπτὸ σπάγγου πού νάχει μᾶκρος γύρω στοὺς 60 ὡς 80 πόντους. Τὰ ἄκρα αὐτοῦ τοῦ σπάγγου δένονται, ὥστε νὰ σχηματιστεῖ μὲ αὐτὸ τὸ σχοινὶ μιὰ θηλιά, δηλ. κύκλος χωρὶς τέλος. Τότε τὸ σχοινὶ αὐτὸ τὸ παίρνει στὰ χέρια του ὁ ἓνας παίχτης καὶ τὸ κρατᾷ μ' αὐτὰ, πού τὰ ἔχει ἀπλωμένα στὴ θέσῃ πρότασης. Ὁ σπάγγος τότε κρατιέται τεντωμένος περασμένος κι' ἀπὸ τὰ δύο τὰ χέρια ἀνδράμεσα ἀπὸ τὸ δείχτη καὶ τὸν ἀντίχειρα τοῦ κάθε χειροῦ. Ἐνῶ κρατιέται ἔτσι ἡ θηλιά τοῦ σχοινοῦ, ὁ ἄλλος παίχτης τὸ παίρνει μὲ κατάλληλη τοποθέτηση τῶν δακτύλων τῶν χειρῶν του ἀνδράμεσα στὰ κλωνιά τοῦ σπάγγου καὶ τὸ φέρνει στὰ δικὰ του χέρια, ἀλλὰ μὲ τόσο κατάλληλο τρόπο, ὥστε τὰ κλωνιά τοῦ σπάγγου νὰ πάρουν ἄλλο σχῆμα. Τὸ σχῆμα πού παίρνουν αὐτὰ στὰ χέρια τοῦ παίχτη αὐτοῦ, μοιάζει σὰν ζάρι. Κατόπι ὁ πρῶτος παίρνει τὸ σπάγγου πάλι στὰ δικὰ του χέρια μὲ κατάλληλη τοποθέτηση τῶν δακτύλων του, ὥστε νὰ σχηματιστεῖ στὰ χέρια του μὲ τὸ σπάγγου ἓνα εἶδος σὰν σκαμνάκι. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο παίρνεται πάλι ἀπὸ τὸν ἄλλο παίχτη ὁ σπάγγος κατάλληλα καὶ σχηματίζεται στὰ χέρια του φαρουδάκι. Ἀπὸ περᾷσει τὸ σχοινὶ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἑνὸς παίχτη στὰ χέρια τοῦ ἄλλου καὶ σχηματιστοῦν ἄλλη λοδιὰδὲως τὰ παρακάτω σχήματα πού μοιάζουν σὰν κιάρα ἢ φάρι, σκαμνάκι, φαρουδάκι, τότε ἀπὸ τὸν τελευταῖο παίχτη πού θὰ τὸ πάρει στὰ χέρια του μὲ κατάλληλο τρόπο, ἐπανέρχεται τὸ σχοινὶ στὴν ἀρχικὴ του μορφὴ καὶ ἀρχίζει αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχή, διασκεδάζοντας γιὰ πολλή ὥρα τοὺς παίχτες, πού καταβάλλουν μεγάλη προσοχή νὰ μὴν κάνουν κανένα λάθος, γιατί τότε μπερδεύεται τὸ σχοινὶ καὶ χαλνᾷ τὸ παιγνίδι.

46. Σβούρα τοῦ χειροῦ

Τὸ παιγνίδι αὐτὸ παίζεται κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ τὰ ἀγόρια καὶ ὅχι ἀπὸ τὰ κορίτσια. Παίζεται δὲ ἡ σβούρα τοῦ χειροῦ κατὰ τὸν ἀκλόουθο τρόπο: Πρέπει πρῶτα νὰ γίνηι ἡ σβούρα. Γιὰ νὰ κάνουν τὰ παιδιὰ τὴ σβούρα, παίρνουν ἓνα σκαμνάκι, στὸ ὁποῖο δένουν στρογγυλὸ σχῆμα, δηλαδή τὸ κάνουν νάνα λιγὰκι μεγαλύτερο ἀπ' τὸ δεκάδραχμο ἢ τὸ νέο τριακοντάδραχμο μεταλλικὸ κέρμα. Στὴ μέση τοῦ στρογγυλεμένου αὐτοῦ σκαμνιοῦ ἀνοίγουν δύο τρύπες μεγάλες τόσο, ὥστε εἶναι τὸ πᾶχος τοῦ κοντυλιοῦ. Ἀπὸ τίς τρύπες αὐτές περνοῦν ἓνα κοιμηάτι γεροῦ σπάγγου πού νάχει μᾶκρος 60—70 πόντους. Ἄμα περᾷσουν τὸ σπάγγου κι' ἀπὸ τίς δύο αὐτές τίς τρύπες, δένουν τότε τίς δύο τοὺς ἄκρες μαζί. Ἔτσι ὁ σπάγγος γίνεταί μιὰ μεγάλη θηλιά πού στὸ μέσο της ἔχει τὴ σβούρα. Τότε αὐτὸν τὸ θηλιασμένο σπάγγου τὸν περνοῦν στίς ἄκρες του ἀπὸ τοὺς δύο ἀντίχειρες τῶν χειρῶν τους καὶ κατόπι ἀρχίζουν νὰ φέρνουν τὴ σβούρα γύρω στὸν ἄερα πολλές φορές, ὥσπου νὰ σπριψτοῦν τὰ κλωνιά τοῦ σπάγγου ἀπ' τὴ μιὰ κι' ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά της σβούρας. Τὸ στρίψιμο (κλώσιμο) αὐτὸ διαρκεῖ τόσο, ὥστε δὲν παίρνει ἄλλο. Μὲ τὸ κλώσιμο αὐτό, καθὼς εἶναι αὐτονόητο, λιγοστεύουν οἱ ἀποστάσεις ἀπὸ τὴ σβούρα ὡς τοὺς ἀντίχειρες. Κατόπι τὸν κλωσμένο αὐτὸ σπάγγου τὸν τεντώνουν μὲ δύναμη, πρᾶγμα πού προκαλεῖ τὸ στοιφογύρισμα τῆς σβούρας ἀνδράμεσα στὰ δύο χέρια μὲ τὸν παραπάνω τρόπο, πού νομίζει κανένας πῶς ἡ σβούρα εἶναι σὰ φτερωτή, σὰν ἑλικας πού γυρίζει. Ταύτόχρονα διωκόμενος μὲ τὸ γύρισμά της ἡ σβούρα βγάζει ἓνα πολὺ δυνατὸ βογγητό: βββ! βββ! βββ! Ὅσο τραβᾷ ὁ παίχτης λιγὰκι πὺς δυνατὰ μὲ τὸν ἀντίχειρά του τὴ θηλιά τοῦ σπάγγου, τόσο ἡ σβούρα γυρίζει μὲ με-

γαλύτερη φόρα και βγάζει δυνατότερο βογγητό. Πρέπει όμως από καιρό σε καιρό να ελέγχεται ο σπάγγος, γιατί μπορεί να φαγωθεί και να κοπεί αυτός και να πεταχτεί ή σβούρα με τη φόρα που έχει μακριά και να χτυπήσει κανέναν άνθρωπο ή και να σπάσει τζάμια ή άλλα αντικείμενα.

47. Τὸ τρουκὶ

Τὸ παιγνίδι αὐτὸ ὁμοιάζει μὲ κείνο τὸ παιγνίδι ποὺ τὰ παιδιά στὶς πόλεις τὸ λένε: «στεφάνι». Τὰ παιδιά γιὰ νὰ παίξουν αὐτὸ τὸ παιγνίδι φροντίζουν νὰ βροῦν ἓνα τρουκὶ βαρελιοῦ ποὺ νάναί ἀπὸ λαμαρίνα. Κατόπι παίρνουν ἓνα κάπως χοντρὸ σύρμα καὶ τὴ μιά του ἄκρη τὴ λυγίζουν κατὰ τέτοιον τρόπο ποὺ νὰ μπορεῖ στὸ τεχνικὸ γύρισμα ἀπὸ τὸ σύρμα νὰ κινεῖται ἐλεύθερα τὸ τρουκί, χωρὶς νὰ ξεφεύγει. Τὸ σύρμα αὐτὸ πρέπει νάναί μακρὺ ἀπὸ 60—70 πόντους. Τὴν ἄλλη ἄκρη ἀπὸ τὸ σύρμα, τὴν ὅχι γυρισμένη, τὴν κρατᾷ τὸ παιδί μὲ τὸ χέρι του. Ἔτσι τὰ παιδιά ὁδηγοῦν τὸ τρουκὶ ποὺ καθὼς προχωροῦν κυλάει αὐτὸ γρήγορα στὸ δρόμο ἢ στὴν αὐλὴ κ.λ.π. Τὰ παιδιά παίζουν τὸ παιγνίδι αὐτὸ στὸν αὐτοκινητόδρομο, τρέχοντας ὁμαδικὰ καὶ προσπαθώντας ὁ ἓνας νὰ περάσει τὸν ἄλλον. Τὸ παιγνίδι αὐτὸ παίζεται μονάχα ἀπὸ τὰ ἀγόρια, τὸ ὁποῖο βρίσκουν σ' αὐτὸ μεγάλη εὐχαρίστηση.

48. Ἡ φτερωτὴ

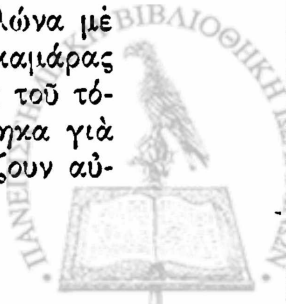
Μονάχα ἀπὸ ἀγόρια παίζεται αὐτὸ τὸ παιγνίδι. Ὁ παίχτης ἀκουμπώντας στὸ ἔδαφος πότε τὰ δυὸ του χέρια καὶ πότε τὰ δυὸ του πόδια, προχωρεῖ στὸ λειβάδι ἢ στὴν αὐλὴ, κάνοντας γύρους μὲ τὸ κορμί του. Κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ παίζεται αὐτὸ τὸ παιγνίδι καὶ προχωρεῖ ὁ παίχτης μὲ τὸν τρόπο ποὺ εἶπαμε παραπάνω, φαίνεται ὡς νὰ ἀποτελεῖ τὸ σῶμα του φτερωτὴ μὲ 4 φτερά (δυὸ πόδια καὶ δυὸ χέρια). Ὅταν παίζουν τὰ παιδιά αὐτὸ τὸ παιγνίδι, προσπαθοῦν νὰ παίρνει τὸ κορμί τους κατακόρυφη στάση κατὰ τὴν ὥρα ποὺ γυρίζει. Κατὰ τὸ παιγνίδι αὐτὸ παραβγαίνουν μετὰξὺ τους 2, 3 ἢ καὶ 4 παιδιά καὶ φροντίζουν ποίος θὰ προσπεράσει τοὺς ἄλλους σὲ κάποια ὁρισμένη ἀπόσταση. Ὁ πρῶτος ποὺ θὰ τρέξει «φτερωτὴ» αὐτὸ τὸ διάστημα, εἶναι ὁ νικητής.

49. Οἱ κωλοτοῦμπες

Καὶ αὐτὸ τὸ παιγνίδι παίζεται μόνον ἀπὸ ἀγόρια. Εἶναι παραπλήσιο κάπως μὲ τὸ προηγούμενο, τὴ «φτερωτὴ». Παρουσιάζει ὡς πρὸς αὐτὸ τὴ διαφορὰ γιατί μὲ τις «κωλοτοῦμπες» ὁ παίχτης προχωρεῖ πρὸς τὰ ἔμπρὸς μὲ διαφορετικὴ στάση τοῦ κορμιοῦ, προχωρεῖ δηλ. ἀκουμπώντας στὸ ἔδαφος μὲ τὸ κεφάλι καὶ τὰ χέρια του καὶ ἄλλῃ μὲ τὰ πόδια του. Προχωρεῖ κατὰ μέτωπο. Καὶ στὸ παιγνίδι αὐτὸ ἀναδειχνεται νικητὴς ὅποιος μπορέσει καὶ διασχίσει μιὰ ὁρισμένη ἀπόσταση πρὶν γλῆγορα, προχωρώντας μὲ κωλοτοῦμπες, ἀπὸ κάποιον ἄλλο ἢ ἀπὸ ἄλλους, ὅταν οἱ παίχτες εἶναι πολλοί. Χρειάζεται καὶ αὐτὸ κάποιες ἱκανότητες ποὺ δὲν τις παρουσιάζουν ὅλα τὰ παιδιά.

50. Οἱ κρεμαντοῦλες

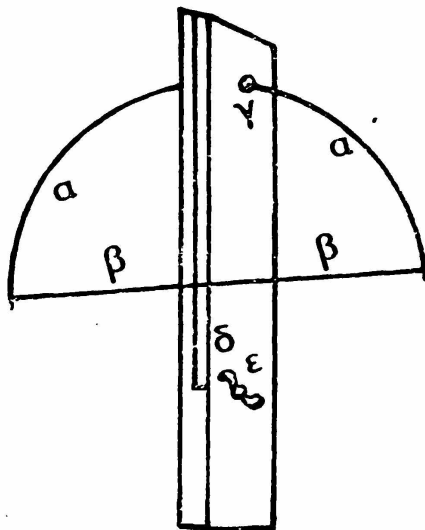
Στὸ νάρθηκα (χαγιάτι) τῆς κεντρικῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ χωριοῦ ὑπάρχουν 7 καμάρες (τόξα). Ἐκεῖ ποὺ τελειώνει τὸ τόξο κάθε καμάρας καὶ ἀρχίζει ἡ κολώνα μὲ τὰ στρογγυλὰ λιθάρια, ὑπάρχουν γρεντές ποὺ φτάνουν ἀπὸ τὴ μιά ἄκρη τῆς καμάρας στὴν ἄλλη. Οἱ γρεντές αὐτές, ποὺ μπορούμε νὰ τις παρομοιάσουμε ὡς χορδὲς τοῦ τόξου, ἀπέχουν ἀπὸ τὸ πεζοῦλι ποὺ ὑπάρχει στὴ μεσημβρινή πλευρὰ τοῦ νάρθηκα γιὰ νὰ κáθονται οἱ ἄνθρωποι περίπου 1,20 μ. Στὶς γρεντές αὐτές τὰ παιδιά παίζουν αὐ-

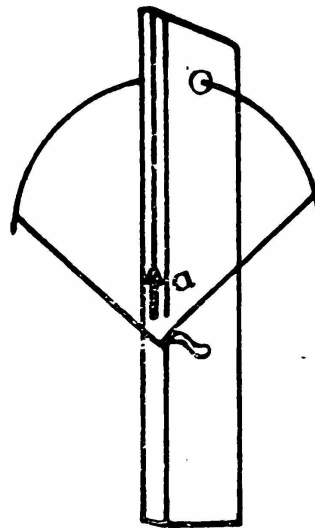
τὸ τὸ παιγνίδι πὺ λέγεται «κρεμαντσούλες». Ὁ παίχτης πὺ πρέπει, βέβαια, νὰ ναι ἀγόρι, ἀνεβαίνει στὸ πεζούλι καὶ πιάνεται μὲ τὰ δυὸ τοῦ χέρια ἀπὸ τὴ γρεντά. Κατόπι ρίχνει καὶ τὰ δυὸ τοῦ πόδια στὴ γρεντιά, ὥστε νὰ βρίσκεται τὸ κορμί τοῦ κρεμασμένο σ' αὐτὴ μὲ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια. Κατόπι ἀφίνει τὰ χέρια τοῦ καὶ κρατιέται ἀπὸ τὴ γρεντά μονάχα μὲ τὰ πόδια ἔχοντας τὸ κεφάλι τοῦ ἀνάποδα πρὸς τὰ κάτω. Ὅταν εἶναι σ' αὐτὴ τὴ θέση, μετροῦν τὰ παιδιὰ μέχρι τὰ 50 ἢ 80 κλπ. γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ πόσο μπορεῖ νὰ κρατηθεῖ ὁ παίχτης σ' αὐτὴ τὴ στάση. Μάλιστα πολλές φορές στὸ πεζούλι βάζουν κι' ἓνα μεγαλούτσικο λιθάρι πὺ πρέπει ὁ παίχτης νὰ τὸ σηκώσει στὰ χέρια τοῦ πὺ εἶναι ἐλεύθερα καὶ νὰ τὸ κρατήσει γιὰ κάμποση ὥρα στὰ ψηλά ἀπὸ τὴ θέση τοῦ. Νικητὴς εἶναι πάντοτε, καθὼς εἶναι αὐτονόητο, ἐκεῖνος πὺ κρατιέται ἔτσι «κρεμαντσούλα» περισσότερο χρονικὸ διάστημα.

51. Τὰ δοξάρια

Παιγνίδι πὺ παίζεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ἀπὸ τὰ ἀγόρια. Δὲν ταιριάζει στὸ χαρακτήρα τῶν κοριτσιῶν. Γιὰ νὰ φτιάσουν τὸ δοξάρι τὰ παιδιὰ, παίρνουν ἓνα κομμάτι ἀπὸ χοντρούτσικη κάπως σανίδα. Τὸ πάχος τῆς πρέπει νὰ ναι ἀπὸ $1\frac{1}{2}$ —2 πόντους ἢ καὶ λιγάκι παραπάνω. Τὸ μᾶκρος τῆς σανίδας αὐτῆς πρέπει νὰ ναι ἀπὸ 70—80 πόντους καὶ τὸ πλάτος τῆς ἀπὸ 8—10 πόντους. Τὴ μιὰ πλευρὰ ἀπὸ τὸ πάχος αὐτῆς τῆς σανίδας τὴν πελεκοῦν κατὰ τὰ 2) 3 τοῦ μᾶκρους τῆς μὲ τὸ σουγιά, ὥστε νὰ τῆς φτιάσουν ἓνα αὐλάκι σὰν ἐκεῖνο πὺ ἔχουν στὴν κορυφὴ τὰ μαθητικὰ θρανία γιὰ νὰ

A' ΤΟ ΔΟΞΑΡΙ

α = ἡ σαῖτα

B' ΤΟ ΔΟΞΑΡΙ ΤΕΝΤΩΜΕΝΟ

Σ η μ ε ι ὡ σ ε ι ς:

α, α = Χλωρὸ ξύλο κρανιάς.

β, β = Σπάγγος πὺ δένει τὰ δυὸ ἄκρα τῆς κρανιάς.

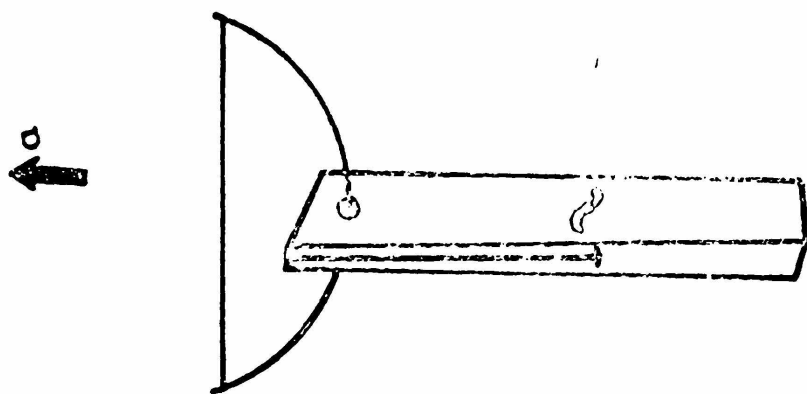
γ = Τρύπα στὸ σανίδι, ὅπου περνάει τὸ ξύλο τῆς κρανιάς.

δ = Σκαλισμένη αὐλακία στὴ σανίδα γιὰ νὰ φεύγει ἡ σαῖτα.

ε = Μάνταλος ὅπου σκαλώνει ὁ σπάγγος, ὅταν τεντώνεται τὸ δοξάρι.

τοποθετοῦν οἱ μαθητὲς τὰ μολύβια καὶ τὶς πέννες τοὺς στὸ θρανία. Βέβαια, ἡ αὐλακία ἐδῶ γίνεται λιγάκι στενωτέρη ἀπὸ τὴν αὐλακία τῶν θρανίων. Τὸ ὑπόλοιπο 1) 3 ἀπὸ τὸ μᾶκρος τῆς σανίδας αὐτῆς τὸ ἀφίνουν χωρὶς αὐλακία. Κατόπι στὴν κορυφὴ τῆς σανίδας ἀπὸ τὸ αὐλακωμένο τμήμα ἀνοίγουν μιὰ τρύπα στρογγυλή. Ἡ τρύπα αὐτὴ εἶναι μεγάλη σὰ δίδραχμο ἢ τάλληρο (κέρματα). Τὴ στρογγυλὴ αὐτὴ τρύπα ἢ τὴν ἀνοίγουν μὲ τὸ δράπανο, ἂν ὑπάρχει κανένας μαραγκὸς στὸ χωριό, ἢ τὴν ἀνοίγουν πε-

λεκώντας τή σανίδα με τὸ σουγιά. Πολλές φορές, στήν ἀνάγκη, ἀνοίγουν τήν τρύπα αὐτὴ στή σανίδα με κάρβουνο. Παίρνουν ἓνα κάρβουνο ἀναμμένο, ὄχι, βέβαια, πολὺ μεγάλο καὶ τὸ τοποθετοῦν πάνω στή σανίδα, ἐκεῖ πού πρέπει νὰ ἀνοιχτεῖ ἡ τρύπα. Τὸ κάρβουνο αὐτὸ τὸ φουσῶν με τὸ φουστὸν τῆς φωτιᾶς γιὰ νάχει ζωνηρὴ ζεστασιὰ καὶ νὰ κάψει τὸ σανίδι. Ἄμα σωθεῖ τὸ κάρβουνο αὐτὸ πού πρέπει νάναί ἀπὸ γερὸ ξύλο καὶ νάναί λιγάκι μεγαλύτερο ἀπὸ λεφτόκαρο, τότε παίρνουν ἄλλο κάρβουνο κ.ο.κ. Ἄμα βαθουλωθεῖ ἡ τρύπα ὡς τὰ μισὰ τοῦ σανιδιοῦ, κάνουν τὸ ἴδιο ἀντίστοιχα κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ ὅπου νὰ ἀνοιχτεῖ πέρα - πέρα ἡ τρύπα. Στρογγυλεύουν κατόπι τὴν τρύπα με τὸ σουγιά. Κατόπι βρίσκουν ἓνα γερὸ βλαστάρι ἀπὸ κρανιά πού νὰ μὴν ἔχει καὶ πολλοὺς κόμπους. Τὸ χόντρος τοῦ βλασταριοῦ αὐτοῦ νάναί τόσο, ὥστε νὰ περνάει ἐλεύθερα στήν τρύπα τῆς σανίδας. Τὸ βλαστάρι αὐτὸ τῆς κρανιάς πρέπει νάναί μακρὸ ἀπὸ 65—80 πόντους περίπου. Μπορεῖ νάναί καὶ ἀπὸ φράζο ἢ λεφτοκαρυὰ ἢ καὶ κυδωνιά, ἀλλὰ προτιμώτερο εἶναι τὸ κρανίσιο. Ἀφοῦ τὴ χοντρή αὐτὴ χλωρὴ βέργα τὴν περάσουν στήν τρύπα τῆς σανίδας, δένουν τότε με γερὸ σπάγγο τὰ δύο ἄκρα τῆς τῆς βέργας. Ἔτσι, ἐνῶ τὸ χλωρὸ βλαστάρι σχηματίζει μικρὴ καμπύλη τόξου, ὁ σπάγγος μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅτι ἀποτελεῖ τὴ χορδὴ αὐτοῦ τοῦ τόξου. Κατόπι ἀπὸ τὴ δεξιὰ πλευρὰ τῆς σανίδας — αὐτὴ, βέβαια, κρατιέται με τὸ ἀριστερὸ χέρι ὀρθια με τὴν αὐλακιά πρὸς τὰ ἐπάνω — καὶ στὸ σημεῖο πού ἄρχισε νὰ γίνεται ἡ αὐλακιά (αὐλάκωμα) καρφώνουν ἓνα σανιδάκι με κοτζιά γιὰ νὰ σκαλώνει ὁ σπάγγος, ὅταν αὐτὸς τραβηχτεῖ πρὸς τὰ κάτω καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ παίχτη. Τὸ σανιδάκι αὐτὸ πού πρέπει

Γ' ὙΣΤΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΡΕΙΜΟ ΤΗΣ ΣΑΪΤΑΣ

α = ἡ σαῖτα στὸν ἀέρα

νάναί ἔτσι καρφωμένο, ὥστε νὰ κινεῖται, λέγεται «μάνταλος». Ὁ παίχτης, ἀφοῦ ἐτοιμάσει ἔτσι τὸ δοξάρι του, ἀκουμπάει στὸ στήθος του τὸ ἄκρο τῆς σανίδας πού δὲν εἶναι σκαλισμένο, με τὸ χέρι του πιάνει τὸ σπάγγο καὶ τὸν τραβάει πρὸς τὸ μάνταλο, ὅπου καὶ σκαλώνει σ' αὐτὸν τὸ σπάγγο. Ἔτσι, τὸ τόξο τῆς βέργας λυγáει πρὸς τὸν παίχτη καὶ κλείνει κάπως αὐτό. Ἐκεῖ στήν αὐλακιά πού εἶναι σκαλωμένος ὁ σπάγγος στὸ μάνταλο, τοποθετεῖ μιὰ σαῖτα ξύλινη, καμωμένη καὶ αὐτὴ ἀπὸ ξύλο κρανιάς 6—8 πόντους μακρὸ καὶ χοντρὸ, λιγάκι χοντρότερο ἀπὸ τὸ μολύδι πού γράφουμε. Κατόπι σηκώνει τὸ ἔτσι ὀπλισμένο δοξάρι πρὸς τὸ πρόσωπό του καὶ ματιάζει (σκοπεύει). Ἐνῶ με τ' ἀριστερὸ χέρι κρατáει ἀπὸ κάτω τὴ σανίδα τοῦ δοξαριοῦ, με τὸ δεξιὸ του κουνάει τὸ μάνταλο κατὰ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ ξεφύγει ἀπ' αὐτὸν ὁ σπάγγος. Τὸ χλωρὸ ξύλο (βλαστάρι) τοῦ δοξαριοῦ θέλει νὰ ἐπανέλθει στή θέση του καὶ παρασέρνει καὶ τὸ σπάγγο, ὁ ὁποῖος με τὴ δύναμη πού τοῦ δίνει τὸ χλωρὸ ξύλο καὶ ἰδιαίτερα, ὅταν αὐτὸ εἶναι κρανίσιο, παρασέρνει τὴ σαῖτα καὶ τὴν πετάει μακριά. Ἡ σαῖτα μπορεῖ νὰ πεταχτεῖ σὲ ἀπόσταση ἀπὸ 15—40 μέτρα μακριά. Ἐξαρτáται ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ χλωροῦ ξύλου. Ἐξυπακούεται πὺς ἅμα περάσει κάμποσος καιρὸς καὶ ξηραθεῖ αὐτὸ τὸ ξύλο, χάνει τὴν ἐλαστικότητά του καὶ πρέπει νὰ ἀντικαταστα-

Θεϊ με άλλο χλωρό. Με λίγα λόγια αυτά τα δοξάρια που κάνουν τα παιδιά, έχουν κάποια ομοιότητα με τα τόξα των αρχαίων. Τα παιγνίδια με τα δοξάρια παίζονται μόνο κατά τους καλοκαιρινούς μήνες και μάλιστα κατά το χρόνο των διακοπών των σχολείων. Ευχαριστιούνται πολύ τα αγόρια να παίζουν με τα «δοξάρια», αν και δέχονται αρκετές επιπλήξεις από τους γονείς τους, γιατί καμμιά φορά με καμμιά αδέσποτη σάϊτα τους σπάνε και κανένα τζάμι από παράθυρο.

Σ η μ.: Τα σχεδιαγράμματα που παρατίθενται διευκολύνουν τον αναγνώστη για να καταλάβει πώς γίνονται τα δοξάρια.

52. 'Η γάτα και το ποντίκι

Το παιγνίδι αυτό παίζεται ανάμικτο, από αγόρια και κορίτσια. Κάποιος παίχτης (αγόρι ή κορίτσι) με το γνωστό τρόπο κληρώνεται και γίνεται «γάτα». Τα άλλα παιδιά είναι τα ποντίκια. Αμα κληρωθεί ή γάτα, πιάνει κάποια θέση και περιμένει να τακτοποιηθούν τα ποντίκια. Οί άλλοι παίχτες (ποντίκια) πιάνουν καθένας μιὰ θέση, δηλ. τή φωλιά του, στήν οποία έχει δικαίωμα να καταφεύγει, χωρίς να μπορεί ή γάτα να τόν πιάσει (π.χ. έναν κορμό δέντρου, μιὰ γωνία τοίχου, ένα πεζουλάκι, μιὰ πόρτα κ.λ.π.). Αφού τακτοποιηθούν έτσι τα ποντίκια, αρχίζουν το παιγνίδι με έναν διάλογο, τόν έξης, ανάμεσα σ' έναν παίχτη (τό μεγαλύτερο) και τή γάτα:

Ποντίκι (παίχτης) ρωτάει: «Πού είσαι γάτα;»

'Η γάτα (παίχτης) απαντάει: «Γιά είμαι ποντίκι, δηλαδή: «έδω είμαι ποντίκι».

Αμα ειπωθεί ό διάλογος αυτός τρεις φορές, όρμιάει ή γάτα για να πιάσει κανένα ποντίκι έξω από τή φωλιά του. Τα ποντίκια φέρνουν γύρες έξω από τις φωλιές τους και όταν ιδούν κίνδυνο καταφεύγουν μέσα σ' αυτές. Μόλις ή γάτα πιάσει κανένα ποντίκι, τότε γίνεται αυτός ό παίχτης γάτα και αρχίζει πάλι τό παιγνίδι από τήν αρχή με τόν παραπάνω διάλογο.

53. Τό προζύμι

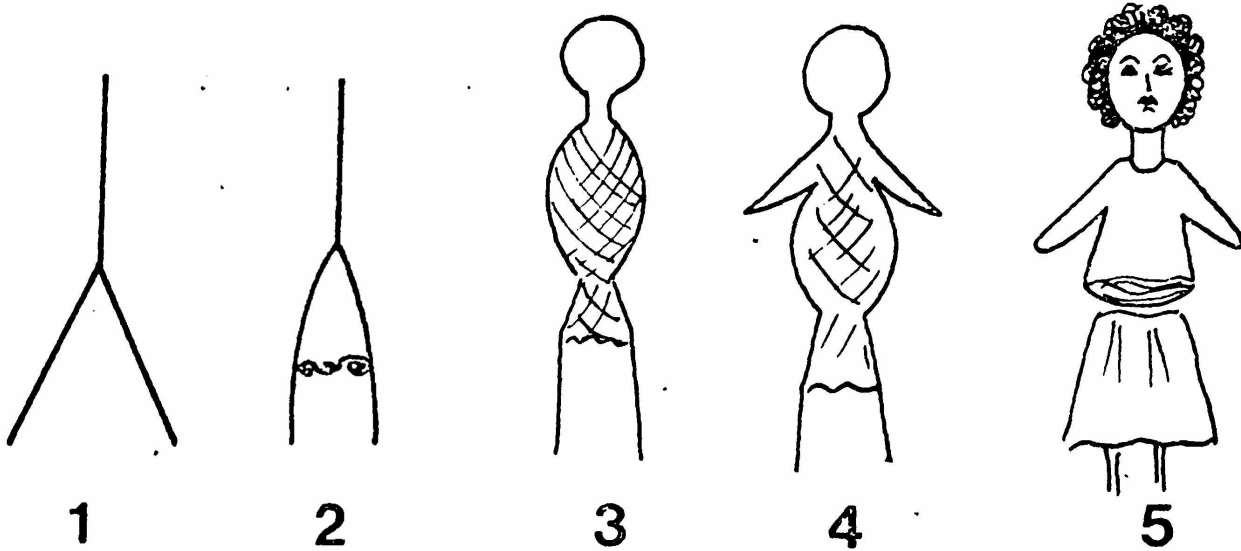
Και τό παιγνίδι αυτό παίζεται από παίχτες ανακατωμένους, αγόρια και κορίτσια. Με τό γνωστό τρόπο, που περιγράφηκε στήν αρχή, κάποιος παίχτης κληρώνεται για νάναι «προζυμάς», δηλαδή πρέπει να προσέχει και να φυλάγει τό προζύμι. Τό προζύμι αυτό αποτελείται από μιὰ γουρνίτσα που τή σκάβουν στο γώμα και τή σκεπάζουν με μιὰ πετρίτσα. Όταν τό προζύμι είναι τακτοποιημένο, δηλαδή ή γουβίτσα σκεπασμένη με τήν πετρίτσα, τότε ό προζυμάς έχει τό δικαίωμα να κυνηγήσει τούς παίχτες και να πιάσει κάποιον απ' αυτούς. Όταν όμως ή γουβίτσα είναι ξέσκεπη, γιατί οί παίχτες φροντίζουν να τραβούν τήν πέτρα από τή γουβίτσα, τότε αυτός δέν έχει τό δικαίωμα να κυνηγήσει και να πιάσει τούς παίχτες, πριν τακτοποιήσει τό προζύμι, δηλ. να τό σκεπάσει. Μόλις τα παιδιά βλέπουν τόν προζυμά να τα κυνηγάει, ενώ τό προζύμι είναι ατακτοποιήτο, φωνάζουν: «προζύμι, προζύμι», δηλ. φρόντισε να τακτοποιήσεις τό προζύμι και μήν κυνηγᾷς έμᾶς. Έτσι παίζεται τό παιγνίδι αυτό, ώσπου να κατορθώσει ό «προζυμάς» να πιάσει κάποιον παίχτη, όποτε γίνεται αυτός «προζυμάς» και τό παιγνίδι αρχίζει πάλι από τήν αρχή.

54. Οί κοῦκλες

Εξχωριστή συμπάθεια για να παίζουν με τις κοῦκλες, καθώς τό ξέρουμε όλοι μας, έχουν τα κορίτσια. Βέβαια, δέν πρόκειται να μιλήσουμε έδω για τις κοῦκλες που μπαίνουν σήμερα στή διάθεση και στα χέρια των παιδιών και που τις αγοράζουν στο έμποριο. Δέν έχει καμμιά θέση να ειπωθεί έδω τίποτα για τις πάστινες και λαστιχέ-

νιες κοῦκλες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες γέμισε σήμερα ὁ κόσμος μὲ τὰ φανταχτερά τους φορέματα, μὲ τὰ γαλανὰ τους μάτια ποὺ μόνες τους τὰ ἀνοίγοκλείνουν κ.λ.π. Ἐδῶ θὰ γραφοῦν λίγα πράγματα γιὰ τὰ εὐχάριστα παιγνίδια ποὺ ἔκαναν τὰ κορίτσια στὰ περασμένα χρόνια — τὴν αὐτὰ τὰ πράγματα ἔχουν ξεθυμάνει — μὲ τὶς κοῦκλες ποὺ τὶς ἔφκιαναν ἐδῶ στὸ χωριὸ μας μόνον τους τὰ κορίτσια. Ἡ προηγούμενη γενεὰ τοῦ ωραίου φύλου ἀπ' τὴ σημερινή, δηλ. μέχρι τὰ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ 1940 χρόνια, ἐδῶ στὸ χωριὸ μας ἀσχολοῦνταν ἄρκετὰ μὲ τὶς κοῦκλες αὐτὲς ποὺ τὶς ἔφκιαναν μόνον τους τὰ κορίτσια ἀπὸ κοιμιάτια ὑφάσματα λογῆς - λογιῶν.

Καθὼς θυμοῦμαι καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, σὲ κάθε σπίτι ποὺ ὑπῆρχαν κορίτσια, ἀπαραίτητα ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν καὶ τέτοιες κοῦκλες χειροποίητες, ἀπὸ «μπαλώματα», ὅπως τὶς ἔλεγαν. Οἱ τέτοιες κοῦκλες, ὅσο κι' ἦν ἦταν χειροποίητες καὶ κατασκευασμένες

ΟΙ ΚΟΥΚΛΕΣ

Σημειώσεις:

1. Τὸ διχαλωτὸ ξύλο.
2. Τὸ ξύλο μὲ μαζεμένα τὰ σκέλη τῆς διχάλας.
3. Μπῆκε τὸ κεφάλι στὴν κορυφή τῆς διχάλας καὶ σχετικὰ κουρέλια τυλιγμένα γιὰ νὰ σχηματίσουν τὸ κορμί.
4. Μπαίνουν τὰ χέρια, εἴτε ἀπὸ ξύλο, εἴτε ἀπὸ ὕφασμα.
5. Ζωγραφίζεται τὸ πρόσωπο, ράβονται στὸ κεφάλι μαλλιά καὶ περνοῦν στὴν κούκλα τὰ φορέματα.

ἀπ' αὐτὰ τὰ ἴδια κορίτσια, κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχυριστεῖ πὼς αὐτὲς δὲν ἔπαιζαν κάποιο σημαντικὸ ρόλο. Ἀποτελοῦσαν αὐτὲς πολὺτιμο ὑλικὸ γιὰ λαογραφικὲς μελέτες. Πρῶτα - πρῶτα, γιὰ τὴν φρόντιζαν τὰ κορίτσια σ' αὐτὲς τὶς κοῦκλες νὰ φοροῦν φορέματα ὅσο τὸ δυνατό παρόμοια μὲ κείνα ποὺ φοροῦσαν οἱ γυναῖκες στὰ περασμένα χρόνια. Ἄν μποροῦσε κανένας νάχει φυλαγμένες τέτοιες κοῦκλες καμωμένες ἐδῶ καὶ 80—100 χρόνια πρὶν, θάχε σήμερα μπροστά του σὲ μικρογραφία κατὰ κάποιον τρόπο γυναῖκες τοῦ καιροῦ ἐκείνου.

Ἀκόμα οἱ τέτοιες κοῦκλες ἔπαιζαν σημαντικὸ ρόλο, γιὰ τὴν τὰ κορίτσια μ' αὐτὲς τὶς κοῦκλες ἔπαιζαν τέτοια παιγνίδια ποὺ ἀναπαριστοῦσαν σκηνὲς καὶ γεγονότα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὅπως γάμους, βαφτίσια, ἐπισκέψεις κλπ. Κατὰ τὰ παιγνίδια τους αὐτὰ, ἀναπαριστώντας π.χ. τὸ γάμο, ἔλεγαν τὰ τραγούδια ποὺ ἀκούγαν στοὺς γά-

μους τοῦ χωριοῦ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὰ κορίτσια δὲν ξεχνοῦσαν τὰ τραγούδια αὐτά, ἀλλὰ, τὸ ἀντίθετο, τὰ ζωντάνευαν καὶ τὰ διατηροῦσαν μὲ τὴν ἐπανάληψή τους. Ἀκόμα στὰ τέτοια παιγνίδια τοὺς ἐφάρμοζαν τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα ἀπὸ κάθε ἐκδήλωση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἔτσι οἱ τέτοιες κοῦκλες, ὡς ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια πρὶν, ἀποτελοῦσαν σπουδαῖο λαογραφικὸ ὑλικὸ (φορέματα, τραγούδια σὲ γάμους, εὐχές σὲ βαφτίσια κλπ.). Εὐκόλα λοιπὸν καταλαβαίνει κανεὶς πὺς ὅσο κι' ἂν εἶναι τόσο γοητευτικὲς καὶ φανταχτερὲς οἱ σημερινὲς κοῦκλες ἀπὸ τὸ ἐμπόριο, δὲν μποροῦν νὰ παίξουν κανένα ρόλο ἀπὸ κείνους ποὺ ἔπαιζαν οἱ κοῦκλες στὰ πρὶν χρόνια, κι' ὅς ἦταν αὐτὲς χειροποίητες καὶ τόσο ἀπλές.

Γιὰ νὰ φτιάσει ἓνα κορίτσια μιὰ κούκλα ἀπὸ «μπαλώματα», ἔπαιρνε πρῶτα ἓνα διχαλωτὸ ξύλο ἀπὸ κλωνάρι, κατὰ προτίμητη κρανιάς. Ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθος ποὺ ἤθελε νὰ δώσει στὴν κούκλα, ἔκοβε καὶ τὴ διχάλα. Ἐπειδὴ τὰ σκέλη τῆς διχάλας τύχαινε νᾶναι ἀνοιχτά, τὰ μάζευαν λιγάκι δένοντάς τα τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο μ' ἓνα σπαιγάκι γιὰ νὰ κλείσουν αὐτὰ λιγάκι καὶ νὰ πάρουν κατακόρυφη, ὅσο τὸ δυνατό διέυθυνση, ἐνῶ πρὶν εἶχαν πλάγια διεύθυνση.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα γίνονταν τὸ κεφάλι τῆς κούκλας. Στὴν κορυφὴ τοῦ ξύλου (τῆς διχάλας) ἔβαναν κάμποσο μαλλὶ ποὺ τὸ τυλίγαν μὲ ἄσπρο πανὶ καὶ τὸ σφαιρικὸ αὐτὸ κεφάλι τὸ ἔσφιγγαν μὲ ράβμμα στὸ ξύλο τῆς κρανιάς, ὥστε μὲ τὸ δέσιμο αὐτὸ νὰ σχηματιστεῖ ὁ λαιμὸς τῆς κούκλας. Κατόπι τυλίγαν μὲ παλιὰ ὑφάσματα τὸ παρακάτω ἀπ' τὸ λαιμὸ τῆς κούκλας τμήμα τῆς διχάλας γιὰ νὰ σχηματιστεῖ τὸ κορμὶ τῆς κούκλας. Στούς ὤμους τοῦ σχηματισμένου πιά αὐτοῦ κορμιοῦ ράβουν τὰ χέρια τῆς κούκλας. Τὰ χέρια τὰ κάνουν τυλίγοντας πανὶ ποὺ τὸ ράβουν, ὥστε νὰ σχηματιστεῖ ἓνα εἶδος χοντροῦ κορδονιοῦ. Κάποτε τὰ χέρια τὰ κάνουν ξύλινα ποὺ τὰ προσαρμίζουν κατάλληλα στὸ κορμὶ τῆς κούκλας. Ὑστερα ἀπ' αὐτὰ φτιάχνουν τὸ φόρεμα τῆς κούκλας καὶ τῆς τὸ φοροῦνε. Μπορεῖ αὐτὸ νᾶναι μονοκόμματο, ἀλλὰ μπορεῖ νᾶναι καὶ σύνθετο, δηλ. μὲ φούστα καὶ μπλούζα ἢ ζακέτα. Ἀφοῦ γίνεи καὶ αὐτὴ ἡ δουλειά, τότε μὲ τὴν πέννα καὶ μὲ μελάνη ζωγραφίζουν στὸ πρόσωπο τῆς κούκλας, δηλ. στὸ ἄσπρο πάνινο κεφάλι, τὰ μάτια, τὰ φρύδια, τὴ μύτη καὶ τὸ στόμα τῆς κούκλας. Τελευταῖα δὲ στὸ ἐπάνω καὶ στὸ πίσω μέρος τοῦ κεφαλιοῦ ράβουν προσεκτικὰ λιγάκι μαῦρο ἢ κοκκινωπὸ μαλλὶ ἀπὸ πρόβατο. Μὲ λιγάκι δὲ κόκκινο μολύβι χρωματίζουν ἐλαφρὰ τὰ μάγουλα τῆς κούκλας, καθὼς καὶ τὰ χεῖλια της. Ἔτσι εἶναι ὁλοκληρωτικὰ σχεδὸν ἑτοιμὴ ἡ κούκλα. Κατὰ τὴν ἐπιθυμία τοὺς τὰ κορίτσια τῆς ἀλλάζουν φόρεμα.

Κάποτε κατὰ παρόμοιο τρόπο φτιάχνουν τὸν «κούκλο», καθὼς καὶ τὰ «κουκλούτσια».

Ἔτσι πιά ἑτοιμὲς οἱ κοῦκλες, φτιασμένες, ὅπως εἴπαμε παραπάνω, μπαίνουν στὴ διάθεση τῶν κοριτσιῶν γιὰ νὰ παίξουν μ' αὐτὲς ὅσο θέλουν, ὁλόκληρες ὥρες καὶ νὰ μιμοῦνται τὰ γεγονότα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς (δουλειές, γάμους, βαφτίσια κ.λ.π.).

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΣΑΝ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἐχει γίνεи περιγραφή 54 παιγνιδιῶν ἀπ' αὐτὰ ποὺ παίζουν τὰ παιδιὰ στὸ χωριό. Βέβαια, παίζονται καὶ ἄλλα παιγνίδια, ἀλλ' αὐτὰ εἶναι μικρότερης σημασίας καὶ θεώρησα περιττὸ νὰ τὰ περιλάβω καὶ αὐτά, γιατί θὰ τραβοῦσε σὲ πολὺ μεγάλο μᾶκρος ἡ ἐργασία αὐτή. Τέτοια εἶναι: «Οἱ κλέφτες», «Τὰ ἄλογα», «Τὰ γομαροῦτσια», «Τὸ σουγιαδάκι», «Ἡ γουρούνα» ἢ «γκούσια» κ.ἄ.

Καθὼς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, τὰ παιγνίδια ποὺ περιγράφηκαν παίζονται μὲ ἀπλὰ καὶ πρόχειρα μέσα ἀπ' ἐκεῖνα ποῦναι στὸ χωριό, ὅπως ξύλα καὶ πέτρες κα-

τὰ κύριο λόγο. Παρουσιάζουν πάντως ἀρκετὴ ἐφευρετικότητα καὶ ἀπαιτοῦν μεγάλες ἱκανότητες ἀπὸ μέρος τῶν παιδιῶν γιὰ νὰ παιχτοῦν μὲ ἐπιτυχία. Ὅλα αὐτὰ δυναμώνουν τὸ σῶμα καὶ ὀξύνουν τὸ πνεῦμα τῶν παιδιῶν. Μὲ τὰ παιγνίδια αὐτὰ μεγάλωσαν πολλές γενεές παιδιῶν τοῦ χωριοῦ. Μ' αὐτὰ μεγάλωσε καὶ ἡ δική μου γενιά. Σήμερα ὅμως, ὅσο προχωροῦν τὰ χρόνια, τὰ παραδοσιακὰ αὐτὰ παιγνίδια ἐκφυλίζονται, παραμερίζονται. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἐξοστρακίστηκαν καὶ ἐξοστρακίζονται μὲ τὴν εἰσαγωγὴ τῶν φκιστῶν παιγνιδιῶν ποὺ ἀγοράζονται ἀπὸ τὸ ἐμπόριο, ὅπως τέτοια εἶναι φανταχτερὲς κούκλες, φανταχτερὰ τόπια, ψεύτικα ντουφεκάκια καὶ σπαθιά, κουρδιστὰ αὐτοκίνητα καὶ ἀεροπλάνα κλπ. Τὰ παιγνίδια ἔχουν περιγραφεῖ, ὅπως παίζονται στὸ χωριό μου καὶ ὅπως λέγονται σ' αὐτό. Σ' ἄλλα χωριά τῆς περιοχῆς, μπορεῖ νὰ παρουσιάζουν διάφορες παραλλαγές καὶ διαφορετικὲς ὀνομασίες. Τέτοια σύγκριση δὲν προσπάθησα νὰ κάνω.

Ἀξιοσημείωτο εἶναι πῶς στὸ χωριό μου τὰ παιδιά δὲ συνήθιζαν ποτὲ νὰ παίζουν μὲ τὰ «κότσια» (ἀστραγάλους) ἀπὸ τὰ ζῶα, οὔτε καὶ μὲ τίς «μπίλλιες», ὅπως παίζουν σ' ἄλλα μέρη καὶ ἰδιαίτερα στὰ Γιάννινα.

Καὶ γιὰ νὰ κλείσει τὸ θέμα αὐτὸ πρέπει, νομίζω, νὰ σημειώσω ἐδῶ, πῶς ὅσο περνοῦν τὰ χρόνια, τόσο ἡ «μπάλλα» (ποδόσφαιρο) γοητεύει τὰ νεαρὰ ἄτομα, ἰδιαίτερα τ' ἀγόρια καὶ ἡ φανταχτερὴ τεχνητὴ κούκλα τὰ κορίτσια, ὥστε νὰ τείνουν νὰ λησμονηθοῦν καὶ νὰ ἐγκαταλειφθοῦν ὅλα τὰ ἄλλα παραδοσιακὰ παιγνίδια τοῦ χωριοῦ.

ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΤΡΑΓΩΔΙΑ

Είμαι ἡ βασίλισσα τῆς τέχνης, εἶμαι ἡ τραγωδία
Παλαμᾶς

Ἡ σημερινή μας ἐποχή μὲ τὶς συρρεαλιστικές της ἀκόμα τάσεις στὴν τέχνη καὶ τὴ ζωὴ μπορεῖ νὰ ἐκτιμῇσει καλὰ αὐτὸ ποὺ ὀνομάστηκε «διονυσιακὸ πνεῦμα». Γιατὶ εἶχε κουραστῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας ἀπὸ τὸν ὑπολογισμό, τὴ μονοτονία τῆς εἰδίκευσης, τὴ νοικοκυροσύνη καὶ τὸν ὀρθολογισμό. Καὶ κατέφυγε στὸ συρρεαλισμὸ ποὺ ἀσφαλῶς δὲν ἦταν μόνο ἡ καινούργια ἔκφραση στὴν τέχνη. Ἦταν προπαντὸς μιὰ ἐπανάσταση τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ἀνάκτηση τῆς ἐλευθερίας του ποὺ σιγὰ σιγὰ τὴν εἶχε ἀποβάλλει γιὰ νὰ ἀκολουθήσει τὴ μέθοδο καὶ τὸ σχεδιάγραμμα, μ' ἓνα λόγο τοὺς νόμους τοῦ Νοῦ ποὺ γινόταν πραγματικὰ ἓνας «ἀπόλυτος Μονάρχης». Ἡ ζωὴ καὶ τὸ σῶμα ἀγανάκτησαν μ' αὐτὴν τὴν πολυαίωνα τυποποίηση καὶ ἀπαίτησαν μὲ τὸ ξέσπασμα τοῦ συρρεαλισμοῦ τὰ χαμένα δικαιώματά τους.

Δὲ θὰ ποῦμε βέβαια πὼς δὲν μᾶς χρειάζεται ἡ μέθοδος κ' ἡ Λογική. Πάνω σ' αὐτὲς στηρίζεται ἡ Ἐπιστήμη, κ' ἡ Ἐπιστήμη εἶναι τὸ καύχημα τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Διαπιστώνομε μόνο πὼς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας, παρ' ὅλες τὶς ναρκισσικὲς αὐταρέσκειές του γιὰ τὶς ἐπιστημονικὲς του ἐπιτυχίες, ἔνιωσε σκλάβος στὴν Ἐπιστήμη, ποὺ τοῦ διέψευσε ὥστόσο τὶς ἐλπίδες, ἀφοῦ καθόλου δὲν μπόρεσε νὰ ἀπαντήσῃ στὰ πιὸ καυτὰ του ἐρωτηματικὰ καὶ νὰ τοῦ διώξῃ τὸ ἄγχος ποὺ τὸν ἐβασάνιζε. Καὶ ζήτησε τότε μὲ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ ὑποσυνειδήτου καὶ μὲ τὴν ὑπαρξιακὴ φιλοσοφία νὰ φθάσῃ σὲ μιὰν οὐσιαστικὴ αὐτογνωσία καί, παραμερίζοντας τὰ ἐμπόδια, νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς προσωπικότητάς του. Ζήτησε τὴν ἐλευθερία του στὴν ἀταξία τοῦ ὑποσυνειδήτου, τὴν αὐτόματη γραφὴ, τὴν ἀτημέλητη ἐνδυμασία καὶ κόμωση, τὴν ἑξάλλη διακόσμηση καὶ ἐπίπλωση, τὴ ρέμβη καὶ τὴν ἰνδικὴ ἐνδοστρέφεια, τὶς μεταμφιέσεις καὶ τὶς ἄλλες βακχικὲς ἐκδηλώσεις, τὸ πρωτογονικό. Ὁ ἐρχομὸς τῶν «βαρβάρων» θὰ ἦταν γιὰ πολλοὺς μιὰ εὐχάριστη ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὅ,τι ἐκφράζει τὸν ἄνθρωπο εἶναι προπαντὸς τὸ ὕψος του καὶ ἡ τέχνη του. Κ' ἡ τέχνη, φιλελεύθερη πάντοτε, γινόταν τώρα ἡ πιὸ ἀτίθαση ἐκδήλωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναμφισβήτητα ὁ «λογοτεχνικὸς ρεαλισμὸς» εἶναι μιὰ δουλεία γιὰ τοὺς πνευματικὸς ἐργάτες καὶ ἄλλωστε ἓνας ἑξ ἀσφυξίας θάνατος γιὰ τὴ Λογοτεχνία. Ὁ διδακτικὸς χαρακτήρας ἐνὸς λογοτεχνικοῦ βιβλίου εἶναι πάντα εἰς βάρος του, ἐνῶ, ἀντίθετα, ἓνα ἀνυπόκριτο λογοτεχνικὸ βιβλίο μαζί μὲ τὴν ἀπόλαυση τοῦ ὥραίου προσφέρει πάντα καὶ τὴ διδασκαλία, ὅσο κι ἂν δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ πρόθεσή του. Ὁ Ὅμηρος π.χ. «πεπαίδευκε τὴν Ἑλλάδα» περιγράφοντας πολεμικὲς πράξεις καὶ θαλασσινὲς περιπέτειες.

Ἀλλὰ καὶ ἡ συρρεαλιστικὴ ποίηση, ὅπως καὶ τὰ παράλληλα φανερώματά της, τὸ μοντέρνο διήγημα, τὸ θέατρο τοῦ παραλόγου κι ἀκόμα τὸ ἄτακτο ἀνακάτωμα τῶν χρωμάτων στοὺς ζωγραφικοὺς πίνακες, εἶναι ἀντίστροφα ἄχρηστες καπιταλιστικὲς κουφότητες — θάλεγε κανεῖς. Κ' ἐμεῖς φοβόμαστε ἀλήθεια μήπως κι ἀπὸ τὴν τέχνη μας αὐτὴ ποὺ τιμᾷ πολὺ τὸ πνεῦμα τοῦ Διονύσου ἐξορίζομε κάποτε τὸν φωτεινὸν Ἀπόλλωνα ποὺ κι αὐτὸς ἕστερα μᾶς ἐκδικεῖται. Ὅπως εἶπαμε ὅμως νωρίτερα, χωρὶς νὰ ἐγκρίνομε τὴν τέχνη ποὺ ξεχνᾷ τὸν ἄνθρωπο, ἀποκόπτεται ἀπὸ τὴ ζωὴ κ'

ἐνδιαφέρεται μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό της, γιὰ μᾶς ὁ συρρεαλισμὸς εἶναι ἡ προσπάθεια γιὰ ἀνανέωση τῆς ἔκφρασης, ἡ ρηξικέλευθη ἀναζήτησις καινούργιων δρόμων, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ τυποποιημένα καὶ προπαντὸς ἡ διεκδίκηση μιᾶς ζωῆς ποῦ δὲν ὀφείλει λογοδοσίαν σὲ κανένα. Κ' εἶναι ἡ τεχνοτροπία ἡ ὁποία ἔκαμε, ὅπως νομίζω, νὰ ξαναζήσει τὸ διονυσιακὸ πνεῦμα, ποῦ ἄλλες φορὲς λιγότερο καὶ ἄλλες φορὲς περισσότερο, παραγκωνίστηκε τόσον καιρὸν ἀπὸ τὸ ἀπολλώνειο πνεῦμα.

Γράφει σωστά ὁ Νίτσε στὸ βιβλίον ποῦ ἀφιερώνει στὴ γέννηση — καὶ στὸ θάνατο θᾶλεγα — τῆς ἀρχαίας τραγωδίας πὼς στὸ δραματικὸ αὐτὸ εἶδος ἐνώθηκαν ἀρμονικὰ σὲ ἴσες ἀναλογίες — ὅπως ἐπέβαλλε τὸ ἐλληνικὸ μέτρο — τὸ ἀπολλώνειο πνεῦμα τῆς πλαστικότητος καὶ τῆς πραγματικότητος μὲ τὸ διονυσιακὸ πνεῦμα τῆς μουσικῆς, τὸ μυθικὸ καὶ τὸ ὄνειρικόν. Αὐτὴ ἡ «μεσότης» καὶ ἀρμονία ἀποτελεῖ τὴν πιὸ μεγάλη ἀρετὴ τῶν κλασσικῶν. Σφραγίζει τὴν ἐκδήλωσίν τους ὅς ἐκάθε περιοχὴ τῆς Τέχνης, ὅπου μορφὴ καὶ περιεχόμενον εἶχαν τὰ ἴδια δικαιώματα καὶ οἱ αἰσθήσεις ἱκανοποιοῦνται ὅσο καὶ τὸ Λογικόν.

Τὸ ἀπολλώνειο πνεῦμα ὑπάρχει καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πέμπτον αἰῶνα, τὸν αἰῶνα τοῦ Φειδία. Ὑπάρχει στὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον. Στούς προοιμηρικὸς μύθους, στοὺς «γεφυρισμοὺς» καὶ τὸν Ἀρχίλοχον ἔχομε τὴν παρουσία τοῦ διονυσιακοῦ πνεύματος. Ὁ ἴδιος Ἀρχίλοχος ὑπερηφανεύεται πὼς ξέρει νὰ κανοναρχήσει («ἐξάρξαι») τὸ ὦραϊο τραγούδι τοῦ Διονύσου, ὅταν τὸ κρασί τοῦ πάρει τὸ μυαλό. Οἱ Ἕλληνες ἀναγνωρίζουν τὸ μεγαλεῖο καὶ τοῦ Ἀπολλώνειου Ὀμήρου καὶ τοῦ διονυσιακοῦ Ἀρχιλόχου, χωρὶς νὰ τοποθετοῦν τὸν ἕναν πιὸ κάτω ἀπὸ τὸν ἄλλο. Αὐτὴν τὴν ἴσην ἐκτίμηση δηλώνει ἀσφαλῶς ἡ προτομὴ μὲ τὴ μορφὴ τοῦ Ὀμήρου στὴ μιὰν ὄψη καὶ τὴ μορφὴ τοῦ Ἀρχιλόχου ἀπὸ τὴν ἄλλη. Οἱ δύο ὅμως αὐτοὶ κόσμοι ἔμεναν ἄσχετοι καὶ ἀντιμαχόμενοι μάλιστα. Κι ὅμως ἡ διαμάχη ὁδήγησε τελικὰ σὲ μιὰν ἀρμονία. Οἱ ἐχθρικές δυνάμεις δὲν μπόρεσαν νὰ μείνουν χωρία. Καὶ μὲ τὸν Θέσπιν γίνεται ἡ εὐτυχισμένη ἔνωσή τους.

Ἄς μιλήσουμε σαφέστερα: Ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὴν τραγωδίαν ὁ διθύραμβος, ᾄσμα ἐνθουσιαστικὸ καὶ παθητικὸ μαζὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου. Ὁ διθύραμβος ἦταν ἓνα χορικὸ τραγούδι, τραγούδι δηλαδή ποῦ τὸ ἐκτελοῦσε ἓνας ὅμιλος — ἔνε 50 — ἀνθρώπων. Σὰν χορικὸ τραγούδι ἐκαλλιιεργεῖτο σὲ δωρικὸ κλίμα καὶ γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ παραξενευόμαστε ποῦ ὁ Ἀρίων τὸ βρῆκε στὴν Κόρινθο, ὅταν πῆγεν ἐκεῖ ἀπὸ τὴν πατρίδα του, τὴ Μήθυμνα. Αὐτὸς ὁ Θρυλικὸς ποιητὴς ἀναφέρεται σὰν «εὐρετὴς τοῦ τραγικοῦ τρόπου» ποῦ σημαίνει πὼς ὁ Ἀρίων ἔβαλε στοὺς χορευτὲς τὶς προσωπίδες καὶ τοὺς ἔδωσε μορφὴ Σατύρων καὶ Σιληνῶν, προσώπων δηλαδή ποῦ ἀποτελοῦσαν τὴν ἀκολουθία τοῦ Διονύσου καὶ ποῦ ἀντιπροσώπευαν ἀσφαλῶς τὸν ἀφρόντιστο κάτοικο μιᾶς φύσης ἀμόλυντης καὶ ἀδιάφθορης ἀπὸ τὴ γνώση καὶ τὸν πολιτισμό. Πόση σημασία ἔχει γιὰ τὸ δράμα ἡ προσωπίδα, εὐκόλα φυσικὰ τὸ καταλαβαίνει κανεὶς, ὅταν τὴν παραβάλλει μὲ τὴν προσωπίδα, τὸ μακιγιάζ, τὰ κοστοῦμια τοῦ σημερινοῦ ἠθοποιοῦ ποῦ τὸν κάνουν νὰ πάρει τὰ γνωρίσματα τοῦ προσώπου ποῦ ὑποδύεται.

Τὴ μεγαλύτερη ὅμως σπουδαιότητα γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ δράματος εἶχε ἡ ἐμπνευση τοῦ Θέσπιδος. Αὐτὸς τώρα ὁ ποιητὴς θὰ πάρει ἓναν ἀπὸ τοὺς μεταμφιεσμένους χορευτὲς καὶ θὰ τὸν στήσει ἀπέναντι στοὺς ὑπόλοιπους. Κι' αὐτὸς ὁ ἓνας θὰ δίνει (σύντομες) ἀπαντήσεις στὸ μεγάλο τραγούδι τῶν ἄλλων καὶ συγχρόνως θὰ δίνει λαβὲς γιὰ νὰ συνεχίσουν ἐκεῖνοι τὸ τραγούδι τους. Ἔτσι ἐνώνει ὁ Θέσπης τὰ δύο στοιχεῖα: τὸ χορικὸ - διονυσιακὸ μὲ τὸ διαλογικὸ - ἀπολλώνειο.

Ὅσο ὑπῆρχε ἡ ἰσοσθένεια τῶν στοιχείων αὐτῶν καὶ ἡ ἀναλογία ἔμενε ἀδιατάρακτη, ἡ τραγωδία βρισκόταν στὴν ἀκμὴ της. Κ' ἡ ἀκμὴ της ἀντιπροσωπεύεται μὲ τὸν Αἰσχύλον καὶ τὸ Σοφοκλῆ. Ὁ Εὐριπίδης κομίζει στὴν τέχνη «καινὰ δαιμόνια», διαταράσσει τὴν ἀναλογία εἰς βάρος τοῦ διονυσιακοῦ πνεύματος καὶ φέρνει μαζὶ τὴ διάβρωση καὶ τὸ τέλος τῆς τραγωδίας.

Λέγει ο Βίκτωρ Ούγκω: «Ἡ ἀρχιερατικὴ καὶ λάγνα μούσα τοῦ καθολικοῦ ἐρωτισμοῦ ἐμφυσᾷ στὸν Λίσχυλο τὴν τραγωδίαν καὶ στὸν Ἀριστοφάνη τὴν κωμωδίαν. Κ' εἶχε μέσα της ἡ μούσα αὐτὴ κάτι ἀπὸ τὴν Κυβέλην. Μέσα στὸν Ἀριστοφάνη βρίσκεται ἡ πανάρχαια καὶ ἱερὴ ἀκολασία. Στιγμὲς στιγμὲς βλέπομε τὸ Βάκχο μὲ τ' ἀφρισμένα χεῖλη. Βγαίνει ἀπὸ τὰ Διονύσια ἢ ἀπὸ τὸ μεγάλο ὄργιο καὶ θαρροῦμε πῶς βλέπομε κανένα μαινόμενο τῶν μυστηρίων. Ὁ Ἀριστοφάνης ἔχει τὴν ἱερατικὴ αἰσχρολογία. Ὑποστηρίζει τὴ γυμνότητα ἐναντίον τοῦ ἔρωτα. "Ὅλα αὐτὰ ἦταν θρησκεία: ὁ κυνικὸς εἶναι ὁ σεμνός. Οἱ γυμνοσοφιστὲς ἦταν τὸ σημεῖο ἐπαφῆς τῆς λαγνείας καὶ τῆς σκέψης. . . Ὁ Ἀριστοφάνης ἀνῆκε σὰν τὸν Διογένη, σ' αὐτὴν τὴν οἰκογένειαν. Ὁ Λίσχυλος μὲ τὴν ἀνατολίτικὴν του πλευρὰ συγγένευε μ' αὐτοὺς, ἀλλὰ κρατοῦσε τὴν τραγικὴν ἀγνότητα».

Ὁ Σωκράτης, ὅσο κι ἂν ἠθελε νὰ δικαιολογηθεῖ, ἐρχόταν μὲ τὴν ὀξύνοιά του νὰ συμπληρώσει καὶ νὰ διορθώσῃ τὴ θρησκείαν αὐτή, δηλαδὴ νὰ τὴν καταλύσῃ. Γιατὶ «τὸ νὰ βελτιώσῃς μιὰ θρησκείαν εἶναι σὰν νὰ τῆς ἐπιτίθῃς. Ἡ πρόοδος, ποὺ προσφέρει τὴς ὑπηρεσίας της στὴν πίστη, τὴν προσβάλλει. Ἡ πίστη εἶναι μιὰ ἄγνοια ποὺ νομίζει πῶς γνωρίζει καὶ ποὺ σὲ πολλὰ σημεῖα γνωρίζει περισσότερα ἀπὸ τὴ γνώση. Ἀπέναντι στὴς διαβεβαιώσεις τῶν πιστῶν ὁ Σωκράτης ἀπαντοῦσε μ' ἓνα ἐνοχλητικὸ χαμόγελο», λέγει πάλι ὁ Οὔγκω.

Ὁ Σωκράτης πιστεύει σὲ ἀμετάβλητες ἀρχὲς τῆς γνώσεως καὶ τῆς Ἠθικῆς. Ἐλέγχει μ' ἐπιμονὴ ἂν ἔχουν στερεότητα οἱ σύνδεσμοι τῶν σκέψεων κι ἂν ἔχουν συνέπεια οἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου. Κανχίεται λέγοντας: «Ἐγὼ τοιοῦτός εἰμι ὅλος τῶν ἐμῶν μηδενὶ ἄλλῳ πείθεσθαι ἢ τῷ λόγῳ, ὅς ἂν μοι λογιζομένῳ βέλτιστος φαίνεται». Τὸ καθετὶ πρέπει νὰ ναι σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ γιὰ νὰ ναι ὠραῖο.

Οἱ Προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι εἶναι ὅλοι τους πνεύματα δυναμικὰ καὶ ἄνδρες ποὺ διαθέτουν τὴν τόλμην γιὰ νὰ κοιτάξουν κατὰματα τὸ γὰρ χωρὶς νὰ σκοτισθοῦν. «Ἐπισκοπῶ τὸ γίγνεσθαι» λέγει γιὰ τὸν ἑαυτό τους ὁ Πράκλειτος, ποὺ σημαίνει πῶς ἀνέβηκε πολὺ ψηλὰ γιὰ ν' ἀγκαλιάσῃ μὲ τὴν αἴθεριν κ' ἐπίμονη ματιὰ του τὸ Σύμπαν. Ἀναζητοῦν ὅλοι τους γενικοὺς νόμους καὶ δὲν ἐνδιαφέρονται γιὰ περιπτώσεις. Λέν τοὺς ἐνδιαφέρει οὔτε ἡ ἀτομικὴ τους ζωὴ οὔτε βέβαια ἡ ζωὴ τοῦ καθενὸς χωριστά. Θέλουν νὰ ὁδηγήσουν τὸ Σύμπαν καὶ νὰ τὸ μυήσουν στὸ μυστήριον τοῦ κόσμου.

Ὁ Σωκράτης ὁμοῦς κατεβάζει τὴ φιλοσοφίαν στὴ γῆ. Ἀποφεύγει τὰ μυστήρια καὶ μαζὶ ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν φιλόσοφον τὴν ἀποστολὴν τοῦ καθοδηγητῆ. Ἀπ' αὐτὸν κ' ὕστερα ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα θὰ ἔχουν σκοπὸν νὰ βροῦν τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἐξασφαλίσουν στοὺς ἀνθρώπους τὴ γαλήνη καὶ τὴν εὐτυχίαν, ἀφοῦ κ' ἡ ὑπακοὴ στὴς πεισιθάνατες ἀντιλήψεις τοῦ Ἀριστίππου δὲν κρίνεται καθόλου σὰν πράξη τόλμης, ἀλλὰ σὰν πράξη δειλίας. (Οἱ Στωικοὶ δὲν πρέπει νὰ συγκινηθοῦν, ὅταν βοηθοῦν τὸν δυστυχισμένο. Εἶναι διατεθειμένοι νὰ βγάλουν καὶ τὰ μάτια τῆς Ἀφροδίτης, ἂν τὴ συναντήσουν κάπου).

Ὁ Πλάτων, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν δάσκαλό του, θὰ κάψει ὁ ἴδιος τὴς τραγωδίας ποὺ ἔγραψε νέος. Νὰ ἦταν ἄραγε αὐτὸ τὸ κάψιμο ἡ ἱκανοποίησις τῆς ἀπαίτησιν τοῦ Σωκράτη γιὰ νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ γίνῃ μαθητὴς του, ὅπως ἀργότερα αὐτὸς θὰ ἀπαγορεύῃ στοὺς ἀγεωμέτρητους νὰ περάσουν τὸ κατώφλι τῆς Ἀκαδημείας του; Ὅπωςδήποτε κι ὁ Πλάτων ἐνστερνίζεται τὴς πεποιθήσεις τοῦ δασκάλου του καὶ τὴν ἰδανικὴν του πολιτείαν, ὅπου θὰ εἶναι ἄρχοντες οἱ φιλόσοφοι, οἱ ποιητὲς δὲν θὰ ἔχουν καμιά θέσιν.

Λυὸ εἶναι τὰ ἐπιχειρήματα πάντα στὰ ὁποῖα στηρίζει τὴν καταδίκη τῆς Τέχνης ὁ Πλάτων. Μὲ τὸ πρῶτον ὑποστηρίζει ὅτι, ἀφοῦ ἡ Τέχνη εἶναι μίμησις αἰσθητῶν ἀντικειμένων μὲ μέσα αἰσθητά, πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ποὺ εἶναι σύλληψις τῶν καθαρῶν ἰδεῶν, τοῦ νοητοῦ. Στὸ δεῦτερον ἐπιχείρημά του λέγεται ὅτι, ἐπειδὴ ἡ δραματικὴ ποίησις μιμεῖται κατὰ προτίμησιν τὸ «ἀγανακτικόν» ἦθος, ἀπευθύνεται ἀ-

κριβῶς στὸ ἀλόγιστο μέρος τῆς ψυχῆς, ποὺ ὁ φρόνιμος πρέπει νὰ τὸ τιθασεύει μὲ τὴ λογικὴ.

Ὁ Πλάτων πάλι θὰ παρουσιάσει ἀνάγλυφα στὸ Συμπόσιόν του ἕναν ὥραϊο, γοητευτικὸ μὲ τὸ μεθύσι του νέο, ἀθυρόστομο, γενικὰ ἐνθουσιασμένο, νὰ ἔχει πάρει μέσα του μὲ τὸ κρασί τὸ θεὸ τοῦ κρασιοῦ. Εἶναι ὁ ἔξυπνος καὶ ἄτακτος Ἀλκιβιάδης ποὺ γίνεται εὐπρόσδεκτος καὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συνδαιτυμόνες καὶ πὺς πολὺ ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς ἀναγνώστες τοῦ Συμποσίου, κουρασμένους ἀπὸ τὴ σοβαρὴ καὶ σχολαστικὴ κάποτε φιλοσοφία ποὺ προηγήθηκε. Κι ὅμως ὕστερα ἀπὸ λίγο ὁ νέος αὐτὸς θὰ βαλθεῖ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα νὰ ἐγκωμιάσει τὴ «σωφροσύνη», τὴν ἐγκράτεια γενικὰ καὶ τὴ συνέπεια τοῦ Σωκράτη. Ὁ Λιόνιστος ὑποτάσσεται πάλι ἀπὸ τὸ Σωκράτη καὶ τὸν Πλάτωνα στὸν Ἀπόλλωνα.

Κάποιες ὅμως, φαίνεται, ἀνησυχίες ἀντιμετώπιζε ὁ Σωκράτης στὴ ζωὴ του, ποὺ τὸν ἐνόχλησαν καὶ τὴν παραμονὴ τοῦ θανάτου του. Μήπως δὲν ἦταν καλὴ ἡ συμπεριφορὰ του ἀπέναντι στὴν ποίηση; Μήπως δὲν ἐρμήνευε καλὰ τὴν προτροπὴ «μουσικὴν ποιεῖ καὶ ἐργάζου» ποὺ τοῦ ἔλεγε στὰ ὄνειρα ὁ Ἀπόλλων; Κ' ἔκαμε τότε ποιήματα. Τί εἶδους ὅμως; Ἐστιχοῦργησε μύθους τοῦ Αἰσώπου. Νὰ κ' ἐδῶ ὁ ἀνένδοτος δάσκαλος ποὺ θέλει ὅπωςδὴποτε νὰ διδάξει. Ἔκαμε κ' ἕνα «προοίμιον» στὸν Ἀπόλλωνα. Αὐτὴν ὅλη - ὅλη τὴν ἀντίχαρη θέλησε νὰ κάμει ὁ Σωκράτης, παραβαίνοντας τὶς ἀρχές του, στὸ θεὸ ποὺ τὸν ὀνόμασε «ἀπάντων σοφώτατον» καὶ δέχτηκε νὰ στολίσαι τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ του στοὺς Λελαφοὺς τὸ «γνῶθι σαυτὸν».

Μὲ τὴν κριτικὴ του ὁ Ἀριστοτέλης θὰ πείσει πὺς ἡ προσφορὰ τῆς Τέχνης εἶναι σημαντικὴ, πὺς τέλειος ἄνθρωπος εἶναι ὁ «παθητικὸς ὡς δεῖ» καὶ πὺς οἱ συγκρατημένες συγκινήσεις ποὺ προκαλεῖ τὸ ἔπος καὶ ἡ τραγωδία ἔχουν κι αὐτὲς τὴ θέση τους στὴ ζωὴ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Ἴσως ὕστερα ἀπὸ τὴν κριτικὴ αὐτὴ κ' ὁ Πλάτων νὰ ἀναθεωρεῖ τὶς προηγούμενες ἀκραῖες θέσεις του καὶ νὰ κάνει, γέρος πιά, στοὺς Νόμους του μιὰ τελευταία ὑποχώρηση γιὰ νὰ παρομοιάσει τὴν Τέχνη μὲ «παιδιάν» ποὺ προσφέρει «ἡδονὴν ἀβλαβήν».

Φυσικὰ δὲν θὰ ἀναφερόμασταν ἐδῶ στὸ Σωκράτη, ἂν δὲν πιστεύαμε πὺς ὅλες οἱ πνευματικὲς -- προπάντων -- ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρώπου -- ἡ φιλοσοφία κ' ἡ τέχνη ἐδῶ -- προχωροῦν παράλληλα κι ἂν ἡ τεράστια ἐπίδραση τοῦ Σωκράτη δὲν ἔφθανε καὶ στὸ θέατρο. Θὰ λέγαμε ἀκόμα πὺς, κι ἂν δὲν ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἐπίδραση, ὑπάρχει ὅμως μιὰ ταυτότητα ἀντιλήψεων μεταξὺ τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ Εὐριπίδη ποὺ σφραγίζεται μὲ τὴ φιλία τους. Ὁ φιλόσοφος κατὰ παραχώρηση θὰ πηγαίνει νὰ βλέπει μόνο τὶς τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδη, δηλαδὴ νὰ βλέπει τὶς ιδέες του νὰ τὶς ἐνσαρκώνει ὁ «ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφος». Πόσο διαβρωτικὴ ἦταν ἡ ἐπίδραση τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν στὴν τραγωδία, θὰ δοῦμε παρακάτω.

Ὁ Αἰσχύλος κι ὁ Σοφοκλῆς κι ὁ Εὐριπίδης εἶναι οἱ «τρεῖς μέγιστοι» τῆς ἀρχαίας τραγωδίας.

Μὲ τὸν Αἰσχύλο γεννιέται οὐσιαστικὰ ἡ τραγωδία. Αὐτὸς καὶ οἱ σύγχρονοί του Ἀθηναῖοι εἶχαν ζήσει τὶς ἥρωικὲς στιγμὲς τῶν Μηδικῶν πολέμων. Ἦξεραν τί θὰ πεῖ γενναιότης καὶ ψυχικὸ μεγαλεῖο. Ἔβλεπαν τὰ τρομερὰ πράγματα καί, ἄνδρες πραγματικοί, δὲν τὰ ἔκρυβαν ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους. Τὴν ὁμορφιὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου μᾶς τὴν εἶχαν ζωγραφίσει πολλοὶ ἀρχαιότεροι. Τὴν ὁμορφιὰ τῆς ψυχῆς ποὺ ἀγωνίζεται καὶ ὑποφέρει γιὰ τὸ μεγαλεῖο, τὴν ἐλευθερία, τὴν ἀξιοπρέπεια, θὰ μᾶς δώσει ὁ Αἰσχύλος. Ὁ ἀνδρεῖος δὲν ὑποχωρεῖ σὲς ἀόρατες κακὲς δυνάμεις ποὺ τὸν ἐκλέγουν γιὰ ἄθυρμά τους καὶ ποὺ τοῦ ἐτοιμάζουν τὴ συμφορὰ. Λέν θὰ κάθεται νὰ κλαίει σὰν τὸν ἀπελπισμένο Ἑβραῖο «παρὰ τὰ ἡρεπωμένα τείχη τῆς ἀλωθείσης Ἱερουσαλὴμ». Ἀδελφὸς τοῦ ποιητῆ εἶναι ὁ Κυνέγειρος, ποὺ, καθὼς λέγει ἡ παράδοση, ὅταν στὴν προσπάθειά του νὰ κρατήσῃ τὸ ἐχθρικὸ καράβι τοῦ κόβουν τὸ χέρι, θὰ πιάσει μὲ τὸ ἄλλο, κι ὅταν τοῦ κόβουν καὶ τὸ ἄλλο, θὰ τὸ πιάσει μὲ τὰ δόντια γιὰ

νά τοῦ κόψουν καί τὸ κεφάλι. Ὁ ἴδιος ἥρωας - ποιητὴς μόνο γιὰ τὸν ἥρωισμό του θὰ κανυχηθεῖ μὲ τὸ ἐπίγραμμα ποὺ προορίζει ἐπιτύμβιο γιὰ τὸν ἑαυτό του:

Αἰσχύλον Εὐφορίωνος τόδε κεύθει
μνημα καταφθίμενον πυροφόροιο Γέλας·
ἄλκην δ' εὐδόκιμον Μαραθώνειον ἄλσος
ἄν εἴποι καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.

Καὶ στὴν ποίησή του ἀντίστοιχα «εἶναι τραχύς, ἀπότομος, ὑπερβολικός, ἀνίκανος γιὰ ἡρεμὴ γραμμὴ, σχεδὸν ἄγριος, μὲ μιὰ δική του χάρη ποὺ μοιάζει μὲ τὰ λουλούδια τῶν ἀπόκριμνων βράχων» γράφει γι' αὐτὸν ὁ συγγραφέας τῶν «Ἀθλίων», ὅταν τὸν ὑπολογίζει ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους - ὠκεανούς. Καὶ ἡ Ἔντιθ Χάμιλτον λέγει γι' αὐτὸν πάλι πὼς «ἐν ἀποστολῇ τῆς τραγωδίας εἶναι νὰ δείξει τὴ δυστυχία τοῦ ἀνθρώπου στὴ χειρότερη μορφή της καὶ τὸ μεγαλεῖο του στὴν πιὸ τραγὴ του ἐκφραση, τότε ὁ Αἰσχύλος δὲν εἶναι μόνο ὁ καλύτερος ἀπὸ τοὺς τραγικούς· εἶναι ὁ μόνος».

Ὁ Σοπενχάουερ ὅμως — τραγικός ἀναμφισβήτητα ὁ ἴδιος — θὰ πεῖ, ἔχοντας ὑπόψη του τὸ Σοφοκλῆ, ὅτι «γνήσια τραγικὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καὶ τῆς ἐγκαρτέρησης» καὶ ὅτι τὸ «τραγικὸ εἶναι σὲ τελευταία ἀνάλυση θέμα ἀποδοχῆς». Ἀποδοχή ὅμως δὲν σημαίνει δουλικὴ ὑποχώρηση στοὺς κακοὺς θεοὺς ποὺ θέλουν νὰ μᾶς βασανίσουν, οὔτε ἀδιαμαρτύρητη παραδοχή τῶν ἀτυχιῶν καὶ τῶν ψυχικῶν βασάνων ποὺ μᾶς προσφέρει μιὰ κακὴ μοίρα. Τὸ τραγικὸ πρόσωπο στὸ Σοφοκλῆ δὲν ὑποφέρει, γιὰτὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποφύγει τὴ συμφορὰ. «Εἶναι - γράφει πάλι ἡ Χάμιλτον - ἡ ψυχὴ ποὺ λέει στὸ Θεό, στὴ Μοίρα: Γεννηθήτω τὸ θέλημά σου, μὲ τὴν ἔννοια: Νὰ ἦλθα γιὰ νὰ πράξω τὸ θέλημά σου. Κι αὐτὴ ἡ στάση εἶναι βέβαια ἐνεργητικὴ, ὄχι παθητικὴ, δὲν εἶναι ὅμως ὅμοια μὲ τὸ μαχητικὸ πνεῦμα τοῦ Αἰσχύλου, μὲ τὸν πολεμιστὴ ποὺ μάχεται μιὰ δύναμη διαφορετικὴ ἀπὸ τὸν ἴδιο». Ὁ ἄνθρωπος στὸ Σοφοκλῆ δὲν κινιέται πιά σὰν τὴ μύγα μέσα στὸν ἴσθιο τῆς ἀράχνης, ὅπως γινόταν στὸν Αἰσχύλο. Εἶναι ἐλεύθερο ἄτομο, μὲ δική του προσωπικότητα καὶ θέτει σκοποὺς στὴ ζωὴ του, εἶναι ὁ ἴδιος ὑπεύθυνος γιὰ τὶς πράξεις του μπροστὰ στὸν ἠθικὸ νόμο ποὺ ἀνάλογα μὲ τὶς πράξεις του τὸν ἀμείβει ἢ τὸν τιμωρεῖ.

Ὁ Ἀριστοτέλης χαρακτηρίζει τὸν Εὐριπίδη σὰν τὸν «τραγικώτερον τῶν ποιητῶν». Πιὸ σωστὰ θὰ ἦταν, ἂν ἔλεγε πὼς ὁ Εὐριπίδης εἶναι ὁ «πιὸ λυπητερός» διορθώνει ἡ Χάμιλτον. Τὸ λυπηρὸ ὅμως εἶναι πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ τραγικὸ. Οὔτε εἶναι σωστὸ νὰ χαρακτηρίζομε δραματικὰ σημερινὰ θεατρικὰ καὶ πιὸ πολὺ κινηματογραφικὰ ἔργα μὲ φριχτὰ γεγονότα — φαντάσματα, δολοφονίες. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Εὐριπίδη περνοῦν μιὰν πονεμένη καὶ πικρὴ ζωὴ χωρὶς νὰ ξέρουν καθόλου σὲ τί ἐφταιξαν καὶ γιὰτὶ πρέπει νὰ πονοῦν. Ὁ ἴδιος θὰ ἀποσύρεται συχνὰ στὴ σπηλιὰ τῆς Σαλαμίνας μελαγχολικός καὶ βασανισμένος ἀπὸ τὸ δικό του ἄγχος γιὰ νὰ ἀφεθεῖ στὰ ἀνελέητα ἐρωτηματικά: ποιὲς εἶναι οἱ δυνατότητες τοῦ θείου, ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς, γιὰτὶ νὰ ὑπάρχει στὸν κόσμον ὁ πόνος καὶ τὸ κακό; Γι' αὐτὸ αἰσθανόμαστε τὸν Εὐριπίδη ἕνα σύγχρονό μας, ἕνα δικό μας, ποὺ μιᾶ, νομίζεις, μὲ μιὰ γνώριμη καὶ συγγενικὴ φωνὴ γιὰ τὰ πράγματα ὅχι τοῦ καιροῦ του, ἀλλὰ τοῦ δικοῦ μας καιροῦ.

Παρ' ὅλ' αὐτὰ ὁ Εὐριπίδης δὲν μπορεῖ νὰ ἀπαλαχθεῖ ἀπὸ τὴ δικαιολογημένη κατηγορία ποὺ τὸν βαρύνει: πὼς δηλαδή, μαζί μὲ τὴν ἐξυτηρέτηση, ἢ προσφορά του φέρνει στὴν τραγωδίαν καὶ τὸ θάνατό της.

Προηγούμενως ἀκούσαμε τὴν εὐνοϊκὴ κρίση τοῦ Ἀριστοτέλη γιὰ τὴν τραγικὴ τέχνη τοῦ Εὐριπίδη καὶ θὰ νομίζαμε ἴσως πὼς κ' οἱ σύγχρονοι τοῦ Εὐριπίδη θὰ τὸν περιέβαλλαν μὲ τὴν ἴδια ἐκτίμηση. Ἄς μὴ τὸ νομίσουμε καθόλου αὐτό. Ἡ θεατρικὴ του ἐπιδεξιότητα δὲν ἦταν ἱκανὴ νὰ ἀναπληρώσει τὴν ποίηση καὶ προπάντων νὰ ἀποζημιώσει γιὰ τὴν καταλυτικὴ του προσπάθεια εἰς βάρος τῆς θρησκείας καὶ

τῆς παραδόσεως. Οὔτε ἀκόμα τὸ ὅτι ἔχομε σήμερα ἀπὸ τὸν Εὐριπίδη 19 τραγωδίες, ἐνῶ ἀπὸ τὸν Αἰσχύλο καὶ τὸ Σοφοκλῇ μαζί μόνο 14 μαρτυρεῖ τάχα γιὰ ἀνώτερες ἀξίες του, ἀφοῦ ἡ διατήρηση (καὶ ἡ καταστροφή) τῶν ἀρχαίων ἔργων ἀφέθηκε στὴν κρίση τῶν ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν χριστιανῶν λογίων. Μαρτυρεῖ ἀντίθετα τὴ συγγένεια πού ἐνίωθαν μ' αὐτὸν οἱ ὀρθολογιστὲς τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς καὶ πῶς πολὺ οἱ ἀσκητικοὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ πού φοβήθηκαν τοὺς Ἑλληνικοὺς θεοὺς καὶ τοὺς εἰδωλολάτρες Ἕλληνες, ξεχνώντας τὶς συμβουλὲς πού ἀπηύθυνε ὁ Μέγας Βασίλειος «πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἐλληνικῶν ὠφελεῖντο λόγων». Οἱ ἴδιοι ἄσπονδοι ἠθικολόγοι ἐτσουρούφλισαν ἐπανελημμένα μὲ τὴν πυρὰ τους τὰ χρυσὰ ροδοπέταλα τῆς Σαπφοῦς ἀπὸ τὰ ὁποῖα μόνο ἐλάχιστα ψῆγματα διέφυγαν γιὰ νὰ μᾶς βοηθοῦν νὰ ἀναλογιστοῦμε τὴ μεγάλη ἀπώλεια. Οἱ ἀντιγραφεῖς αὐτοὶ μᾶς διέσωσαν ἀντίθετα τοὺς Στωικοὺς, τοὺς Ἐπικούρειους καὶ τὸν Κικέρωνα κι ἀργότερα τὰ ἄφθονα προϊόντα μιᾶς ἀκούραστης δογματικῆς.

Ὁ Εὐριπίδης μὲ τὴ μεταρρυθμιστικὴ του ψύχωση καὶ τὸ ἀναμφισβήτητο ψυχικό του σθένος εἰρωνεύεται καὶ ἐλέγχει συχνὰ τοὺς ἀρχαίους θεοὺς καὶ ἥρωες. Τουλάλιστα δὲ νομίζει πὼς οἱ πράξεις τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων μποροῦν νὰ γίνουν καὶ ὑπόδειγμα γιὰ τοὺς θνητούς. Τὴν κεντρικὴ θέση δὲν τὴν κατέχουν πιά οἱ θεοί. Οἱ ἄνθρωποι — «οἱοὶ εἰσι» — τὴν κατέχουν μὲ τὶς ἐλπίδες, τὰ ὄνειρα καὶ τὰ προβλήματα τους. Ἀφοῦ δὲν ξέρομε, λέει, τὶς βουλὲς τοῦ Θεοῦ, δὲν πρέπει καὶ νὰ τοῦ ἀποδίδομε τὰ φταιξίματα τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν θὰ ποῦμε πὼς εἶναι ἄθεος ὁ Εὐριπίδης. Πιστεῖ μ' ἓνα δικό του τρόπο σ' ἓνα δικό του θεό:

Σὺ πού βαστᾷς τὴ γῆ καὶ εἶσαι θρονιασμένος
ἐπάνω στὴ γῆ, ὅποιος κι ᾗς εἶσαι, δύσκολος
νὰ σὲ γνωρίσωμε, Δία, εἴτε εἶσαι
νόμος τῆς φύσης εἴτε λογικὸ τοῦ ἀνθρώπου,
σ' ἑσένα προσευχήθηκα.

Κ' εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ πολὺ διαφορετικοῦ ἀπὸ τὸ Θεὸ τῆς παραδόσεως: Ἀπαλλαγμένος ἀπὸ πάθη, ἀδυναμίες, ἐγκλήματα, μοιχεῖες, βιασμούς, φόνους, πολέμους, ἓνας Θεὸς πού συγγένευε τόσο μὲ τὸ Θεὸ τῶν Χριστιανῶν ἀντιγραφέων καὶ κριτικῶν.

Ποιὸς ξέρει ἂν δὲν θεωρήθηκε προτέρημά του καὶ τὸ πὼς ἦταν — ἂν ἦταν — μισογύνῃς αὐτὸς ὁ δύσκολος ἄνθρωπος.

Τὴ δυσμενῆ ὑποδοχὴ πού γινόταν ἀντίθετα στὸν Εὐριπίδη ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του φανερώνουν ἄλλα στοιχεῖα πολὺ πῶς ἰσχυρά, νομίζω, ἀπὸ τὰ προηγούμενα πού τὸν εὐνοοῦν. Ὁ Ἀριστοφάνης, ποιητὴς μεγάλος, μπορούσε νὰ δεῖ σὲ ποιό στραβὸ δρόμο ὁδηγοῦσε ὁ Εὐριπίδης κ' εἶχε δίκιο νὰ τὸν περιγελάσει μὲ κακία. Εἶναι, λέγει ὁ Ἀριστοφάνης, «πτωχοποιὸς» ὁ Εὐριπίδης. Κι ἀλήθεια: Γιατὶ ὁ Εὐριπίδης ταπεινώνει τὰ πρόσωπα τῶν ἡρώων. Πρόσωπα πού διακρίνονταν γιὰ τὴ μεγαλοπρέπειά τους γίνονται πανοῦργοι συμφεροντολόγοι. Πρόσωπα πού σεβόταν ὁ ἐλληνικὸς κόσμος ἐμφανίζονται στὴ σκηνὴ σὰν ἐπαῖτες καὶ κερδοσκόποι. Ὁ ἴδιος Ἀριστοφάνης, συντηρητικὸς ὑποστηρικτὴς τῶν καθεστώτων θὰ ξεσηκώσει τοὺς Ἀθηναίους ἐναντίον τοῦ καινοτόμου Σωκράτους.

Ἀλλὰ καὶ τὸ πὼς ὁ Εὐριπίδης, παρὰ τὰ τόσα ἔργα πού ἔγραψε, δὲν τιμήθηκε παρὰ μόνο μὲ πέντε βραβεῖα — τὸ ἓνα μάλιστα μετὰ ἀπὸ τὸ θάνατό του —, μαρτυρεῖ τὴν κακὴν ἐντύπωση πού ἔκαμνε στοὺς Ἀθηναίους αὐτὸς ὁ βέβηλος νεωτεριστής.

Ὁ ἀπίθανος μύθος γίνεται πῶς πιθανὸς κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῆς κριτικῆς του. Τὰ χορικά πού ἀποτελοῦσαν τὸ καθαυτὸ διονυσιακὸ στοιχεῖο τῆς τραγωδίας καὶ πού ἦταν τόσο μεγάλα στὸν Αἰσχύλο — καὶ μάλιστα στὶς «Ἰκέτιδες» του — συρρικνώνονται τώρα μὲ τὸν Εὐριπίδη στὸ ἐλάχιστο δυνατό. Ἡ τραγωδία μὲ τὸν Εὐριπίδη ξε-

χνᾶ τὴν καταγωγή της, ξεχνᾶ τὸ θεό της, τὸ Διόνυσο, γιὰ νὰ παρουσιάζεται ἐντελῶς πιά «ἀπροσδιόνυση» (ὄχι μόνο στὴν ὑπόθεση, ἀλλὰ καὶ στὴν σύνθεση καὶ στὴν ἐπεξεργασία), ὅσπου νὰ ἐκλείψει. Πῶς δὲν ἔχει δίκιο ὁ μέγας φιλόλογος καὶ φιλόσοφος Νίτσε, ὅταν τὸν μαστιγώνει μὲ τίς ἐρωτήσεις του; «Ποιὸς ἦταν ὁ σκοπὸς σου, βέβηλε Εὐριπίδη, ὅταν δοκίμασες νὰ ὑποτάξεις πρὸ πολὺ ἀνέμα αὐτὸν τὸν ἐτοιμοθάνατο; Ξεψύχησε μέσα στὰ χέρια σου· καὶ τότε πρότρεξες στὸ προσωπεῖο, στὴν παραποίηση τοῦ μύθου. . . Καὶ χάνοντας τὸ νόημα τοῦ μύθου, ἔχασες ἐπίσης καὶ τὸ πνεῦμα τῆς μουσικῆς. Κ' ἐπειδὴ ἀρνήθηκες τὸ Διόνυσο, γι' αὐτὸ σ' ἔφυγε ὕστερα κι ὁ Ἀπόλλωνας».

Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ γνώμη μας εἶναι πῶς ὁ Εὐριπίδης εἶναι κι αὐτὸς ἓνας μέγας τραγικός. Δὲ φθάνει τοὺς δυὸ ἄλλους, ὅπως ὅμως ὁ θνητὸς ἵππος τοῦ ἄρματος τοῦ Ἀχιλλέως μπορεῖ κι αὐτὸς νὰ τρέχει δίπλα στοὺς ἀθάνατους, μὲ λιγότερη ἔστω ἄνεση.

«Δὲν ἔχω καμιάν ἀντίρρηση πῶς ὁ Εὐριπίδης μπορεῖ νάχει τὰ ἐλαττώματά του. . . Ἄν ὅμως ἓνας σύγχρονος θέλει νὰ ὑποδείξει σ' αὐτὸν τὸν μέγαν ἀρχαῖο τὰ σφάλματά του, τὸ μόνο σωστὸ εἶναι νὰ τοῦ τὰ ὑποδείξει γονατιστὸς» εἶπε ὁ Γκαίτε.

Ἡ Ἐπιστήμη εἶναι ἠθικὰ σχεδὸν ἀδιάφορη, ἀκίνδυνη καὶ ἄχρηστη. Ἡ ποίηση, ἡ τέχνη κι ὁ στοχασμὸς μόνο μποροῦν νὰ μιλοῦν στὶς ἀνθρώπινες καρδιές καὶ νὰ τίς ἐπηρεάζουν. Κι ὅταν τὸ ἔφος τοῦ ποιητῆ, τοῦ καλλιτέχνη καὶ τοῦ στοχαστῆ εἶναι ὑψηλό, καταλαβαίνομε τότε σὲ πόσο ὑψηλὴ βαθμίδα ἀνεβαίνει μαζί του ἁρμονισμένος κι ὁ λαὸς ποὺ τὸν γέννησε. Ὁ φιλόσοφος — καὶ θὰ πρόσθετα κι ὁ καλλιτέχνης κι ὁ ποιητὴς ποὺ δὲν εἶναι μόνο ὠραιολόγος καὶ ὠραιολόγος ἀλλὰ καὶ ἰδεολόγος — γίνεται πραγματικὰ ἓνας *Artzt der Cultur* (=γιατρός τοῦ πολιτισμοῦ) κατὰ τὴ φράση καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Νίτσε καὶ μὲ τὸ νόημα πῶς, ἂν δὲν μπορεῖ ἴσως νὰ δημιουργήσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἓναν πολιτισμό, «μπορεῖ ὅμως νὰ τὸν προετοιμάσει, νὰ τὸν διατηρήσει ἢ νὰ τὸν μετριάσει». Μὲ περισσότερη ἐμπιστοσύνη στὴ δύναμη τοῦ ποιητῆ ὁ καθηγητὴς Ἰωάννης Κακριδὴς ἔγραψε γι' αὐτὸν πῶς «τίς περισσότερες φορές προχωρημένος στὴ σκέψη πρὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸ πλῆθος ζητᾶ νὰ τὸ ὁδηγήσει ἐκεῖ πρὸς αὐτὸς πιστεύει».

Κ' ἐπειδὴ αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ διαφύγει ἀπὸ τοὺς σοφοὺς Ἕλληνες — ἔργο τοῦ ποιητῆ εἶναι, λέγει ἄσυνεπής ὁ Πλάτων, «τὸ παιδεύειν ἀνθρώπους καὶ βελτίους ἀπεργάζεσθαι» — δὲν εἶναι καθόλου παράξενο πῶς τὸν πολιτισμὸ τους τὸν δημιουργοῦσαν εἴτε μὲ κατασκευὴ μιᾶς φιλοσοφικῆς στοᾶς ἢ ἐνὸς ἀμφιθεάτρου καὶ πῶς κ' οἱ πρὸ μικρὲς πόλεις τους διασκορπισμένους στὴν ἄκρη τοῦ γνωστοῦ κόσμου, εἶχαν ὅλες τὸ θέατρό τους, ὅπου μορφωνόταν ἡ ψυχὴ τοῦ κοινοῦ.

Ἄς ἀναλογιστοῦμε τοὺς πλούσιους προγόνους μας νὰ τρέχουν γιὰ νὰ πάρουν μιὰν καλὴ θέση ἀπὸ τὸν θεατρώνη. Ἄς ἀναλογισθοῦμε καὶ τοὺς φτωχοὺς νὰ μπαίνουν στὴ σειρὰ γιὰ νὰ πάρουν τὰ θεωρικὰ τους. Ἄς τοὺς φαντασθοῦμε ἀκόμα, ἀφοῦ συνωστισθοῦν 30—40 χιλιάδες συχνὰ νὰ καθίζουν ὕστερα γιὰ νὰ δοῦν προσεκτικὰ τὸ θέαμα, ὄχι γιὰ νὰ ψυχαγωγηθοῦν, ἀλλὰ νὰ λυπηθοῦν καὶ νὰ διδαχθοῦν.

Ὁ ἔλεος καὶ ὁ φόβος ποὺ τραντάζει τίς ψυχὰς τῶν θεατῶν στὸ θέαμα τῶν τυραννισμένων προσώπων τῆς τραγωδίας, εἶναι μαζί καὶ ἡ σμῖλη ποὺ τίς σκάλιζε καὶ τίς σκαλίζει ὁμορφότερες καὶ τίς καθαίρει μὲ μιὰν ὁμοιοπαθητικὴ θεραπεία. Καὶ δὲν εἶναι ὁ ἔλεος καὶ ὁ φόβος αἰσθήματα φρίκης καὶ ἀπόγνωσης. Εἶναι φιλάνθρωπες καὶ θρησκευτικὲς συγκινήσεις ποὺ κάνουν τὸν ἄνθρωπο ποὺ τίς αἰσθάνεται νὰ συμμερίζεται τὰ βάσανα τῶν ἡρώων καθὼς τοὺς νιώθει ἀνθρώπους ὁμοίους του, νὰ τοὺς συμπονεῖ, γιὰτὶ μ' ἓναν ἐσωτερικὸ αὐτοέλεγχον βρῖσκει καὶ τὸν ἑαυτὸ του ὑπεύθυνο στὶς ἴδιες ἐνοχὲς καὶ σκέπτεται πῶς ἡ τραγικὴ μοῖρα τῶν ἡρώων θὰ μπορούσε νὰ

είναι και δική του μοίρα. Στο τέλος θα φύγει ελαφρωμένος με αυτήν την σκληρή αλλά αποτελεσματική καλλιέργεια. Κ' η θάλασσα ύστερα από μια φουρτούνα κ' η στεριά ύστερα από μιάν καταιγίδα φαίνονται πάντα πιο ωραίες, όπως μᾶς γίνεται πιο συμπαθής ο άνθρωπος που ανέλαβε από την αρρώστια του. Τα μάτια βλέπουν, αλήθεια, πιο καθαρά μετά από το κλάμα.

Τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας εἶναι ζωντανὰ παραδείγματα ἄλλα πρὸς μίμηση κι ἄλλα πρὸς ἀποφυγή. Εἶναι — τὰ πιο πολλὰ — οἱ ἥρωες οἱ εἰλικρινεῖς, οἱ ὑψηλόφρονες, οἱ εὐθεῖς, πὺν ἔταξαν τὸν ἑαυτό τους στὴν πύλη τῶν Θερμοπυλῶν «ποτὲ ἀπὸ τὸ χρέος μὴ κινεῖν». Πέφτουν συχνὰ νικημένοι ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς. Πέφτουν ὅμως τουλάχιστον «ἀφ' ὑψηλά», ἐλεύθεροι καὶ ἀνένδοτοι ὑποστηρικτὲς τῶν πιο μεγάλων ιδεῶν: τῆς ἠθικῆς, τῆς τιμῆς, τῆς ἀρετῆς, τῆς ἐλευθερίας, τῆς δημοκρατίας, τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας. Ἀλλὰ καὶ οἱ δυνατοὶ θὰ καταλάβουν στὸ τέλος πικρὰ πόσο ἐπιζήμιο εἶναι νὰ ἔχεις «ἰσχὺν ἀνευ γνώμης».

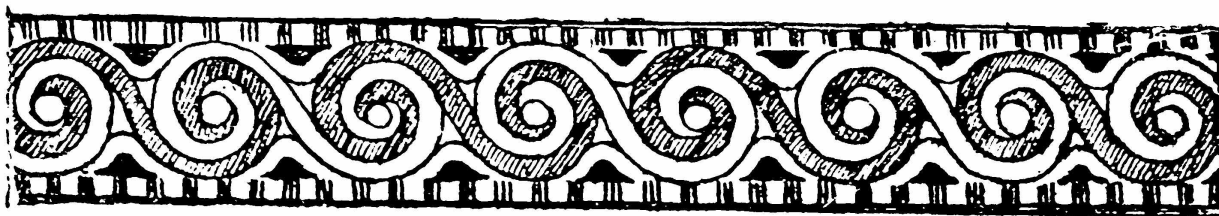
«Τὸ μέγιστον μάθημα» πὺν ἀποκομίζει ὁ θεατὴς ἀπὸ τὴν ἀρχαία τραγωδία εἶναι ὅτι πρέπει νὰ σκέπτεται σὰν ἄνθρωπος καὶ νὰ ἀποδίδει «τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ».

Ἡ στάση τοῦ προσώπου πὺν νομίζει πὺς μπορεῖ νὰ ἀντιδικήσει με τοὺς θεοὺς καὶ νὰ ἀδιαφορήσει γιὰ τὶς ἠθικὲς καὶ φυσικὲς δυνάμεις πὺν αὐτοὶ προστατεύουν, ἀποτελοῦσε «ὑβρίν». Ἡ «ὑβρις» — αὐτὴ ἡ ἀνόητη ἐντύπωση — ὁδηγοῦσε στὴν «ἄτη» (δηλαδὴ στὴν τύφλωση τοῦ νοῦ) πὺν ἔκανε τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀναλάβει σειρὰ ἀπὸ ἄστοχες ἐνέργειες, παράνομες καὶ ἀνόσιες. Στὸ τέλος ἔρχεται ἡ Νέμεσις σταλμένη ἀπὸ τὸ δικαιοκρίτη πατέρα τῆς Δία νὰ τιμωρήσει τὸν ἀσεβῆ, νὰ ἀποκαταστήσει τὶς ἀξίες καὶ νὰ δείξει γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ τὴ δύναμη μαζὶ με τὴ δικαιοσύνη τῆς. Ὁ ἥρωας πὺν ὡς τότε χαιρόταν, μετανοιοῦνι τώρα, ἄδικα ὅμως. Καὶ οἱ θεατὲς πὺν ὡς τότε ἀγανακτοῦσαν, ἱκανοποιοῦνται, ἀφοῦ εἶδαν νὰ ὑπερισχύει ὁ ἠθικὸς καὶ ὁ θεϊκὸς νόμος.

Ὅποιος τὸ θεῖο νόμο καταπατάει, κάστρο δὲ βρίσκει
νὰ τὸν σώσει! Τὰ παρακάλια του κανέννας θεὸς δὲν τ' ἀκούει
Τὸν ἄνομο, ἀργὰ ἢ γρήγορα οἱ θεοὶ τὸν ἀφανίζουν,

διαπιστώνει ὁ εὐσεβέστατος Αἰσχύλος.

ΠΑΥΛΟΥ Α. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ

Διδάκτορος τῆς Κοινωνιολογίας τοῦ Παν(μίου) Tübingen

Ἐπιμελητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Εἶμαι εὐτυχής, διότι δύναμαι νὰ δώσω εἰς τὴν δημοσιότητα τὴν ἐργασίαν ταύτην ὡς μικρὰν συμβολὴν εἰς τὴν κοινωνιολογικὴν ἔρευναν τῆς Ἑλλάδος καὶ δὴ εἰς τὴν Κοινωνιολογίαν τῆς Θρησκείας.

Γνωρίζω ὅτι φέρει πολλὰς ἀτελείας καὶ ἐλλείψεις, καθ' ὅσον ἀναφέρεται εἰς παρθένον ἔδαφος. Προσεπάθησα νὰ ὑπηρετήσω τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών μου. Ἀπέφυγον, ὅσον μοῦ ἦτο ἐφικτόν, τὸν ὑποκειμενισμόν καὶ τὸν συναισθηματισμόν. Μὲ ἐνδιέφερεν ἡ πραγματικότης καὶ οὐχὶ ἡ παρουσίαις ἐντυπωσιακῶν στοιχείων.

Εὐχαριστῶ τὸν κ. Γεώργιον Μαντζαρίδην, Καθηγητὴν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, διὰ τὰς πολλαπλὰς ὑποδείξεις του κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης, ὡς καὶ διὰ τὴν ἀγάπην μὲ τὴν ὁποίαν περιέβαλε τὴν προσπάθειαν.

Εὐχαριστῶ ὅλους ὅσοι παντοιοτρόπως μὲ ἐνίσχυσαν ἠθικῶς. Εὐχαριστῶ τοὺς 196 Ἱερεῖς οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν νὰ ἀπαντήσουν εἰς τὰς 47 ἐρωτήσεις μου. Εὐχαριστῶ τὸν κ. Γ. Φιλοκύπρου καὶ τὴν κυρίαν Μ. Κατζουράκη τοῦ Κέντρου Πυρηνικῶν Ἑρευνῶν «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ» διὰ τὴν εὐγενῆ καλωσύνην των νὰ μὲ βοηθήσουν εἰς ἐπεξεργασίαν μεγάλου μέρους τοῦ ὑλικοῦ ἐρέυνης διὰ τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστοῦ.

Π.Α.Κ.

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

Μὲ τὴν θεμελίωσιν τῆς Κοινωνιολογίας ὑπὸ τοῦ Α. Comte (1798-1857) ἀρχίζει καὶ ἡ ἔρευνα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κοινωνιολογίας τῆς Θρησκείας. Οἱ Marx καὶ Engels εἶδον τὴν Θρησκείαν ὡς ἀνασταλτικὸν παράγοντα τῆς οἰκονομίας, ὁ δὲ Durkheim προσεπάθησε νὰ ἐρμηνεύσῃ αὐτὴν ὡς φαινόμενο κοινωνικῆς λειτουργίας. Θεμελιωτὴς τῆς Κοινωνιολογίας τῆς Θρησκείας εἶναι ὁ Max Weber¹. Οὗτος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Marx καὶ Engels ἀπέδειξεν ὅτι ἡ

1. Κλασσικὰ ἔργα του: "Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus" (1904-1905), "Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie" (1920-1921) (τρεῖς τόμοι), ἔνθα γίνεται λεπτομερὴς ἀνάλυσις τῶν μεγαλυτέρων θρησκειῶν τοῦ κόσμου καὶ Wirtschaft und Gesellschaft 1922.

Θρησκεία είναι βασικός παράγων της οικονομικής εξέλιξεως καὶ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Ἡ θέσις αὕτη σήμερον δὲν γίνεται ἀπὸ ὅλους παραδεκτὴ καίτοι τὰ ἔργα τοῦ Weber παραμένουν κλασσικὰ εἰς τὸ εἶδος των.

Ἐκτοτε ἡ Κοινωνιολογία ἐσημείωσε μεγάλα βήματα, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ διήλθε περιόδους κρίσεως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἀντικείμενον καὶ τὰς μεθόδους της. Ἡδὴ ἡ Κοινωνιολογία της Θρησκείας εἰς τὰ Κράτη της Δυτικῆς κυρίως Εὐρώπης ἐξειρίχθη εἰς σημαίνοντα κλάδον της ἐμπειρικῆς Κοινωνιολογίας. Αἱ κοινωνιολογικαὶ ἔρευναι εἰς τοὺς διαφόρους τομεῖς της ἀνθρωπίνης δραστηριότητος καθιερώθησαν πλεον εἰς ὅλα τὰ προηγμένα Κράτη. Εἰς τὰς ἐρεῦνας ταύτας περιελήφθη καὶ ὁ τομεὺς της Θρησκευτικῆς ζωῆς καὶ της Ἐκκλησιαστικῆς δραστηριότητος ἐν γένει. Οὐ μόνον τὰ Πανεπιστήμια ἀλλὰ καὶ πολλαὶ Ἐκκλησίαι εἰς τὴν Δύσει διαθέτουν ἴδια Κέντρα Ἐρευνῶν, προκειμένου νὰ ἔχουν σαφῆ γνῶσιν της θρησκευτικῆς καταστάσεως τοῦ ποιμνίου των².

Τόσον εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην πολλαὶ ἔρευναι ἔχουν ὡς θέμα των τὸν κληρὸν³.

Ἡ ἔλλειψις κοινωνιολογικῶν ἐρευνῶν μὲ ἀντικείμενον τὴν Θρησκευτικὴν κατάστασιν ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἐμφανής⁴. Αἱ προσπάθειαι τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν Ἀθηνῶν καὶ τινων καθηγητῶν τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν εἶναι ἐπαινεταί, πλὴν ἐλάχιστον μόνον μέρος τῶν πολλῶν πλευρῶν τοῦ θέματος καλύπτουν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα εἰς τὴν χώραν μας ἀντιμετωπίζεται ἀπὸ πολλοὺς μὲ δυσπιστίαν. Ὑπάρχει φοβία ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν της ἐρεύνης καὶ ἀμφιβολία περὶ τῶν συμπερασμάτων αὐτῆς. Τὰ πρὸς ἔρευναν θέματα θεωροῦνται συνήθως ὡς «γνωστὰ» καὶ οὕτω ἡ ἀπασχόλησις μὲ αὐτὰ φαίνεται ὡς ματαιοπονία καὶ «σπατάλη χρόνου».

Ἡ ἀποκάλυψις ὅμως της ἀληθείας τόσον διὰ τὴν Κοινωνίαν, ὅσον καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅσονδήποτε ὀδυνηρὰ καὶ ἂν εἶναι, ἔχει πάντοτε ἐπωφελεῖ ἀποτελέσματα. Πολὺ ὀρθῶς αἱ ἐμπειρικαὶ ἔρευναι εἰς τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν της Ἐκκλησίας ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς «θερμιόμετρον της Ἐκκλησίας»⁵. Πλεῖ-

2. Kœhler, G.: Das religiöse Bewusstsein des Industriearbeiters σελ. 8.

3. Ὡς ἀντιπροσωπευτικὰς ἐρεῖνας ἀναφέρομεν τὰς κάτωθι τῶν διαφορῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν ὅχι βεβαίως ὡς τὰς μοναδικὰς καὶ τὰς νεωτέρας.

1. Αὐστρία: Linbner, T., Lentner, L. und Holl, A.: Priesterbild und Berufswahlmotive, Wien 1963.

2. Γαλλία: Boulard, F.: Essor ou déclin du clergé français? Paris 1950 Deflach, P., Les élites sociales et de sacerdoce Paris.

3. Ὀλλανδία: Dellepootf, J., De Priesterroepingen in Nederland. Den Haag 1955.

4. Ἰταλία: Filocrassi, G., Statistica del clero in Italia (εἰς: La civiltà catholica, Δεκ. 1943) Leoni, A., Sociologia e geografia religiosa di una diocesi; saggio sulla practica religiosa nella diocesi di Mantova, Roma 1952, καὶ Glorieux, Mgr, A.: Problèmes du clergé en Italie, εἰς: Vocations, sacerdotales et religieuses, 56, 1956, σελ. 93 ἔξ.

5. Ἰσπανία: Duocastella, R.: Problemas sacerdotales en Espana Madrid 1959, Aznar, S. La revolucion espanola y las vocaciones eclesiasticas Madrid 1949. De la Rica Basagoiti, J. M.: La parroquia de Nuestra Senora de las Mercedes de las Arenas. Estudio de sociologia religiosa, Bilbao 1957.

Savramis, D.: Die soziale Stellung des Priesters in Griechenland σελ. 26.

4. Σαβράμης Δ.: Kyrios (περιοδικόν) 4ον τεῦχος 1964, σ. 139.

5. Linus Grond: Aufgabe einer Kirchlichen Sozialforschung in: Wort und Wahrheit VIII, 2 Febr. 1953.

στοι τῶν ἡγητόρων τῆς Ἐκκλησίας παραπονοῦνται διὰ τὴν ἀραίωσιν τοῦ ἐκκλησιασματος καὶ τὴν ψύχρανσιν τῶν σχέσεων τοῦ ποιμνίου πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ ὅμως ἡ ἔρευνα θὰ ἠδύνατο νὰ δείξῃ τὰ κύρια αἷτια τῆς διαστάσεως ταύτης καὶ θὰ ἤνοιγε δρόμους πρὸς θεραπείαν, ἐφ' ὅσον βεβαίως ὑπῆρχε διάθεσις ἀπὸ μέρους τῶν ὑπευθύνων⁶.

Οὐδεὶς ὀργανισμὸς δύναται νὰ προγραμματίσῃ τοὺς τομεῖς δραστηριότητός του ἄνευ συγκεκριμένων στοιχείων. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Δὲν ἀποτελεῖ προσβολὴν τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας ἡ χρησιμοποίησις τῶν διαφόρων στοιχείων τῶν ἐπιστημῶν, ὡς εἶναι τὰ δεδομένα τῶν Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, (Οἰκονομία, Δημογραφία, Κοινωνικὴ Ψυχολογία, Στατιστική), προκειμένου νὰ φέρῃ ἐπιτυχέστερον εἰς πέρας τὴν ἀποστολὴν της⁷. Ἡ γνῶσις τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ τῶν ἐπὶ μέρους προβλημάτων τῆς κοινωνίας βοηθεῖ, ὅσους βεβαίως θέλουν, εἰς τὴν ἱεραποστολικήν των προσπάθειαν. Ἡ κοινωνιολογικὴ ἐνημέρωσις τῶν στελεχῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκει πλέον εἰς τὸν κύκλον τῆς μορφώσεώς των. Οὐδεὶς πιστεύει ὅτι μὲ τὴν λῆψιν τοῦ πτυχίου τῆς Θεολογίας ὁλοκληροῦται ὁ κύκλος τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων τοῦ θεολόγου κληρικοῦ. Ἡ συνεχὴς ἐνημέρωσις ἐπὶ τῶν πολλαπλῶν κοινωνικῶν - θεολογικῶν θεμάτων εἶναι ἀπαίτησις τῆς ἐποχῆς, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὅλως ἀπαραίτητος. Ἡ σκόπησις ἀποφυγὴ τῆς ἀποκαλύψεως τῶν προβλημάτων τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀποτελεῖ ὀρθὴν τακτικὴν ὅσων πιστεύουν εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, φορεὺς καὶ μεταλαμπαδευτὴς τῆς ἀληθείας, ἐνισχύει καὶ προστατεύει πᾶσαν προσπάθειαν ἐρεῦνης, ἀρκεῖ μόνον αὕτη νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν ἀλήθειαν. Βεβαίως εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως, ἔνθα αἱ οἰκονομικαὶ δυνατότητες⁸ εἶναι μεγαλύτεραι καὶ ὁ τεχνικὸς ἐξοπλισμὸς τῶν ἐπιστημονικῶν κέντρων ἄρτιος, οἱ ἐπιστήμονες δύνανται νὰ ἐργασθοῦν περισσότερον ἀνέτως παρὰ ἡμεῖς.

Ἦδη εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως πολλοὶ ἱερεῖς εἰδικεύονται εἰς διαφόρους κλάδους τῶν ἐπιστημῶν, προκειμένου διὰ τῶν εἰδικῶν αὐτῶν γνώσεων νὰ βοηθήσουν τὴν Ἐκκλησίαν των καὶ ἡ Κοινωνιολογία ἀποτελεῖ ἓνα κλάδον εἰδικεύσεώς των⁹. Ἡ ἀνάγκη μελετῶν τοιαύτης φύσεως καθίσταται τοσοῦτω μᾶλλον ἐπιτακτικώτερα, καθ' ὅσον εἰς τὴν χώραν μας ἡ ἀστικοποίησις, ἡ ἐκβιομηχάνισις συντελοῦνται μὲ ὁλονὲν καὶ περισσότερον ραγδαῖον ρυθμόν. Ἡ ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία μέχρι σήμερον ἰδίαζεν εἰς ἀγροτικὴν κοινωνίαν ἢ μικροαστικὴν καθίσταται περισσότερον ἐπισημῆς. Αἱ οἰκονομικαί, πολιτικαὶ καὶ διαρθρωτικαὶ μεταβολαὶ τῆς συγχρόνου κοινωνίας (μικροτέρα οἰκογένεια, ὀρθολογιστικὴ ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας¹⁰, ἀκαθόριστοι ὥραι ἐργασίας, συχναὶ ἀλλαγαὶ τόπου ἐργασίας, ἀνέσεις μεταφορᾶς, ἔντονος ρυθμὸς ζωῆς, ἄγχος, ἄνοδος μορφωτικοῦ ἐπιπέδου κ.λ.π.) φέρουν τὴν Ἐκκλησίαν ἐνώπιον νέων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ ἀντιπαρέλθῃ. Τὸ πλεῖστον βεβαίως τῶν ἱερέων δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ τὰ προβλήματα τῆς μεταβαλ-

6. Fürstenderg, F.: *Eis Religion in der Geschichte und Gegenwart*, Bd V σελ. 1029.

7. Goddijn, W.: *Die Kirche als Institution* σ. 20.

8. Luckmann, T.: *Das Problem der Religion in der modernen Gesellschaft* σελ. 78.

9. Goddijn, W.: *Eis Goldschmidt, D. et al: Soziologie der Kirchengemeinde*, σελ. 28.

10. Pin, Émile: *Essais de Sociologie Religieuse* σελ. 240.

λομένης κοινωνίας¹¹, ή ήγεσία όμως της 'Εκκλησίας δεν δύναται νά άγνοή ταύτα¹².

Απέραντα είναι τὰ πεδία έρεύνης είς τόν τομέα της Κοινωνιολογίας της Θρησκείας. Η δυνατότης έρεύνης (οικονομικώς - τεχνικώς), ή αξιολόγησις τών θεμάτων καί ή ειδίκευσις έπιστημόνων καθορίζουν συνήθως τò είδος της έρεύνης. Τὰ στελέχη της 'Εκκλησίας δύνανται νά άποτελέσουν θέματα ολοκληρού σειρās έρευνών.

Ο λαός της 'Εκκλησίας (ποίμνιον) άναμφιβόλως είναι άνεξάντλητον πεδίον έρεύνης. Τò έργον της 'Εκκλησίας είς τούς διαφόρους τομείς του (φιλανθρωπικόν, κηρυκτικόν, λειτουργικόν, κ.λ.π.) προσφέρει άφθονον ύλικόν πρòς μελέτην. Τὰ διάφορα έπαγγέλματα, αί κοινωνικά τάξεις, αί ηλικίαι, τὰ άστικά κέντρα, ή οίκογένεια (έλεγχος γεννήσεων), ή θρησκευτική συνείδησις καί γνῶσις, οί δεσμοί τών πιστών με την 'Εκκλησίαν, οί έχθροί της 'Εκκλησίας, αί μέθοδοι διαδόσεως του Θ. Λόγου, τὰ πνευματικά ρεύματα καί ή 'Εκκλησία, αί ιεραποστολικαί προσπάθειαι της 'Εκκλησίας, ή μυστηριακή ζωή τών πιστών της, ή στρατολόγησις νέων μελῶν είς την 'Εκκλησίαν, πάντα ταύτα δύνανται νά άποτελέσουν άφετηρίαν διά πληθος έρευνών. Τò ύλικόν δύναται βεβαίως νά άντληθῇ τόσον έκ τών στοιχείων της 'Εκκλησίας (άρχεια - ιστορικά μνημεία), όσον καί έκ της συγχρόνου πραγματικότητας.

Σημειοῦμεν έν τέλει ότι κάθε προσπάθεια έρεύνης θά είναι περισσότερο άποδοτική, όταν ύπάρχη συνεργασία Μητροπολιτών, Άνωτάτων Πνευματικῶν Ίδρυμάτων (Πανεπιστήμια) καί διαφόρων έρευνητικῶν κέντρων της χώρας.

Η παρούσα έρευνα φέρει την σφραγίδα της προσπάθειας, ήτις άποσκοπεί νά άποδώσῃ την πραγματικήν κατάστασιν του ιερέως της έπαρχίας άπό κοινωνιολογικής σκοπιᾶς.

Σκοπός της έρεύνης ταύτης δεν είναι νά παρουσιάσῃ μεμονωμένας περιπτώσεις ιερέων άλλα νά μελετήσῃ την κατάστασιν του κλήρου της Μητροπόλεως Ίωαννίνων. Επίσης δεν δύνανται τὰ συμπεράσματα της παρούσης έρεύνης νά ίσχύουν διά τὰς ύπολοίπους Μητροπόλεις της Ελλάδος, πολὺ δὲ περισσότερο δι' όλους τούς ιερεῖς της Ορθόδοξου 'Εκκλησίας. Εάν έξαιρέσῃ τις ένα μικρὸν αριθμὸν ιερέων (εἴκοσιν ἐπὶ συνόλου 212) οί υπόλοιποι είναι ιερεῖς μικρῶν χωρίων καί τινων κωμοπόλεων, είναι δηλαδή ή έργασία μία άνάλυσις του κλήρου άγροτικής κοινωνίας μάλλον παρά άστικής. Δύναται επίσης νά ίσχυρισθῇ τις άνευ φόβου πλάνης, ότι καί οί έν πόλει ύπηρετοῦντες ιερεῖς δεν διαφέρουν κατὰ την νοοτροπίαν καί ζωήν τών είς τὰ χωρία ύπηρετούντων.

Έκ της μελέτης της παρούσης έρεύνης καταφαίνεται ότι τò μορφωτικὸν επίπεδον τών ιερέων είναι λίαν χαμηλόν. Ως έκ τούτου αί γνῶμαι καί άπόψεις των ἐπὶ πολλῶν θεμάτων δεικνύουν ιερεῖς άναλόγου στάθμης. Ίσως διερωτηθῇ τις διατί δεν εύρέθησαν μερικαί δεκάδες μορφωμένων κληρικῶν νά εἴπουν τὰς άπόψεις των ἐπὶ τών ζωτικῶν της 'Εκκλησίας θεμάτων. Σκοπός της έρεύνης δεν ἦτο ή όρθή, ή όρθόδοξος άποψις τῶν κληρικῶν μας ἐπὶ τών προβλημάτων τὰ όποία άπασχολοῦν την Ορθόδοξον 'Εκκλησίαν. Τοῦτο δύναται νά γίνη άρκεῖ νά καταβληθῇ ή πρòς τοῦτο προσπάθεια. Διὰ της παρούσης έπεδιώχθη νά παρουσιασθῇ ή κατάστασις του κλήρου της μιᾶς καί συγκεκριμένης Μητροπόλεως Ίωαννίνων. Έκ τών στοιχείων, τὰ όποία δίδονται είς τò ήμερολόγιον της 'Εκκλησίας του έτους 1971, καταφαίνεται ότι ή Μητρόπολις Ίωαννί-

11. Cox, Harvey: Stadt ohne Gott? σελ. 119.

12. Tenbruck, F. H.: Είς Goldschmidt, D. et al: Soziologie der Kirchengemeinde σελ. 129.

νων ἔχει κλῆρον τοῦ ὁποίου τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον εἶναι ἐκ τῶν χαμηλοτέρων Μητροπόλεων τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ τὸ ποσοστὸν τῶν μορφωμένων κληρικῶν εἶναι ἐκ τῶν μικροτέρων μεταξὺ ὅλων τῶν Μητροπόλεων τῆς Ἑλλάδος. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ὀφείλεται μᾶλλον εἰς ἱστοριογεωγραφικοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους θὰ ἐξετάσωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα κεφάλαια.

Μέθοδος τὴν ὁποίαν ἐκρησιμοποιήσαμεν — καὶ ἡ ὁποία ἐκτίθεται εἰς τὸ 2ον κεφάλαιον — εἶναι ἡ τῆς στατιστικῆς. Ἴσως διερωτηθῶν τινὲς πῶς δύναται ἡ στατιστικὴ νὰ χρησιμοποιοῦν διὰ μίαν Κοινωνιολογικὴν - Θεολογικὴν ἔρευναν. Πρέπει νὰ τονισθῇ ἐνταῦθα ὅτι ἡ στατιστικὴ χρησιμοποιεῖται σήμερον εἰς τὰς ἐπιστήμας τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς εὐρύτατα. Εἶναι γεγονὸς ὅτι εὐκόλως δύναται τις νὰ κάμῃ κατάχρησιν τῶν στοιχείων ἅτινα τοῦ παρέχει ἡ στατιστικὴ, παρὰ ταῦτα ἔχει ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ στατιστικὴ, εἶναι λίαν ἀπαραίτητος εἰς πολλὰς ἐρευνητικὰς ἐργασίας.

Δυσπιστία ἐπίσης διατυπῶνται ὑπὸ πολλῶν ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ψυχροὶ ἀριθμοὶ τῆς Στατιστικῆς δύνανται νὰ παρουσιάσουν ἐσωτερικὰ θρησκευτικὰ βιώματα. Τὸ πρόβλημα βεβαίως παραμένει, ὅμως διὰ τῶν ἀριθμῶν γίνεται ἀνάλυσις ποσοτικῆς θέσεων καὶ συμπεριφορᾶς ἀτόμων καὶ ὄχι ποιοτικῆς μέτρησις ἀνεκφράστων θρησκευτικῶν βιωμάτων, διὰ τὰ ὁποῖα εἰς τὴν παροῦσαν ἔρευναν δὲν γίνεται λόγος. Οὐδὲν ὅμως ἐμποδίζει τὴν Στατιστικὴν νὰ παρουσιάσῃ μὲ ποσοστὰ τὸν ἀριθμὸν π.χ. τῶν πολυτέκνων οἰκογενειῶν τῶν ἱερέων ἢ τῶν ἱερέων, οἱ ὁποῖοι ἐξυπηρετοῦν περισσοτέρας τῆς μιᾶς ἐνορίας κ.λ.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ ἰδρυσις τῆς πόλεως καὶ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἱωαννίνων

Δὲν γίνεται ἐνταῦθα ἀναφορὰ εἰς ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἱωαννίνων, ἀλλὰ μικρὰ ἀναδρομὴ εἰς τὸ παρελθὸν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως της μέχρι σήμερον¹.

Ἐκ τῶν διαφόρων ἱστορικῶν μελετῶν φαίνεται ὅτι πυρὴν πέριξ τοῦ ὁποίου ἀνεπτύχθη ἡ πόλις τῶν Ἱωαννίνων ὑπῆρξε τὸ κάστρον τῶν Ἱωαννίνων². Συμφώνως πρὸς τὰς πληροφορίας τοῦ Προκοπίου³, ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισε τὴν ὀχυρωτάτην πόλιν ἐπὶ τοῦ κάστρου κατὰ τὴν τρίτην δεκαετηρίδα τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος. Ὁ Α. Βρανούσης δὲ μὴς ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀόριστος αὕτη μαρτυρία τοῦ Προκοπίου: «Πόλιν ὀχυρωτάτην οἰκοδομησάμενος ἐτειχίσατο»⁴ δὲν ἐπιτρέπει οὔτε τὴν παραμικρὰν εἰκασίαν περὶ τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν τειχῶν, τῶν ὀχυρώσεων καὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων τῆς νεοῖδρυθείσης πόλεως.

Ἐκ τῶν παλαιότερων καὶ ἐγκυροτέρων μαρτυριῶν περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς πόλεως τῶν Ἱωαννίνων εἶναι: 1) Ἡ μνεία «ὁ Ἱωαννίνων» εἰς τὰ Νέα Τακτικά τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου (886—956)⁵. 2) Τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βα-

1. Ἐμπεριστατωμένην Ἱστορίαν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἱωαννίνων ἔγραψεν ὁ Γυμνασιάρχης Φώτιος Οἰκονόμου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἐν Ἱωαννίνοις Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων», Ἀθῆναι 1966, σελ. 168.

2. Σαλάμαγκα, Δ.: Γιαννιώτικα Ἱστορικά Μελετήματα σελ. 11.

3. Προκοπίου, περὶ κτισμάτων IV 1, 37—41.

4. Βρανούσης, Α.: Ἱστορία καὶ τοπογραφικὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ Κάστρου τῶν Ἱωαννίνων, Ἀθῆναι 1968 σελ. 11.

5. Κοντοπάνου, Α.: Ἡπειρωτικὰ μελέται, ἐν ἐφημερίδι «Ἡπειρος» ἀρ. φ. 165/13.5.1952.

σιλείου Β' ἐκδοθέν σιγίλλιον (1020) ὑπὲρ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος⁶. 3) Ἡ μαρτυρία τῆς Ἀννης Κομνηνῆς, ἣτις ρητῶς ἀναφέρει ὅτι ὁ Βοημιουνδος ἐλθὼν εἰς Ἰωάννινα τὸ 1084 εὔρε τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ τεῖχη λίαν ἐφθαρμένα καὶ ἐπεσχεύασε ταῦτα⁷.

Κατὰ τὸν Μητροπολίτην Παραμυθίας Ἀθηναγόραν ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων δ-
φείλει τὴν ὀνομασίαν αὐτῆς εἰς Σλαῦδόν τινα Γιάννην, κατὰ τὸν Γ. Χασιώτην εἰς Ἰω-
αννίαν, σῖζυγον Ἰωάννου τινός, κατὰ τὸν Α. Κοντοπάνον εἰς τὴν Ἰωαννίαν θυγα-
τέρα τοῦ Περικλέους στρατηγοῦ Βελισσαρίου καὶ κατὰ τὸν Leake, τὸν Πάλλην, τὸν
Ἀραβαντινὸν καὶ τὸν Χατζηδάκιν εἰς τὴν ἐν Φρουρίῳ τῶν Ἰωαννίνων Μονὴν τοῦ Ἰ-
ωάννου τοῦ Προδρόμου⁸. «Ποίᾳ δυσχερείᾳ συνήντησεν ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος
(Χριστοῦ) ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ περιφερείᾳ τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὸν Α', Β' καὶ
Γ' μ.Χ. αἰῶνα δὲν εἶναι ἱστορικῶς γνωστόν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ὑφίστατο τὸ μαντεῖον τῆς
Δωδώνης, τὸ κέντρον τῆς εἰδωλολατρείας ἐν Ἠπείρῳ, μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος (362) καὶ
πιθανῶς κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν καὶ μέχρι τοῦ ΣΤ' αἰῶνος⁹, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν
ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἐπάλαψε σκληρὰ πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ὅτι ἡ ἐξάπλωσις
του ἐκεῖ ἐγένετο λίαν βραδέως»¹⁰.

Καὶ ὁ χρόνος τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐπισκοπῆς Ἰωαννίνων εἶναι ἱστορικῶς ἀνεξα-
κρίβωτος. Ἡ πλέον ἱστορικὴ μαρτυρία εἶναι ὅτι εἰς τὰ Τακτικά τοῦ τέλους τοῦ Ι' αἰ-
ῶνος (972—976) ἡ Ἐπισκοπὴ Ἰωαννίνων ἀναγράφεται ὡς Ε' ὑπὸ τοῦ Ναυπάκτου
Λιτωλίας ἐπὶ συνόλου 9 ἐπισκοπῶν. Παλαιότερας ἀλλὰ μὴ ἐξηκριθώμενας μαρτυρίας
δὲν ἀναφέρομεν. Ἡ Ἐπισκοπὴ Ἰωαννίνων ὑψώθη εἰς Μητρόπολιν τὸ 1285 ὑπὸ τοῦ
Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου¹¹.

Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἐπίσκοποι ἐξ Ἠπείρου ἔλαβον μέρος εἰς τὴν Α' Οἰκ. Σύνο-
δον (325 μ.Χ.). Τὴν εἵδησιν ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος εἰς τὸν βίον τοῦ Μ. Κων-
σταντίνου: «Τῶν γοῦν Ἐκκλησιῶν ἀπασῶν αἱ τὴν Εὐρώπην ἅπασαι, Λιβύην τε καὶ
Ἀσίαν ἐπλήρουν ὁμοῦ συνῆκτο τῶν τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν τὰ ἀκροθίνια... Ἀλλὰ
καὶ Θράκες καὶ Μακεδόνες, Ἀχαιοὶ τε καὶ Ἠπειρώται...»¹². Μέχρι τοῦ Ε' αἰῶνος
εἶναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι τὰ Ἰωάννινα δὲν ἴσαν οὔτε ἐπισκοπὴ¹³.

«Ἡ ἀρχαιότερα ἱστορικῶς μεμαρτυρημένη χριστιανικὴ κοινότης ἐν τῇ ἐκκλη-
σιαστικῇ περιφερείᾳ Ἰωαννίνων εἶναι ἡ Ἐπισκοπὴ Δωδώνης, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα
νὰ παρακολουθήσωμεν ἀπὸ τὸ 431, ὅτε ὁ Ἐπίσκοπος αὐτῆς Θεόδωρος ἔλαβε μέρος
εἰς τὴν Γ' ἐν Ἐφέσῳ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Μετὰ ταύτην ἠκολούθησαν ἰδρυόμεναι
διαδοχικῶς αἱ Ἐπισκοπαὶ Περιστερᾶς, Ἰωαννίνων, Βελλᾶς κ.λ.π.»¹⁴.

Ἡ Ἐπισκοπὴ Δωδώνης ὑφίστατο μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ὅτε ἡ ἔδρα
αὐτῆς ἐγκατελείφθη ὀριστικῶς λόγῳ τῆς περὶ τὸ 550 ἐπιδρομῆς τῶν Γότθων ὑπὸ τὸν
Τοτίλαν¹⁵. Βραδύτερον πλησίον τῆς Δωδώνης ἀνεπτύχθη ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων, τι-

6. Ἀθηναγόρου Μητροπολίτου: Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων Η.Χ. σελ. 4.

7. Κομνηνῆς, Α.: Ἀλεξιάς Τ. Ι., σελ. 235 ἐξ.

8. Leake, Travels in Northern Greece Τ. IV σελ. 199, Πάλλης, Α. μελέτη ἐπὶ τῆς Ἠπεί-
ρου σελ. 54, Π. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία περὶ τῆς Ἠπείρου σελ. 114, Γ. Χατζηδάκι,
Γλωσσολογικαὶ ἔρευναι, Τ. 1 Ἀθήναι 1934, σελ. 347.

9. Ἀραβαντινοῦ, Π.: Χρονογραφία περὶ τῆς Ἠπείρου, σελ. 12.

10. Οἰκονόμου, Φ.: Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἐκκλησία σελ. 18.

11. Ἀναστασίου, Ι.: Ἰωαννίνων Μητρόπολις, ἐν Θρησκ. κ. ἨΘ. Ἐγκλ. 7, σ. 65.

12. Εὐσέβιου: Εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου Βασιλέως γεφ. Γ' 7, 10 (ἐν Migne P. G. Τ.
20 γεφ. 6, σελ. 105) καὶ Β.Ε.Π. Τ. 24, σελ. 149.

13. Ἀραβαντινοῦ, Π.: Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου Τόμ. Α', σελ. 14.

14. Οἰκονόμου, Φ.: Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἐκκλησία σελ. 21.

15. Προκοπίου, Γοτθ. πολιτεία, IV 22.

μηθείσα δι' ἐπισκοπικῆς καὶ εἰτα διὰ μητροπολιτικῆς ἑδρας. Ἡ περιοχή Δωδώνης ὑπήχθη ἔκτοτε ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὰ Ἰωάννινα, τὴν δὲ θέσιν τῆς Ἐπισκοπῆς Δωδώνης κατέλαβεν ἡ τῆς Βονίτζης (Βονίτσης;) ¹⁶.

Ὁ Γ. Κονιδάρης ἀναφέρει ὅτι: Ὁ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ἀπουσιάζει ἀπὸ τὴν «Τάξιν προκαθηδρίας» τῶν μητροπολιτῶν μέχρι τοῦ 8ου αἰῶνος. Γεγονὸς τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι τὰ Ἰωάννινα μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν εἶχον ἀνυψωθῇ εἰς μητρόπολιν ¹⁷.

«Ἡ ἀρχαιοτάτη γνωστὴ περὶ τῶν Ἰωαννίνων μνεία διεσώθη ἡμῖν τῷ 879 ἐν τοῖς πρακτικοῖς συνόδου τινὸς ἐν Κων/λει, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος ὁ πρῶτος τῆς πόλεως γνωστὸς ἡμῖν ἐπίσκοπος Ζαχαρίας. Λέν ἐλλείπει ὅμως πληροφορία τις κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ 673 τὰ Ἰωάννινα ἀπετέλουν ἤδη ἐπισκοπικὴν ἑδραν ὑπαγομένην εἰς τὴν Μητρόπολιν Ναυπάκτου» ¹⁸.

Ὁ Ἀθηναγόρας ὅμως ἐρευνᾷ ἂν ὁ ἀναφερόμενος Ζαχαρίας Ἰωαννίνης ἦτο πράγματι ἐπίσκοπος Ἰωαννίνων ¹⁹.

«Κατὰ τὴν Ἐκθῆσιν Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, συντεταγμένην τὸ 860 παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων σὺν ταῖς ἐπισκοπαῖς Βουθρωτοῦ, Δρυϊνουπόλεως, Χειμάρρας καὶ Φωτικῆς (Βελλᾶς) ἐτέλει ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν τῆς Ναυπάκτου μέχρι τῆς ἀνωτέρω ἐποχῆς» ²⁰.

Ἡ ἀνύψωσις τῆς Ἐπισκοπῆς Ἰωαννίνων εἰς Μητρόπολιν ἐγένετο κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1284—1307 ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Β' ²¹.

Πρῶτος γνωστὸς Μητροπολίτης Ἰωαννίνων εἶναι ὁ Σεβαστιανὸς τὸ ἔτος 1354. Κατὰ τὸ ἔτος 1285 λαμβάνει ὁ Μητροπολίτης καὶ τὸν τίτλον τοῦ ὑπερτίμου ἐνθ' τὸ 1395 παραχωρεῖται εἰς αὐτὸν καὶ ὁ τίτλος τοῦ Ἐξάρχου Κερκύρας ²².

Ἡ Μητρόπολις Ἰωαννίνων, γράφει ὁ Οἰκονόμου Φ. ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος κατεῖχε τὴν 33ην σειρὰν πρωτοκαθεδρίας ²³. Ἐν τῷ συνταγματικῷ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου ὁ Ἰωαννίνων κατεῖχε τὴν 31ην θέσιν Τάξεως προκαθηδρίας, βραδύτερον τὴν 15ην, ἀπὸ τοῦ 1842 τὴν 13ην καὶ ἀπὸ τοῦ 1872 τὴν 12ην, τοῦ οἰκείου αὐτῆς ποιμένος φημιζομένου «ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἡπείρου καὶ Κερκύρας» ²⁴. Τὸ 1842 κατὰ τὸν Ἰ. Λαμπρίδην, ἡ Μητρόπολις Ἰωαννίνων περιελάμβανε 200 χωρία, ἥτοι 47 ἐν τῇ περιοχῇ Κουρέντων, 37 ἐν τῇ περιοχῇ Ζαγορίου, 46 ἐν τῇ περιφερείᾳ Τσαρκοβίστας, 48 ἐν τῇ περιοχῇ Μαλακασίου, 4 ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Τζουμέρκων, 2 ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀρτης καὶ 16 ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Παραμυθίας ²⁵.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ τῶν Τούρκων ἡ πόλις καὶ ἡ περιοχή ἔζησαν τὰ δεινὰ τῆς ὑποδουλώσεως. Βασανιστήρια, δηλώσεις, διωγμοί, ἦσαν γνωστὰ εἰς πάντας τοὺς χριστιανούς. Φοβερωτέρα ὅμως ἦτο ἡ τακτικὴ τοῦ κατακτητοῦ νὰ ἐξιλαμίζῃ βιαίως πλήθη χριστιανῶν ²⁶.

Ἡ Μητρόπολις τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τοῦ ἐγγάμου καὶ ἀγάμου κλήρου αὐτῆς

16. Οἰκονόμου, Φ.: Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἐκκλησία σελ. 26.

17. Κονιδάρης, Γ.: Αἱ Μητροπόλεις καὶ Ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου σελ. 26—27 (πίναξ Α').

18. Νέος Ἑλληνομνήμων Τόμος 21ος σελ. 340.

19. Ἀθηναγόρου: Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων σελ. 3.

20. Ἀραβαντινοῦ: Χρον. Ἱπ. Τόμ. 3 σελ. 231—32.

21. Ἀθηναγόρου: Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων, σελ. 11.

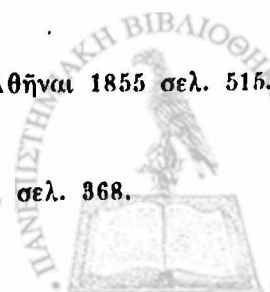
22. Ἀθηναγόρου: Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων σελ. 11, 17.

23. Ράλλη - Ποτλῆ: Σύνταγμα θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων. Τόμ. 5, Ἀθήναι 1855 σελ. 515.

24. Ἡπειρωτικά Χρονικά Τ. 3 (1928) σελ. 47.

25. Ἀθηναγόρου: Ἐνθ. ἀν. σελ. 11, 14.

26. Βακαλοπούλου, Ἀπ.: Ἱστορία τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ Τόμ. 3, σελ. 368.

καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς πικρᾶς δουλείας εἰργάζετο διὰ τὸ ποίμνιον καὶ ἦτο ὁ φορεὺς οὐ μόνον τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, ἀλλὰ καὶ τῆς καθ' ὅλου μορφώσεως²⁷. Δύο ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν τῶν Ἰωαννίνων (Θεόκλητος 1516 καὶ Ματθαῖος 1601) ἀνῆλθον εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον²⁸. Μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τῆς Νεωτέρας Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας συγκαταλέγονται καὶ οἱ Θεοφάνης, Πολιοῦχος Ναούσης (1380), "Οἱ ἀδελφοὶ Νεκτᾶριος καὶ Θεοφάνης Ἀψαράδες (1571 αἰών), Ἰωάννης ὁ Νεομάρτυς (1560)²⁹, Νικόλαος ὁ Νεομάρτυς ἐκ Μετσόβου (1617), Ἀναστάσιος ὁ Νεομάρτυς ἐξ Ἰωαννίνων ἀθλήσας ἐν Κων/πόλει (1743) καὶ Γεώργιος ὁ Νεομάρτυς ὁ ἐν Ἰωαννίνοις (1838). Ἐνταῦθα ἐμαρτύρησε καὶ ὁ Ἐθναπόστολος Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς (1779) ἔζησε δὲ καὶ ὁ ὁσιος Ἀρσένιος (1877). Πολλὰ προσέφερεν εἰς τὴν παιδείαν τοῦ τόπου ἡ παρὰ τοῦ Ἱερέως καὶ μοναχοῦ Βησσαρίωνος Μακρῇ συσταθεῖσα «Σχολὴ τοῦ Γκούμια». Ταύτην διηύθυνε κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1670—1690 καὶ ὁ σοφὸς Μπαλᾶνος Βασιλόπουλος ὁ ἰσχυρισθεὶς ὅτι «ἔλυσε καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ τετραγωνισμοῦ τοῦ κύκλου» καὶ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Κοσμάς Μπαλᾶνος. Ἐπίσης πολλὰ προσέφερεν ἡ Σχολὴ τοῦ Καπλάνη ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Ψαλλίδα³⁰. Ἀξιόλογος ὑπῆρξε καὶ ἡ προσφορά εἰς τὴν παιδείαν τοῦ Νεοφύτου Δούκα, σοφοῦ κληρικοῦ, ἐξ Ἀνω Σουθενῶν Ζαγορίου (1760—1845)³¹, καθὼς ἐπίσης ἡ τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρως, ὁ ὁποῖος ἐξεπαιδεύθη καὶ βραδύτερον ἐδίδαξεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γυμνασίῳ. Γενικῶς δύνανται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ Ἰωάννινα κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας ὑπῆρξαν κέντρον μορφώσεως³² μὲ μεγάλην ἀκτινοβολίαν.

Ἡ Μητρόπολις Ἰωαννίνων καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἰωαννίνων (1913) ὑπῆγετο μέχρι τῆς 10ης Ἰουλίου 1928 εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κων/πόλεως, ὁπότε βάσει τοῦ Νόμου «περὶ Ἐκκλησιαστικῆς Διοικήσεως τῶν ἐν ταῖς Νέαις Χώραις τῆς Ἑλλάδος Μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑπῆχθη εἰς τὴν ἁμείων διακυβέρνησιν τῆς Ἀυτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Περιλαμβάνει 243 Ναοὺς, 230 ἐφημερίους καὶ δικαιοῦται βογηθοῦ ἐπισκόπου»³³.

Αἱ θυσίαι τοῦ κλήρου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἰωαννίνων δὲν ἔπαυσαν καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἐφονεύθησαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πέντε κληρικοί. Κατὰ δὲ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον 1946—49 ὁκτώ³⁴.

27. Λαμπρίδης, Ι.: «Γενικῶς ὁ κλῆρος τῆς Ἡπείρου καὶ μάλιστα ὁ ἐν τισι τῶν ἐρημητηρίων αὐτῆς διαβίων, πολλὰ ὑπὲρ τοῦ πολιτλήμονος ἡμῶν Γένους ἐμόχθησεν, ἔνθεον τὸν ζῆλον διατηρῶν καὶ τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ τὰ γράμματα αἶσθημα ὑπεκκαίων». (Περὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ Ἀγαθοεργημάτων. Μέρος Α' σελ. 39).

28. Ἀραβαντινοῦ, Π.: Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου Τόμ. Β' σελ. 222 καὶ 223.

29. Λεξικὸν Νεομαρτύρων σελ. 232—235.

30. Βοβολίνη, Κ.: Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας σελ. 79.

31. Λώλη, Σ.: Νεόφυτος Δούκας.

32. Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς (Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου Τόμ. Β' σελ. 224—5) ἀναφέρει ὅτι τὸ 1686 διορισθεὶς εἰς Ἰωάννινα Μητροπολίτης Κλήμης ὁ Χίος, κατόπιν διαμαρτυριῶν τῶν Ἰωαννιτῶν, ἠναγκάσθη νὰ ὑποστῇ πενταετῇ ἐπιμόρφωσιν ἐν τῷ Μοναστηρίῳ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου Λυγκιάδων μὲ διδάσκαλον τὸν Βησσαρίωνα Μακρὴν καὶ κατόπιν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἔδραν τῆς Μητροπόλεως!

33. Οἰκονόμου, Φ.: Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἐκκλησία, σελ. 58.

34. α) Ὑπὸ τῶν Γερμανῶν οἱ: 1) Εὐθύμιος Ἰωάννου, Ἐφημέριος τῆς Κοινότητος Λαλῆς, ἐξετελέσθη τὴν 23.7.1943. 2) Γεώργιος Σιοῦλης, Ἐφημέριος Ἀγίας Ἀναστασίας Δωδώνης, ἐκὰν ζῶν μετ' ἄλλων ἀνδρῶν τὴν 23.5.1943. 3) Γεώργιος Κόντος, Ἐφημέριος τῆς Κοινότητος Ἀνατολικῆς, ἐξετελέσθη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1943. 4) Σωτήριος Δερδεμέζης, Ἐφημέριος Δερβιζιάνων, ἐφονεύθη ἐκ βομβαρδισμῶν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1943. 5) Νικόλαος Κατσίκης, ἐκ Γρεβενητίου, συλληφθεὶς τὸ 1943 ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ βασανισθὲν ἀπέθανεν τὸν 1943.

Εἰς τὸ Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἔτους 1971 (σελ. 610) ἡ Ἱ. Μητρόπολις Ἰωαννίνων φέρεται ἔχουσα σύνολον ἱερέων 221 ἐξ ὧν 3 Α' Κατηγορίας, 18 Β' Κατηγορίας, 188 Γ' Κατηγορίας καὶ 12 Δ' Κατηγορίας. Ἐὰν προσθέσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἱερέων τῆς Α' Κατηγορίας (3) εἰς τὸν ἀριθμὸν τῆς Β' (18) ἔχομεν 21 ἱερεῖς Α' καὶ Β' Κατηγορίας, ἥτοι 9,5% τοῦ συνόλου τῶν ἱερέων. Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὰς Ἱ. Μητροπόλεις Μαρωνείας, ἡ ὁποία ἔχει ποσοστὸν ἱερέων Α' καὶ Β' Κατηγορίας 9,2%, καὶ Δρυϊνουπόλεως - Κονίτσης, ἡ ὁποία ἔχει 8%, ἡ Ἱ. Μητρόπολις Ἰωαννίνων παρουσιάζει λίαν χαμηλὸν ποσοστὸν μορφωμένων ἱερέων, ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν ἔχει 80,9% καὶ ἡ Ἱ. Μητρόπολις Θεσ/νίκης 79,7% ἱερεῖς τῶν ἀντιστοίχων κατηγοριῶν.

Συνεχίζεται

νισθεῖς ὑπέκυψεν ἐκ τῶν κακώσεων τὸ 1945.

β) Κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον 1946—49 οἱ: 1) Βησσαρίων Μίχας, Ἐφημέριος Δερεβιζιάνων, ἐξετελέσθη μετὰ τῆς πρεσβυτέρας καὶ τῶν δύο τέκνων του τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1945. 2) Γεώργιος Ζηκίδης, Ἐφημέριος τῆς Κοινότητος Ἀλποχωρίου Μπότσαρη, ἐξετελέσθη τὴν 24.1.1945. 3) Κων/νος Παπαϊωάννου, Ἐφημέριος τῆς Κοινότητος Μούλων, βασανισθεῖς ὑπέκυψε τὸν Φεβρουάριον 1948. 5) Ἰωάννης Φλώρος, Ἐφημέριος Σκλίβανης, ἐφονεύθη τὴν 18.8.43. 6) Κων/νος Οἰκονόμου, Ἐφημέριος Βουλιάστης, ἐξετελέσθη μετὰ τῆς πρεσβυτέρας του τὸν Μάιον ἢ Ἰούλιον 1945. 7) Ζήκος Παντούλας, Ἐφημέριος Ἐλάφου, ἐφονεύθη τὴν 26.1.1945, 8) Κων/νος Ζήκος, Ἐφημέριος καὶ διδάσκαλος τῆς Κοινότητος Πεντολάκκου, ἐξετελέσθη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1943 (βλ. Διονυσίου, Μητροπολίτου Λήμνου: Πιστοὶ ἄχρι θανάτου, Ἀθῆναι 1959, σελ. 260—273. Κ. Βοβολίνη: Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, Ἀθῆναι 1953, σελ. 331, Οἰκονόμου, Φ.: Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἐκκλησία, Ἀθῆναι 1966 σελ. 163—4).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

— 1 —

ΤΑ ΙΧΝΗ

Ἴχνη σου βρίσκονται ἀπὸ τὸν καιρὸ
ποῦ πρωτοπάτησες στὴ γῆ.
Κι' ἀπ' τὸν καιρὸ ποῦ μπόρεσαν τὰ χέρια σου
ν' ἀφήσουν τὸ ἀποτύπωμά τους.
Ἴχνη σ' ἀκολουθοῦν παντοῦ χωρὶς τὴ γνώμη σου
— σὰν ἴσκιος δεύτερος —
καὶ θὰ σὲ συνοδεύουν πάντοτε ὅπου πᾶς,
ἕως τὸν θάνατό σου.

Πρόσεξε καὶ ρωτήσου ἀμείλιχτα,
μὴ λοξοδρόμησες ποτέ.
Μὴ πάτησες σὲ λάσπη ποῦ βυθίστηκε
καὶ σοῦ κρατᾷ αἰχμάλωτο τὸ πέλμα.
Μὴ τάχα κι' ἄγγιξες ποτέ σου κάτι τί,
κι' ἔβαλες τὴν ὑπογραφή σου.
Μὴν ἔπραξες μιὰ πράξη ποῦ σ' ἐξέθεσε!
Πρόσεξε! Ἡ πράξη κάποτε μιλεῖ
καὶ φανερώνει, ἢ πράξη.

Καὶ τότε, τί θὰ κάμεις; Τί θὰ πεῖς;
Πῶς θὰ καλύψεις βήματα ποῦ φαίνονται,
καὶ σφραγισμένες δαχτυλιές σὲ τοίχους;
Πρόσεξε! Πρόσεξε πολὺ!

— 2 —

ΠΙΚΡΕΣ ΧΑΡΕΣ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ

Πῶς μὲ δονεῖ ὁ μεγάλος λόγος τῆς σιγῆς.
Πόσες φωνές αἰχμάλωτες παίρνει ὁ σθησιμένος ἦχος!
Ποιές μυστικὲς δυνάμεις μᾶς κρατοῦν
δεμένους μὲ τὴ μοῖρα μας.
Ποιές λόγχεις μᾶς κεντρίζουν τὶς ἀναιμονές,
ὅσες περνοῦν σὰν δράματα καιρῶν,
ἢ ὡς φλόγες δραμάτων.
Πόση ἡμιορφία στοὺς κραδασμοὺς ὠραίων λυγμῶν,
καὶ πόσο δάκρυ στὰ τεφρὰ μας πέλαγα τῆς μνήμης.
Ἐκστατικὲς ὥρες σιωποῦν σὲ μιὰ πορεία σὲ μιὰ ἀλλαγὴ
ποῦ μένει ὁ χρόνος ἐκπληκτος χωρὶς νὰ δῦει τὸ φῶς του.

Κάτι σὰν φῶς καὶ σὰν κραυγή!
 Χαμόγελα γλυκά παντοῦ, χαμόγελα πικρά παντοῦ,
 σοῦ γνέφουν καὶ σοῦ ὀρκίζονται
 στὸν ὄρκο πὺ μοσχοβολοῦν οἱ ἀνθοὶ πρὶν ξεψυχήσουν.
 Πῶς κρέμασα τὴν ἀντοχή στὸ γέλιο τῶν μικρῶν παιδιῶν!
 Πῶδ βρίσκω στὰ μικρά - μικρά τὴ λύτρωσή μου!

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ

ΕΝ ΑΚΜΗΙ ΜΑΤΑΙΟΤΗΤΟΣ

Α'

Ὁ χῶρος εἶναι μικρός·
 ὅπου ν' ἀπλωθῶ μοῦ κόβονται
 δάχτυλα
 ὅπου νὰ κοιτάξω
 πληγώνω τὰ μάτια μου.
 Ἦχοι ἀπὸ ὠραῖα στόματα
 διαλύονται σὲ θάλασσα σιωπῆς
 καὶ κανεὶς πιὰ κανεὶς
 δὲν ἀκούει τῆς φωνῆς σου
 τὰ βήματα...

Β'

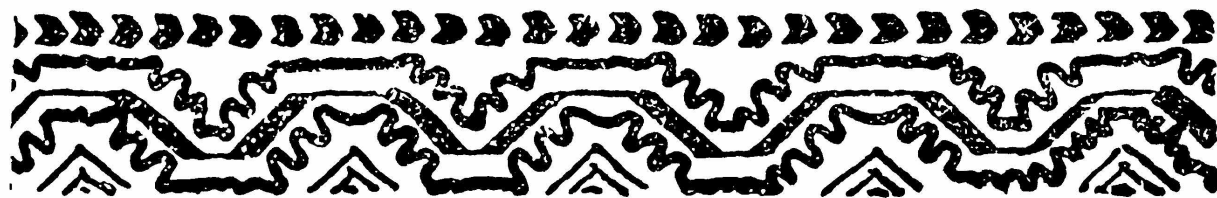
Ὁ καιρὸς εἶναι λίγος
 κι ἡ φωνή μου δὲν προχωρεῖ,
 τραγούδια πὺ ἀντιχτυποῦν
 σὲ τοίχους σκληροῦς
 καὶ πέφτουν νεκρά στὸ δάπεδο
 ἔντομα ὄνειρα ἔντομα
 γύρω ἀπ' τὴ λάμπα
 καὶ πέφτουν νεκρά στὸ δάπεδο,
 πῶς νὰ πεθάνεις
 μὲ μόνη τὴ δικαιολογία
 ὅτι ἔτσι πρέπει
 ὅτι κι ἄλλοι πρὶν ἀπὸ σένα;

Γ'

Ὁρκίστηκα νὰ μὴν ἀπουσιάσω ποτέ·
 πῶς νὰ κρατήσω τὸν ὄρκο μου
 τὴ ζωὴ μου πῶς;
 Ἐνα βλάσφημο τίποτα
 ματαιώνει τὸν κόσμο...

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΖΙΑΝΑΣ

ΒΑΣ. Κ. ΜΑΡΓΑΡΗ

ΣΤΑ ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ (Ὁδοιπορικό)

Ὅταν ξεκινᾷς γιὰ ταξίδι στὰ Τζουμέρκα μὴν περιμένεις νὰ συναντήσεις τίποτε ἀπὸ τὰ ἥρεμα ἐκεῖνα ἑλληνικὰ τοπεῖα τῶν ἀπαλῶν λοφοσειρῶν καὶ τῶν μικρῶν πεδιάδων, τῶν χαρωπῶν κολπίσκων, ὅπου ἡ θάλασσα παίζει καὶ γελά τραγουδώντας μετὴν ἀκτὴ, τοῦ ἀνοιχτοῦ καὶ γαλανοῦ ὀρίζοντος καὶ τῶν μικρῶν νησιῶν, ποὺ λούζονται διαρκῶς μέσα σ' ἓναν μεσογειακὸ κι' εὐεργετικὰ θερμὸ ἥλιο. Ὁ δρόμος ποὺ θὰ σὲ φέρει σὲ τοῦτα δῶ τὰ μέρη εἶναι ἀλλοιώτικος. Ἀπὸ δῶ πάνω λείπει ἡ παιδρὴ κι' εὐχάριστη ὄψη τῶν πραγμάτων, τοῦ ἑλληνικοῦ τοπεῖου. Τὸ περίγυρο εἶναι σοβαρὸ κι' ἀπόξενο, λιγομίλητο, ὄχι φλύαρο καὶ θηλυκὸ, καθὼς ὁ φόντος ὅλης σχεδὸν τῆς ὑπόλοιπης χώρας, μὰ οὔτε καὶ κομψὸ καὶ χαριτωμένο σὰν κι' ἐκεῖνης. Καὶ τὰ βουνὰ τοῦτα δὲν εἶναι ὅπως τὰ ἄλλα βουνὰ τῆς Ἑλλάδας, βουνὰ τοῦ μέτρου ἢ μικρά, οἰκεία καὶ προσιτὰ σ' ὁποιοδήποτε πόδι, με συγκρατημένη κι' ἀπαλὴ τὴ γραμμὴ τους, ἀλλὰ εἶναι βουνὰ ἄγρια, κοφτὰ κι' ἀπότομα, γεμᾶτα ἔπαρση καὶ μεγαλοπρέπεια. Μᾶς θυμίζουν περισσότερο ξένες χώρες, βόρειες, ὅπου περισσεύουν οἱ πλούσιοι καὶ θεόρατοι ὀρεινοὶ ὄγκοι, τὰ μουντὰ καὶ σκυθρωπά τοπεῖα καὶ οἱ σκληρὲς συνθῆκες τοῦ καιροῦ. Κι' ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς σκληροτράχηλους ὀρειθᾶτες καὶ τοὺς ντόπιους, ὁμοίους σὰν κι' αὐτὰ κατοίκους τους, πολὺ δύσκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ κορφοπαθήσει. Ἐδῶ πάνω ἐπικρατεῖ ἡ ὑπερβολή. Τίποτε τὸ συγκρατημένο καὶ τὸ ἀβρό, καμμιὰ ἐπιείκεια καὶ μετριοπάθεια, κανένας τόνος ἐλάσσωσιν στὴ θωριὰ αὐτῶν τῶν ἄγριων βράχων, καμμιὰ λεπτότητα, καμμιὰ ἐλαστικότητα. Ὅλα σ' αὐτὸν τὸν τόπο εἶναι ἀδρά' ἀρρενωπά' ἀρσενικά. Ὡς κι' οἱ ὀνομασίες ἀκόμη τῶν χωριῶν κι' αὐτὲς ὁμοφωνοῦν μετὸν περίγυρο: Τὰ Πράμαντα, οἱ Χουλιαρᾶδες, οἱ Καλαρίτες, τὸ Συρράκο, τὸ Ματσοῦκι... Καμμιὰ θηλυπρέπεια... Καμμιὰ μαμπύλη ἢ ἐπίπεδη γραμμὴ στὸν ὀρίζοντα. Κι' οἱ κάτοικοι αὐτῶν τῶν ἀνθρώπινων ἀετοφωλητῶν εἶναι κι' ἐκεῖνοι σὰν τὸ κῶμα ποὺ τοὺς γέννησε: σκληροὶ κι' ἀρρενωποὶ καὶ ἐξυπνοὶ. Πῶς μπορούσαν νὰ μὴν ᾔταν; Πῶς μπορούσαν αὐτοὶ σ' ἓνα τέτοιο περιβάλλον, ποὺ ἀγνοεῖ τὴν ἡπιότητα καὶ τὴ χάρη, ποὺ σὲ ἀναγκάζει νὰ παλαίψεις σκληρὰ γιὰ νὰ ἐπιζήσεις, ποὺ σὲ ὑποχρεώνει ἀκόμα ἀντὶ νὰ περπατᾷς νὰ σκαρφαλώνεις, νὰ ὑπάρξουν καὶ νὰ ζυμωθοῦν διαφορετικοί; Ὑφίσταται πάντα — μὴν ξεχνᾷμε — μιὰ μυστικὴ συσχέτιση, ἓνας οἴγουρος καὶ αἰτιώδης ἐπηρεασμὸς τοῦ περιγύρου μέσα στὸν ὁποῖο διαβιοῦμε, πρὸς τὴν προσωπικότητά μας καὶ ἡ τελευταία πλάθεται καὶ διαμορφώνεται ἀνάλογα μετὴν ποιοτικὴ ὑπόσταση καὶ τῶν πραγμάτων (λέγοντες «ποιοτικὴ» δὲν κυριολεκτοῦμε, γενικεύουμε), ποὺ ἔχουμε μπροστὰ μας κι' ἀπέναντί μας. Γιαυτὸ διαφορετικοὶ εἶναι οἱ κάτοικοι τῶν πεδιάδων ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν ψηλῶν βουνῶν. Κι' οἱ κάτοικοι τῶν ὀροπεδίων καὶ τῆς μεγάλης ἐνδοχώρας δὲ μοιάζουνε μετὸς θαλασσινοὺς καὶ τοὺς νησιώτες. Οἱ τελευταῖοι εἶναι ἀνοιχτοὶ καὶ καρδοὶ καὶ συναισθηματικοί, ἐνῶ οἱ κάτοικοι τῶν ὀρεινῶν τόπων εἶναι γενικὰ πιὸ συγκρατημένοι καὶ λιγώτερο ἐκδηλωτικοί.

Σὲ τοῦτα τὰ ψηλὰ βουνὰ ἡ ἀγριάδα τῆς περιοχῆς συναγωνίζεται τὴν ἀγριάδα

καὶ τὴν σκληρότητα τοῦ κλίματος. Ὁ χειμῶνας εἶναι πάντα βαρὺς, ἀνυπόφορος. τὸ κρῦο καθόλου ἀστεῖο καὶ τὸ χιόνι, πηχτὸ καὶ πυκνὸ σκεπάζει τὴ γῆ ἀπὸ τὸ Νοέμβριο ὡς τὸν Ἀπρίλιο. Ὅμως, στὶς μεγαλύτερες κορφές, στὰ φαράγγια καὶ στὶς ἀνήλιαγες χαράδρες δὲ λειώνει ποτέ. Μπορεῖς νὰ τὸ δεῖς, αἰώνιο κι' ἄφθαρτο, νὰ γυαλίζει κάτω ἀπὸ τὸν αὐγουστιάτικον οὐρανὸ, μέχρι νὰ ρθοῦν ξανὰ τὰ πρῶτα χεινοπωριάτικα ψυχροφυσήματα καὶ τὰ πρῶτα κρύα καὶ ν' ἀσπρίσουν πάλι τὸν τόπο γύρω. Ἐδῶ πάνω τοὺς μῆνες αὐτοὺς τῆς παγωνιᾶς καὶ τῆς ἀντάρας δὲν εἶναι νὰ ξεμυτίσεις ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι σου.

Σὲ πολλὰ χωριά τὸ θερμόμετρο δύσκολα ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ μηδέν, συχνὰ δὲ στοὺς ἔρημους μικροὺς δρόμους καὶ στὶς αὐλές τῶν σπιτιῶν τῶν ὄρεινῶν τούτων οἰκισμῶν, κάτω ἀπὸ τὰ ασφαλιστὰ παράθυρα καὶ τὶς πόρτες, βλέπει κανεὶς νεκρὰ πουλάκια τοῦ δάσους, κοτούφια, σπουργίτια καὶ ἄλλα, ποὺ καθὼς δὲν ἀντέξαν στὸ τρομερὸ κρῦο, ἄφησαν τὴν τελευταία τους πνοή μέσα στὸ χιόνι. Κι' εἶναι μαγεῖα νὰ θωρρεῖς τότε, κλεισμένος μέσα στὴ θαλπωρὴ τοῦ σπιτιοῦ σου – αὐτὴ ἡ αἴσθησις τῆς ἀσφάλειας πόσο γοητεία δὲ σοῦ προσπορίζει – τοῦτο τὸ ἀπαράμιλλο κάλος, ποὺ ξανοίγεται μπροστὰ στὰ μάτια σου καὶ νὰ βιγλίζεις ὁλοῦθε γύρω τὰ κραταῖα τοῦτα βουνά, παραδομένα στὸ ἀπέραντο βασίλειο τοῦ χιονιοῦ. Οἱ ἀγέρηδες λυσομανοῦν τὸ χειμῶνα ἀκατάπαυστα πάνω στὰ κράκουρα καὶ στὶς ἀετίσιες πλαγιές τούτων τῶν ὀρέων συχνὰ ἐπὶ μῆνες ὁλόκληρους, οἱ χιονοθύελλες μαίνονται συνεχῶς καὶ τίποτε τότε δὲ μπορεῖ νὰ προμηνύσει ὅτι κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ ἄσπρο στρῶμα, ποὺ σκεπάζει ἔτσι τὴν κοιμώμενη φύση, δένει σιγά - σιγά μὲ ὑπομονὴ καὶ ἐγκαρτέρηση ὁ καρπὸς τῆς καινούργιας ζωῆς, ποὺ πλησιάζει. Μέσα σ' αὐτὴ τὴ λευκὴ νέκρα, κάτω ἀπ' τὴν ἄσπρη κι' ἀνυπεράσπιστη γῆ ποὺ παύει νὰ θάλλει καὶ νὰ ἀνθοβολᾷ, συντελεῖται ἡ αἰώνια ἀναζωογόνησις τῶν πάντων. Ψηλὰ στὴν ἐπιφάνεια τὸ βασίλειο τοῦ θανάτου. Στὰ σπλάχνα τῆς γῆς, βαθειά, στοὺς ζεστοὺς κι' ἀπαλοὺς κόρφους τῆς, ἡ ζωὴ, ὥστόσο, ἀναπνέει...

Μὲ τὸ ἔμπα τοῦ Σεπτεμβρίου, ὅταν ὁ καιρὸς γυρίζει κι' ἀρχίζουν οἱ πρῶτες φθινοπωρινὲς ψυχρές, οἱ κάτοικοι τῶν πιὸ ἀπεμονωμένων καὶ ψηλοχτισμένων τούτων χωριῶν, τοῦ Μασσουκιοῦ, τοῦ Συρράκου, τῶν Καλαρρυτῶν κ.λ.π. οἱ περισσότεροι τοῦλάχιστον ἀπὸ δαυτοὺς φεύγουν: Ἄλλοι πᾶνε γιὰ τὰ χειμαδιὰ κι' ἄλλοι τραβᾶνε γιὰ τὶς πολιτείες. Τὸ μεγάλο κρῦο καὶ τὸ χιόνι, ποὺ πνίγει ἐκεῖ τὰ πάντα, οἱ ἀναδουλειές ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ποὺ κανεὶς δὲν περιμένει νὰ ὑπάρχουν σ' αὐτὰ τὰ ἐρημοχώρια, τοὺς ἀναγκάζουν νὰ ξεσπιτωθοῦν καὶ νὰ βροῦν γιὰ τὸ σκληρὸ χειμῶνα περισσότερο ἀνθρώπινα καὶ ὑποφερτὰ καταλύματα, μὰ καὶ πιὸ σίγουρες εὐκαιρίες γιὰ δουλειά. Οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι κτηνοτρόφοι, τζομπάνηδες. Παίρνουν λοιπὸν τὰ γιδοπρόβατά τους καὶ πορεύονται γιὰ τοὺς κοντινοὺς μικροὺς κάμπους τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας. Ἄλλὰ καὶ μακρύτερα ἀκόμη μποροῦν νὰ φτάσουν ὡς τὴ Θεσσαλία κι' ὡς πέρα τὸ Πήλιο καὶ τὴν Εὐβοία ἀκόμα. Κι' ἐκεῖ ξεχειμαδιάζουν. Στὰ ἥπια αὐτὰ κλίματα, στοὺς χαμηλοὺς καὶ παραθαλάσσιους ἐκείνους χειμῶνες τὰ ζῶα τους βρίσκουν ἄφθονη χλωρὰ καὶ τροφὴ νὰ χορτάσουν. Οἱ ὑπόλοιποι, οἱ τεχνίτες, οἱ μαστόροι, τὰ μαθητούδια τραβᾶνε γιὰ τὶς πολιτείες: τὴν Πρέβεζα, τὰ Γιάννινα, τὰ Τρίκαλα, μὰ καὶ τὴ Λάρισα, τὸ Βόλο, τὴ Θεσσαλονίκη κι' ἄλλοι. Αὐτὸ γινόταν ἀνέκαθεν. Μάλιστα σὲ ἄλλες ἐποχές, ἐπὶ τουρκοκρατίας, οἱ κτίστες, ποὺ ἐργάζονταν κατὰ μικρὰς ἢ μεγαλύτερες ὁμάδες, ἐτραβοῦσαν κι' ἔφταναν ὡς πάνω τὴ Σερβία, τὴ Ρουμανία καὶ συχνὰ πιὸ πέρα ἀκόμη. Ἦταν δὲ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς περιζήτητοι γιὰ τὴν τέχνη τους, τὴ μαστοριά τους. Σήμερα ὅμως, ποὺ οἱ συνθήκες καὶ οἱ καιροὶ ἄλλαξαν, ἡ περιπλάνησις τούτων τῶν φτωχῶν ἐργαζομένων ὀρεσιβίων περιορίζεται, καθὼς εἶπαμε, στὴν ἐνδοχώρα. Μὰ τὰ ταξίδια τους τοῦτα πάντα συνοδεύονταν καὶ ἀπὸ κάποια μικρὴ, ἴσως, ἀλλὰ σταθερὴ ἀφαίμαξη. Γιατὶ πολλοὶ ἀπὸ δαυτοὺς δὲν ξαναγύριζαν καὶ δὲν ξαναγυρίζουν πλέον στὴ γενέτειρα καὶ ἀνοίγουν σπι-

τικό με τις οικογένειές τους ή αν είναι ανύπαντρα παιδιά νοικοκυρεύονται στους τόπους, που συνήθως εργάζονται. Γιαυτό ο τρόπος τούτος του ταξιδέματος και του ξενιτεμού των εργατών των χωριών αυτών τείνει να εκλείψει, αν δεν εξαφανίστηκε κι' όλας, αφενός μεν για τον παραπάνω λόγο και αφετέρου για τους λοιπούς λόγους μόδας και διαβιώσεως, που γίνονται ή αίτια ν' αδειάζουν και να ερημώνονται τα χωριά. Τις παληές μέρες τούτος ο χεινοπωριάτικος ξεσηκωμός σ' όλα σχεδόν αυτά τα φτωχοχώρια έπαιρνε μιὰ μορφή περισσότερο έντονη, πανηγυριού, θαρρείς, κι' ολογιόρτινη, με πολυήμερες προετοιμασίες, συχνά με γλέντια και χορούς στα καφενεία και στα σπίτια τα συγγενικά εκείνων που θα έφευγαν και με πολλές συναισθηματικές διαχύσεις την ώρα του μισεμού, όπου ή θλίψη και ή πικρή μελαγχολία επέρисσευαν μαζί με την κρυφή λαχτάρα, τα δάκρυα και την αγωνία για την έπιστροφή των ξενιτεμένων. Τις παληές μέρες... Τότε, που ακόμα το έλληνικό χωριό κρατούσε τη φυσιογνωμία του καθαρή και άοπιλη, όπου δεν έγνώριζε τον ήλεκτρισμό, βέβαια, και το δρόμο μα και τα άλλα «καλά» της πόλης, όπου όμως μπορούσε να φιλά σφικτά και άγνά δικούς του, τους ανθρώπους του, τους ατόφιους, ζωντανούς και άληθινούς Έλληνες χωριάτες. Μα σήμερα, που όλα τούτα έχουνε φύγει και το χωριό έχει γίνει λιγώτερο χωριό — έχει σά να πούμε ξεφτίσει — δεν υπάρχουν σχεδόν πιά' κι' έχουν ξεθωριάσει ή γραφικότητα και ή γοητευτική ζωντάνια, που άναδίνονταν από τον κύκλο του-το του μισεμού και της παλιννόστησης των τζομπαναραίων και της ξεοπιτωμένης εργατιάς των χωριών τούτων, της χαράς τους και της λύπης, μα και της όμορφης ακόμα προετοιμασίας των, της προετοιμασίας, που δίνει στον άνθρωπο τη γλυκειά όραση κάθε μελλοντικής άναμενόμενης κατάστασης... Κι' έκτός αυτού, γιατί ή παληά τούτη συνήθεια, που κρατούσε μακριά από το σπιτικό τους τους ανθρώπους αυτούς μήνες και καμμιά φορά χρόνια καθώς είπαμε, σβήνει πλέον και χάνεται.

Ή καλύτερη εποχή για να πάει κανείς στα Τζουμερκα είναι, βέβαια, το καλοκαίρι. Να ξεκινήσει τον Ίούνιο ή τον Ίούλιο, τότε που βράζουν οι άλλες πόλεις κι' οι χαμηλές πεδιάδες, γεμάτες ξεραίλα, καίγονται κάτω άπόναν άνοι-κτίρμονα μεσογειακόν έλληνικό ήλιο. Έδω ψηλά θα συναντήσει έναν παράδει-σο. Ή άνοιξη δε θάχει ακόμα φύγει από τα βουνά τούτα τους μήνες αυτούς του μισοκαλόκαιρου κι' όλος ο τόπος γύρω τον καιρόν αυτό θα βρίσκεται στην ώρα του: οι καταπράσινες δροσερές πλαγιές, τα άνθισμένα δέντρα, που θα έχουν πετάξει και τα μικρά τους όλόχλωρα φυλλαράκια, τα χαρούμενα λειβάδια τριγύ-ρω και τα κρυστάλλινα νερά στις ρεματιές, τα νερά που κατεβάζουν τα χιόνια των ψηλών κορφών, που αρχίζουν να λειώνουν, ό όρίζοντας που αρχίζει να καθα-ρίζει κι' ό μυρωμένος, ό πεντακάθαρος άγέρας. "Όλα τούτα θα εξαφανιάσουν τον ίδρωμένο καλοκαιρινόν έπισκέπτη. Και θα τον προδιαθέσουν με εϋμένεια να δεί, να γνωρίσει και να χαρεί την όμορφη αυτή όρεινή περιοχή. Μια περιοχή άλη-θώς τόσο σπάνια για την ήρεμη φυσιογνωμία της έλληνικής χώρας και του τοπεί-ου της, τόσο άγρια, πράγματι, και τόσο μεγαλόήρεπη. Αυτή άκριβώς ή μεγαλο-πρέπεια και ή επιβλητικότητα, τούτο το όγκώδες και συγχρόνως ή άκρατη και πάναγνη φυσικότητα του περιγύρου των είναι ό,τι περισσότερο άξίζει στα ψηλά τούτα χώματα, κι' ό,τι μπορεί να θέλξει άκόμη τον ξένο, τον κάτοικο, ίδια της πόλεως, τον σημερινό ταλαίπωρον ένδαιτημόνα της, τον καπνισμένον και χιλιο-σκονισμένον και διαβιούντα μέσα στην πολυθόρυβη άθλια κοινωνική της έρη-μία... Γι' αυτόν πιό πολύ τα βουνά τούτα και τα χωριά τους είναι τόποι ίδανι-κού παραθερισμού, πνευματικής και ψυχικής ξεκούρασης, σωματικής άνάπαυλας, χαράς και υγείας. Ή άπόλυτη πάντα γαλήνη, που επικρατεί έδω, ό άνοιχτός και ποικίλος όρίζοντας, τα βουνά, τα δάση και τα ποτάμια, το πλούσιο πράσινο και το κρύο νερό των πηγών, ή καθαρή, ή πεντακάθαρη άτμόσφαιρα είναι άναμφι-

σβήτητα καὶ εὐτυχῇ δεδομένα, ποὺ ἂν ὑπῆρχαν οἱ ἀναγκαῖες προϋποθέσεις, ἔπρεπε ἀπὸ καιρὸ νὰ καταστήσουν τὰ Τζουμέρκα ὀργανωμένο καὶ ἀξιοζήλευτο τόπο θερινῶν διακοπῶν τῶν ἀστῶν καὶ περιοχὴ τουριστικῶν ἐνδιαφερόντων. Πολὺ περισσότερο, καθότι δὲν εἶναι λίγα καὶ τὰ μέρη τοὺς ἐκεῖνα, ποὺ συγκεντρώνουν μισοκρυμμένες ἱστορικές σελίδες τοῦ μακρυνοῦ μας ἢ τοῦ κοντινοῦ παρελθόντος, ποὺ παρουσιάζουν ἐρεθίσματα ἱστορικῆς ἐρευνας καὶ σημασίας, μὰ καὶ ἄλλα, ἐπίσης ἀξιοθέατα, καθὼς θὰ δοῦμε παρακάτω.

Ὅδικὰ ἡ περιοχὴ τῶν Τζουμέρκων συνδέεται μὲ δύο κύριες ἀρτηρίες: ἡ μιὰ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ φτάνει μέσῳ τῶν Κατσανοχωρίων στὴν Πλάκα, στὸ πρῶτο χωριὸ ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτῇ, τῇ δυτικῇ, τῆς περιφέρειας. Ἡ ἄλλη ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῆς Ἄρτας. Ἀνηφορίζει σιγὰ - σιγὰ ἀπὸ τὸν κάμπο τῆς καὶ χωριὸ τὸ χωριὸ φτάνει ὡς πάντῃ τις βόρειες ἐσχατιές τῶν ὁρέων αὐτῶν, στοὺς τελευταίους ἀπόμερους ψηλοὺς συνοικισμοὺς τοὺς, τὸ Παλιοχώρι, τοὺς Καλαρίτες, τὸ Ματσούκι, κοντὰ στὰ σύνορα τοῦ Μαλακασίου καὶ τῆς Κελαμπάκας. Καὶ οἱ δύο τοὺς μᾶς ἐπιφυλάσσουν χιλιάδες ὥραιες ἐκπλήξεις: μᾶς χαρίζουν μία διαδρομὴ μέσα σὲ μιὰ φύση τόσο γοητευτικὰ ἀσυνήθιστη, τόσο ὁμορφὴ στὴν ἀγνότητά της, τόσο ἀπλὴ μὰ συγχρόνως τόσο ποικίλη καὶ ἐναλλασσόμενη σὲ ἐντυπώσεις, ὥστε νὰ μᾶς κερδίζει ἀμέσως τούτη καὶ συνεχῶς τὸν ἐνθουσιασμό μας: νὰ μᾶς καταθέλγει. Καὶ νὰ μᾶς ἔρχεται, καθὼς διαβαίνουμε πλάι στὶς φλύαρες ἀκροποταμιές καὶ στὰ χαρωπὰ ρυάκια, κοντὰ στὶς καταπράσινες καὶ ἠλιόχαρες ράχες, ὅπου βόσκουν ἀμέριμνα κι' εὐτυχισμένα κοπάδια, ἢ στὶς βαθύσκοιτες δασωμένες πλαγιές, νὰ πᾶμε ν' ἀγκαλιάσουμε ὅλον αὐτὸν τὸν μακάριο ὁλόφρεσκο κόσμον μὲ τὰ δυὸ μας χέρια, τὸ κάθε δέντρο ξεχωριστὰ, νὰ χαϊδέψουμε τὸ φρέσκο φυτρωμένο χορτάρι καὶ νὰ μυρίσουμε τὰ ξανθὰ λουλούδια τῶν ἀγρῶν. Ν' ἀφεθοῦμε νὰ συγκινηθοῦμε κι' ἐμεῖς ἀπὸναν κόσμον εἰδυλλιακὸ κι' ἀτόφιο καὶ νὰ κάνουμε νὰ χτυπήσει καὶ κάποια ἄλλη μέσα μας χορδὴ ἐνὸς ἄλλου περιφρονημένου μας ἐαυτοῦ, ποὺ χάθηκε μέσα στὴν ἀντάρα τῶν ἀφύσικων καὶ σκευριασμένων ἀστικῶν ἡμερῶν μας... Ὁ δρόμος ἀπὸ τὴν Πλάκα, ὡστόσο, εἶναι κυρίως ἐκεῖνος, ποὺ μᾶς προσφέρει τίς πιὸ σπουδαίες θεαματικές ἀπολαύσεις τοῦ τόπου τούτου: τέρψη τῆς ὄρασης, πανοραμатικὲς εἰκόνες καὶ θεώρηση μιᾶς σπάνιας ὁρατότητας, καθὼς θὰ βλέπουμε μπροστὰ μας, τέτ - α - τέτ, ὅλη τὴν τεράστια πρόσοψη αὐτοῦ τοῦ πολύπυργου φρουρίου τῶν Ἀθαμανικῶν κορυφῶν. Ἔτσι, ὅταν τὸ λεωφορεῖο φτάνει στὸ Καλέντζι τῶν Κατσάνων, κι' ἔπειτα ἀφήνει τὸ ὁμορφὸ χωριὸ πίσω του, ὄχι πολλὰ χιλιόμετρα ἀπὸ ἐκεῖ, στὸ πιὸ ψηλὸ σημεῖο τοῦ δρόμου, συναντοῦμε τὴν ὠραιότερη εὐχαρίστηση τῶν ὀφθαλμῶν, ἓνα θέαμα πραγματικὰ μεγαλειῶδες: κάτω, στὰ πόδια μας χάσκει ὁ φοβερός γκρεμὸς τοῦ Ἀραχθοῦ, ἐνῶ ἀπέναντι μας, σ' ἓναν ὄχι καὶ πολὺ μακρυνὸν ὀρίζοντα, ξεπροβάλλει ἀπότομα ἡ ἀδρῇ, ἡ ἀσκήκη θωριὰ τῶν Τζουμερκιώτικων ὁρέων. Κατακόρυφοι κλιτεῖς, ἄγριοι, ποὺ βελονιάζουν τὸν οὐρανὸ, τεῖχος ἀδιαπέραστο καὶ ἀδιάβατο ἀπὸ πανύψηλες ἐξάρσεις τοῦ ἐδάφους, τραχεῖς καὶ ἀπλησίστες, χαράδρες, σκληροὶ καὶ θεόρατοι βράχοι, ἰσκιερὰ φαράγγια, ἓνας τόπος ἀλύγιτος, ἀνήμερος καὶ σχεδὸν ἀπάτητος. Οἱ μεγαλύτερες κορφές του: Στρογγούλα (2.106 μ.), Ἀγκάθι (2.392), Καταφεῖδι (2.392 μ.), Μπαρτζάκα (2.390 μ.). Πιὸ κάτω δάση, ἐνῶ παρακάτω ἡ ζωερὴ πράσινη χλωρίδα, ἥρεμα βοσκοτόπια καὶ σὲ λιγώτερο ἀκόμη ἀπάνθρωποις κλήρους, κοντὰ στὴ ζωντανὴ γῆ καὶ στὰ νερά της, χαμηλότερα, τὰ γραφικὰ καὶ ὁμορφα χωριὰ τῶν Τζουμέρκων μὲ τὰ πέτρινα μικρὰ σπιτία τοὺς καὶ τίς ὁμορφες πλακόστρωτες γκριζωπές στέγες των: Τὸ Συρράκο, τὸ Προσήλιο, ἡ Πραμάντα, τὸ Μηχαλίτσι, οἱ Καλαρίτες, κατὰ τὸ βορρᾶ. Ἀκόμη, τὸ Ματσούκι, ἡ Τσόπελα, οἱ Μελισσουργοί, τὰ Θεοδώριανα, οἱ Χουλιαρᾶδες, τὸ Πετροβούνι — τὸ χωριὸ τοῦ Κατσαντώνη — ὁ Βαπτιστής, ὁ Κέδρος κ.ἄ. Οἱ Ραφταναῖοι, παρακάτω, τὸ Ἀμπελοχώρι ἢ Σκλούπο, ποὺ θυμίζει τ' ὄνομά του τὸν Ἀσκληπιό, ἡ Ρούνα, τὸ Παλλη-

κάρι, ἡ Μεγάλη Ράχη κι' ἀπέναντί μας, ὁ Φράξος, ἡ Πλάκα, ποῦ συναντήσαμε ἤδη, τὸ Μονολίθι, ἡ Ἄγναντα, ὁ Καταρράκτης μὲ τὰ πολλὰ νερά, ἡ Δάφνη. Νοτιώτερα, ἡ Πλατανούσα, ἡ πατρίδα τοῦ ποιητῆ Γκοτζούλα, τὸ Κουκούλι, οἱ Σειρές, τὸ Γραικικό, τὰ Λιπιανά, ἡ Ράμια, ἡ Χώσεψη, τὸ Βουλγαρέλι, τὸ Ρωμανό...

Ἀφήνοντας τὴ θεαματικὴ αὐτὴ βίγλα γιὰ νὰ ριχτοῦμε ἀπέναντι, στὸν πρῶτο σταθμό, συνοικισμό τῶν Τζουμέρκων, τὴν Πλάκα, πρέπει νὰ περάσουμε ἀπὸ μιὰ δοκιμασία: τὸ αὐτοκίνητό μας θὰ εἶναι ἀναγκασμένο νὰ βαδίζει ἢ μᾶλλον νὰ κατηφορίζει ἀργὰ σ' ἓνα δρόμο, γεμιστο ἐπικίνδυνα ζικ - ζακ στὴν πλευρὰ τοῦ θεόρατου γκρεμοῦ, ποῦ καταλήγουν κάτω στὶς ὄχθες τοῦ ὀρμητικοῦ καὶ βουεροῦ Ἄραχθου. Ἐκεῖ, περνώντας τὴ γέφυρα τοῦ ποταμοῦ, φτάνουμε κι' ὅλας στὸ χωριὸ τῆς Πλάκας. Ἐνα μικρὸ καὶ ἤρεμο οἰκισμό γραφικό, ποῦ καθὼς εἶναι χτισμένος κοντὰ σὲ πλούσια ποταμίσια νερά, ἔχει καὶ τὰ πλεονεκτήματά του. Πιο πάνω λίγο σ' ἓνα ὑψόμετρο μεγαλύτερο, 700 μέτρων περίπου, βρίσκεται ἡ Ἄγναντα, πολὺ ὡραῖο καὶ μεγάλο χωριὸ μὲ γυμνάσιο καὶ ἄλλες ἀρχές καὶ σχετικὴ κίνηση. Βορειοδυτικὰ κι' ἀκόμη ψηλότερα ἡ Πράμαντα, μὲ πολλές, ἐπίσης, ἀρχές, εἰρηνοδικεῖο, γυμνάσιο, ταχυδρομικὸ γραφεῖο, ἀστυνομία κ.λ.π., ἀπὸ τὰ ὁμορφότερα χωριὰ ὅλης τῆς περιφέρειας καὶ μ' ἓνα θαυμάσιο, πραγματικὰ, σπήλαιο σταλακτιῶν καὶ σταλαγμιῶν, ποῦ ἀνακαλύφθηκε τελευταία μὰ ποῦ ἀκόμα δὲν ἀξιοποιήθηκε κι' ἀπέναντί της, στὸ κάπως μακρυνὸ βάθος, τὸ Συρράκο — ἡ γενέτειρά τοῦ ποιητῆ Κρυστάλλη — καὶ οἱ Καλαρίτες, ποῦ μαζί μὲ τὸ Ματσούκι ἀποτελοῦν τρία βλαχοχώρια τῆς περιοχῆς τῶν Τζουμέρκων. Ἡ μικρὴ αὐτὴ ὁμάδα τῶν ἀπόμερων τούτων χωριῶν, πραγματικῶν ἀετοφληγῶν, ἀφοῦ εἶναι χτισμένα σ' ἓνα ὕψος 1.200 μέτρων περίπου τὸ Συρράκο καὶ οἱ Καλαρίτες καὶ 850 ἡ Πράμαντα, ἐγγνώρισε τὸν παλὸ καὶρὸ ἡμέρες δόξης. Μιὰ ἀνθιστὴν οἰκονομική, ποῦ ὑπῆρξε καρπὸς ἑνὸς μακροχρόνιου καὶ συστηματικοῦ ἐμπορίου, μιὰ εὐμάρεια καὶ μιὰ πληθυσμιακὴ καὶ πολιτιστικὴ ἀκμὴ. Τὸ ὄνομά τους τότε ἦταν γνωστὸ ὄχι μόνον στὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα μὰ καὶ στὸ ἐξωτερικό. Ἡ φήμη τους σὰν εὐημεροῦντων κωμοπόλεων, ἀλλὰ καὶ σὰν παραγωγικῶν καὶ ἐμπορικῶν κέντρων σημαντικῶν ἐκλεκτῶν εἰδῶν ἱματισμοῦ κ.λ.π., εἶχε ξεπεράσει, πράγματι, ἀπὸ πολὺ νωρίς, ἀπὸ τὸν 17ον αἰῶνα ἀκόμη, τὰ ὅρια τῶν Βαλκανίων κι' εἶχε ἀπλωθῇ στὶς χῶρες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης κι' ὡς πάνω τὴν τσαρική Ρωσία. Τὸ Συρράκο καὶ οἱ Καλαρίτες ἦταν ὀνομαστὰ σ' ὅλες τὶς ἀγορὲς τῆς Ἰταλίας, στὴ Μαδρίτη, τὴ Μασσαλία, τὴν Αὐστρία καὶ τὴ βόρειο Γαλλία γιὰ τὰ περίφημα μάλλινα ὑφαντά τους — τὸ φλοκάτο, τὸ κάλταινο, τὸ δίμπτο — καὶ τὶς περιζήτητες κάπες τους, τὰ ἀδιάβροχα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οἱ εὐφρεῖς Συρρακιῶτες καὶ Καλαριτινοὶ ἱδρυσαν μεθοδικὰ ἐμπορικὰ πρατήρια καὶ καταστήματα τῶν εἰδῶν τους στὶς μεγάλες εὐρωπαϊκὲς πόλεις, τὴ Νάπολη, τὴ Βενετία, τὴν Τεργέστη, τὴ Βιέννη, τὴ Μόσχα κι' ἐπλούτιζαν. Οἱ Καλαριτινοὶ δὲ ὑπῆρξαν δημιουργικοὶ καὶ ἐπιτυχεῖς ἐμποροὶ καὶ σ' ἓναν ἄλλον παραγωγικὸ τομέα: στὴν ἀσημουργικὴ καὶ τὴ χρυσοχοία. Ἐδῶ μάλιστα ἐστάθηκαν καὶ δάσκαλοι. Ἐδημιούργησαν μιὰ παράδοση καὶ μιὰ τεχντροπία μὲ ὡραῖο καὶ ἰδιόρρυθμο στυλ, ποῦ ἔμεινε καὶ ἐπηρέασε πολλοὺς κατοπινούς τοῦ εἶδους. Ἀναφέρονται μάλιστα μεγάλα ὀνόματα, ὅπως τοῦ Ἀθανασίου Τσιμούρη, τοῦ Διαμάντη Μπάφα κ.ἄ., ποῦ ἄφησαν ἔργα ἀξιοθαύμαστα καὶ ἐκτακτῆς καλλιτεχνικῆς πνοῆς. Ἡ κομψὴ γιαννιώτικη λαϊκὴ τέχνη, ποῦ εἶναι γνωστὴ στὸ πανελλήνιο ἡ καλὴ τῆς φήμης, πολλὰ χρωστὰ σ' αὐτὴ τὴν παράδοση τοῦ κεντήματος τοῦ ἀσημιοῦ καὶ τὴν τεχντροπία του, ποῦ ἐδημιούργησαν οἱ Καλαριτιῶτες. Στὰ Γιάννινα, πράγματι, ἐρχόντουσαν ἀπὸ παλὰ Καλαριτινοὶ καὶ ἀνοίγαν καταστήματα κι' ἐργαστήρια τῶν εἰδῶν αὐτῶν. Σ' αὐτὰ τὰ ἐργαστήρια σφυρηλατοῦνταν μὲ ἀγάπη ἡ ὡραία παράδοση, ἡ ὁποία χρόνον τὸ χρόνο συνεχίζεται ἀκμαία μέχρι σήμερα. Ἀλλὰ καὶ ἡ Πράμαντα, ἐπίσης, ὑπῆρξε πασίγνωστη γιὰ τοὺς σπουδαίους μαστόρους τῆς καὶ τὰ πολυμελῆ συνάφια τους, ποῦ μιλοῦσαν μάλιστα καὶ

συνθηματική γλῶσσα μεταξύ τους, τὰ κουδαρίστικα ἢ μαστορικά, καθὼς τὰ ἔλεγαν. Ἔργα τῶν πρωτομαστόρων αὐτῶν συχνὰ σπάνιας ἐμπνεύσεως καὶ φαντασίας εἶναι ἐγκατεσπαρμένα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, τὰ Βαλκάνια καὶ τὴ βόρειο Εὐρώπη: ὠραία γεφύρια, ἀρχοντικά ἀξίας, ἐκκλησίες, σπίτια, σχολεῖα. Θαυμάζει κανεὶς, πράγματι, καὶ σήμερα τὴν ἀρχιτεκτονικὴ δομὴ, τὴ στερεότητα, τὴν αἰσθητικὴν χάριν, τὴ συμμετρίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν τῶν κτισμάτων αὐτῶν τῶν ἀπλῶν καὶ ἀσπούδαχτων ἀλλὰ προικισμένων χωρικῶν μας... Μαστόρους καλοὺς ἐβγαζαν καὶ τὸ Σκλοῦπο, οἱ Χουλιαρᾶδες, οἱ Κτιστᾶδες καὶ πολλὰ ἀκόμη ἀπὸ τὰ χωριά τῆς ὀρεινῆς τούτης καὶ ἀγρονῆς περιοχῆς. Τὰ ἔργα των, στὴν οὐσία ἔργα πνευματικά, ἀποτελοῦν προσφορὰ στὸ νεώτερο πολιτισμὸ τῆς χώρας καὶ ἡ δημιουργικότητά τους ἐστάθηκε πολὺτιμη γιὰ τὴν παρατήρηση καὶ τὴν πείρα τῆς ἐπιστήμης τῆς σημερινῆς ντόπιας ἀρχιτεκτονικῆς.

Σὲ τοῦτα δῶ τὰ ἀπόμερα καὶ ψηλὰ βουνὰ παιζόταν κάποτε τὸ παιχνίδι τῆς λεφτεριᾶς καὶ τῆς ἀντρειοσύνης. Ἐδῶ ψηλά, στὰ ἀπάτητα βράχια τῶν Τζουμέρκων καὶ παρακάτω στὰ ἀγραφιώτικα βουνά, ποὺ δὲν μπορούσε εὐκολὰ Τούρκου πόδι νὰ τὰ περπατήσει, ἐφούντωσε τὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς ἡ κλεφτουργιὰ καὶ τὸ ἀρματολίκι κι' ἡ δόλια, ἡ βασανισμένη ρωμιοσύνη ἀνάσανε κι' ἐσήκωνε σιγὰ - σιγὰ τὸ κεφάλι... Κατοαντώνης, Μπουκουβάλας, Καραϊσκάκης, Βλαχάδας, Λάμπας κ.ἄ. Ἡρωϊκὲς ἀντρίκιες μορφές, ποὺ ὑπερασπίζονταν τὰ ἀντρικὰ τοῦτα χώματα...

Γυρίζοντας στὰ χωριά τῶν Τζουμέρκων, θᾶλεγε κανεὶς ὅτι πολὺ δύσκολα ἐδῶ πάνω, σ' αὐτὰ τὰ δῦσβατα καὶ κακοτράχαλα μέρη, ὅπου ἡ ἐλάχιστη γῆ εἶναι πολὺ φτωχὴ γιὰ νὰ θρέψει τοὺς κατοίκους της καὶ πολὺ ἀπόμερη ἀπὸ ἄλλους εὐφορους τόπους, θὰ μπορούσαν νὰ ὑπάρξουν καὶ μάλιστα ν' ἀνθίσουν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀνθρώπινοι οἰκισμοὶ καὶ πολιτεῖες ὀνομαστές. Κι' ὅμως ἐδῶ ἤκμασε τὸ βασίλειο τῶν Ἀθαμάνων καὶ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς μᾶς μιλοῦν γιὰ τὴ δραστηριότητα τῶν κατοίκων τους, τὴ συμμετοχὴ τους συχνὰ στὰ κοινὰ ἑλληνικὰ ζητήματα καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ὀχι ἀσήμενων καὶ μικρῶν πόλεων των. Ἡ Ἀθαμανία, ἡ Θεοδωρία, οἱ Γόμφοι ἦσαν ἐδῶ ψηλὰ ζωηρὰ καὶ πολυάνθρωπα σχετικῶς γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη κέντρα μὲ κάστρα, ναοὺς, δημόσια ὠραία κτήρια καὶ κίνηση. Σὲ πολλὰ σημεῖα βρέθηκαν ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς ἀρχαῖα ἀντικείμενα, νομίσματα, ἀγάλματα, ἀλλοῦ ἐνετοπίσθησαν ἵχνη οἰκισμῶν, ἐρείπια πανάρχαιων τειχῶν κλπ., ποὺ μᾶς προκαλοῦν πολλὴν ἐντύπωση. Ἔτσι π.χ. στὴν Πράμαντα, στὴ θέση «Παναγία» ἀνακαλύφθηκαν ἀρχαῖα τείχη καὶ εὐρέθησαν πλῆθος νομισμάτων, σπασμένα ἀγγεῖα, μικρὰ ἢ μεγαλύτερα ἀγάλματα, κεραμίδια κ.ἄ. Στους Μελισσοουργοὺς τὰ ἀπομεινάρια ἐνὸς ἀρχαίου συνοικισμοῦ, κοντὰ στὸ Κουκουλί τὰ ἐρείπια ἐνὸς κάστρου, ποὺ ἀνῆκε πιθανῶς σὲ μιὰ πόλη, στὴν Πλατανοῦσα ἄλλα διάφορα εὐρήματα ἀξίας καὶ σὲ πολλὰ ἀκόμη χωριά, ὅπως στὴ Χώσεψη, τὸ Ρωμανό, τὸ Βουλγαρέλι — ἓνα ἀπὸ τὰ περισσότερο ὁμορφα Τζουμερκοχώρια — κ.λ.π., ἐνετοπίσθησαν ἢ εὐρέθησαν λιγώτερο ἢ πιὸ πολὺ σημαντικὰ ἵχνη καὶ ἐρείπια ἢ ἐρειπωμένα κτίσματα καὶ διάφορα ἀντικείμενα τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν βυζαντινῶν ἀκόμη χρόνων.

Ὅλα τοῦτα μᾶς κάνουν ὄντως ἐντύπωση καὶ μᾶς ἐκπλήττουν, γιατί δείχνουν μὲ τὸν τρόπο τους τὴ ζωτικότητα, τὴν πρόοδο καὶ τὴν προσαρμοστικότητα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐχαρακτηρίζονταν ἐκεῖνοι οἱ παλαιοὶ ἄνθρωποι, ποὺ κατοικοῦσαν μέσα σ' αὐτὰ τὰ βουνά, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἡπειρώτες. Μὲ τὴν ἀγάπη τους γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ θέλησή τους, μὲ τὴν κοινωνικότητα, πρὸς τὴν ὁποία ἔτειναν, καθὼς καὶ μὲ τὴν περιφρόνησίν τους πρὸς τὴ δυσκολία καὶ τὴν ἀβουλή ἀδράνεια, ἔχτισαν ἐδῶ ψηλά, σὲ τοῦτα τὰ φαράγγια καὶ τίς ρεματιές, στίς ράχες καὶ στὰ μικρὰ τους λιβάδια, τὸ δικό τους μικρὸ κόσμος, τὸν πολιτισμὸ τους, κι' ἔκαναν νὰ ἰσχύσει ἡ φωνὴ τους μέσα σ' αὐτὰ τὰ ὄρη, τὰ Ἀθαμανικά, ποὺ πῆραν τ' ὄνομά τους ἀπὸ κείνους.

Τ' ΑΝΤΡΕΙΩΜΕΝΟΥ ΜΑΣ Η ΜΑΝΑ

Ὡς πάγαινε νύχτα κι ἀπλώνονταν
καὶ γέμιζε τὸ σπίτι μας ἀλάλητη χαρὰ
π' ἀκούμπαγε στὸ τζάκι μας, στὰ κάδρα τῶν παπούδων
στοῦ γάμου τὶς κασέλες
ὥς τὶς γρεντές τῆς στέγης μας ποὺ κρέμονταν τὰ στάχια
ξεχείλαε στὸν ὄθορό, στὰ πέτρινα πεζούλια
καὶ στὰ κεφάλια τὰ βαθιὰ
ἦρθε στοῦ γάμου τὸ τραπέζι μας
ἀργὰ τὸ μεσονύχτι ἢ γερόντισσα
τοῦ Κωσταντῆ τ' ἀντρειωμένου μας ἢ μάνα
τοῦ Κωσταντῆ, π' ἀπόμεινε τραγούδι μας καὶ θρῦλος
ὄντας ἐβάσταγε στὰ στήθια του τοῦ κάμπου μας τὴ μοῖρα
κούπα κρασί σὰ νάτανε νὰ πιῇ καὶ νὰ μεθύσει
ποὺ διάβαινε σὰν ἄνεμος
μὲ τὰ βαριά του τ' ἄρματα, τὰ φουσελίκια σταυρωτὰ
ἀμάχη μὲ τὸ χάροντα στὰ μαρμαρένι' ἀλώνια
τῶν ἄλλων τῆς παιδιῶν, ποὺ ὁ δαίμονας τοῦ μίσους
ξερίζωσε ἀπ' τὰ χέρια τῆς
καὶ τῆς Ἀνθῆς ἢ μάνα, ἢ πικρομάνα
ποὺ σήκωσαν οἱ Μοῖρες στὸ νύχτωμα τῆς μέρας
ἀστόλιστη κι ἀχτένιστη μὲ κόκκινο τριαντάφυλλο
φωτιά, ἀνάμεσα στὰ στήθια τῆς τ' ἀβύζαχτα, τ' ἀμάλαγα
ποὺ φλόγαε τὸν τόπο
τὸ χῶμα φλόγαε τῆς γῆς, λουλούδια καὶ χορτάρια
καὶ τῶν παιδιῶν ποὺ ἐκλαίγανε σκυφτὰ
τὰ καπνισμένα χέρια
π' ἀπόθεσαν τὸ σῶμα τῆς νὰ κοιμηθῇ
στῆς καστανιάς τὴ ρίζα.

Ἐπέρασε ἢ γερόντισσα ἐπίσημα, ἀργὰ
δεξιὰ, ζερβὰ ἀναμέρισαν οἱ νιές τὰ παλληκάρια
καὶ στάθηκεν ὀρθὴ στὴ μέση ἀπὸ τὴν κάμαρη
κρατῶντας τὰ κανίσκια
τὸ μαῦρο τῆς μαντῆλι ἰσχυρώνοντας τὸ πρόσωπο
μὲ τὶς βαθιές χαραματιές ὁλόγυρα στὸ μέτωπο
στὶς κόγχες τῶν ματιῶν
π' αὐλάκωσεν ὁ χρόνος κι ἀπόμεινε σὰν κούτσουρο ξερὸ
νὰ πῇ τοῦ γάμου τὶς εὐχές
στὸ σπίτι μας ἀπόψε.

Κι ὁ Θεωδορῆς, ἀπ' τὴν κορφὴ τοῦ τραπεζιοῦ
σηκώθηκεν ὀρθός, βαρὺς ἀπ' τὸ κρασί

σάν ἔλατος ψηλὸς μὲ τ' ἄσπρα του τὰ γένεα
 τὸ μέτωπο τραχὺ
 γεμίζοντας τὸ δίσκο μὲ κρασί καὶ τοὺς καρποὺς
 σταφύλι, μοσχοκύδωνο καὶ σῦκα ἀπὸ τ' ἀμπέλι
 γιὰ νὰ τῆς δώκει τὴ σειρὰ στῆς τάβλας τὰ τραγούδια
 νὰ τῆς θυμίσει τοὺς καιροὺς, τὰ πρῶτα τους τὰ χρόνια
 ἀγάπες τοὺς κρυφὲς στὰ γινωμένα στάχια
 ποῦχαν τὸ αἷμα τους ἀψὺ
 κι αὐτὴ μὲ κόκκινο φουστάνι
 ἀσημοκέντητα σειρίτια στὴν ποδιά
 ποὺ πλάνταζαν οἱ νιοὶ γιὰ τ' ἄσπρο της κορμὶ
 καὶ τὸ ζεστό της κόρφο.

Χαϊδεύοντας στὰ χέρια της τὸ δίσκο τῆς χαρᾶς
 μὲ τοὺς καρποὺς ποὺ βλόγησε ὁ θεὸς καὶ κάρπισεν ἡ γῆς
 πῆρε σειρὰ τοῦ τραγουδιοῦ
 γλυκιὰ φωνὴ ποὺ γιόμωσεν ἡ κάμαρη
 τριγύρω τὰ τραπέζια ποὺ βάραιναν ἀπὸ φαγιά
 κι ἀπὸ πιοτὰ
 κι ἕνας τὸν ἄλλο ρώταγε κοιτάζοντας στὰ μάτια
 πῶς μπόρεσε καὶ κράτησεν αὐτὸ τὸ βουσομάνι
 καὶ βύζαξε κι ἀτάγγιασε σὲ τοῦτο τὸ κουφάρι
 φωνὴ γλυκιὰ π' ἀνάτρεμε κι ἀψήλωνε
 καὶ γίνονταν φορὲς κραυγὴ σάν ἄνεμος
 ὄντας βαράει ἡ θύελλα τὸ δάσος
 καὶ πάλι ἐλύγιζε φωνὴ πονετικὴ
 μάνας ποὺ παίρνουν τὰ παιδιὰ
 κι ἀπλώνονται τὰ χέρια της καὶ τὸ κορμὶ γερό
 φορὲς ὅπου κυμάτιζε ἀνάλαφρη πνοὴ
 τῆς μέλισσας ὄντας τρυγὰει τῆς Ἀνοιξὴς λουλούδια
 πετάρισμα πουλιῶν στοῦ κάμπου τὰ ριάκια.

Δευτέρωσε τὸ λόγο του ὁ γέροντας ἀπ' τὴν κορφὴ τοῦ τραπεζιοῦ:
 — Γιὰ πάψε μάνα τοὺς καημοὺς
 βάλτε κρασί νὰ πιοῦμε
 νὰ πιοῦμε νὰ χορέψουμε ὅσο νὰ πάει τὸ γιῶμα
 ἡ νύχτα φέρνει τὴν αὐγὴ κι ἡ μέρα ἄλλη μέρα
 κυλάει τὸ ρέμα τῆς πηγῆς τὴ θάλασσα ἀνταυώνει
 κι ἡ θάλασσα στὸ σίννεφο ἀπ' τὴν αὐγὴ γυροῖται.
 Γιὰ μπᾶτε οἱ νιὲς γιὰ τὸ χορό, μπροστὰ στὰ παλληκάρια
 ἃς κάψει ὁ πόθος τὸ κορμὶ καὶ τῆς ψυχῆς τὶς ρίζες
 ὁ σπόρος νᾶναι καρπερὸς τὰ σπίτια νὰ γεμίσουν.

Τραγοῦδησε ἡ γερόντισσα καὶ δεῦτερο καὶ τρίτο
 γιὰ τοῦτο τὸ Ρωμεῖκο λιπητερὰ τραγούδια
 π' ἀφῆσαν οἱ γονεοὶ μας λειψὸ καὶ προδομένο
 δῶθε ἀπ' τὸ Σαγγάριο καὶ τὶς φωτιὲς τῆς Σμύρνης
 ὡς τὶ δικές μας μέρες ποὺ γιόμωσαν ὄχτροὺς

τὰ σπίτια τὰ χωράφια μας, οἱ δρόμοι μας
οἱ ἔρημες πλατεῖες τὰ σκυθρωπὰ ἀγάλματα
καὶ δώσαμε τὰ χέρια μας στ' ἀδέρφια τὰ βουνά μας
ἐδώσαμε τὸ αἷμα μας καὶ πέρσειψεν ἀκόμα
αἷμα ἀδερφικὸ στὴν πονεμένη χώρα
κι ἀπόσωσε τὸ κρίμα μας ὡς κλαῖγαν οἱ μανάδες
δάκρυα ποτίζοντας τοὺς δρόμους, τὶς πλατεῖες
τὰ ἔρμα βράχια τῶν νησιῶν,
πουλιὰ τὰ διαβατάρικα ἐστέλαν χαιρετίσματα
καὶ ρώταγαν οἱ μάνες, μὴν ἔρχονται στὴ στράτα
τὰ καρτεροῦνε στὸ χωριό, τὰ καρτεράει τὸ σπίτι
τ' ἀμπέλι ποὺ χορτάριασε, ἡ βρύση ποὺ ξεράθη.

Κι ὡς πάγαινε ἡ νύχτα καὶ βάραινε πολὺ
ἐλέγαμε σκυμμένοι στὰ τραπέζια μας
ᾧς ἦτανε νὰ μὴν ἐρθῇ ἡ ἄμοιρη γυναίκα
στοῦ γάμου τὸ τραπέζι
ᾧς ἦτανε κι ἡ μαύρη γῆς τ' ἀποσταμένο της κορμὶ
στὸν κόρφο της νὰ πάρει
βαριά συλλογιζόντανε τριγύρω στὰ τραπέζια
τῶν γιῶν της συνομήλικοι μὲ τὰ ψαρά τους γένεια
ποὺ ἔκλαιε τώρα ἡ ψυχὴ
ὡς γυάλιζαν στὰ μάτια τους τὰ πέταλα τ' ἀλόγων
κορφὴ ἐπάνω στὴν κορφὴ, μὲ τὴν ὁρμὴ τοῦ ἀνέμου
καὶ γίναν θοῦλοι μυστικοὶ
τοῦ τόπου μας τραγούδια.

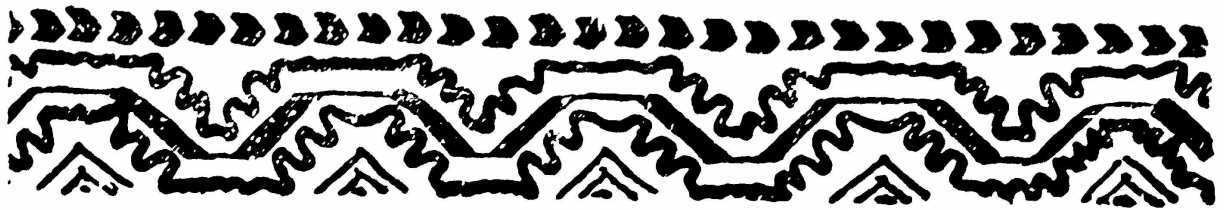
ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΟ ΠΟΤΗΡΙ

Ρούφηξαν τὰ σκρουμπιασμένα χεῖλια
Τὸ ποτήρι
Τὸ νερό.
Φλόγιζε τὸ μέτωπο χλωμὸ
Σὲ μεγάλο
Πυρετό.
Θολὸ τὸ βλέμμα, ἀχνό, ἔπεσε
Στὸ χέρι
Μὲ τὸ νερό.
"Ἀγνωρὸ τὸ χέρι, ξένο, κρύο.
Πικρὸ τὸ νερό.
Καμμιά δροσιά.
"Ἐνα δάκρυ κρυφογλίστρησε πικρὸ
Στὸ ποτήρι
Μὲ τὸ νερό.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΛΕΥΚΑΣ

Η ΑΝΟΙΞΗ

Ἡ πανεύμορφη κόρη Ξανάρθε
ἀπαλὰ περπατώντας,
κι' ἡ ζεστή της ἀνάσα,
στοργική, μυρωμένη,
τὴ ζωὴ στὴ ζωὴ πολυσιόδωρα δίνει.

Ζωντανεύουν ξανὰ ὅσα ὁ θάνατος εἶχε νεκρώσει
καὶ μιλοῦν μὲ μιλιά μυστική,
τῆς ἀγάπης τὸ λόγο
μὲ τὸν ἥλιο ποὺ λάμπει.

Οἱ ξωμάχοι δουλεύουν τὴ γῆ
καὶ τὸ φῶς τῆ ψυχῆ τους φωτίζει.

Ἡ σπαρμένη σπορά, δίχως βιάση, φυτρώνει,
τὰ λουλούδια μὲ ντύμα πολύχρωμο,
ἀπαλὰ τὴς πνοῆς τῶν ἀνέμων μυρώνουν,
γιά νὰ φέρουν τὰ μύρα ψηλὰ
στὴ μεγάλη ψυχὴ γ' οὐρανοῦ.

Δουλευτάδες ξωμάχοι,
πόσον εἶστε καλότυχοι,
ποὺ μπορεῖτε νὰ ζῆτε κοντὰ
στὴ χαρὰ τοῦ Θεοῦ.

Τὴν αὐγὴ χαιρετᾶτε τὸν ἥλιο,
π' ἀνατέλλει μακριὰ στὸν ὀρίζοντα
κι' ἀγροικᾶτε τὰ ὄμορφα λόγια,
ποὺ τὸν κάθε καιρὸ ψαλμωδοῦν.
ὅσα ζοῦνε στῆς γῆς γῆς τὸν παράδεισο.

Σεῖς χαιρῶστε τὸν ἥλιο
ὅταν γέρνει στὴ δύση,
ὀλοπόρφυρος δίσκος καὶ βάφει τὰ νέφη, τὴ γῆς,
τὴς ψυχῆς ποὺ φωτίζει τὸ φῶς τῆς ἀγάπης,
μὲ γαλάζια καὶ κόκκινα χρώματα...

Μὲ τοὺς κόπους μαζὺ καὶ τὴ φτώχεια,
ποὺ γλυκαίνει μ' ἀφάνταστη γλύκα
τὸ ψωμί, τὴν ἐλιά, τὸ κρεμμύδι
τὴν ἀγία γαλήνη χαιρῶστε,
ποὺ οἱ πιότεροι ἔχουμε χάσει.

Νοσταλγῶ περασμένους καιρούς,
ποῦ κι' ἐγὼ τῇ καλλίκαρπῃ γῇ μας δουλεύοντας,
ἐγιομάτιζα ὅ,τι μοῦ χάριζε
τοῦ μεγάλου Θεοῦ μας τὸ χέρι,
τὸ ψωμί, τὴν ἐλιά, τὸ κρεμμύδι,
ένα γιόμα πεντάγλυκο
κι' ἡ ψυχὴ μου ἀνάσαινε,
τοῦ Θεοῦ τὴ γαλήνη, μ' ἀγάπη γεμάτη γιὰ ὅλη τὴν πλάση.

Τώρα ἀλλοιώτεψαν ὅλα
κι' εἶναι δίκως τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ...

Ι. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΕΚΤΕΛΕΣΗ

Δὲν εἶταν τρεῖς ἢ τέσσερες
θᾶταν κοντὰ στὶς πέντε τὸ πρωῒ.
Πάντως κοντὰ στὸ χάραμα
ἄρχισε τὸ ρυθμικὸ ταμποῦρλο τῆς
στὶς λαμαρίνες ἢ βροχή.
Τ' ἀστέρια κρυφτήκανε νωρίτερα
πίσω ἀπ' τὰ μαῦρα σύννεφα.
Τότε περίπου μαζὶ μὲ τίς βροντὲς τοῦ οὐρανοῦ
κροτάλιασαν τὰ ὅπλα, κι' ἔπεσε ἡ ἀντάρτισσα
σὰν ἐλαφίνα χτυπημένη στὴν καρδιά.
Στὰ μάτια τῆς κρυστάλλωσε
μιὰ λύπη ἀνιστόρητη,
γιατὶ οἱ στρατιῶτες τοῦ ἀποσπάσματος
ἦτανε ὅλοι τους ἐργάτες.

ΠΑΓΚ ΒΕΪ

Δυὸ μάτια ἀμύγδαλα
κι' ἓνα κεράσι στόμα.
Κυδῶνι ὠριμὸ τὸ πρόσωπο
τ' ἀνώριμου παιδιοῦ.
Δυὸ μάτια δακρυσιμένα
κι' ἐκφραση ἀγριμοῦ στὸ πρόσωπο
τ' ἀνώριμου παιδιοῦ.
Φίλοι καὶ προστάτες
χωρὶς δική του θέλησι
φονιάδες τῶν γονιῶν
τ' ἀνώριμου παιδιοῦ.
Πῆραν ἓνα χιτῶνιο
κι' ἓνα ζευγάρι ἀρβύλες
καὶ ντύσαν τὴν ὀρφάνια
τ' ἀνώριμου παιδιοῦ.

ΔΗΜ. ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΘΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Η ΧΙΜΑΙΡΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

(δοκίμιο)

Πρὶν ἀπ' ὅλα, εἶμαι, νομίζω, ὑποχρεωμένος, νὰ διευκρινίσω, τὸ πῶς ἐννοῶ, τὴν Ἑλευθερίαν, πῶς ὀρίζω καὶ πῶς ἐξηγῶ τὸ περιεχόμενό της. Παρέχω, ἔτσι, τὸ στίγμα τῆς ἐκκίνησης. Ἐπισημαίνω μιὰ συγκεκριμένη ἀφετηρία: Τὴν ἀφετηρία τοῦ δρόμου ποὺ θ' ἀκολουθήσω. Τί μπορεῖ, λοιπόν, ν' ἀποτελεῖ Ἑλευθερία;

Καὶ πῶς μπορεῖ κανένας νὰ τὴν πραγματώσει;

Ἄς πάρω τὴν ὑπόθεση μὲ κάποια σειρά.

Πρῶτα - πρῶτα, ἀνακαλύπτω ἔντρομος, ὅτι ὑπάρχω. Ζῶ καὶ γνωρίζω, ὅτι ζῶ. Κι ὅτι δὲν μπορῶ νὰ ὑπάρχω, νὰ ζῶ, χωρὶς νὰ ἔχω ἐπιθυμίες καὶ ἀνάγκες.

Ὦντας ξεχωριστὴ μονάδα, μὲς στὸ σύνολο τῶν ἄλλων πραγμάτων, ποὺ χάνονται στὴν ἄβυσσο τοῦ σύμπαντος, ὑπόκειμαι στὰ ἐρεθίσματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου ποὺ συνειδητοποίησα.

Ὑποχρεώνομαι, ἀπ' τὴν ὑφὴ τῆς προσωπικότητάς μου, ποὺ φέρνει μέσα της ἐμπειρίες καὶ τάσεις προγονικὲς καὶ δρᾷ σ' ἓνα προσδιορισμένο χωροχρονικὸ διάστημα, νὰ παρέχω ἀπαντήσεις σ' αὐτὰ τὰ ἐρεθίσματα τῶν πραγμάτων: Τοῦ κόσμου ποὺ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ μένα.

Δὲν μπορῶ νὰ πράξω διαφορετικά.

Ὑπάρχω, ἀναγκαστικά, ὅπως ὑπάρχω.

Εἶμαι δεμένος μὲ τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῶν πραγμάτων.

Ἀκολουθῶ τὴ μοίρα τους.

Εἶμαι ἀντικείμενο, μὲς στ' ἀντικείμενα.

Ἐπηρεάζω, γιατί ἐπηρεάζομαι.

Ἐπηρεάζομαι, γιατί ἐπηρεάζω.

Ζῶ, γιατί κινουῦμαι.

Κινουῦμαι, γιατί ζῶ μέσα σὲ δίνη, σὲ στροβιλισμό ἀλληλοερεθισμού.

Δὲν μπορῶ ν' ἀποσπασθῶ.

Ἡ παραμικρὴ μου χειρονομία, εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς σειρᾶς αἰτιῶν, μιᾶς συγκεκριμένης ἀνάγκης. Εἶναι ἓνα αἰτιατό.

Ἄν παραμείνω ἀκίνητος, ὑποτάσσω τὴ φύση μου.

Καὶ γιὰ νὰ ὑποτάξω αὐτὴ τὴ φύση μου, αὐτὴ τὴ μορφή μου, στὸ βαθμὸ ποὺ χρειάζεται, προκειμένου νὰ ἐξαιρεθῶ ἀπ' τὴν ἀναγκαστικὴ δεσποτεία τῶν ἄλλων πραγμάτων, πρέπει νὰ ἐξαφανίσω τὸν ἑαυτό μου.

Δηλαδή, ν' αὐτοκτονήσω.

Αὐτό, μ' ἐξαιρεῖ μὲν, ἀλλά, μ' ἐξαιρεῖ ὀλοκληρωτικά.

Παύω νὰ ὑπάρχω, ὅπως ὑπάρχω.

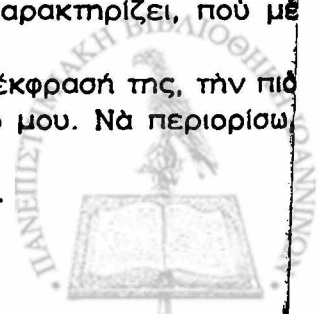
Μετατρέπομαι σ' ἐν' ἄλλο πράγμα νεκρό.

Δὲν ἔχω, πιά, τὴ δυνατότητα νὰ γνωρίζω, ὅτι ὑπάρχω.

Πιο συγκεκριμένα: Χάνω αὐτὴ τὴ συνείδηση ποὺ με χαρακτηρίζει, ποὺ με βοήθησε νὰ γνωρίζω, ὅτι ὑπάρχω.

Καί, χάνοντάς τη, χάνω, ταυτόχρονα, καὶ τὴν πιὸ κύρια ἐκφρασή της, τὴν πιὸ κύρια ἐπιδίωξή της: Τὴν ἀνάγκη νὰ ἐλευθερώσω τὸν ἑαυτό μου. Νὰ περιορίσω ὅσο θέλω καὶ μπορῶ, τὴν ἐξάρτησή του ἀπ' τὰ πράγματα.

Μὲ ἄλλα λόγια, νὰ τὸν δικαιώσω μὲ τὴν Ἑλευθερία του.

Ἐπομένως, μὲ τὸ θάνατό μου, δὲ λύνω τὸ πρόβλημά μου. Ἀπλῶς, κάνω τὴ δυνατότητα νὰ τὸ θέσω καὶ νὰ τὸ ἀντιμετωπίσω σὰν πρόβλημα. Τὸ ἀρνοῦμαι.

Τὸ πρόβλημά μου — αὐτὸ καθαυτὸ — ἀρχίζει νὰ διαφαίνεται, νὰ διαγράφει τὰ παγερά του χαρακτηριστικά, ἀπ' τὴν κρίσιμη καὶ συνάμα τραγικὴ στιγμή, ποῦ, σκάβοντας μὲ τὰ νύχια μου τὴν ἴδια τὴν ἀνάσα μου, ἀνασούρω, στὸ ἐκτυφλωτικὸ φῶς, τὴν ἀσφυκτικὴ διαπίστωση, ὅτι ὑπάρχω δεμένος, χειροπόδαρα, μὲ τὸν ἀντικειμενικὸ κόσμο, ὅτι ὑπόκειμαι στὴν παντοδύναμη θέλησή του.

Κι αὐτό, ἀρχίζει νὰ μ' ἐνοχλεῖ, γιατί μου περιορίζει τὰ ὅριά μου, τὶς δυνατότητες νὰ ἱκανοποιῶ ὅλες τὶς ἐπιθυμίες μου.

Ἀντιλαμβάνομαι, λοιπόν, ὅτι πρέπει νὰ δράσω.

Ἀλλά, νὰ δράσω πῶς;

Ἀντιμετωπίζοντας ἀναγκαστικά, τὴν ἴδια τὴ φύση τῆς ὑπαρξῆς μου.

Ἀποσπώντας τὸν ἑαυτό μου, ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀνυπόφορη ἐξάρτησή του.

Ἄν τὰ καταφέρω, τροποποιῶ — δὲν ἐξαφανίζω ὁλοκληρωτικά — τὴν ὑπαρξή μου. Τὴ μεταφέρω σὲ ἄλλη μορφή. Σ' αὐτὴ ποῦ σκέφτηκα. Δηλαδή, ἐλευθερώνομαι στὸ βαθμὸ ποῦ θέλω.

Ἄρα, Ἐλευθερία εἶναι νὰ μπορῶ νὰ διαλέγω μορφή ζωῆς.

Ν' ἀρνοῦμαι ἀπάντηση στὰ ἐρεθίσματα τῶν πραγμάτων, ἂν δὲν συμφωνῶ μαζί τους, ἢ νὰ παρέχω τὴν ἀπάντηση ποῦ ἐγὼ θέλω.

Δηλαδή, νὰ κατακτήσω τὴ δυνατότητα νὰ ἱκανοποιῶ τὶς ἐπιθυμίες μου, ἔστω κι ἂν αὐτὲς οἱ ἐπιθυμίες μου ἔρχονται σὲ ἀντίθεση, σὲ φανερὴ διάσταση μὲ τὴ θέληση καὶ τὴν προσταγὴ τῆς φύσης.

Καὶ γιὰ νὰ κυριολεκτήσω: Νὰ δρῶ ἐνάντια στὴ φύση.

Ἔτσι, καταλήγω στὸ ἐκπληκτικὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν Ἐλευθερία μου, ἔχει σὰν ἀντίπαλο, τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ ἑαυτός μου, ποῦ πρέπει ν' ἀλλάξω, γιατί δὲν τὸν ἀντέχω, ἀποτελεῖ μέρος τῆς φύσης.

Ἀπομένει, μόνο, νὰ δῶ τί μπορῶ νὰ κάνω. Καὶ πῶς μπορῶ νὰ ὑπάρχω.

Αὐτά, σύμφωνα μὲ τὴ δική μου — ἂν ἐπιτρέπεται — ἀποψη.

Τώρα, γιὰ νὰ προχωρήσω καλύτερα, ἃς ρίξω μιὰ ματιὰ καὶ στὸ πῶς ἀντιμετωπίζουν τὸ θέμα μου οἱ ἄλλοι. Ἄς ποῦμε, ὁ Ὑποκειμενικὸς Ἰδεαλισμὸς καὶ ὁ Διαλεκτικὸς Ὑλισμὸς. Αὐτὲς οἱ δυὸ βασικὲς καὶ διαμετρικὰ ἀντίθετες θεωρίες, ποῦ ἐπικρατοῦν στὴ φιλοσοφικὴ σκέψη.

Ἡ ματιὰ αὐτή, θ' ἀπομονώσει, πιστεύω, ὅπως πρέπει, τὴν ἀποψή μου καὶ θὰ μὲ βοηθήσει νὰ καταλήξω στὸ τελικὸ μου συμπέρασμα.

Ὁ Ὑποκειμενικὸς Ἰδεαλισμὸς, λοιπόν, χρησιμοποιώντας, ἀπ' τὴ βάση του, ἕναν τελείως, κατὰ τὴ γνώμη μου, λανθασμένο τρόπο θεώρησης τῶν πραγμάτων. (Μόνον τὸ πνεῦμα ὑπάρχει. Ὁ ὕλικὸς κόσμος εἶναι ἀντανάκλαση αὐτοῦ τοῦ πνεύματος, δημιούργημα τῶν αἰσθημάτων μας), ὁδηγεῖται σὲ πολὺ παράξενα συμπεράσματα, ποῦ καθόλου δὲ συμφωνοῦν μὲ τὴν πραγματικότητα.

Μᾶς λέει ἡ παραπάνω θεωρία, σχετικὰ μὲ τὸ θέμα μου, ὅτι, ἀφοῦ ἡ μόνη ἀλήθεια εἶναι τὸ πνεῦμα (ὅπως πιστεύει), τότε, ἡ ἀνάγκη τῆς Ἐλευθερίας μας, εἶναι ὑπόθεση καθαρὰ πνευματικὴ καί, σὰν τέτοια, δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαρτᾶται ἀπ' τὰ πράγματα.

Ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος — συνεχίζει τούτη ἡ θεωρία — ποῦ ἄλλωστε ἀποτελεῖ μιὰ δημιουργία τῶν αἰσθημάτων μας, μιὰ εἰκόνα τους, κάτι, δηλαδή, ποῦ «κατασκευάζεται» μὲς στὴν ἀνθρώπινη συνειδηση κι ἀντανακλᾶται, ὕστερα, ἔξω (θεῖα ἐνεργεῖα), δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐπηρεάζει τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς Ἐλευθερίας μας, πολὺ περισσότερο, μάλιστα, δὲν μπορεῖ νὰ καθορίζει τὸ περιεχόμενο αὐτῆς τῆς Ἐλευθερίας μας.

Γιὰ νὰ μπορέσει κανένας νὰ γίνῃ ἐλεύθερος — καταλήγει ὁ Ὑποκειμενικὸς Ἰδεαλισμὸς — πρέπει νὰ μὴ λάβῃ ὑπόψιν τοῦ αὐτὸς τὶς ἀντανακλάσεις τοῦ μυαλοῦ του (δηλαδὴ τὸν ἔξω κόσμον), καί, μὲ μιὰ ὅλως ἀγνή, μυστικὴ κατάδυση στὰ βάθη τῆς ψυχῆς του, νὰ σπεύσῃ νὰ συναντηθεῖ μὲ τὸ μόνον ἀληθινὸ ποῦ ὑπάρχει καὶ ποῦ φέρνει μέσα του ἀπ' τὴ γέννησή του: Τὸ θεῖο, τὸ αἰώνιο, αὐτὸ ποῦ δὲν ὑπόκειται σὲ φθορὰ καὶ κρίση, ποῦ εἶναι ἡ μόνη ὑπαρκτὴ ζωὴ. Νὰ τὸ γνωρίσῃ. Καί, καθὼς ἐναι ὀρισμένο ἀπὸ πρῶτα μὲ τὴ γνωριμία του αὐτῇ, φτάνει στὸ τέλος τῆς πορείας του, ταυτίζεται μὲ τὸ θεῖο κ' ἐκπληρώνει τὸ σκοπὸ, γιὰ τὸν ὁποῖο δημιουργήθηκε: Ἀπογίνεται θεῖος κ' ἐλεύθερος.

Ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὸν τρόπο ποῦ βλέπει τὰ πράγματα ὁ Ὑποκειμενικὸς Ἰδεαλισμὸς, δὲν ἀντιμετωπίζεται ἐκεῖ, ὅπου μπορεῖ, μόνον, ν' ἀντιμετωπίζεται: Μέσα στὸν ἱστορικὰ δεδομένο χῶρον καὶ σὰν πλάσμα συγκεκριμένο, μὲ βάρος καὶ ὑλικὲς ἀνάγκες. Ἀποσπᾶται αὐθαίρετα. Λογαριάζεται σὰν ἀπόκοσμος ἴσκιος, ποῦ πρέπει νὰ κυνηγήσῃ — λέει — κάποιους ἄλλους, ἐσωτερικοὺς ἴσκιους, στὴν παντοδύναμη προσταγὴ μιᾶς ἀνώτατης βούλησης, ἡ ὁποία — σύμφωνα μὲ τοὺς συλλογισμοὺς τούτης τῆς θεωρίας — ἐνῶ ἀπ' τὴ μιὰ μεριά θεωρεῖται ἀσύλληπτη καθαυτῇ, ἀπ' τὴν ἄλλη, ὅμως, μπορεῖ νὰ συλλαμβάνεται καὶ νὰ μᾶς δίνει, ἀπλόχερα, ἓνα συγκεκριμένο σχέδιο, γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Ἐλευθερίας μας.

Τὸ πρόβλημα, βέβαια, τῆς Ἐλευθερίας μας, δὲν μπορεῖ νὰ τεθεῖ ἔτσι.

Γιατί, ἂν βλέπουμε τὸν ἄνθρωπον σὰν ἀφαιρεμένη ὑπόσταση, σὰν πνευματικόν, καὶ μόνον, πλάσμα, ποῦ κεῖται ἐκτὸς χρόνου καὶ χώρου, ἂν δὲν παίρνουμε σοβαρὰ ὑπόψιν μας καὶ τὸ σῶμα του, μὲ τὶς συγκεκριμένες ἀνάγκες του, ἂν τὸν βλέπουμε μόνον σὰν ἴσκιο κάποιου ἀλλόκοτου παραμυθιοῦ, τότε, εἶναι φανερό πῶς δὲν τὸν βλέπουμε, παρὰ μόνον ἀπ' αὐτὴν τὴν σκοπιά.

Ἐνα σωρὸ σχετικὰ βιβλία ὑπάρχουν. Ἡ κρίση εἶναι δοσμένη καὶ γνωστὴ.

Ὡστόσο, ἐπιθυμῶ νὰ προσθέσω, νὰ ἐπαναλάβω καλύτερα — γιατί δὲν ἀντέχω στὸν πειρασμὸ — ὅτι αὐτὸς ὁ τρόπος θεώρησης, δὲν εἶναι δυνατό νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ δοῦμε σωστὰ τὴ μοῖρα μας, νὰ θέσουμε τὸ ὑπαρξιακὸ μας πρόβλημα.

Τὴ μεγαλύτερη συσκότιση, τὴν ὀφείλουμε, στίς ἀκατανόητες φλυαρίες καὶ φαντασιώσεις, ποῦ χιλιάδες ἀνθρώπινα μυαλὰ τὰ ἔκαναν ἱκανὰ νὰ βλέπουν, μόνο, παντοῦ, ἀπόκρυφες καὶ ξεκομμένες σημασίες καὶ νὰ κυνηγοῦν μονάχα «πολύχρωμα» ὄνειρα.

Ἐπισημαίνουμε, ἀμέσως - ἀμέσως, στὰ τεφρώδη χρόνια τοῦ μεσαίωνα, τὸν Θωμᾶ τὸν Ἀκινάτο, στὴν ἀπελπισμένη του προσπάθεια ν' ἀντιδράσῃ, ἐνάντια στὰ διάφορα προοδευτικὰ ρεύματα τοῦ καιροῦ του — ἐνάντια στὸν ἥρωικὸ καὶ τίμιον ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου, νὰ δεῖ τὸν ἄνθρωπον ὅπως εἶναι, γυμνὸ καὶ χωρὶς μεταφυσική. Τὸν Ἀριστοτέλη τὸν προσαρμόζει στὰ δικά του μέτρα καὶ παραχῶναι βιαστικὰ ὅ,τι ἀξίζει ἀπ' τὶς θεωρίες αὐτοῦ τοῦ μεγάλου στοχαστῆ, μὲ σκοπὸ νὰ διαφυλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπ' τὴν ὀλίσθησή τους στὴν πλάνη καὶ στὴν ἀθεΐα.

Ὁ Διαλεκτικὸς Ὑλισμὸς, στὴ θεώρηση καὶ κρίση, ἐξαρτᾶ τὴν Ἐλευθερίαν ἀπ' τὴν ποιότητα τῆς δράσης τοῦ ἀνθρώπου μὲς στὴ φύση.

Ὑποστηρίζει καὶ πείθει, ὅτι τὸ περιεχόμενο τῆς ἀνθρώπινης συνειδήσεως καί, φυσικά, ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν πραγμάτωση τῆς Ἐλευθερίας — ποῦ ἀποτελεῖ ἀνάγκη καὶ τελικὴ κατεύθυνση αὐτῆς τῆς συνειδήσεως — ἔρχονται σὰν ἀποτελέσματα μιᾶς συγκεκριμένης διαλεκτικῆς διαδικασίας, ἡ ὁποία λαμβάνει χώρα μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ἀντικειμενικοῦ κόσμου.

Τὸ πρόβλημα τῆς Ἐλευθερίας, γιὰ τὸ Διαλεκτικὸ Ὑλισμὸ, δὲν εἶναι δυνατό ν' ἀντιμετωπίζεται μόνον θεωρητικά. Ξεκομμένα. Μέσα στὸν τάχα «καθαρό» κόσμον

τῶν ἰδεῶν, ἀλλά, σὰν κάτι ποὺ ἀναφύεται, ἀναγκαστικά, ἀπ' τὴν παραπάνω διαλεκτική, ἀπ' αὐτὴ τούτη τὴν ἀλληλοεξάρτηση ἀνθρώπου καὶ φύσης.

Δὲν μπορεῖ ἓνας ἄνθρωπος νὰ κατακτῇ τὴν Ἐλευθερίαν του — διευκρινίζει περισσότερο ὁ Διαλεκτικὸς Ὑλισμὸς — ἂν δὲ γνωρίσει, πρῶτα, τὴ φύση κι ἂν, ὕστερα, δὲν τὴν ὑποτάξει στὴ θέλησή του.

Μὲ ἄλλα λόγια, γνωρίζοντας ὁ ἄνθρωπος τὴ φύση, ἐπενεργεῖ ἐπάνω της, ἀναγκάζει τοὺς νόμους της νὰ λειτουργοῦν γιὰ τὸ συμφέρον του καὶ κατακτᾷ, στὸν ἀντίστοιχο βαθμὸ — ἀναλογικά δηλαδὴ — τὴν Ἐλευθερίαν του.

Ἡ Ἐλευθερία, λοιπόν, σύμφωνα μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ Διαλεκτικοῦ Ὑλισμοῦ, ἀπαιτεῖ γνῶση τῶν νόμων ποὺ διέπουν τὴν ἔνωσή μας μὲ τὴ φύση.

Πραγματῶνεται — καὶ βαθμολογεῖται — μόνο μ' αὐτὴ τὴ γνῶση.

Ὡς ἐδῶ, βέβαια, καλὰ. Ἀλλά, μονάχα ὡς ἐδῶ.

Γιατί, αὐτὴ, ἀκριβῶς, ἡ διαπίστωση, ὁδηγεῖ στὸ μεγαλύτερο ἀδιέξοδο.

Ὅταν μὲ βοηθοῦν νὰ δῶ, νὰ συνειδητοποιήσω ἀπόλυτα, ὅτι ἡ Ἐλευθερία μου, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ πᾶν γιὰ μένα, ἐξαρτᾶται, ὀλοκληρωτικά, ἀπ' τὸ πόσο μπορῶ νὰ θέτω τοὺς φυσικοὺς νόμους κάτω ἀπ' τὴ θέλησή μου (κ' ἔτσι εἶναι βέβαια), καταλαβαίνω, καθίδρος καὶ στὸ ἔπακρο στριμωγμένος, ὅτι δὲν ἔχω ἐλπίδες.

Καὶ ἡ καλοπροαίρετη προσπάθεια τοῦ Διαλεκτικοῦ Ὑλισμοῦ, νὰ μὲ παρηγορήσει μὲ αὐτοκρατορικοὺς ὁρισμούς, ὅτι πρέπει δηλαδὴ, στὸ κάτω - κάτω τῆς γραφῆς — ἐννοεῖται — νὰ αἰσθάνομαι τουλάχιστο περήφανος, μὴ καὶ κατάφερα νὰ γνωρίσω τὴν ἀλήθεια, ἀποδείχνεται ματαιοπονία — ἂν ὄχι εἰρωνεία. Γιατί, λόγου χάριν, τὸ νὰ μάθω ἀπ' τὴν ἐπιστήμη τὸν ἰδιαίτερο μηχανισμό τῆς φθορᾶς μου, ὅτι γεράζω, δηλαδὴ, σύμφωνα μ' αὐτὸν ἢ ἐκεῖνο τὸν ὁρισμένο τρόπο καὶ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ γεράζω, ἀφοῦ αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος τῆς φύσης, δὲν μπορεῖ νὰ μὲ λυτρώσει ἀπ' τὴν ἀτέλειωτη ἀγωνία τῶν γηρατειῶν καὶ τοῦ θανάτου.

Μήπως, ὅμως, ὑπάρχει ἡ παραπέρα γνῶση — ἡ τελειωτική — ποὺ θὰ μοῦ δώσει τὴ δυνατότητα νὰ ὑποτάξω ὀλοκληρωτικά τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ νὰ κάνω ὅ,τι θέλω;

Καὶ ποῦ μπορεῖ νὰ σταματήσει αὐτὸ τὸ παραπέρα; ... Ἐκεῖ;

Καὶ τί σημαίνει αὐτὸ τὸ «ἐκεῖ», τί ἀξία μπορεῖ νὰ ἔχει, ὅταν μετὰ αὐτὸ προβάλλει κάποιο ἄλλο «ἐκεῖ», ὅταν, μὲ δυὸ λόγια, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει κάποιο τέλος καὶ τὰ πάντα εἶναι καταδικασμένα μὲ τὸ ἀκατανόητο, τὸ ἀδυσσαλέο τῆς αἰωνιότητος;

Ὅσο κι ἂν ἀποκτήσω τὴ δυνατότητα νὰ ἱκανοποιῶ τὶς ἀνάγκες μου, δὲν πρόκειται νὰ τελειώσω ποτέ μ' αὐτές.

Ἡ αὔξηση τῆς δυνατότητας νὰ καλύπτω τὶς ἀνάγκες μου, ἢ — πιὸ σωστὰ — αὐτὴ καθαυτὴ ἡ πραγματοποιούμενη κάλυψη τῶν ἀναγκῶν μου, μὲ φέρνει ἓνα βῆμα μπροστά.

Κι αὐτὸ τὸ βῆμα, αὐτό, ἀκριβῶς, τὸ βῆμα τῆς «ἐξέλιξής» μου, τροποποιεῖ, στὸν ἀντίστοιχο βαθμὸ, τὶς συνθήκες τοῦ περιβάλλοντός μου, ἀλλάζει τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς μου, καί, ταυτόχρονα, μοῦ παρουσιάζει νέες, ἀπρόδλεπτες ἀνάγκες, ποὺ καλοῦμαι ξανὰ νὰ καλύψω καὶ πού, εἴτε τὶς καλύψω εἴτε ὄχι, εἶναι τὸ ἴδιο, ἀφοῦ στὴ θέση τους θὰ γεννηθοῦν κάποιες ἄλλες — χωρὶς αὐτὲς οἱ κάποιες ἄλλες ν' ἀποτελοῦν καὶ τὶς τελευταίες.

Ἔτσι, δὲ θὰ μπορέσω ποτέ μου, ἔστω κι ἂν ζήσω ἑκατομμύρια χρόνια — στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα — νὰ ὑπερνικήσω αὐτὴ τὴν ἀδυσώπητη ἀνάγκη, νὰ ὑπάρχουν, συνεχῶς, ἀνικανοποίητες ἀνάγκες.

Αὐτό, εἶναι, βέβαια, φοβερό.

Καὶ εἶναι φοβερό, γιατί, ἀπλούστατα καὶ μαζί τραγικά, μονάχα μ' αὐτὸ τὸ ἀπελπισμένο κι ἀνώφελο κυνήγι τῆς ἱκανοποίησης τῶν ἀναγκῶν μου, μπορῶ νὰ

υπάρχω. Καί μήτε θά καταφέρω ποτέ, νά μάθω ξεκάθαρα, τὸ πῶς θά μποροῦσα νά υπάρχω χωρίς ἀνάγκες.

Μὰ τότε τί μπορῶ νά κάνω;

Ν' ἀπομάθω αὐτὸ ποὺ ἔμαθα;

Νὰ ξαναγίνω ἡλίθιος;

Νὰ μὴν ξέρω;

Μακάρι νά μποροῦσα.

Τὸ νά μαθαίνω καὶ ν' ἀποθηκεύω αὐτὸ ποὺ ἔμαθα, τὸ νά εἶμαι, ἀκριβῶς, πείργος καὶ νά ζητῶ τὴ γνώση καὶ νά τὴν κρατῶ, ὅστερα, ὡς τὸ θάνατό μου, ἀποτελεῖ βασική μου ἀνάγκη, γιατί εἶναι κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς φυσιογνωμίας μου. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ φύση μου. Ἔτσι λειτουργῶ σὰν ὑπαρξη.

Κι ἂν μάθω, τελικά, τὴν ἔσχατη, φυσικὴ ἀλήθεια (ποιὰ ἔσχατη;), τελοσπάντων — λέω ἂν — τότε, τί θ' ἀπομείνει, μπροστά μου, σὰν ἀνάγκη, νά ἱκανοποιήσω; Ἄν τὰ μάθω καὶ τὰ ὑποτάξω ὅλα — λέω πάντα ἂν — ἐκμηδενίζω στὸ ἀπόλυτο αὐτό, ἀκριβῶς, ποὺ μὲ κάνει νά υπάρχω:

Τὸ ἀναμφισβήτητο γεγονός, ὅτι μπορῶ νά υπάρχω, ὅσο ἀπομένει κάτι γιὰ νά μάθω καὶ νά ὑποτάξω, ὅσο, δηλαδή, ἔχω τὴν ψευδαίσθηση, ὅτι ὁδεύω πρὸς τὴν Ἐλευθερία μου.

Ἄρα, κι ἂν ἀκόμα φτάσω ἐκεῖ, στὴν ἔσχατη, φυσικὴ γνώση — ποὺ δὲ θά φτάσω ποτέ — δὲ λύνω τὸ πρόβλημά μου.

Ἄκινήτῳ.

Καὶ παγιδεύομαι, μὲς στὴν ἴδια μου τὴν ἀκίνησία.

Ποὺ σημαίνει:

Χάνω κάθε δυνατότητα νά νομίζω, νά ἔχω ψευδαισθήσεις, ὅτι μπορῶ νά ἐλευθερώσω τὸν ἑαυτό μου.

Φυλακίζομαι στὸ ἀπόλυτο τῆς φυλάκισης.

Στὴν τρομαχτικὴ ἀνάγκη, νά παραμένω ἀκίνητος, γιατί δὲν μπορῶ νά κινηθῶ.

Δὲν ὑπάρχει τίποτα, γιὰ νά μὲ κινήσει.

Ὅλα μοῦ εἶναι γνωστὰ καὶ ὑποταγμένα.

Ἀπομένει, λοιπόν, ν' αὐτοκτονήσω;

Κάθε ἄλλο.

Ὁ Κυρίλῳφ τοῦ Ντοστογιέφσκυ, πού μέσα σὲ μιὰ σπαραχτικὴ ἔξαρση ὑπαρξιακῆς ἀγωνίας, τινάζει τὰ μυαλά του στὸν ἀέρα, γιὰ νά βεβαιώσει — καθὼς νομίζει — τὴν Ἐλευθερία του, δὲν κάνει τίποτε ἄλλο, παρὰ νά βεβαιώνει, ἀκριβῶς, τὸ ἀντίθετο:

Τὴν ἀνελευθερία του.

— Ποιὸς τὸν ἐξώθησε νά τινάζει τὰ μυαλά του στὸν ἀέρα;

— Ἡ ἀνάγκη βέβαια.

— Ποιὰ ἀνάγκη;

— Ἡ ἀνάγκη νά βεβαιώσει τὴν Ἐλευθερία του.

Δὲ βλέπω διέξοδο.

Πῶς, ὅμως, μπορῶ νά πραγματώσω τὴν Ἐλευθερία μου;

Ὅφειλῳ νά ὁμολογήσω εἰλικρινά, ὅτι δὲν ξέρω.

Ξέρω μόνο — κι αὐτὸ μᾶλλον μὲ ζημιώνει — πῶς ὑπάρχει τὸ πρόβλημα.

Καὶ πῶς, χρόνια καὶ χρόνια τώρα, τὸ μόνο ποὺ κάνω, τὸ μόνο ποὺ μπορῶ νά κάνω, εἶναι νά κυνηγῶ τὴ λύση του:

Αὐτὴ τὴ χίμαιρα.

ΤΡΙΠΤΥΧΟ ΜΟΝΟΛΟΓΟΥ

α'

Πρίν πολλά χρόνια,
τότε που μόλις ξεμύτισε τὸ μαχαίρι,
ἡ παράκληση, σὰν τὸ πρῶτο γεφύρι τοῦ δέντρου,
ἦταν ἀπροετοίμαστη.
"Ἐ, λοιπόν, καθὼς σταματᾷ ὁ ἄνεμος κάποτε,
τὸ δέντρο μετράει τὰ φύλλα ποὺ ἀπόμειναν.
"Ὅπως τὸ χῶμα, τὰ φύλλα ποὺ ἔπεσαν.
"Ὅπως τὸ παγωμένο χέρι,
ποὺ ἔγινε ἡ πρώτη ἔννοια τῆς γροθιάς.
Συστρέψου.
Συστρέψου — ὥσπου νὰ γίνεις ἓνα στεφάνι.
"Ἐνα στεφάνι ἀτσάλινο.
Μιά κ' ἦταν ἑννιά μῆνες ἡ πρώτη νύχτα ποὺ περάσαμε,
δὲ μᾶς ἀνήκει τὸ τελευταῖο ἐρώτημα.
Συστρέψου — ὥσπου νὰ γίνεις ἓνα στεφάνι σίδερο,
ὥσπου νὰ μπορέσεις νὰ ἐκραγεῖς.

β'

Πολλές φορές,
σὰν ὑπόλοιπο μιᾶς φήμης,
ἡ λαβὴ τοῦ μαχαιριοῦ δίνει τὸ σχῆμα στὸ χέρι.
"Ὁ ἐγκέφαλος τυλίγεται, ὅπως τὸ νῆμα τῆς ἀράχνης,
σὲ χίλια δυό, ἀνόμοια καρφιά.
Μιά τέτοια τάξη — ποὺ χάνεται στὴν ἀταξία.
"Ἄλλες φορές,
μὲ τὴν προσμονὴ συνώνυμη τῆς τόλμης,
μεγαλώνει τὸ στόμα στὶς διαστάσεις τοῦ γέλιου.
Κ' ἴσως, νὰ εἶναι μιὰ παλιὰ — ἀνείπωτη κραυγή.
"Ἐνας ἦχος παλιός, σ' ἓναν ὄγκο ἀδιάφορο.
Μιά τέτοια ἀταξία — ποὺ χάνεται στὴν τάξη.
Τόσες φορές,
νὰ ταξιδεύουμε χίλια ταξίδια
— τὸ ἓνα μέσα στὸ ἄλλο —
καὶ νὰ τολμᾶμε μιὰν ἰδιωτικὴ παρένθεση.
"Ὅπως, ἀκριβῶς, μιὰ τραθηγμένη ἀκμὴ κύβου,
ποὺ καταλήγει σὲ μιὰ παρακμὴ.

γ'

"Ἀπὸ τότε πεθύμησαν τὸ νερό.
"Ὅπως μετακομίζουν οἱ ἀράχνες,

Έχοντας, από αρχέγονο σπέρμα, τὸ σπίτι μέσα τους.
 Ὅπως τὸ ὕφασμα περικλείει κάποιο σῶμα πάντα.
 Μιά διάσταση τελείας,
 πού δὲν ξέρεις ποιὸ σχῆμα θὰ πάρει στὸ ἐπόμενο βῆμα.
 Ἀπὸ τότε πεθύμησαν τὸ νερό.
 Πού δὲν ἔχει προτιμήσεις στὶς διεξόδους.
 Πού ἡ ροή του, εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἐπάλληλης ἀλήθειας.
 Ἀπὸ τότε.....
 Πού ἐπαιρναν μαζί τους τ' ἀποτυπώματα,
 σὰν ἀνάμνηση,
 ὥσπου νὰ γίνουν ἓνα δίσολο ὑπόδημα.
 Ἐνα δερμάτινο γάντι.

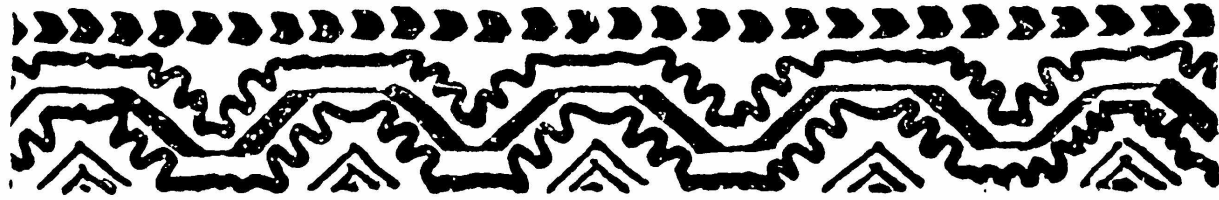
ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΝΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΤΟΥ ΠΕΙΝΑΣΜΕΝΟΥ ΤΟ ΨΩΜΙ

Μαχαίρια λαίμαργα καρφώνουνε τὸν οὐρανὸ στὴ ραχοκοκκαλιά.
 Καὶ τώρα καὶ σήμερα τὰ τόξα στὰ σύννεφα τ' ἀγαθὰ προμπνᾶνε.
 Χύνεται αἷμα στὸ κόσμον ἀκόμα!!
 Ἀπλώνει ἡ πείνα καὶ φαρμακώνει, ἀνάμεσα στὸ περίσσεμα τοῦ πλούτου,
 τοῦ πεινασμένου τὸ ψωμί.
 Παντοῦ ζεῖ τὸ προνόμιο.
 Χορταίνει τὸ διψασμένο ἐργοστάσιο μ' ἀπλήρωτο πόνον.
 Κίβδηλο τὸ ἀχνισμα τοῦ ἰδρώτα.
 Καὶ κάτι ἄλλο!!
 Γιορτῇ σήμερα στὴ γῆ τοῦ κόσμου γιὰ τὴ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ.
 Καὶ πιδ πέρα ἓνα δάκρυ ἀπὸ χαρὰ, πού θὰ πεθάνει ξανά.
 Λύτρωσέ με ἀπὸ τὴν Κόλαση!!
 Χάρισε σταγόνα δροσιὰ στὴν καμένη ψυχή.
 Εἶναι καὶ δικό μου κτῆμα!!
 Τὰ ἀπληστα σαγόνια δὲν παραλύσανε μήτε στὴ βία,
 μήτε στὴ λύπησι γιὰ ὅ,τι ξεραίνεται γυμνό.
 Στὴ μαύρη Ἀφρικὴ καὶ κοντὰ κάπου πεινᾶνε.
 Ἄλλου μπορεῖ νὰ διψᾶνε γιὰ φῶς.
 Κι ὅλοι τὰ κόκκαλα παίζουμε στὸ στίβο τῆς συντροφιάς
 μ' ἀντίκρουμα τὸ χρυσάφι.
 Γύρω σ' ἓνα τραπέζι, μέ πόδια στὸν τάφο, ἡ πολλὴ κουβέντα.
 Πέρασεν ἡ μέρα. Θὰ ξημερώσει καλύτερο τό αὔριο.
 Καὶ περιμένουμε!! Καὶ περιμένουμε!!
 Νὰ γράφει ἡ Ἱστορία τί πιδ μεγάλο; Τί πιδ φοβερό;
 Μήπως ἓναν πόλεμον ἄλλο;
 Ἄς εἶναι!! Χαιρόμαστε μὲ τὰ συνέδρια καὶ τὶς γιορτές!!

ΜΙΧ. ΑΝΕΜΟΔΟΥΡΑΣ

ΣΤ. ΝΥΔΡΙΩΤΗ

ΖΗΤΗΜΑ ΧΡΟΝΟΥ

(διήγημα)

"Όταν πέρασαν σιμά του μηχανάκια με οδηγούς ξέγνιαστα, τρελλά παιδιά, μιὰ σκέψη φτεροκοπούσε μέσα του: Ζήτημα χρόνου... Ζήτημα χρόνου...

"Έτσι έβλεπε ο Φαίδρος, ο βασανισμένος χαρτοπόντικας τήν αλαφιασμένη κούρσα. Σάν όμορφο όνειρο πού μπορούσε, σέ κλάσματα δευτερολέπτου, νά διαλυθεί μέσ στην άγλύ σκληρής αφύπνισης.

"Όλοι έτρεχαν σ' αυτήν τήν πόλη. Σ' αυτόν τόν πλανήτη. Θαρρείς και βιάζονταν νά συναπαντηθούν με τò πεπρωμένο τους.

"Έτρεχαν. Παθιασμένα. Λυσσασμένα, γνέφοντας προκλητικά, στόν συμπαίχτη τους, τόν χάρο. Κι αυτός, πού δέ φημιίζεται για όλιγορία, όλο και ξεπετιόταν από κάποια πάροδο για ν' άρπάξει στίς φτεροδγες του νιάτα κι όνειρα...

Τò ίδιο γινόταν πάλι κι ένα όμορφο δειλινό στην 'Αλεξάντρας. Μπροστά έτρεχε ένα κόκκινο αμάξι με οδηγό κάποιον δυνατό άντρα. Δίπλα του άγκομαχούσε μιὰ μηχανή με καθαλλάρη έναν δυνατό έφηβο. "Ένα χαρούμενο κυνηγητό γινόταν ανάμεσα τους μ' επικίνδυνα περάσματα, πού έδειχναν ότι διασκέδαζαν τούς οδηγούς αφάνταστα. "Ένα παιχνίδι ήταν πιότερο κείνο τò κυνηγητό, παιχνίδι θάρρους και θανάτου. Τόσο πού ο βιβλιοφάγος τούς ζήλεψε.

— "Αχ! Και νά χτυπιούνταν! Νά γίνονταν κομιάτια... "Ερριξε άγρια ευχή κι άπόρησε για τή λαθοκρυμμένη λύσσα του.

— Είμαι κακός άνθρωπος, μουρμούρισε. Και σκυθρώπασε. Μά ή λύπη του διαλύθηκε γρήγορα μιὰ και τὰ ζωηρά παιδιά, συνεχίζοντας τò παιχνίδι τους, χάθηκαν στο βάθος τού δρόμου.

Κόντευε νά φτάσει στή συμβολή 'Αλεξάντρας και Τρικούπη όταν, από μακριά, είδε αλαφιασμένο πλήθος νά τρέχει. Νά φτάνει, νευρικά, στή διασταύρωση, νά ρωτά άπορημένα...

"Εφτασε κι αυτός. Φωνές, ταραχή, φόβος. "Ατύχημα... Πριν από λίγο άλλος έφηβος έτρεχε κι αυτός με μηχανή στή λειωφόρο. Τώρα στόν τόπο τού άτυχήματος είχε άπομεινεί μοναχά τ' όρφανό παπούτσι του...

— Χύθηκαν τὰ μυαλά μου στην άσφαλτο. "Ελεγε ανάμεσα στ' αναφυλλητά κάποια γερόντισσα.

Κάτι ράγισε μέσα του. Κι άθελά του έκλαψε κείνον τόν άγνωστο κι άς μὴν τόν είχε δει ποτέ. Κι άς μὴν τόν γνώρισε ποτέ...

— "Αντιφατικό βάσανο είμαι... Ψιθύρισε κι άπομακρύνθηκε γρήγορα άπ' τò ματωμένο τόπο.

— Νά σκέφτηκαν, άραγε, κείνα τὰ παιδιά πού τρέχουν με μηχανάκια ότι πηγαίνουν, γυρεύοντας, στο χάρο; Κι αν στο μυαλό τους έλαμψε μιὰ τέτοια πιθανότητα, πώς γά τήν είδαν τάχα;

"Αναρωτιόταν, καθώς περιδιάβαζε στους δρόμους με συντροφιά τούς βρυχηθμούς των μηχανών πάντα.

— Νάναι ή μέθη τής ταχύτητας πού συνεπαίρνει τούς οδηγούς; "Η μήπως είναι μιὰ ύποσυνείδητη αναμέτρηση με τò θάνατο ο πόθος τους για τήν ταχύτητα; Θυμήθηκε τὰ λόγια τού Ρήγα, κάποιου φίλου του, κι ένιωσε τρόμο. Γιατί αυτός — ο ή-

ρεμος Φαῖδρος — δὲν ἦταν καμωμένος ἀπ' τῇ στόφα τῶν ἡρώων. Καὶ δὲ ζήλευε τὴν παράτολμη τρέλλα τους. Ἕνας ἡσυχος γραφιάς ἦταν, πού στίς ὥρες τοῦ παροξυσμοῦ του, ἔρριχνε ἀκίνδυνες βολές μὲ τὸ μολύβι του... Ὡστόσο διψοῦσε γιὰ ζωὴ, φοβόταν τὸ χρόνο, καὶ συχνὰ - πυχνὰ τὸ θάνατο. Ἴσως γι' αὐτὸ νῆνιωθε κεῖνο τὸ ρίγος ὅταν πέρναγαν σιμὰ τοῦ παιδιὰ μὲ τρελλὰ μηχανάκια...

Τὰ παιδιὰ. Τὸ ρίγος. Ἡ ἀστραπή. Τὸ τέλος...

— Μονάχα γιὰ τὰ χρώματα τοῦ δειλινοῦ, τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης καὶ τὶς κυματιστὲς ράχες τῶν βουνῶν ἔχει σταθεῖ ἀδιάφορος θεατῆς ὁ χρόνος. Κι ὁ θάνατος. Τοῦ θύμιζε ἓνα βαρὺ δειλινὸ ὁ Ρήγας καὶ βαθιὰ τὸν πίκρανε.

Μετὰ ἀπὸ κεῖνο τὸ ἀτύχημα κάτι εἶχε ἀγριέψει μέσα του καὶ πλανιόταν ἀσκοπα στοὺς ἀδειους δρόμους.

Σὲ κάποιο συνεργεῖο εἶδε στραπατσαρισμένο ἓνα τροχοφόρο καὶ βαριὰ θλίψη τὸν τύλιξε λὲς κι ἄκουσε ξανὰ βαριὲς φτεροῦγες...

Κάτι παιδικὰ γέλια ἔκοψαν τὶς σκέψεις του. Γι' αὐτὰ τίποτα δὲν ἦταν ζήτημα χρόνου. Ὅπως δὲν ἦταν καὶ γιὰ τὰ περιστέρια μιᾶς οἰκοδομῆς πού ὅλη τὴν ὥρα φιλονικοῦσαν κι ἐρωτοτροποῦσαν πάνω της ἔξω ἀπ' τὰ δεσιμὰ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ φόβου...

Ἐφτασε στὸ ἄλσος. Καὶ σ' ἓνα παγκάκι συνάντησε ἓναν ὁμοιοπαθῆ του, τὸν Χάρη.

— Αὐτὴ εἶν' ἡ κατάρα μας καὶ τὸ προνόμιό μας. Ἡ συνείδηση. Ἡ βαθιὰ συνείδηση τοῦ εἶναι μας καὶ τῶν πραγμάτων. Μουρμούρισε, σὰ χαιρετισμὸ στὸν φίλο του, πού καθόλου δὲν ξαφνιάστηκε, ἀφοῦ γνῶριζε καλὰ τὶς ἐξάρσεις μὰ καὶ τὶς εὐκολες ἀναδιπλώσεις τοῦ ἄλλου.

— Μιὰ μάζα ἤμαστε, ὅπως ὅλα τὰ ζῶα. Βρώμικη μάζα ἀπὸ σάρκες, κόκκαλα κι αἷμα. Μὰ νὰ πού πλανιέται μέσα μας κεῖνο τὸ ἀγνωστο, ἄχρονο χάος, γιὰ νὰ ταραῖζει τὴ μάζα, νὰ τὴν πανικοβάλει, νὰ τῆς ὑπόσχεται καὶ νὰ τὴν καθησυχάζει. Ἐτσι ἡ χοϊκὴ ὕλη σπάζει τὰ δεσιμὰ της. Ξεπερνᾷ τὰ ὅριά της. Κι ὅλα τὰ χρωστᾷ σ' αὐτὸ τ' ἀπροσδιόριστο χάος. Τὴ συνείδηση...

Ψιθύρισε ὁ Χάρης, ποῦταν πιά ὁ δίδυμος ἀδερφὸς τοῦ φίλου.

— Αἶρεται. Αἶρεται σὰ μεθυσμένη! Καὶ ξαφνικὰ γέρνει καὶ πεθαίνει.

Ψελλίζει ὁ Φαῖδρος, καὶ κάτι σὰ θάνατος τὸν ἀγγίζει πάλι.

Σφίγγει τὶς γροθιές του. Τὶς νιώθει δυνατές. Ἀπορεῖ πῶς εἶναι δυνατό αὐτὰ τὰ χέρια νὰ βρεθοῦν κάποια ὥρα σταυρωμένα. Παγωμένα. Κι αὐτὰ τ' ἀνήσυχια μάτια. Τὰ μάτια του, πού τόσες χαρὲς τοῦχουν χαρίσει. Εἶν' ἀδύνατο νὰ τὰ φανταστεῖ, γιὰ πάντα, κλειστά.

— Βρωμιάρη. Ὅπουλε. Βρωμιάρη... Σχεδὸν ξεφώνισε, σὰ νᾶβριζε μισητὸ ἐχθρό. Ἐτσι πού τρόμαξε τὸν φίλο.

Μιὰ ἀγωνία δυνάστευε πάλι τὸ φιλικὸ ζευγάρι. Κάτι σὰν τὴν τρέλλα τοῦ πουλιοῦ τὴν ὥρα πού γλυτώνει ἀπ' τὰ σκάγια δολοφόνου κυνηγοῦ...

Σωπαίνανε. Σὰ νᾶγιναν πιά ὅλες οἱ λέξεις μνήμες καὶ φαντάσματα.

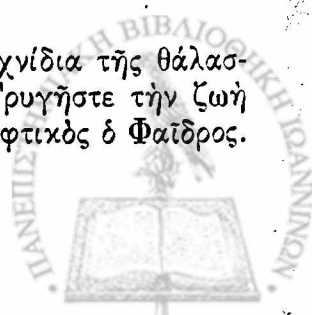
Ἐλαφρὸ ἀεράκι σηκώθηκε. Καὶ τρεμόπαιξαν τ' ἀσημένια φύλλα μιᾶς λεύκας. Ἦταν Ἄνοιξη... Ὁ ἥλιος γλυκὰ βασιλεύει. Ἕνας κότσουφας, ἀνήσυχος, στάθηκε γιὰ λίγο σ' ἓνα κλαράκι. Τοὺς κοίταξε. Καὶ πέταξε μακριά.

Γέλασαν...

— Εἶναι στ' ἀλήθεια τὰ πράγματα μαῦρα; Ἡ ἐμεῖς τὰ βλέπουμε ἔτσι; Πρωτὰ ὁ Φαῖδρος τὸν φίλο.

— Ὁ Φροῖξος λέει ὅτι εἶναι ζήτημα ματιᾶς... ἀποκρίνεται αὐτός, καθὼς τὸ βλέμμα του μπλέκει καὶ παίζει μὲ τὰ κλώνια τῆς λεύκας.

— Ὁ παπούς μου ἔλεγε ὅτι ἀξίζει νὰ χαίρεται κανεὶς τὰ παιχνίδια τῆς θάλασσας, τὰ φιλιὰ τῆς γυναίκας, τὸ ρίγος τῆς τρέλλας... Ζῆστε... Τρυγῆστε τὴν ζωὴ πρὶν σὰς τρυγήσει ἐκεῖνη... Μᾶς ἔλεγε ὁ παπούς... Ψιθυρίζει σκεπτικὸς ὁ Φαῖδρος.

— Ποιητής θάταν αὐτὸς ὁ γέρος. Μὰ καὶ Διόνυσος. . . Λέει ὁ φίλος. Καὶ γελά-
νε ξανά, γεμάτα αὐτὴ τὴ φορά. . .

Χώρισαν. . . Ἐπεφτε πιά τὸ ἄδειο βράδυ.

Οἱ θόρυβοι, οἱ ἄνθρωποι, οἱ μηχανές, ἡ ζωὴ τοῦ δρόμου διασκέδαζαν τοὺς φό-
βους τοῦ Φαίδρου. Μὰ τώρα. Τώρα ποὺ ἄρχισε νὰ πέφτει ἓνα καταραιμένο βράδυ ἀ-
κόμα, ξύπνησαν ξανά παλιοὶ καημοὶ καὶ πόνοι μέσα του. Εἶναι κάτι σὰν αὐτὴ τὴν
τρομαγμένη ἀγωνία ποὺ πέφτει στὰ κοπάδια τῶν πουλιῶν, τὴν ὥρα ποὺ πᾶνε νὰ
κουρνιαστούν γιὰ μιὰ νύχτα ἀκόμα. . . Ἡ νύχτα. Ἡ νύχτα. Ἦταν ὁ τρόμος του.
Φοβόταν μήπως τὸν καταπιεῖ. Μήπως μείνει γι' αὐτὸν παντοτινὴ νύχτα.

Ἀνηφόριζε γιὰ τὸ ἔρημο δωμάτιο ὅταν ἄκουσε κάπου μακριὰ νὰ χτυπᾷ μιὰ καμ-
πάνα. Νὰ μετρᾷ τὸ χρόνο. Μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ μὴν ἄκουσε τίποτα. Νάταν ἓνα παι-
χνίδι τῆς φαντασίας του. Τὸ σίγουρο ἦταν πὼς θυμῆθηκε. Ἐνα παρόμοιο βράδυ ἦταν
ποὺ σεργιάνιζε στοὺς δρόμους τοῦ Lancaster, ὅταν ἐνίωσε γιὰ πρώτη φορά, τὴν κα-
ταραιμένη φθορά, ν' ἀργοκυλᾷ, βαθὺ αὐλάκι, μέσα του. Τὴν ἐνίωσε ἐκεῖ μὲ τοὺς ἀλη-
θινούς χτύπους μιᾶς μοναχικῆς καμπάνας. Πέντε φορές χτύπησε βαριά, ἐπίσημα, κυ-
ρίαρχα. Καὶ στάθηκαν αὐτοὶ οἱ χτύποι, πέντε σταυροί, πέντε καρφιά, πέντε θάνατοι. . .
Ὁ χρόνος. . . Ὁ χρόνος ὁ βαρὺς, ὁ δολοφόνος χρόνος, ἐγινε συνείδηση καὶ κατάρρα
του, ἐκεῖ στὸ μακρινὸ Lancaster, μὲ τοὺς χτύπους μιᾶς καμπάνας. Κι ἀπὸ τότε ἡ δε-
σποτεία τοῦ χρόνου κούρνιασε μέσα του. Ἔτσι ποὺ συχνὰ - πυκνὰ ἄκουγε τὸ βαρὺ
τῆς ἀπόηχο. Ὅπως νόμισε πὼς τ' ἄκουσε καὶ τώρα. Τώρα ποὺ ὅδευε γιὰ τὴν ἔρημη
κάμαρα.

— Ἀχ! Νάχα μικρὸς πεθάνει. . . Ἡ καλύτερα νὰ μὴν εἶχα γεννηθεῖ. . . Εὐ-
χίστηκε βαθιά. Καὶ κάτι σὰ λυγμὸς στάθηκε στὸ στήθος του.

Ἄδεια ἡ κάμαρα. Καὶ τὰ τριάντα ἐφτά χρόνια βάραιναν πάλι πάνω του. Σου-
ρούπωνε. . .

— Ἐχω πολλὰ παράπονα ποὺ θὰ τὰ φάει τὸ χῶμα. . . Ἐνας γέροντας σιγα-
νοτραγοῦδαγε στὴν ἀντικρινὴ πολυκατοικία.

Ἀπ' τὸ δυτικὸ παράθυρο τοῦ ἐβδόμου ὁρόφου μόνος - κατάμονος ἀγναντεύει πάλι
τὴν πολυθόρυβη πόλη. Ὅγκοι ἀπὸ μπετόν, σίδερο καὶ χάος μπλέκουν σ' ἓνα ἐ-
φιαλτικὸ σύνολο μὲ τοὺς βραδυνούς ἱσκιούς.

— Γιατί νὰ ἐλπίζουμε ἀφοῦ τὸ τέλος γοργόφτερο φτάνει; Μὰ καὶ γιατί νὰ ὑπο-
φέρουμε; Ἀναρωτιόταν ὁ μοναχικὸς ἄνθρωπος, καθὼς ἀγνάντευε τὴν βουερὴ πόλη.

Ἡ πόλη, ἡ ζωὴ, οἱ ἐλπίδες, τὰ βήσανα. Ἐνα ἀξεδιᾶλυτο, μπερδεμένο κουβάρι.
Καὶ τὰ δυὸ ἑκατομμύρια μυρμηγκάκια τῆς θὰ πλημμυρίσουν ξανά τοὺς μαύρους δρό-
μους. Θὰ λαχταρήσουν ξανά λίγη χαρὰ μετὰ ἀπ' τὸν κάματο τῆς μέρας. Τὸ ἴδιο θὰ
γίνει καὶ στὸ μακρινὸ Τόκιο καθὼς καὶ στὸ πολυθόρυβο Χόγκ - Κόγκ. . .

Πίσω ἀπὸ ἓνα φωτισμένο παράθυρο ἀργοδιαβαίνει μιὰ σκιά. . . Μιὰ γειτόνισ-
σα. Τὴν εἶδε. Μὰ θὰ μπορούσε καὶ νὰ μὴν τὴν εἶδε ποτέ. Χωρὶς αὐτὸ νάλλαζε
τίποτα.

— Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἐνὸς μιὰ ἀδιάφορη ὑπόθεση γιὰ τὸν ἄλλον. . . Σκέφτεται. Καὶ
γέρνει, ἐπικίνδυνα στὸ περβάζι τοῦ παραθυριοῦ. Γέρνει καὶ ταυτόχρονα νιώθει μιὰ
βαθιὰ ἀποστροφή γιὰ τὸν μακρινὸ του πρόγονο.

Πέρα, στὸ βάθος, ἡ Ἀκρόπολις φωτισμένη. Ἡ ἀιωνία, τὸ ἄχρονο σύμπαν, ἡ
τέχνη. Τὸ ἓνα ἀπ' τὰ δίδυμα παιδιὰ τῆς συνείδησης. Τὸ ἄλλο μὲς στὰ βασανισμένα
κρανία τῶν ποιητῶν. Ἡ ἐλπίδα. Καὶ ἡ Τρέλλα. . .

Κι εἰν' αὐτὴ ἡ γλυκιὰ ἐταίρα ποὺ τοὺς ὑπόσχεται ὅτι γι' αὐτοὺς δὲν ἰσχύουν τὰ
δεσμιὰ τοῦ χρόνου. Ἀφοῦ αὐτοὶ ἔχουν τὸ μεγάλο προνόμιο νὰ τὸν ὀρίζουν μὲ τὸ ἔρ-
γο τους. Καὶ νὰ τὸν σταματοῦν. . .

Μὰ ὁ ποιητής κείνου τοῦ ἔρημου, ἐβδόμου ὁρόφου ξέρει ὅτι ἀκόμα καὶ ἡ ὑστε-
ροφημία του, θὰ πνιγεῖ μαζὶ μὲ ὅλα τ' ἄλλα, στὸν ὠκεανὸ τοῦ χρόνου. . . Γιατί τί θὰ
εἶναι τάχα τὸ ἔργο του ὕστερα ἀπὸ χίλις ἢ μετὰ ἀπὸ ἓνα ἑκατομμύριο γρόσια; Μὰ κι

ἂν ἀκόμα ἐπιδιώσει ὥς τότε, τάχα τί θᾶναι κείνο τὸ βασανισμένο ἔργο μετὰ ἀπὸ X χρόνια μὲ ἐκθέτη τὸ ἄπειρο; "Ὅτι θὰ φτάσει, μὲ σιγουριά, κάποτε κι αὐτὴ ἡ ἀπώτατη ὥρα εἶναι τὸ μόνον βέβαιο. Εἶναι ἀπλῶς ζήτημα χρόνου... Κι αὐτὸ χειροτερεύει τὴν τρέλλα του...

— "Ἡμαστε πλασμένοι ἀπ' τὴν ὕλη πού εἶναι τὰ ὄνειρα καὶ τὴ ζωὴ μας ὁλόγυρα τὴν περιβάλλει ὕπνος! Θυμᾶται τὸν Σαίξπηρ. Κι αὐτὴ ἡ θύμιση μεγαλώνει τὴν τρικυμία του...

Σὲ παρόμοιες κρίσιμες ὥρες ἡ λογικὴ γίνεται ἓνα ἀσήμαντο παιχνιδάκι στὴ δίνη τῆς ἐλπίδας, πού ὑπόσχεται πλῆθος πράγματα, χωρὶς ποτὲ κανεὶς νὰ ξέρει τί εἶν' αὐτὸ πού δίνει ὑποσχέσεις καὶ ποιὸς τοῦδωσε κείνο τὸ δικαίωμα...

Αὐτὸ τὸ παράθυρο τοῦ ἐξδόμου ὁρόφου χωρὶς ἀμφιβολία εἶναι μιὰ πρόκληση. Γέρνει ὁ Φαῖδρος στὸ κενό, καὶ μιὰ παράξενη λαχτάρα τὸν σπρώχνει ν' ἀπογειωθεί, νὰ μετεωριστεῖ, νὰ πετάξει... Νομίζει πῶς τὴν ὥρα πού θὰ πέσει στὸ κενὸ δὲ θὰ σκάσει στὰ πλακάκια τῆς αὐλῆς, ἀλλὰ ὅτι θὰ βγάλει φτεροῦγες...

Ἀναθυμᾶται τὰ δισεκατομμύρια χρόνια πού βαραίνουν στὴ ζωὴ τοῦ σύμπαντος, φυσικὰ καὶ στὴ δική του ζωὴ καὶ κάτι σὰ λιγοθυμία τὸν τυλίγει. Καὶ σὰν ἀηδία.

Ναί! Χωρὶς ἀμφιβολία ἐκεῖνο τὸ παράθυρο εἶναι μιὰ πρόκληση.

— Ζοῦμε ἐπειδὴ γεννηθήκαμε καὶ δὲν ἔχουμε τὴ δύναμη νὰ πεθάνουμε... Ψιθυρίζει καὶ μιὰ παράξενη ζάλη τὸν ἀφανίζει πάλι.

Γέρνει. Γέρνει ἐπικίνδυνα. Ἐτοιμος εἶναι ν' ἀπογειωθεί...

Καὶ τότε, μιὰ ἀλλόκοτη φωνή, τὸν ἀποπαίρνει θυμωμένα:

— "Ἀμυαλε! Γιατί μωρὲ νὰ βιαστεῖς; Ἀφοῦ ὅλα εἶναι ζήτημα χρόνου. Ἡ ζωὴ σου καὶ τὸ τέλος σου. Ὁ πόθος καὶ τὸ πεπρωμένο σου... Τὰ πάντα ἓνα ζήτημα χρόνου... "Ἀμυαλε...

Τραδιέται ἀποκαμωμένος στὸ ἐσωτερικὸ τῆς κάμαρας. Πέφτει στὸ κρεβάτι ζαλισμένος. Καὶ δὲν ξέρει πιά ἂν εἶναι ὁ ἑαυτὸς τοῦ κείνος πού νιώθει τὴ σφοδρὴ ἐπιθυμία νὰ μετεωριστεῖ. Γιατὶ ἀπόψε πολὺ βαραίνει πάνω του ὁ θόλος τ' οὐρανοῦ...

Κι ἡ γνώριμη φωνὴ ἀντηχεῖ ξανά σὰ μιὰ κατηγορία. Καὶ μιὰ παρηγορία.

— Γιατί καημένε νὰ βιαστεῖς; Γιατί; Ἀφοῦ τὰ πάντα εἶναι ζήτημα χρόνου...

Ζήτημα χρόνου... Ξεχύθηκε ἡ ἐναγώνια κραυγὴ μὲς στὴ νύχτα, ἀντήχησε βαθιά μέσα του, ταξίδεψε — σὰ νεκροπομπὴς — στὸ σκοτεινὸ διάστημα:

— Ζήτημα χρόνου... Ζήτημα χρόνου...

ΜΑΞΙΜ ΓΚΟΡΚΥ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΑΛΠΑΤΡΟΣ

(Μπουρεβέστνικ)

Ἀπ' τῆς θάλασσας τὰ πλάτια τ' ἀσπρομάλλικα ἀπὸ πάνω
ὁ τρελλοβοριάς μαζώνει τὴ βαριά τὴ συννεφιά.

Κι' ἀπ' ἀνάμεσα ἀπ' τὸ κύμα καὶ τὸ σύγνεφο προβάλλει
προμηνώντας τὸ μπουρίνι, μαύρη μιὰ ἀστραπὴ ὁλοΐδιος
τὸ πουλὶ ὁ Ἀλπατρός.

Πότε ἀγγίζοντας τὸ κύμα, πότε ὁρμώντας μὲς στὰ νέφη
ἴδιο βέλος, ξεφωνίζει κι' ἀφουκράζονται τὰ νέφη τὴ χαρὰ
μὲς στὴν κραυγὴ του τὴ γεμάτην ἀντρεϊωσύνη.

Μὲς σ' ἐτοίγη τὴν κραυγὴ του εἶναι ἡ δίψα γιὰ τὴ μπόρα.

Εἶναι ἡ φλόγα καὶ-τὸ πάθος, εἶναι ἡ δύναμη τοῦ μίσους
εἶναι ἡ πίστη γιὰ τὴ νίκη.

Τρέμουν μπρὸς στὴν μπόρα οἱ γλάροι καὶ φοβοῦνται καὶ στενάζουν

γυροφέρνουν καὶ ζητᾶνε ὥς καὶ στὸ βυθὸ ἀκόμα τοῦ πελάγου νὰ κρυφτοῦν

τὴν ἀπέραντὴ τοὺς φρίκη μὲρὸς στὴν μπόρα γιὰ νὰ κρύψουν.
Καὶ τὰ κολιμπρὶ κι' ἐκεῖνα τρέμουν καὶ βαριοστενάζουν
δὲν μποροῦν αὐτὰ νὰ νιώσουν τὴν ἀπόλαυση τῆς μάχης
ἢ βροντὴ τῶν χτυπημάτων τὰ τρομάζει.

Ὁ κοῦτὸς πιγκουίνος κρύβει φοβισμένος μὲς στοὺς βράχους
τὸ δειλὸ γεμᾶτο ξύγκι χοντροκάμωτο κορμί του.
Καὶ μονάχα γυροφέρνει ἀπ' τῆς θάλασσας ἐπάνω τὸν ἀφρὸ
περηφάνεια ὀλογεμᾶτος λεύτερος κι' εὐτυχισμένος
ὁ γενναῖος ἄλμπατρος.

Ὅλο πὶὸ πολὺ τὰ νέφη κατεβαίνουν καὶ μαυρίζουν
κι' ὄλο πὶὸ πολὺ πετιοῦνται καὶ χτυπᾶν καὶ τραγουδᾶνε
τ' ἄσπρα κύματα ζητῶντας νὰ δεχτοῦν τὸν κεραυνό.
Καὶ βροντάει καὶ μπουμπουνίζει. Καὶ σ' ἀφροὺς καὶ μῖσος μέσα
ἡ πικροθάλασσα μαλῶνει μὲ τὸν ἄγριο τὸ βοριά.

Κι ὁ τρελλοβοριάς ἀρπάζει στὴ γερὴ του τὴν ἀγκάλη
τὰ κοπάδια τῶν κυμάτων
καὶ τὰ ρίχνει μ' ἄγριο μῖσος καὶ μ' ὀργὴ πάνω στοὺς βράχους
καὶ τσακίζει καὶ συντρίβει σὲ σταγόνες καὶ σὲ σκόνη
τὸ σμαράγδινο τοὺς ὄγκο.

Ὁ ἄλμπατρος κραυγάζει μόνος,
μαῦρο βέλος ὀλοῖδιος κι' ἀστρατὴ μαυροντυμένη
διαπερνάει τὰ νέφη σχίζει τῶν κυμάτων τὸν ἀφρό.

Νὰ σὰ δαίμονας πετάει ὑπερήφανος κι' ὠραῖος

μαῦρος δαίμονας τῆς μπόρας
πότε κλαίει πότε γελάει.

Μὲ τὰ σύννεφα γελάει, κλαίει ἀπ' τὴν πολλὴ χαρὰ του. . .

Μέσα στῆς βροντῆς τὸ μῖσος νιώθει ὁ δαίμονας κι' ἀκούει

πρὸ πολλοῦ τὴν κούρασὴ τῆς

καὶ πιστεύει πὼς τὸν ἥλιο δὲ θὰ κρύψουνε τὰ νέφη

ὄχι δὲ θὰ τότε κρύψουν.

Κι' ὁ βοριάς φυσάει καὶ βόγγει ἡ βροντὴ κι' ὁ κεραυνός. . .

Σὲ γαλάζιες φλόγες μέσα λαμπαδιάζουν τὰ κοπάδια τῶν συγνέφων

ἀπ' τῆς θάλασσας τὴν ἄβυσσο ἀπὸ πάνω.

Πιάνει ἡ θάλασσα τὰ βέλη τὰ πυρὰ τῆς ἀστρατῆς

μὲς στὸ χάος τὸ ὑγρὸ τῆς νὰ τὰ σθῇσει

σὰ φλογάτα φίδια τρέχουν μὲς στὴ θάλασσα καὶ σθῇνουν

τὶν ἀνταίγιες τίς χρυσές τοὺς.

Τὸ μπουρίνι! Τὸ μπουρίνι!

Θάρθει γρήγορα, θὲ νάρθει!

Εἶναι ὁ ἄλμπατρος, ποὺ μόνος μὲς στίς ἀστραπὲς γυρνῶντας

καὶ στὸ μῖσος τῶν κυμάτων

ξεφωνίζει

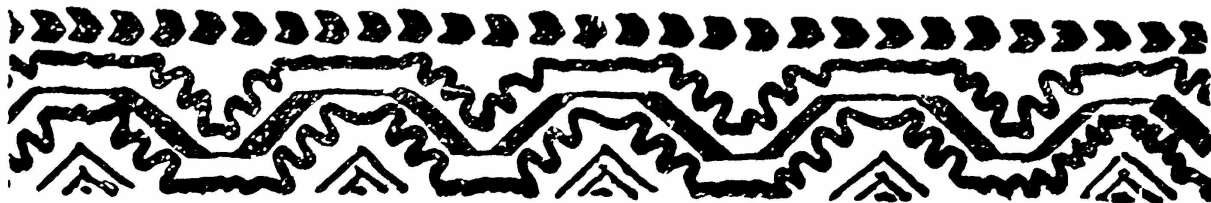
προμηνώντας τὸν προφητικὸ τὸ λόγο:

Ἄς ξεσπάσει. . . Δυνατώτερα ἄς ξεσπάσει

τὸ Μπουρίνι. . .

Μετάφραση (ἀπ' τὸ ρωσικὸ πρωτότυπο) ΜΙΛΙΑΣ ΡΟΖΙΔΗ

Σημ. Μετ.: Μπουρεβέστνικ λέγεται ρωσικά ἓνα εἶδος μαύρου ἄλμπατρος, ἓνα πουλὶ τῶν βορείων θαλασσῶν, ποὺ προμηνύει τὴν θύελλα, ἓνα πουλὶ τῆς καταιγίδας. Μὲ τὸν Ἄλμπατρος ἐδῶ ὁ ποιητὴς συμβολίζει τὸν ἐπαναστάτη ποιητὴ.

ΓΙΑΝΝΗ ΣΑΡΑΛΗ

Ο ΚΑΤΣΙΚΟΨΗΜΕΝΟΣ

(διήγημα)

Στὴν πλατεία τοῦ "Αἰ Θανάση μαζεύομαστε ὅλα τὰ παιδιά τῆς γειτονιάς γιὰ νὰ παίξουμε, σὰν τελείωνε τὸ σχολεῖο. Ἦταν ἡ πιὸ μεγάλη τοῦ χωριοῦ μας, ἀρκετὴ γιὰ νὰ βολέψει τὰ παιδιά, ἃς δὲν ἦταν καὶ λίγα, τὰ παλιὰ ἐκεῖνα χρόνια. Δὲν εἶχε ρημάξει τὸ χωριό μας ἡ ἀδηφάγα Κίρκη, ὅπως τώρα, ἀφήνον-
τας πίσω μονάχα γέρους καὶ γριοῦλες νὰ φυλάνε τὰ ρημαγμένα σπίτια.

Ἐδῶ, στὸν "Αἰ Θανάση, ποὺ λέτε, ἐρχότανε τὰ παιδιά τοῦ Σχολαρχείου κι' ἄρχιζαν τὸ παιχνίδι κι' ἀναστάτωναν μὲ τὶς φωνές τους ὅλη τὴ γειτονιά μὲ τὰ τρελὰ παιχνίδια τους, τὸ κλέφτικο, τὴν σημαία, τὴ ντάλια, τὶς πλακίτσες, τὸ σαρανταπόδαρο καὶ τόσα ἄλλα, ποὺ κατὰ περίεργο τρόπο, κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ παιχνίδια, παιζότανε μιὰ ὀρισμένη περίοδο.

Τὰ μεγάλα παιδιά κρατοῦσαν γιὰ λογαριασμό τους ὅλη τὴ πλατεία, ποὺ ἀπλωνότανε μπρὸς ἀπ' τὸ ἐκκλησάκι τ' "Αἰ Θανάση, κουκουλωμένο ἀπὸ τὶς τρεῖς πελώριες βαλανιδιές, λὲς καὶ τὸ προστάτευαν ἀπ' τοὺς ὀρμητικοὺς ἀέ-
ριδες, τὶς νεροποντὲς καὶ τ' ἀστραπόβροντα τὶς χειμωνιάτικες νύχτες.

Τὰ μικρότερα παιδιά, ποὺ φοιτούσαμε στὰ Δημοτικὰ μαζεύομαστε ἓνα γύρο καὶ χαζεύαμε, παρακολουθώντας τὰ παιχνίδια τῶν μεγάλων μὲ κάποιο θαυμα-
σμό, ὅταν δὲν ἀποτραβιόμαστε κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα καὶ πίσω ἀπ' τὸ ἱερὸ τῆς ἐκκλησίας, ἀπορροφημένα στὰ δικά μας παιχνίδια.

"Ἐτσι, ἐτούτη ἡ πλατεία τοῦ "Αἰ Θανάση, δὲν ἔμεινε ποτὲ χωρὶς παιδιά καὶ φωνές, ἀκόμα κι' ὅταν ὁ καιρὸς μὲ τὶς βροχὲς καὶ τὰ κρύα ἀνάγκαζαν τὶς μανάδες νὰ κρατοῦν τὰ παιδιά μέσα στὸ σπίτι γιὰ νὰ μὴ κρυολογήσουν. Ἐκεῖνα θὰ βρῖσκανε τρόπο νὰ ξεφύγουν, παρ' ὅλες τὶς φωνὲς τῶν μανάδων, νὰ στή-
σουν τὸ παιχνίδι κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα, πολλὲς φορὲς μάλιστα, ἄναθαν καὶ φω-
τιὰ πλάϊ στοὺς γέρικους κορμούς τῶν δυὸ βαλανιδιῶν, ποὺ βρίσκονταν πιὸ ξέ-
μακρα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά, ἀδιαφορώντας ἂν ἡ φωτιὰ ἔτρωγε σιγὰ - σιγὰ τὶς
κουφάλες τοῦ κορμοῦ. Οἱ φωτιὲς αὐτὲς ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ συντομέψουν τὴν
αἰωνόβια ζωὴ τῶν δέντρων. Ἐτσι, ἡ μεσιανὴ βαλανιδιά, ποὺ ἦταν καὶ ἡ πιὸ με-
γάλη, κάποια φοβερὴ χειμωνιάτικη νύχτα ξαπλώθηκε σὰν γίγαντα νικημένος
ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ τὴν ὑπουλη φωτιά, ποὺ εἶχε σπαράξει τὰ σωθικά της ὁλονυ-
χτίς. Ἡ ἄλλη, ποὺ ζεῖ ἀκόμα, δίπλα στ' ἁλώνι, ἀντιστέκεται στὸ χρόνο, μὲ τὰ
σημάδια τῆς φωτιᾶς στὶς γερασιένες σάρκες της γιὰ νὰ διηγεῖται τὰ βάσανα
τῆς χιλιόχρονης ζωῆς της.

Τέτοιες τρέλες κι' ἄλλες μεγαλύτερες ἔκαναν τὰ παιδιά τῆς ἐποχῆς ἐκεῖ-
νης, κι' ἃς λένε σήμερα, πὼς τὰ τωρινὰ εἶναι πιὸ ἄτακτα. Τὸ ξύλο καὶ τὰ βασα-
νιστήρια τῶν δασκάλων δὲ μπορούσαν νὰ δαμάσουν τὰ ζωηρὰ ἐκεῖνα παιδιά,
οὔτε οἱ φοβέρες τῶν μανάδων.

Αὐτὰ κάθε φορὰ θὰ βρῖσκαν τρόπο νὰ ξεφύγουν ἀπ' τ' ἄγριο μάτι τοῦ μαρ-
τυρικοῦ σχολεῖο καὶ ν' ἀντιδράσουν μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς τους μὲ παι-

χνίδια καὶ τρέλες, πού δὲ βάζει σήμερα ὁ νοῦς μας, ἔτσι γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὸ δῆμιον τὸ δάσκαλον.

Ἐνα τσουχτερό χειμωνιάτικο δειλινό, εἶχαν μαζευτεῖ στὸν Ἀῖ Θανάση τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιάς, ὅπως πάντα καὶ εἶχαν στήσει τὸ καθημερινὸ παιχνίδι τους μὲ τὶς «πλακίτσες». Τὶς προηγούμενες μέρες εἶχε χιονίσει γιὰ καλὰ, μὰ ἡ λιακάδα πού ἀκολούθησεν ὕστερα ἀπὸ τὸ χιόνι, τὸ εἶχε λειώσει τὸ περισσότερο καὶ εἶχε ἀπομείνει λιγοστὸ καὶ κρυσταλλιασμένο στὰ μέρη πού δὲν τὰ βλεπεν ὁ ἥλιος.

Τὸ κρύο, ὅσο βράδιαζε γινόταν καὶ πιὸ τσουχτερό, μὰ τὰ παιδιὰ ἐξακολουθοῦσαν τὸ παιχνίδι τους μὲ τὶς πλακίτσες, παρ' ὅλες τὶς φωνὲς τῶν μανάδων πού ξεπρόβαλαν στὶς ὁξώπορτες καὶ τὰ καλοῦσαν νὰ σταματήσουν τὸ παιχνίδι καὶ νᾶμπουν μέσα.

— Μωρέ, ἀνέφταστα, λᾶτε μέσα· θὰ πλευριτώσετε!

Κάθε τόσο ἔβγαινε καὶ καμιὰ μικρομάνα στὴν ὁξώπορτα τοῦ σπιτιοῦ, γεμάτη στοργικὴ λαχτára καὶ καλοῦσε τὸ μονάκριβο μὲ παρακάλια κ' ἓνα σωρὸ καλοπιάσματα ν' ἀφήσει τὸ παιχνίδι, χωρὶς ἀποτέλεσμα ὅμως.

— Ἐλα μέσα μάτια μου, ἔλα γιόκα μου, θὰ σοῦ δώκω μιὰ πεντάρα νὰ πάρεις κἀντίο, ἔλα, ἡ Μάκω ἔψησε κυδώνια, καὶ κάτι τέτοια.

Τὰ παιδιὰ ἀδιάφορα ἐξακολουθοῦσαν τὸ παιχνίδι μὲ τὶς πλακίτσες καὶ πετροβολοῦσαν, πρὸςπαθώντας νὰ ρίξουν τὶς τρεῖς ὀρθιες πλακίτσες τῶν ἀντιπάλων, πού στεκόντουσαν ἀπέναντι στὶς δικές τους, σὰν εἰκόνες γιὰ προσκύνημα.

Τὸ παιχνίδι ἐξακολουθοῦσε ζωηρό, ὅταν ἀκούστηκαν ἀπ' τὸ σοκάκι πού κατεβαίνει πρὸς τὸν Ἀῖ Θανάση τὰ βελάσματα καὶ τὰ κυπριά τῶν γιδιών. Ἀπ' τὶς καλύβες καὶ τὰ κελλάρια ἀπολογιόταν μὲ παρατεταμένα βελάσματα τὰ μικρὰ κατοίκια ἀπὸ τοὺς τσάρκους, πού πεινασμένα ζητοῦσαν νὰ βυζάξουν.

Τότε ξεπρόβαλαν οἱ γυναῖκες, ἡ μιὰ ὕστερ' ἀπ' τὴν ἄλλη καὶ ἄνοιγαν τὶς μεγάλες ὁξώπορτες γιὰ νὰ μποῦν τὰ γίδια πού κατηφόριζαν τρεχάτα καὶ βελάζοντας.

Ἡ πλακοστρωμένη αὐλὴ τοῦ Σουρᾶ, πού ἦταν μπρὸς στὴν πλατεία τοῦ Ἀῖ Θανάση, γέμισε ἀπὸ τὰ γίδια καὶ ἡ γριά μάκω Νικόλαινα ἄνοιξε τὴν πόρτα ἀπὸ τὴ μεγάλη καλύβα καὶ τὰ ἔμπασε μέσα. Τὰ κατοίκια πού εἶχαν ἀπολύσει ἀπὸ τὸν τσάρκο ἔτρεχαν νὰ βυζάξουν στὶς μανάδες τους, ψάχνοντας τὸ καθένα νᾶβρει τὴ δική του.

Ἡ γριά, κρέμασε δυὸ δειμάτια κλαδὶ γιὰ νὰ τρῶνε τὴ νύχτα τὰ ζωντανά, ἔκλεισε τὴν πόρτα τῆς καλύβας καὶ σκυφτὴ, τράβηξεν ἴσια γιὰ τὴ γειτόνισσά της, τὴν Παπαδημήτριάνα, κρατώντας στὰ χέρια της ἓνα σαγάνι μὲ προζύμι.

Ἡ ὁξώπορτα ἔμεινε δίπλατα ἀνοιχτή, καθὼς βγῆκε ἡ γριά Νικόλαινα, καὶ μπορούσε νὰ βλέπει κανεὶς στὴ μικρὴ κουζίνα πού ἦταν πλάϊ στὸ σπíti, τὴ φωτιά πού ἔκαιε στὴ γωνιά. Ἐκεῖ κοντά, σ' ἓνα σκαμνὶ καθότανε συμμαζεμένος καὶ καυκουλωμένος στὸ κανοῦτο παλιὸ ταλαγάνι ὁ γέρο Κατσικοψημένος. Ποιό ἦταν τ' ὄνομα τοῦ γέρου, δὲν ξέραμε. Ἐτσι τὸν φωνάζαμε κι' ἐμεῖς τὰ παιδιὰ, ὅπως τὸ εἶχαμε ἀκούσει ἀπὸ τοὺς μεγάλους.

Τὰ χρόνια τὸν εἶχαν κυρτώσει καὶ τὸ κεφάλι του ἀκουμποῦσε στὰ γόνατα σὰ νὰ μὴ μπορούσε νὰ κρατηθεῖ ὀρθιο.

Ἡ φωτιά μὲ τὰ λιγοστὰ ξύλα, πότε - πότε λαμπάδιαζε, καθὼς τὴ συμποῦσε μὲ τὸ μασιὰ ὁ γέρος καὶ φώτιζε πιὸ ἔντονα τὶς βαθιὲς ρυτίδες πού εἶχε χαράξει ὁ χρόνος στὸ μελαμψὸ συρρικνωμένο πρόσωπό του.

Ὁ Κατοικοπημένος, ἐρχότανε πότε - πότε ἀπὸ τὸ γειτονικὸ χωριό, τὸ Βε-
τοικό, μὴ ἔχοντας, στὸν ἥλιο μοίρα, νὰ δεῖ τὴν ἀδελφή του, τὴ γριὰ Νικόλαινα,
ἔμεινε μερικὲς μέρες καὶ ξαναγύριζε στὸ χωριό του.

Τὰ παιδιά, ἔξω στὸν Ἀῖ Θανάση, εἶχαν σταματήσει νὰ παίζουν μὲ τὸν ἐρ-
χομὸ τῶν γιδιῶν καὶ χάζευαν, ὅταν κάποιο ἀπ' ὅλα, καθὼς ἀντίκρυσε τὴν ὀρ-
θάνοικτη αὐλόπορτα τοῦ σπιτιοῦ, φώναξε:

— Παιδιά, παιδιά, ὁ Κατοικοπημένος, κι' ἔδειξε μὲ τὸ χέρι του τὸ γέρο πού
καθότανε κουλουριασμένος μπρὸς στὴ φωτιά.

Τὰ παιδιά συμμαζώχτηκαν σιγὰ σιγὰ καὶ προχωροῦσαν στὴν πλακόστρωτη
αὐλή, πλησιάζοντας πρὸς τὴν ἀνοιχτὴ κουζίνα πού βρίσκονταν ὁ γέρος καὶ τὸν
κοιτοῦσαν σὰν κάτι περίεργο.

Κάποιο ἀπ' ὅλα τὰ παιδιά, μάζεψε λίγο χιόνι πού βρίσκονταν κρυσταλλια-
σμένο σὲ μιὰ γωνιὰ τῆς αὐλῆς, τὸ ἔκανε στὰ γρήγορα ἓνα μικρὸ σφικτὸ τόπι
καὶ τὸ ἔρριξε μὲ δύναμη ἴσα πρὸς τὸν γέροντα.

Σὲ λίγο, σὰ νὰ τὰ εἶχε βάλει κάποιος πειρασμός, ὅλα τὰ παιδιά ἄρχισαν
νὰ φκιάχνουν στὰ βιαστικὰ μικρὰ τοπάκια ἀπὸ τὸ χιόνι καὶ νὰ πετοῦνε βροχὴ
ἐπάνω στὸ σκυμμένο γέρο χωρὶς οἶκτο.

Ἡ φωτιά σὲ λίγο ἔσβησε κ' ἐκεῖνος ἀμίλητος γύρισε καὶ κοίταξε τὰ παι-
διά, πού εἶχαν φτάσει ὡς τὴν ἀνοιχτὴ πόρτα τῆς κουζίνας, σπρώχνοντας τὸ ἓνα
τ' ἄλλο, μὲ ἕνα βλέμμα γεμάτο παράπονο κι' ἀπελπισία σὰ νὰ ἤθελε νὰ παρα-
καλέσει νὰ σταματήσουν κι' ἀνασήκωνε πὺλ πάνω τὸ τριμμένο ταλαγάνι γιὰ
νὰ σκεπάσει ὅσο μπορούσε καλύτερα τὸ κεφάλι του.

Μέσα σὲ τούτη τὴν ἀναταραχὴ, στὰ γέλια καὶ τὶς φωνὲς τῶν παιδιῶν, ξε-
πρόβαλε στὴν αὐλόπορτα ἡ γριὰ Νικόλαινα καὶ ἔβγαλε μιὰ φωνὴ πού ἔμοιαζε
περισσότερο μὲ σκούξιμο νυχτογέρακα.

— Μπὰ κακὸ χρόνο νάχετε, μπὰ πού νὰ σᾶς μάσει ἡ σκούπα, ἀχαῖρευτα!
Παιχνίδι πού βρίκαταν νὰ παίξετε! Αὔριο σᾶς σιάζω γὺλ στὸ δάσκαλο!

Τὰ παιδιά ὑστερα ἀπ' τὶς φωνὲς καὶ τὸ κυνηγητὸ τῆς γριᾶς, σκόρπισαν καὶ
χάθηκαν ἄλλα ξεκαρδισμένα στὰ γέλια κι' ἄλλα σαστισμένα ἀπ' τὴν ἀνεπάν-
τεχη ἐπίθεση τῆς γριανικόλαινας.

Ἐμεῖς τὰ μικρά, πού παρακολουθοῦσαμε στημένα στὴν ὁξώπορτα τὸ χιονο-
πόλεμο ὡς τώρα, φύγαμε τρομαγμένα χωρὶς καλὰ - καλὰ νὰ καταλάβουμε τί
εἶχε συμβεῖ, ὅταν εἶδαμε τὴ γριὰ νὰ ἔρχεται νὰ κλείνει τὴ μεγάλη ὁξώπορτα
καὶ νὰ μᾶς λέει:

— Ἄντε, τσακιστῆτε καὶ σεῖς, γκρεμιστεῖτε στὰ σπῖτια σας, νύχτωσε, δὲ
παγώσατε;

Ἡ ἐπόμενη μέρα ξημέρωσε ξάστερη μ' ἓνα λαμπερὸν ἥλιο. Ἡ καμπάνα
χτύπησε κι' ὅλα τὰ παιδιά γέμισαν τὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου καὶ λιαζόντουσαν
ἀραδιασμένα στὰ σαμάρια τοῦ μαντρότοιχου. Σὲ λίγο χτύπησε τὸ κουδούνι καὶ
τὰ παιδιά ἄρχισαν νὰ μπαίνουν στὶς τάξεις, ἡσυχᾶ, χωρὶς ν' ἀκούεται τσιμου-
διά. Τὰ μεγάλα τοῦ Σχολαρχείου ἀνηφορίζαν στὸ κελί, ἔτσι λέγαμε τὸ μικρὸ
κτίριο, πού ἦταν μερικὰ βήματα πὺλ πάνω ἀπὸ τὸ κεντρικὸ, πού στεγαζόταν τὸ
Δημοτικὸ. Οἱ δάσκαλοι ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ πίσω τὰ παιδιά, συνεχίζοντας τὴ συ-
ζήτηση, πού εἶχαν ἀρχίσει στὴν αὐλή, ὡς πού ἔφτασαν στὶς αἴθουσες. Τελευ-

ταία μπήκε ἡ κυρία Λευκοθέα συμμαζεύοντας τὰ μικρὰ τῆς πρώτης, σὰν κλωσ-
οπούλα. Τὸ μάθημα ἄρχισεν ὅπως πάντα, χωρὶς τιμωρίες ὡς τὴν τελευταία
ᾠρα ποὺ χτύπησε χαρούμενα τὸ κουδούνι γιὰ νὰ σκολάσουμε. Στὸ ἄκουσμα
ξεσηκώθηκε στὶς τάξεις ἕνα ἀκαθόριστο βουητό, σὰ λυτρωτικὴ ἀνάσα καὶ τὰ παι-
διὰ κρατώντας ὅπως - ὅπως τὰ σακκουλάκια τους μὲ τὰ βιβλία, ξεχύθηκαν στοὺς
δρόμους τρέχοντας μὲ φωνές καὶ πεινασμένα γιὰ τὰ σπίτια τους.

Ἔτρεξα κι' ἐγὼ τὸν κατήφορο μὲ τὰ γειτονόπουλα, τὸ Χρῖστο, τὸν Κίμω-
να, τὸ Νεοκλῆ, τὸ Χαρίλαο καὶ πολλὰ ἄλλα, μικρὰ καὶ μεγάλα, γεμίζοντας τὸ
δρόμο μὲ χαρούμενες φωνές καὶ τρεχάλες, ὅλα πεινασμένα τὸ καθένα γιὰ τὸ
σπίτι του.

Στὸ σπῆτι μας μὲ περίμενε στὴν αὐλόπορτα ἡ καημένη ἡ Μάκω Σιούλα,
ποὺ ξεψύχασε γιὰ μένα. Ἡ μάνα μου βρισκότανε στὸ μαντζάτο καὶ μοῦ εἶχε τοι-
μάσει τηγανιτὲς πατάτες μὲ αὐγὰ καὶ τυρί, ποὺ ἦταν ἡ ἀδυναμία μου, ὅπως καὶ
τῶν περισσότερων παιδιῶν.

Σὰν ἀποφάγαμε, βγῆκα γιὰ λίγο στὴν αὐλὴ μας ποὺ τὴ ζέστανεν ἐκεῖνη
τὴν ἡμέρα ἕνας ὀλόλαμπρος καὶ ζεστός ἥλιος, ρίχνοντας τὶς ἀκτίνες του ἀνά-
μεσα ἀπ' τὰ ξεγυμνωμένα κλαδιὰ τῶν δυὸ κυδωνιῶν καὶ τῆς κληματαριᾶς ποὺ
σκέπαζε ἴσα μὲ κάτω τὴν αὐλὴ μας. Ἔξω στὴν πλατεία τ' Ἀἰ Θανάση ξεπρό-
βαλαν σὲ λίγο ὁ Χρῖστος μὲ δυὸ - τρία ἄλλα γειτονόπουλα.

— Ἔλα νὰ παίξουμε, μοῦ φώναξαν.

— Κάτσε πρώτα νὰ διαβάσεις, ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τῆς μάνας μου ἀπὸ τὸ
μαντζάτο, τί μαθήματα ἔχεις τὸ ἀπόγιομα;

Χωρὶς νὰ δώσω ἀπάντηση, ἂν καὶ τὴ φοβόμουν, γιατί δὲ μοῦ χαριζότανε
κι' ἄς μὲ εἶχε μονάκριβο, ἔτρεξα μὲ τᾶλλα τὰ παιδιά κι' ἀρχίσαμε τὸ παιχνίδι.

Τὸ παιχνίδι δὲ νκράτησε πολὺ, γιατί, ἡ καμπάνα ἀκούστηκε σὲ λίγο νὰ
μᾶς καλεῖ γιὰ τ' ἀπογευματινὰ μαθήματα, ντίγκ - ντάγκ, ντίγκ - ντάγκ, μ' ἕνα
παρατεταμένον ἀπόηχο κ' εἰρωνικὸ ἀντίγαλο ποὺ τὸ ἔπαιρνε ἡ ρεματιά τῆς
Μπάτσας καὶ τὸ σκόρπαγε ὅλοῦθε γεμάτο κακεντρέχεια.

Ἀφῆσαμε τὸ παιχνίδι καὶ μπήκα ξέκαρδα στὸ σπῆτι νὰ πάρω τὸ πλουμιστὸ
σακκούλι μου, ποὺ μοῦ τὸ εἶχεν ὑφάνει ἡ μάνα μου στὸν ἀργαλιό, γεμάτο κόκ-
κινα καὶ πορτοκαλιὰ κεντίδια. Ποῦ νὰ βροῦμε τὸν καιρὸ ἐκεῖνο τσάντες ποὺ ἔ-
χουν τὰ σημερινὰ παιδιά; Εἶχε βάλει ὅλη τὴν τέχνη της, γεμάτη χαρὰ ποὺ με-
γάλωσα καὶ πήγαινα σχολεῖο. Σ' αὐτὸ τὸ πλουμιστὸ σακκουλάκι ἔβαζα τὴν πλά-
κα, τ' ἀλφαβητάρι, τὸ κοντήλι καὶ τὸ μικρὸ σφουγκάρι ποὺ ἦταν δεμένο στὴν
πλάκα καὶ ποὺ μοῦ τὸ εἶχε φκιάξει κι' αὐτὸ ἡ μάνα μου σὰν ἕνα μικρὸ τοπάκι
γεμομένον μὲ μικρὰ κουρελάκια.

Κρέμασα τὸ σακκουλάκι μου σταυρωτὰ καὶ ξεκίνησα. Δὲν εἶχα φτάσει στὰ
μυὰ τῆς αὐλῆς, ὅταν ἄκουσα τὴ Μάκω Σιούλα νὰ μοῦ φωνάζει καὶ νᾶρχεται
πίσω μου:

— Στάσου, γιόκα μου, πάρε κι' αὐτὸ τὸ κυδώνι γιὰ νὰ φᾶς στὸ διάλειμμα,
καὶ τὸ στρίμωξε μὲ δυσκολία στὴν τσέπη μου, ἄς ἦταν καὶ ἀπὸ τὰ πὺδ μικρά,
ποὺ εἶχαμε ἀπ' τὶς κυδωνιές τοῦ κήπου. Ποῦ νὰ χωράγαμε στὴ μικρὴ μου τσέ-
πη τὰ κυδώνια ποὺ μαζεύαμε ἀπ' τὶς κυδωνιές τῆς αὐλῆς. Ἐκεῖνα ἦταν μεγάλα
σὰ μικρὰ πεπονάκια! Αὐτὰ τὰ κρεμούσαμε στὴν κρεβάτα μαζί μὲ τὰ κορύδια,
τὰ καχπέτσια καὶ τὰ σοῦρβα γιὰ τὸ χειμῶνα καὶ μοσχοβόλαε ἀπὸ τὴ μυρουδιά
τους ὀλόκληρο τὸ σπῆτι. Τ' ἄλλα ποὺ μένανε, καὶ δὲν ἦταν λίγα, ποὺ κατέβα-
ζαν οἱ ἔξ κυδωνιές μας, τὰ ἔφκιαχνεν ἡ μάνα μου γλυκὸ, ρετσέλια καὶ τὸν λα-
χταριστὸ ρουμπινὶ μπελτέ, ποὺ μοσχοβόλαε ἀρμπαρόρριζα. Μὲ τὸν μπελτέ αὐ-
τὸν, ποὺ ἦταν ἡ ἀδυναμία μου, γέμιζεν ἕνα φοκαδάκι καὶ τὸ φύλαγε ὅλο τὸ

χρόνο για κανένα μουσαφίρι κι' άρρωστικό, αν δέν τ'όβρισκα ἐγὼ πρωτότερα σὸ κελλάρι, πὺ συνήθιζε νὰ τὸ κρύβει.

Μόλις ἔφτασα στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου, εἶδα τὰ παιδιὰ ἀπ' τὶς ἄλλες γειτονιὲς τοῦ χωριοῦ μας νὰ μὲ κοιτᾶνε κάπως περίεργα καὶ νὰ μαζεύονται δυὸ - τρία μαζὶ καὶ νὰ κρυφομιλᾶνε μὲ κάποιο φόβο, γεμάτο μυστήριον. Στὴν αὐλὴ δὲ βρισκόταν κανένα γεροντόπουλο. Χωρὶς νὰ καταλάβω καλὰ - καλὰ τί γινότανε γύρω μου, ἄκουσα ἓνα παιδί νὰ μοῦ λέει:

— Πήγαινε μέσα, σὲ θέλει ὁ δάσκαλος!

Ἔδωσα τὸ κυδῶνι στὸ Κήμιονα ἀπὸ φόβο, μήπως κι' αὐτὸ θὰ πείραζε τὸ δάσκαλο, καθὼς βρίσκονταν στριμωγμένο στὴ μικρὴ μου τσεπούλα πὺ τὴ φοῦσκωνε γεμάτο πρόκληση.

Συμμάζεσα ὅπως - ὅπως τὸ σακκάκι μου, ἔσιαξα τὸ κρεμαστὸ σακκουλάκι καὶ μπῆκα μέσα στὸ σχολεῖο, σιγὰ - σιγὰ σὰ φοβισμένο ζωάκι, μὴ καὶ πατήσω κάποια παγίδα πὺ τοῦ ἔχουν στήσει.

Σὰν βρέθηκα μέσα στὴν αἴθουσα ἀντίκρυστα τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιάς μου ὅλα κολλημένα στὸν τοῖχο, τὸ ἓνα πλάϊ στὸν ἄλλο καὶ τὸ δάσκαλο νὰ κρατάει στὸ χέρι του μιὰ κρανένια βέργα καὶ νὰ τὰ δέρνει στὴ σειρά!

Πέρναγε μπρὸς ἀπὸ τὸ κάθε παιδί καθὼς ἔστεκαν ὅλα στὴ γραμμὴ ζαρωμένα, κι ἔδινε ἀπὸ δυὸ τρεῖς ξυλιὲς στ' ἀπλωμένα τρεμάμενα χέρια.

Ἐκεῖνα μὲ τὴν πρώτη ξυλιά, μάζευαν τὸ μουδιασμένο χέρι, λυγίζοντας τὰ γόνατα ἀπ' τὸν ἀβάσταχτο πόνο καὶ τρέμοντας ἀπλώναν ξανά τὸ χέρι φοβισμένα, σὰν ἄκουγαν τὸ δάσκαλο νὰ λέει κάθε τόσο γεμάτος θυμὸ καὶ ἐπιτακτικά:

— Ἄνοιξε τὸ χέρι σου, ἄνοιξε καλὰ!

Περίμενα ὥσπου νὰ ἔρθει ἡ σειρά μου κοιτάζοντας πότε τὸ δάσκαλο καὶ πότε τὶς δυὸ ἄλλες βέργες πὺ βρίσκονταν πάνω στὸ τραπέζι βουθὲς κι' ἀτάραχες. Τὸ αἶμα μου εἶχε παγῶσει ἀπὸ τὸ φόβο, γιατί πρώτη φορὰ ἔβλεπα τὸ δάσκαλο σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση καὶ τὸ μικρὸ μυαλό μου εἶχε σταματήσει νὰ σκέπτεται. Ὅλα γύρω μου μοῦ φαινόταν πὼς γύριζαν καὶ ἦταν ἔτοιμα νὰ πέσουν ἐπάνω μου, ὅταν ἀντίκρυστα μπροστὰ μου κάπως πιὸ μαλακωμένο τὸ δάσκαλο νὰ μοῦ λέει:

— Ἐλα καὶ σὺ, ἄνοιξε τὸ χέρι σου νὰ φᾶς μερικὲς γιὰ νὰ μάθεις!

Μὲ τὴν πρώτη ξυλιά ἔνιωσα νὰ μυρμηγκιάζει τὸ χέρι μου κι' ἓνας ἀβάσταχτος πόνος ἀπλώνόταν σ' ὅλη τὴν παλάμη καὶ τὴν ἔκανε νὰ καίει ὁλόκληρη, σὰ νὰ εἶχε περάσει ἀπὸ πάνω της κάποιο πυρωμένο σίδερο.

Τὰ δάχτυλά μου παράλυσαν μὲ τὶς ξυλιὲς ἡ ἀκολούθησαν κι ἄδικα προσπαθοῦσα νὰ τὰ συνεφέρω, ὅταν μᾶς ἄφησεν ὁ δάσκαλος καὶ βγήκαμε ὅλα τὰ παιδιὰ στὴν αὐλὴ ζαρωμένα καὶ ἀξιολύπητα.

Μόλις ἀντίκρυστα τ' ἄλλα παιδιὰ πὺ ἔτρεξαν κοντὰ μου, σὰ μᾶς εἶδαν νὰ βγαίνουμε, ἄλλα φοβισμένα καὶ μὲ κάποια συμπάθεια κι' ἄλλα πάλι γελώντας καὶ ἀδιάφορα, μοῦ φάνηκε σὰν νὰ εἶχε πέσει ὁ οὐρανὸς καὶ μὲ πλάκωσε. Γιὰ πρώτη φορὰ ἔνιωθα τέτοια ντροπὴ!

Τὸ πρόσωπό μου ἔκαε κ' ἓνα ἀκράτητο παράπονο ἀνάβλυζε μέσα μου πὺ ξεχείλιζε στὰ μάτια μου μὲ πικρὰ δάκρυα.

Τὸ κουδούνι σὲ λίγο μᾶς λύτρωσεν ἀπὸ τὰ περίεργα βλέμματα τῶν παιδιῶν γιὰ νὰ μᾶς παραδώσει στὰ χέρια τῶν δασκάλων.

Μπῆκαμε ὅλοι μέσα στὶς αἴθουσες γιὰ τὸ μάθημα. Ἡ δασκάλα μας ἡ κυρία Λευκοθέα, Θεὸς συγχωρέσει τὴν, μιὰ γυναίκα ἀφράτη καὶ παχουλὴ μὲ κάπνισμα σὰν ἐφτάζυμα, εὐτυχῶς δὲ μᾶς ἔδερνε, ἄρχισε τὸ μάθημα χωρὶς νὰ πεῖ τίποτε γιὰ ὅσα εἶχαν συμβεῖ. Εἶχαμε πατριδογνωσία. Τὰ παιδιὰ ἄρχισαν ν' ἀ-

παντοῦν στὶς ἐρωτήσεις τῆς δασκάλας καὶ νὰ διηγοῦνται, τὸ ἓνα, τί βλέπουμε γύρω μας, τ' ἄλλο τί συναντάει κάθε μέρα καθὼς ἔρχεται στὸ σχολεῖο ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ κάτι τέτοια. "Όλα αὐτὰ γινότανε μέσα σ' ἓνα μουρμουριτὸ μὲ μισόλογα τῶν παιδιῶν, πὺν τὰ συμπλήρωνεν ἡ δασκάλα μὲ ὑπομονή, καθισμένη στὴν στενὸχωρη καρέκλα πὺν ξεχειλίζα κι' ἀπὸ τὶς δυὸ μεριές ἀπ' τὰ πλούσια γοφιά της.

Ἐγὼ δὲν ἄκουα τίποτε ἀπὸ τοῦτο τὸ ἐνδιαφέρον μάθημα. Στ' αὐτιά μου καμπάνιζαν τὰ ἴδια λόγια πὺν μοῦ εἶχαν κολλήσει μέσα στὸ μυαλό μου καὶ μὲ τριβίλιζαν:

— "Ελα κ' ἐσύ, ἄνοιξε τὸ χέρι σου, νὰ φᾶς μερικὲς γιὰ νὰ μάθεις.

Μὰ κι ἂν τὶς εἶχα φάει αὐτὲς τὶς μερικὲς, δὲν εἶχα μάθει ἀκόμη γιατί τὶς εἶχα φάει. Τὸ μυαλό μου εἶχε κολλήσει ἐδῶ καὶ δὲν ἄκουσα τίποτε ἀπὸ τ' ἄλλα μαθήματα πὺν ἀκολούθησαν ὕστερ' ἀπὸ τὴν πατριδογνωσία. Τὰ λόγια αὐτὰ μὲ συνόδευαν καὶ στὸ δρόμο γιὰ τὸ σπίτι μου καὶ γύρισα συλλογισμένος κι' ἀνόρεχτος. «Νὰ φᾶς μερικὲς γιὰ νὰ μάθεις, νὰ μάθεις, νὰ μάθεις».

— Τί ἔχεις γιόκα μου; Δὲ μπορεῖς; Σὲ πονεῖ τὸ κεφάλι σου; μὲ ρώτησεν ἡ καθημένη ἡ Μάρκω Σιούλα, καὶ ἔβαλε τὴν παλάμη της στὸ μέτωπό μου.

Ποῦ νὰ τῆς ἔλεγα τὰ ὅσα γίναν στὸ σχολεῖο, τί κατάρες θὰ σώριαζε γιὰ τὸ δάσκαλό μου τὸν Γαβριήλ Παναγιωτίδη, πὺν μὲ εἶχε δέριει χωρὶς λόγο.

"Αφῆσα τὸ σακκουλάκι μου καὶ βγῆκα ἔξω στὴν αὐλόπορτα καὶ στεκόμουν ἀμίλητος, ὅταν ἀντίκρυσα στὸ σοκάκι τοῦ Παπαδημήτρη νὰ κατηφορίζουν ἓνα τοσοῦρμιο παιδιὰ τῆς γειτονιάς. Ἐρχότανε ὅπως πάντα στὸν "Αἰ Θανάση γιὰ τὸ συνηθισμένο ἀπογευματινὸ παιχνίδι. Ἐρχόντουσαν ἀνακατεμένα μικρὰ καὶ μεγάλα μὲ φωνὲς καὶ γέλια σὰ νὰ μὴν εἶχε συμβεῖ τίποτε γι' αὐτὰ τὸ ἀπόγιομα στὸ σχολεῖο. Ἐνα μάλιοτα, τοῦ Σχολαρχείου, ὁ Μάνθος ὁ Οἰκονομίδης, γέλαε μὲ τὸ πάθημά μας καὶ κρατώντας μιὰ βέργα παράστανε τὸ δάσκαλο, πλησιάζοντας ἓνα - ἓνα τὰ παιδιὰ, λέγοντας:

— "Ανοιξε τὸ χέρι σου, καὶ τ' ἄλλο! Νά, νά, καὶ καθὼς χαζεύανε ἔτσι τὰ παιδιὰ γελώντας μὲ τὸ Μάνθο, πὺν κορδωνότανε ὅσο πήγαινε πὺν πολὺ γιὰ νὰ μιμηθεῖ καλύτερα τὸ δάσκαλο, ξεπρόβαλε ἀπ' τὴ μισάνοιχτη αὐλόπορτα τοῦ Σουρᾶ ὁ Κατοικοποιημένος. Εἶχε τὸ κεφάλι του κουκουλωμένο μὲ τὴ μυτερὴ κουκούλα τοῦ ταλαγανιοῦ. Ἀκούμπησε στὸ παράστημα τῆς δρύϊνης πόρτας καὶ μᾶς κοίταζεν ἐρευνητικὰ καὶ σὰν φοβισμένος. Ὁ Μάνθος σταμάτησε ἀπότομα τὴν ἀναπαράσταση κι' ὅλοι κοιτάζαμε τὸ γέρο χωρὶς νὰ μιλάμε.

Ἐκεῖ, σκυρμένος στὴν ἐξώπορτα, ἔφερνε ἓνα γύρο τὴ σθημένη του ματιὰ μέσα ἀπ' τὶς βαθουλὲς κόγχες καὶ μᾶς κοίταζε ὅλους μὲ τὴ σειρὰ σὰ νὰ μᾶς ἔβλεπε γιὰ πρώτη φορὰ καὶ νᾶθελε κάτι νὰ μᾶς ρωτήσει.

Τὸ κοκκαλιάρικο χέρι του κρατοῦσε τὸ παράστομα τῆς πόρτας γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ βαστάει ὀρθιο τὸ γέρικο κορμί πὺν τὸ σκέπαζεν ἴσαμε τὰ γόνατα τὸ κοντὸ ταλαγάνι.

Καθὼς ἔστεκεν ἔτσι δίδουλος ὁ γέρος, ξεπρόβαλε γιὰ μιὰ στιγμή ἡ γριὰ Νικόλαινα.

— "Εβγα ὄξω, μὴ σκιάζεσαι, δὲ σὲ βαροῦν τὰ παιδιὰ· ἄς εἶναι καλὰ ὁ δάσκαλος πὺν τὰ συγύρισε.

"Επιασε ὕστερα τὸ γέρο ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὸν βοήθησε νὰ κατεβῇ τὸ σκαλοπάτι καὶ προχώρησαν κ' οἱ δυὸ πρὸς τὸ δρόμο πὺν κατηφορίζει πρὸς τὴν Καραγιάννη γιὰ τὸ Βετσικό, σὰν δυὸ ἐτοιμόρροπες ξύλινες φιγοῦρες. Ἐμεῖς τὰ

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΑΛΜΠΑΝΕΖΟΥ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΟΥ ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙΟΥ

Μαργώνει ή ζωή πίσω απ' τούς πέτρινους τοίχους, τὰ σχήματα τοῦ χωριοῦ χάνονται μέσ' στήν ομίχλη τοῦ χειμωνιάτικου πρωϊνοῦ, ἔτσι εἶναι καλύτερα.

Τὶς λυόλουστες μέρες ὅλα σοῦ μιλοῦν γιά τὸ χαμένα παρελθόν.

Βουβὰ τὰ ξύλινα μπαλκόνια, οἱ πέτρινες μαρκίζες, τὰ δρομάκια μὲ τὶς ξηρολιθιές.

Ἀσπράγγελοι, Ἑλάτη, Μανασσῆς, Καλουτᾶς, Βίτσα, Μονοδένδρι, ἕνα σμῆνος ἀπ' τὸν ἀστερισμὸ τῶν Ζαγοροχωριῶν.

Ὅταν τὰ πρωταντίκρυσα ἦταν χειμῶνας τοῦ 1945, λαβωμένα καρτέραγαν νὰ τελειώσῃ ἡ νύχτα τοῦ μεγάλου μακελιοῦ, ἡ ζωή, κάτω ἀπ' τὰ χαλάσματα, σπόροι σ' ἀνασκαμμένη κακοτράχαλη γῆ, περίμενε τὴν ἀνοιξη.

Μονοδένδρι Ζαγορίου, ἔδω τὰ σημάδια τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου στολίζουν τὸ φαντὸ τοῦ χώρου καὶ ἱστοροῦν τὸν μῦθο τ' ἀνθρώπου τοῦ Μονοδενδριοῦ.

Στὴν ποδιά τοῦ χωριοῦ ἀπλώνεται τὸ φαράγγι τοῦ Βίκου, ἀπ' τὸ μπαλκόνι τῆς Ἀγιά Παρασκευῆς ὁ ἀνθρώπος ἀδύναμος κοιτᾷ τὴν τεκτονικὴ ἄβυσσο, τοῦ λείπει ἡ μαρτυρία κι' ἡ ἀπόδειξη τῶν γενομένων, θ' ἀποδεχθῇ τὴν ὁμορφιά, τὴν μεγαλοπρέπεια καὶ τὴν δικαιοσύνη τῆς φύσεως, μέχρι τὴ μέρα ποὺ ὁ συνάνθρωπός του θὰ ζητήσῃ συμμετοχὴ καὶ μερίδιο ἀπ' αὐτήν.

Πότε καὶ ἀπὸ ποῦ ἦλθε στὴν ἀπροσπέλαστη χοινὴ, γιὰ νὰ λουφάξῃ στὶς σπηλιές - πληγές τῶν θεόκτιστων πέτρινων κάστρων;

Ἡ παραποτάμια ἀγέλη κατηφόρισε ἀπ' τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀώου καὶ τοῦ Βοϊδομάτη; ἢ ἀνηφόρισε ἀπ' τὸν Ἀραχθὸ καὶ τὸ Ζαγορίτικο ἢ μήπως πέρασε τὰ καπούλια τῆς Κατάρας καὶ τοῦ Λάκιμου ἀνηφορίζοντας τὸν Πηνιὸ ἢ τὸν Ἀχελῷο;

Ὁ καστοροκαταλυτὴς χρόνος ἔσβησε τὰ χνάρια τῶν ποδιῶν τους.

Σβησμένη κόλαση ἢ χαμένος παράδεισος; τὸ πιὸ πιθανὸ καὶ τὰ δυὸ μαζί. Οἱ Δρακόλιμνες στὶς κορφές τῆς χαράδρας κοντὰ στὸ Καπέσοβο καὶ οἱ κολασμένοι μῦθοι τῶν παραμυθιῶν, ἀρχέγονα κατάλοιπα, μαρτυροῦν μέρες τρόμου καὶ ἀπελπισιᾶς, μὰ καὶ τὰ σμαραγδένια νερὰ τοῦ Βοϊδομάτη στὸ βάθος τοῦ φαραγγιοῦ καὶ ὁ ἀντίλαλος τῆς πολύτροστης ξένοιαστης ζωῆς τοῦ Βαθύλακκου μαρτυροῦν κατάλοιπα ἑνὸς χαμένου μακρινοῦ παραδείσου.

Πολὺ ἀργότερα, τὸ 1411, ὁ Κυρ Μιχαὴλ Βοεβόδας, καθὼς λέει ἡ γραφὴ ποὺ βροίσκεται πάνω ἀπ' τὴν κεντρικὴ κἀμαρα στὸ ἔμπα τῆς αὐλῆς τοῦ μοναστηριοῦ, ἔχτισε τὸ μοναστήρι στ' ὄνομα τῆς μάρτυρος Ἀγιά Παρασκευῆς στὸ χεῖλος τῆς ρεματιᾶς.

Φαίνεται πὺς ὁ τόπος ἔχει μερῶσι τόσο πολὺ, ποὺ οἱ πολέμαρχοι Ἀγιοι Δημήτριος καὶ Γεώργιος δὲν θὰ χρειαθοῦν γιὰ νὰ σκοτώσουν Δράκους καὶ Γίγαντες.

Λίγες δρασκελιές ἔξω ἀπ' τὸ Μονοδένδρι ἄλλη γραφτὴ ἀπόδειξη.

«Ὁ παλαιότερος γνωστός οἰκισμὸς τῆς Ἠπείρου, ἀρχόμενος ἀπὸ τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα μέχρι τὸν ἕνατο π.Χ.».

Τὰ σωπητὰ λείψανα τῶν Μολοσσῶν ἀρνοῦνται τὴν μαρτυρία τῆς μετακίνησῃς ἀπ' τὶς σπηλιές τῆς χαράδρας στὶς πρωτόγονες πέτρινες καλὲς, δὲν μᾶς μιλοῦν γιὰ τὸ θάνατό τους.

παιδιά, στέκαμε ὅλα ἓνα γύρο μαζεμένα καὶ κοιτάζαμε βουβὰ τὸ γέρο ποὺ ἔσερνε τὰ βήματά του ἀργὰ στὸν κατηφορικὸ δρόμο, ἔτοιμος νὰ σωριαστεῖ, μονάχος τώρα, κρατώντας στὸ δεξί του χέρι ἓνα ἀγριόξυλο γιὰ μπαστούνι. Κι' ὡς εἴμαστε ὅλοι μαζεμένοι στὴν Τσούκα τ' Ἀἰ Θανάση, μὲ τὰ μάτια μας καρφωμένα στὸ γέρο, ἀκούσαμε τὴ γριὰ Νικόλαινα, σὰ νὰ μίλαγε μόνη της, νὰ λέει:

— Ἄν τρομάτε, ρίξτε πάλι χιόνια, ἀχαῖρευτα.

Πέρασαν ἀπὸ τότε ἐξῆντα ὁλόκληρα χρόνια· τὸ ξύλο τοῦ δάσκαλου Παναγιωτίδη ξεχάστηκε, μὰ κάθε φορὰ ποὺ βρίσκομαι στὸν Ἀἰ Θανάση, βλέπω μπροστά μου τὸ γέρο νὰ κατηφορίζει ἀκόμα, χωρὶς ποτὲ νὰ φθάνει στὸ χωριό του, τὸ Βετσικό.

ΟΜΟΙΩΜΑ

Ἐκμαυλιοτὴς τοῦ λόγου τῶν φρουρῶν ὁ δοῦλος
στὶς ματωμένες κερασιές τὸν ἄνεμο πετρώνει
πληγὴ ἀνοίγοντας βαθειὰ στὴ μνήμη τῶν ἀγγέλων
ποὺ φῶς ροφοῦν ἀπ' τὶς ὥχρες ἐλπίδες τῶν ἐφήβων.
Ὁ χρόνος φυλακίστηκε στῆς λησμονιάς τὶς ὥρες.
Μέσ' τὸ κιβούρι τῆς ντροπῆς ὁμοίωμα τῆς Χώρας
— ἀέτωμα παλληκαριᾶς σὲ βράχια τσακισμένο
ἀποδημία τῆς τιμῆς σ' ἐνέδρα χειροκροτημάτων
τραγούδι π' ἀποσιώπασε τὴ λέξη ματωμένη
στὶς ἐκκλησιές τῶν φυλακῶν μὲ δάκρυα μαρτύρων
γιὰ εἰδωλὼν προσκύνημα καὶ τόλμη στοιχειωμένη —
μένω ξορκίζοντας καιροὺς τῆς βίας ν' ἀνασάνω
ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν νεκρῶν τὴ μουσικὴ θριάμβου
δόξα Λαοῦ στὴ συντριβὴ ἐπίορκων τυράννων
θεῶν ἐπάνω στὸ βωμὸ τῶν ἐπικυριάρχων,

μὰ τὸ ὁμοίωμα στητὸ στὸν κόρφο τῆς Πολιτείας
ἐλευθερίας σκιάχτρο!

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΑΛΜΠΑΝΕΖΟΥ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΟΥ ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙΟΥ

Μαργώνει ή ζωή πίσω απ' τούς πέτρινους τοίχους, τὰ σχήματα τοῦ χωριοῦ χάνονται μέσ' στήν ομίχλη τοῦ χειμωνιάτικου πρωῒνου, ἔτσι εἶναι καλύτερα.

Τίς λιόλουστες μέρες ὅλα σοῦ μιλοῦν γιά τὸ χαμένα παρελθόν.

Βουβά τὰ ξύλινα μπαλκόνια, οἱ πέτρινες μαρκίζες, τὰ δρομάκια μέ τίς ξηρολιθιές.

Ἀσπράγγελοι, Ἑλάτη, Μανασσῆς, Καλοντᾶς, Βίτσα, Μονοδένδρι, ἓνα σμῆνος ἀπ' τὸν ἀστερισμὸ τῶν Ζαγοροχωριῶν.

Ὅταν τὰ πρωταντίκρουσα ἦταν χειμῶνας τοῦ 1945, λαβωμένα καρτέραγαν νὰ τελειώσῃ ἡ νύχτα τοῦ μεγάλου μακελιοῦ, ἡ ζωή, κάτω ἀπ' τὰ χαλάσματα, σπόροι σ' ἀνασκαμμένη κακοτράχαλη γῆ, περίμενε τὴν ἀνοιξη.

Μονοδένδρι Ζαγορίου, ἐδῶ τὰ σημάδια τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου στολίζουν τὸ φαντὸ τοῦ χώρου καὶ ἱστοροῦν τὸν μῦθο τ' ἀνθρώπου τοῦ Μονοδενδριοῦ.

Στὴν ποδιά τοῦ χωριοῦ ἀπλώνεται τὸ φαράγγι τοῦ Βίκου, ἀπ' τὸ μπαλκόνι τῆς Ἀγιά Παρασκευῆς ὁ ἄνθρωπος ἀδύναμος κοιτᾷ τὴν τεκτονικὴ ἄβυσσο, τοῦ λείπει ἡ μαρτυρία κι' ἡ ἀπόδειξη τῶν γενομένων, ὁ ἀποδεχθῇ τὴν ὁμορφιά, τὴν μεγαλοπρέπεια καὶ τὴν δικαιοσύνη τῆς φύσεως, μέχρι τὴ μέρα ποὺ ὁ συνάνθρωπός του θὰ ζητήσῃ συμμετοχὴ καὶ μερίδιο ἀπ' αὐτήν.

Πότε καὶ ἀπὸ ποῦ ἦλθε στήν ἀπροσπέλαστη χούνη, γιά νὰ λουράξῃ στίς σπηλιές - πληγές τῶν θεόκτιστων πέτρινων κάστρων;

Ἡ παραποτάμια ἀγέλη κατηφόρισε ἀπ' τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀώου καὶ τοῦ Βοϊδομάτη; ἢ ἀνηφόρισε ἀπ' τὸν Ἀραχθὸ καὶ τὸ Ζαγορίτικο ἢ μήπως πέρασε τὰ καπούλια τῆς Κατάρης καὶ τοῦ Λάχμου ἀνηφορίζοντας τὸν Πηνιὸ ἢ τὸν Ἀχελῷο;

Ὁ καstroκαταλυτὴς χρόνος ἔσβησε τὰ χνάρια τῶν ποδιῶν τους.

Σβησμένη κόλαση ἢ χαμένος παράδεισος; τὸ πιὸ πιθανὸ καὶ τὰ δυὸ μαζί. Οἱ Λρακόλιμνες στίς κορφές τῆς χαράδρας κοντὰ στὸ Καπέσοβο καὶ οἱ κολασμένοι μῦθοι τῶν παραμυθιῶν, ἀρχέγονα κατάλοιπα, μαρτυροῦν μέρες τρόμου καὶ ἀπελπισιάς, μὰ καὶ τὰ σμαραγδένια νερά τοῦ Βοϊδομάτη στὸ βάθος τοῦ φαραγγιοῦ καὶ ὁ ἀντίλαλος τῆς πολύτροπης ξένοιαστης ζωῆς τοῦ Βαθύλακκου μαρτυροῦν κατάλοιπα ἑνὸς χαμένου μακρινοῦ παράδεισου.

Πολὺ ἀργότερα, τὸ 1411, ὁ Κυρ Μιχαὴλ Βοεβόδας, καθὼς λέει ἡ γραφὴ ποὺ βρίσκεται πάνω ἀπ' τὴν κεντρικὴ κάμαρα στὸ ἔμπα τῆς αὐλῆς τοῦ μοναστηριοῦ, ἔχτισε τὸ μοναστήρι στ' ὄνομα τῆς μάρτυρος Ἀγιά Παρασκευῆς στὸ χεῖλος τῆς ρεματιάς.

Φαίνεται πὺς ὁ τόπος ἔχει μερώσει τόσο πολὺ, ποὺ οἱ πολέμαρχοι Ἀγιοὶ Δημήτριος καὶ Γεώργιος δὲν θὰ χρειασθοῦν γιά νὰ σκοτώσουν Λράκους καὶ Γίγαντες.

Λίγες δρασκελιές ἔξω ἀπ' τὸ Μονοδένδρι ἄλλη γραφτὴ ἀπόδειξη.

«Ὁ παλαιότερος γνωστὸς οἰκισμὸς τῆς Ἠπείρου, ἀρχόμενος ἀπὸ τὸν 3ον π.Χ. αἶωνα μέχρι τὸν ἑνᾶτο π.Χ.».

Τὰ σιωπηλὰ λείψανα τῶν Μολοσσῶν ἀρνοῦνται τὴν μαρτυρία τῆς μετακίνησης ἐπ' τίς σπηλιές τῆς χαράδρας στίς πρωτόγονες πέτρινες καλύβες, δὲν μᾶς μιλοῦν γιά τὸ θάνατό τους.

Ἀμάχη; κατατρεγμός; πείνα; ἀρρώστια; ἢ ἡ νέα τεχνικὴ τ' ἀλόγου ἢ τοῦ τροχοῦ ἀφάνισαν τὸ βουνήσιο κοντινὸ πέρασμα;

Τώρα ὁ ἄνθρωπος τοῦ Μονοδενδριοῦ γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ παίρνει τὸ δρόμο τοῦ Νοτιά.

Μουγγὰ τὰ τρίστρατα καὶ οἱ πλατεῖες, οἱ ἐκκλησιῆς καὶ τὰ χαγιάτια, οἱ ἀργαλειοὶ καὶ οἱ χερόμυλοι.

Μέσ' τὸν παλιὸ Βενετσιάνικο καθρέπτη τοῦ ὄντ᾽ αὐτὸ μετὰ τὰ ξεφτισμένα χρυσὰ πλουμῖδια βλέπει κανεὶς ὡχρὲς ξεθωριασμένες φιγοῦρες νὰ μετροῦν ἀμίλητες τὴ λίγη ζωὴ τους γύρ' ἀπ' τὴ χόβολη τοῦ τζακιοῦ, εἶναι ἡ γυναῖκα χωρὶς ἄνδρα, ἡ μάνα δίχως παιδί, ἡ βάβω χωρὶς ἐγγόνια καὶ ὁ σημαδεμένος ἀδελφὸς δίχως ὄνειρα.

Μακρυὰ ἀπὸ τούτῃ τὴ χαλασιά, οἱ νέοι τεχνίτες τοῦ χάλυβα, τοῦ τσιμέντου καὶ τῆς ἠλεκτρονικῆς μηχανῆς, τῆς ἄνεσης καὶ τῆς κατανάλωσης ξεχνοῦν τοὺς πρωτομάστορες τῆς ὁμορφιάς καὶ τοῦ μέτρου.

Ἀπελπισία, ἄρνηση, θάνατος καὶ μόνον τὸ Τοτέμ τοῦ Μονοδενδριοῦ (ἡ ὁμορφὴ τετραγωνισμένη πέτρα) βλέπει ἀτάραχο τὸν πρόσκαιρο ἀφανισμό, εἶναι σχεδὸν σίγουρο γιὰ τὴν ἐπιστροφή καὶ τὴν συνέχεια τῆς ζωῆς.

ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ

Θὰ μπορούσε νὰ εἶχε ριχτεῖ
μπροστὰ σ' ἓνα τραῖνο
στὸν τοπικὸ σταθμὸ καὶ νὰ τὴν εἶχε σηκώσει
«κάποιος ἀνθρωπάκος μετὰ μιὰ σιδερένια βέργα».

Ἄλλοι τρόποι ἦταν ἡ σόμπα τοῦ γκαζιοῦ,
μιὰ ὑπερβολικὴ δόση, μιὰ λεπίδα στὴ φλέβα
καμωμένα στὴ βράση τοῦ πάθους.

Ἀπεναντίας, ἔφτασε μόνη

ἀεροπορικῶς, πλήρωσε τὸ εἰσιτήριό της
γιὰ τὸ νησι καὶ ἄρχισε
νὰ περπατᾷ ἀνάμεσα στὰ κοιμένα ρεῖκια
πρὸς τὸ Ράκις, ὅπου οἱ γυμνοὶ

βράχοι ἦταν πρὸ ἀπόκρημνοι καὶ πήδησε.
Τὴν βρῆκαν μετὰ κάθε κόκκαλο
σπασμένο, μετὰ τὴν λεκάνη χωμένη στὸν ὦμο.
Γιὰ νὰ μπεῖ σὲ τέτοια φασαρία

ὅταν ἄλλοι τρόποι φαίνονται πρὸ ἀπλοῖ;
Γιὰ νὰ τέτοια ἀπάνθρωπη ἀταραξία;
Παρασύρθηκε ἀσυγκράτητα ἐδῶ
ἢ ἦταν, σὰν τὴν Καρένινα, ζήτημα

οὐσσωρεύσεως λάθους ἐπὶ λάθους
γιὰ νὰ τερματιστεῖ τὸ μαρτύριο —
ζητώντας, καθὼς γκρεμίζονταν,
νὰ συγχωρεθεῖ;

STEWART CONN

Ἀπόδοση: ΠΑΝΟΥ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΥ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΤΟ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ

Τὸ δένδρο τῆς Ἑπειρωτικῆς εὐποιίας ἐξακολουθεῖ νὰ βγάζη ἄνθη καὶ καρπούς. Ἔρχεται νὰ μᾶς θυμίση ξανά τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ἡ τελευταία χειρονομία τοῦ ἐγκατεστημένου στὴν Ἀθήνα συντ. δικηγόρου κ. Στεφ. Βασιλάκου, καταγομένου ἀπὸ τὸ χωριὸ Κόντσιχα τῶν Γραμμενοχωρίων.

Ὁ κ. Βασιλάκος δὲν ἦρε πλούτη ἀπὸ τὸν πατέρα του. Ξεκίνησε ἀπὸ τὸ χωριὸ του γιὰ νὰ μάθῃ γράμματα στὴ Ζωσιμαία, ἐνισχυόμενος ἀπὸ τὸν ἐβδομαδιαῖο τροβᾶ μετὰ τὰ καλὸύδια καὶ τὰ τρόφιμα τῆς μάνας του ἀπὸ τὸ χωριό. Ἐργαζόμενος σπούδασε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν κ' ἔγινε δικηγόρος. Ὁ τίμιος μόχθος του τὸν ἔκαμε νοικοκύρη χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ καυχῇ ποτὲ γι' αὐτὸ καὶ χωρὶς νὰ διακηρύξῃ τὴν ἐπαγγελματικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐπιτυχία του.

Πρὸ ἐτῶν μᾶς ξάφνιασε κάπως ὁ λόγος του, ὅτι φιλοδοξοῦσε νὰ συμπράξῃ στὴν ἰδρυση ἑνὸς ιδρύματος κοινῆς ὠφελείας στὰ Γιάννινα, προσφέροντας ἕνα σεβαστὸ ποσόν. Ἡ προσπάθεια ἐκείνη ἀπέτυχε, ἐπειδὴ συνήντησε τὴν ἀδιαφορίαν ὠρισμένων ἀτόμων. Ἀλλ' ὁ κ. Βασιλάκος δὲν σταμάτησε λόγῳ τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἄλλων καὶ πρὸ ὀλίγων μηνῶν εἶδαμε στὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως δημοσιευμένον τὸν «Κανονισμό λειτουργίας τοῦ κοινωφελοῦς ιδρύματος», ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Μόρφωση Νεολαίας», πού ἀφήνει ὁ ἀγαπητὸς καὶ σεβαστὸς μας φίλος.

Ἐνα ἀκίνητο πού τὸ ἀγόρασε ἐπίτηδες γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὁ κ. Βασιλάκος στὴν Ἀθήνα καὶ τὸ ὁποῖον ἀποδίδει 180.000 δρχ. ἐτήσιο εἰσόδημα, παραχωρεῖται ἀμέσως κατὰ τὸ ἕνα τρίτο καὶ ὁλόκληρο μετὰ θάνατον γιὰ τὴ βράβευση καὶ ἐνίσχυση ἀριστούχων μαθητῶν καὶ σπουδαστῶν. Καὶ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ κ. Βασιλάκος ἔχει θυγατέρα καὶ ἐγγόνια.

Ὁ κ. Βασιλάκος ἀπὸ χρόνια ἐνισχίει τὴν ἔκδοση τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας» μὲ ἐτησίαν ἐπιχορήγηση 5.000 δραχμῶν καὶ ἀκόμα διαθέτει ὁλόκληρα ποσὰ γιὰ τὴν ἐνίσχυση σχολείων, ἀπόρων μαθητῶν καὶ συμπατριωτῶν του.

Ἡ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία» γνωρίζει νὰ εὐχαριστῇ χωρὶς νὰ ἐπιδεικνύῃ κολακευτικὰ τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς κάθε φορὰ πού τῆς ἐπιβάλλεται νὰ εὐχαριστήσῃ ἄτομα ἢ ὀργανισμούς. Ἡ χειρονομία ὅμως τοῦ κ. Βασιλάκου ἔχει ἰδιάζοντα χαρακτηριστῆρα. Μὲ τὴ σύσταση τοῦ κοινωφελοῦς ιδρύματος διακρινέται ἡ ἀγαθοεργὸς διάθεσί του πέρα ἀπὸ τὰ φυσικὰ ὄρια τῆς ζωῆς του καὶ ἐπὶ πλέον ἔχει τὸ ἴδρυμα τὴν εὐχέρεια νὰ δεχθῇ καὶ ἄλλες δωρεὰς ὁμοίου χαρακτήρος καὶ νὰ διευρύνῃ τὴ δράση του. Ἐπειδὴ εἶναι νομικὸς ὁ ἴδιος, συνέταξε τὸν Κανονισμό καὶ ἐνήργησε νὰ ἐγκριθῇ μὲ Προεδρικὸ Διάταγμα (τὸ ὑπ' ἀρ. 51 Π.Δ./4.2.1975), ὥστε νὰ εἶναι ἀδιάβλητο ἀπὸ κάθε πλευρά.

Μὲ τὰ ἄρθρα 3 καὶ 4 τοῦ κανονισμοῦ ὁρίζει ὁ διαθέτης τὰ τῆς περιουσίας τοῦ κληροδοτήματος καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον θὰ διατίθενται τὰ χρήματα αὐτοῦ. Ἰδιαίτερα τονίζομε τὸν ρεαλισμὸ μὲ τὸν ὁποῖον εἶναι συντεταγμένος ὁ Κανονισμός. Στὴν παράγραφο 2 τοῦ ἁρθροῦ 3 ἐπιτρέπει ὑπὸ ὅρους τὴν ἐκποίηση τῶν περιουσιακῶν στοιχείων ὑπὸ τὴν προϋπόθεση τῆς ἀγορᾶς ἐτέρου περιουσιακοῦ στοιχείου, πού θὰ ἐξυπηρετῇ καλύτερα τοὺς σκοποὺς τοῦ ιδρύματος. Τὴν ἀνάγκη τέτοιων ἀλλαγῶν τὴν

είδαν πολύ νομικοί στη χώρα μας, που βλέπουν να σχολάζουν πολλά κληροδοτήματα που κατάντησαν άχρηστα, λόγω της αδυναμίας να μεταπλασθούν κατά τρόπον ωφέλιμον ή να συγχωνευθούν δύο - τρία μαζί και να αποδώσουν περισσότερο.

Νά τί αναφέρουν αί παράγραφοι 2 και 3 του άρθρου 3:

«2. Ἡ ἐκποίησης περιουσιακῶν στοιχείων τοῦ ιδρύματος ἐπιτρέπεται μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἀμέσου ἐπενδύσεως τοῦ προϊόντος τῆς ἐκποιήσεως, εἰς ἕτερον περιουσιακὸν στοιχεῖον, ἐξυπηρετοῦν, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Δ.Σ. τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τοὺς ὅρους καὶ τὴν διαδικασίαν τὴν καθοριζομένην ὑπὸ τῶν διατάξεων τοῦ Α.Ν. 2039)1939 καὶ τῶν εἰς ἐκτέλεσιν τούτου ἐκδοθέντων Διαταγμάτων.

3. Πόροι τοῦ ιδρύματος ἔσονται:

α) Μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ιδρυτοῦ τὸ 1/3 τῶν ἐτησίων μισθωμάτων τοῦ κατὰ τὴν παράγραφον 1 ἀκινήτου, ἅτινα θὰ ἀποδίδονται ὑπὸ τοῦ ιδρυτοῦ εἰς τὸ ἴδρυμα εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ ἔτους 1975.

β) Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ιδρυτοῦ, τὸ σύνολον τῶν ἐτησίων μισθωμάτων τοῦ αὐτοῦ ἀκινήτου».

Μὲ τὸ ἄρθρο 4 καθορίζονται τὰ ποσοστὰ ποὺ θὰ διατίθενται καὶ τὰ πρόσωπα ἢ ὀργανισμοὶ ποὺ θὰ τὰ λαμβάνουν, ἦτοι: α) Τὸ προσωπικὸ τοῦ δικηγορικοῦ συλλόγου Ἀθηνῶν (1/20), β) τὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» (1/20), γ) ὁ πρῶτος μαθητὴς καὶ ἡ πρώτη μαθήτρια τῶν α' ἀρρένων καὶ α' θηλέων γυμνασίων Ἰωαννίνων, καθὼς καὶ τῆς Σχολῆς Βελᾶς (σύνολο 3/20), δ) ὁ πρῶτος μαθητὴς ἢ μαθήτρια τοῦ σχολείου τῆς Κόντσικας (1/20), ε) ἡ Πανηπειρωτικὴ Ὀμοσπονδία τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τῆς μορφώσεως νέων Ἡπειρωτῶν στὴν Ἀθήνα (1/20), στ) οἱ πρωτεύοντες ἀκριτικῶν σχολείων τῶν Νομῶν Ἰωαννίνων καὶ Θεσπρωτίας (8/20).

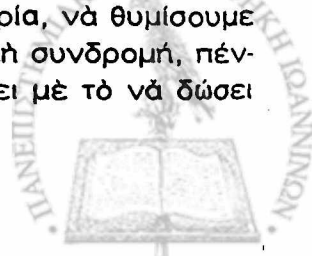
Ὁ Κανονισμὸς προβλέπει γιὰ τὴ σύσταση καὶ τὶς ἀρμοδιότητες τοῦ Διοικ. Συμβουλίου καὶ γιὰ τὴν ἐν γένει λειτουργία τοῦ Κληροδοτήματος.

Ὅχι ἀπλῶς φιλικὸ καθήκον, ἀλλὰ μιὰ γενικώτερη ἐκτίμηση τῶν πραγμάτων μᾶς ὠδήγησε νὰ γράψωμε τὶς παραπάνω γραμμὲς καὶ νὰ σφίξωμε θερμὰ τὸ χέρι τοῦ ἀγαπητοῦ φίλου.

ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

Η «Η. Ε., ΕΥΧΑΡΙΣΤΕΙ

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», μὲ συγκίνηση εὐχαριστεῖ τὸν κ. Στέφανο Βασιλάκο, πού, στὴν ἐθνωφελῇ καὶ γενναίᾳ πράξει του νὰ συστήσει τὸ κληροδότημα «Μορφωση Νεολαίας», κοντὰ στοὺς ἄλλους σκοποὺς γιὰ τὴν ὑποστήριξη μαθητῶν καὶ μαθητριῶν ἀπ' τὰ Γυμνάσια Ἰωαννίνων, συμπεριλαμβάνει καὶ τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία». Εἶναι μιὰ ἔμπρακτε ἐκτίμηση στὴν προσφορά τοῦ περιοδικοῦ, πού, πέρα ἀπ' τὴν ὑλικὴ συμπαράσταση, ἐνέχει τὴν ἀναγνώριση καὶ τὴν δικαίωση τῆς προσπάθειάς μας. Τὸ ποσὸν τῶν 6—9.000 δρχ., ποὺ προσφέρει τὸ Κληροδότημα, ἔχει πρὸ παντὸς συμβολικὸ χαρακτῆρα, ἀλλὰ ἡ ἐνθάρρυνση κι' ἡ ἠθικὴ περισσότερο ὑποστήριξη, εἶναι ποὺ καταξιώνει περισσότερο, στὴν δική μας περίπτωση, τὴν μέριμνα γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐκφραση τῆς πόλης τούτης μὲ τὴν λαμπρὴ παράδοση τῶν Εὐεργετῶν. Ἀκόμα, θὰ πρέπει μὲ τὴν εὐκαιρία, νὰ θυμίσουμε πῶς, ἐδῶ καὶ χρόνια, ὁ κ. Στέφανος Βασιλάκος, δίνει, ὡς τιμητικὴ συνδρομή, πέντε χιλιάδες (5.000) δραχμὲς ἑτησίως. Ἐπίσης, ἡ τιμὴ ποὺ κάνει μὲ τὸ νὰ δώσει

τὴν ἀντιπροεδρία τοῦ Ἰδρύματος στὸν δ) ντὴ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», ἀποτελεῖ ἕναν πρόσθετο λόγο, γιὰ νὰ ἀξιολογήσουμε τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ στὴν συμβολὴ τοῦ περιοδικοῦ γιὰ τὴν κατοχύρωση τῆς ἐπιτυχίας τοῦ θεάρεστου σκοποῦ τοῦ.

Στὴν ἐποχὴ τούτη, ποὺ δοκιμάζονται ἡ ἀνθρώπινη καὶ χριστιανικὴ ἀλληλεγγύη καὶ ποὺ ἡ τεχνικὴ κι' ἡ ἐπιστῇμῃ δὲν ἔφεραν τὴν εἰρήνη ποὺ δικαιοῦνται οἱ λαοὶ τῆς γῆς, οἱ πράξεις αὐτὲς στηρίζουν τὴν πίστη στὸν ἄνθρωπο, δίνουν περιεχόμενο στὴ ζωὴ τοῦ καὶ δικαιώνουν τὸν πολιτισμό. Ἰδιαίτερα, γιὰ τὴν Ἡπειρο, τὸ Ἰδρυμα τοῦ Στ. Βασιλάκου, ἀποτελεῖ τὴν συνέχιση τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἀρετῆς καὶ τῆς φιλόμουσης παράδοσης τῶν Μεγάλων Ἑθνικῶν Εὐεργετῶν, ποὺ θεμελίωσαν τὴν Νεοελληνικὴ Παιδεία. Γι' αὐτὸ τὴν καταχωρίζομε, μὲ πολλὴν ἱκανοποίηση, στὴν ἱστορία τῶν Ἰωαννίνων.

«ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ»

ΜΝΗΜΗ ΚΥΠΡΙΩΝ ΠΟΥ ΘΥΣΙΑΣΤΗΚΑΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Διαβάζοντας τελευταῖα ἕνα βιβλιαράκι τῆς Κυπρίας Φιλολόγου Κλαίρης Ἀγγελίδου, γιὰ τὴν παλαιὰ ἐκπαιδευτικὴ Ἑλένη Χατζηπέτρου, εἶδα μέσα στὶς σελίδες τοῦ καὶ κάτω ποὺ ἐνδιαφέρει καὶ συγκινεῖ ἰδιαίτερα, ἐμᾶς σὰν Ἡπειρώτες.

Ἡ ἀείμνηστη Ἑλένη Χατζηπέτρου, μὲ τὸ φωτισμένο προοδευτικὸ πνεῦμα, τῆς ὁποίας ἡ ἐκπαιδευτικὴ δράση, στὶς ἀρχὲς τοῦ αἵωνα, ἔφησε ἀδρὰ τὰ ἴχνη στὴν πανέμορφη πολιτεία τῆς Μεγαλονήσου, τὴν Ἀμμόχωστο, ἦταν καὶ ἐμπνευσμένη ποιήτρια. Ἐγραψε πολλὰ ποιήματα, μὲ πατριωτικὸ, θρησκευτικὸ καὶ φυσιολατρικὸ περιεχόμενο, χωρὶς νὰ τὰ ἐκδώσει σὲ βιβλίον. Ἡ κ. Ἀγγελίδου τὰ συγκέντρωσε τώρα μὲ ἀγάπη καὶ συμπεριέλαβε μερικὰ στὴν ἐμπεριστατωμένη μελέτη τῆς. Ἐνα ἀπὸ αὐτά, γραμμένο τὸ 1913, εἶναι ἀφιερωμένο σ' ἕναν Κύπριο φοιτητὴ — προφανῶς δικό της κι ἀγαπημένο πρόσωπο — ποὺ σκοτώθηκε στὸ Μπιζάνι, πολεμώντας γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἡπείρου μας. Ἀντιγράφω ἐδῶ τὸ συγκινητικὸ ποίημα, μὲ τὸν πατριωτικὸ παλμὸ καὶ τὴν Ἑλληνικὴ περηφάνειαν:

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΙΒΑΡΟΝ

«Φοιτητὴν ἐκ Πεδουλᾶ πεσόντα εἰς τὸ Μπιζάνι
κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους»

Τιμὴ καὶ δόξα γύρω σου
αἰώνια πτερογίζει
καὶ δάφνης φύλλα ἀμάραντα
ἀδιάκοπα σκορπᾷ,
στὸν λόνον τῆς μανούλας σου
παρηγοριὰ χαρίζω
καὶ τὸ μικρὸ της δάκρυον
πονετικὰ σφογγῶ.

Μέσα στῆς δόξας τ' ἄφθαρτο
καὶ τὸ ἱερὸ βιβλίον,

τὸ ὄνομά σου ἀθάνατο
καὶ φωτεινὸ θὰ ζῇ
καὶ θὰ σκορπίξῃ στὲς ψυχὰς
ποὺ τοῦτο θ' ἀντικρίζουν
γιὰ τὴν πατρίδα ἀσάλευτη
ἀγάπη ζωντανή.

Κοιμοῦ γλυκὰ κι ἀτάραχα
τὸν ὕπνο τὸ στεγνὸ σου.
"Τπνο; Τί λέγω; Τὴν ζωὴ
ποὺ τώρα ἀρχινᾷ
ἀθάνατη καὶ ζηλευτή,
ποὺ γελαστὴ χαρίζει
εἰς τὲς καρδιὰς ποὺ σ' ἔχασαν
περήφανη χαρά.

"Ἐτσι σὰν μιὰ «περήφανη χαρὰ» κι «ἀθάνατη ζωὴ» αἰσθάνονταν οἱ Κύπριοι ἀδελφοί μας, τὴ θυσία τους, γιὰ τὴ Μητέρα Ἑλλάδα, τὴ Μεγάλῃ Πατρίδα, στὴ φωνὴ τῆς ὁποίας ἔσπευδαν πάντα ἀπὸ τοὺς πρώτους, σὲ κάθε δύσκολη στιγμή. Ἡ παρουσία τους σ' ὅλους τοὺς Ἑθνικοὺς ἀγῶνες, σ' ὅλους τοὺς πολέμους, ἀπελευθερωτικοὺς ἢ ἀμυντικούς, ἦταν πάντα ἔντονη, σημαντικὴ κι οἱ θυσίες τους πολλές. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ 1912, στὸν δοξασμένον πόλεμο γιὰ τὸ ξεσκάδωμα τῆς Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας, ἦρθαν μ' ἐνθουσιασμό, ἑκατοντάδες Κύπριοι ἐθελοντές, νὰ πάρουν μέρος στὸ «ματωμένο πανηγύρι τῆς λευθεριᾶς» ἐναντίον τοῦ βάρβαρου κατακτητῆ. Αὐτοῦ ποὺ σήμερα — ἀλλοίμονο — ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια, ὥρμησε μὲ ξένα ὅπλα, ξένη ὑποστήριξη, κι ἀναίσχυντα, ρήμαξε τὸ μυρωμένο νησί τους. Θὰ τρίξουν τὰ κόκκαλα τῶν παλληκαριῶν κι ἡ ψυχὴ τους θ' ἀναταράζεται μπροστὸ στὸ ἔγκλημα τοῦτο.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐθελοντές ἐκείνους, ἔπесαν στὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ἀσθεστὴ μένει καὶ παντοτείνῃ ἡ μνήμη, σὲ μᾶς τοὺς Ἡπειρώτες, τοῦ ἥρωα Χριστοδοῦλου Ζώζου καὶ τ' ὄνομά τους, γραμμένο μὲ χρυσὰ γράμματα στοὺς δέλτους τῆς ἱστορίας μας.

Ἦταν δικηγόρος, Δήμαρχος Λεμεσοῦ, πλούσιος νέος, καὶ φλογερὸς πατριώτης. Ἦρθε πρῶτος στὸ μέγα κάλεσμα, ἐπὶ κεφαλῇ 300 Λεμεσιανῶν νέων. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς κι ἔφηβοι, μαθητὲς Γυμνασίου. Σκοτώθηκε στὸ Μπιζάνι μας, τὴν 6ην Δεκεμβρίου τὸ 1912. Τὰ Γιάννινα μετὰ τίμησαν τὸν ἥρωα ὅπως τοῦ ἄξιζε. Ἐδωσαν τὸ τιμημένο του ὄνομα σ' ἕναν δρόμο τους, ἡ δὲ φωτογραφία του βρίσκεται πάντα στὸ Μουσεῖο τῆς Ἡπειρωτικῆς πρωτεύουσας, γιὰ ἱερὴ κι αἰώνια θύμηση. Στὴ Λεμεσό καὶ στὴν εἴσοδο τοῦ παραδεισένιου πάρκου τῆς, ἀντίκρισα, πρὶν λίγα χρόνια, τὴν ἐπιθλητικὴ μαρμάρινη προτομὴ του κι ἀντέγραψα τὰ μεγαλόπνοα λόγια ποὺ χάραξαν στὸ βάθρο, μὲ ὑπερῃφάνεια, οἱ συμπατριῶτες του, μέσα στὰ ὁποῖα κλείνεται ὅλο τὸ πνεῦμα τῆς ἡρώϊκῃς Κύπρου:

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΣΩΖΟΣ
ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΛΕΜΕΣΟΥ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ
ΜΕΛΟΣ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΥ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ
ΠΕΣΩΝ ΗΡΩΙΚΩΣ
ΤΗ 6Η ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1912
ΕΠΙ ΤΟΥ ΛΟΦΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΟΥ

ΠΡΟ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΣ ΛΕΜΕΣΟΥ
ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΦΙΛΩΝ ΤΟΥ ΗΡΩΟΣ
ΕΥΓΝΩΜΟΝΟΥΝΤΕΣ ΑΝΑΘΕΤΟΥΣΙ
ΚΟΣΜΟΝ ΜΕΝ ΚΑΙ ΤΙΜΗΝ ΤΗΙ ΠΟΛΕΙ
ΤΟΙΣ ΔΕ ΕΠΙΓΙΓΝΟΜΕΝΟΙΣ
ΥΨΙΣΤΟΝ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΑΣ ΔΙΔΑΓΜΑ

Σὰν ἔκφραση εὐγνωμοσύνης τοῦ τόπου μου, ταπεινὴ σπονδὴ στής προσφορᾶς του τῇ μεγαλώσῃ, ἔγραψα, τότε, τὸ τετράστιχο τοῦτο:

ΠΡΟΤΟΜΗ ΧΡΙΣΤ. ΣΩΖΟΥ

Ἐδὼ πυρὸν γαράζεται τὸ νόημα τῆς θυσίας.
Τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθεριᾶς. Ψηλὰ σὲ πῆρε ἡ φήμη.
Δοξαστικὸ τὰ Γιάννινα σοῦ πλέκουν τῆς ἀνδρείας.
Παιδί τῆς Κύπρου διαλεχτό. Σοῦ προσκυνῶ τὴ Μνήμη.

Γιὰ τὸν Χριστόδουλο Σῶζο, γράφτηκαν πολλὰ. Ἡ φιλοπατρία, ὁ ἡρώϊσμός κι ἡ θυσία του, ἔγιναν θρύλος. Τὸ ὑψηλὸ πατριωτικὸ φρόνημα, ἡ φλόγα τοῦ Ἑλλήνα ἀγωνιστῆ, κι ὁ πόθος τῆς ἐλευθερίας, καθρεφτίζεται ἀνάγλυφα, σὲ γράμμα ποῦ ἔστειλε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὴ γυναίκα του, στίς 7.11.1912. Τὸ διάβασα σὲ βιβλίον Κυπρίου ἱστορικοῦ καὶ μεταφέρω ἐδῶ μιὰ περικοπὴ:

«...Γυναίκα μέλλοντος τιμημένου στρατιώτου τῆς Πατρίδος σὲ χαιρετῶ. Ἐνεδύθην χθὲς τὴν τιμημένην στολὴν τοῦ Ἑλλήνος στρατιώτου τοῦ Α' Πεζικοῦ Συντάγματος, κατόπιν διαταγῆς τοῦ Βενιζέλου, τὸν ὅποιον εἶδον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον. Συνεκινήθη πολὺ καὶ ἐγέμισαν τὰ μάτια του δάκρυα, ὅταν ἄκουσε τὴν ἀπόφασίν μας...».

Αὐτὰ ἔγραφε ὁ γενναῖος Κύπριος στὴ γυναίκα του κι ἔπειτα ἀπὸ ἓνα μῆνα ἔβαψε μὲ τὸ αἷμα του τὸ Μπιζάνι, πολεμώντας ἡρωϊκὰ. Γιὰ τὸ Σῶζο, ἔγραψαν κι οἱ λαϊκοὶ τροβαδούροι, οἱ «ποιηταράδες» τῆς Κύπρου πολλὰ. Γνωστὸ πῶς οἱ «ποιηταράδες» ἐκεῖ, ποῦ συνεχίζουν μιὰ μακρὰ ἀρχαία παράδοση, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν ραψωδῶν ἢ Ὀμηριδῶν, ἀκμάζουν πάντοτε μὲ καταπληκτικὴ ἐπίδοση. Σὲ «ποιητάρικη φυλλάδα» γραμμένη στὰ 1913, ἀπὸ τὸν ποιητάρη Χρ. Θ. Παλαίση καὶ τίτλο «Ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος κατὰ τῆς Τουρκίας», βρῆκα καὶ στίχους ποῦ ἀναφέρονται στὸ Σῶζο. Εἶναι οἱ ἑξῆς:

Στίς ἔξη μὲ δέκα ἐννιά ὅμως τοῦ Δεκεμβρίου
ἄρχισεν κεῖν' ἡ φοβερὴ μάχη τοῦ Μπιζανίου.
Ἐκεῖ τὰ εὐχωνάκια μας Κοῦτες καὶ Κυπριῶτες
ὡς λέοντες ἐφάνησαν κι ἀνδρεῖοι στρατιῶτες.
Καὶ δεξιὰ κι ἀριστερὰ τοὺς Τούρκους ἐπατήσαν
καὶ μὲ τὸ αἷμα τὸν τὴν γῆν προθύμως ἐποίησαν.
Ἐκεῖ τιμᾶται τ' ὄνομα Σώζου τοῦ Χριστοδούλου
Χάριν τῶν σκλάβων ἀδελφῶν πατρίδος ὑποδούλου.
Αὐτὸς ἦτο Λεμεσιανός, καθέννας τὸ γνωρίζει
ἕκαστος ἃς τὸν ἐπαινεῖ καὶ ἃς τὸν μακαρίζει...

Κι ὅμως, μέσα ἀπὸ τὴν ἀπλὴ κι ἀφελὴ αὐτὴ στιχοπλοκὴ, ὁ ποιητάρης, καταφέρνει καὶ δίνει μιὰ ζωντανὴ περιγραφή τῆς μάχης, μ' ἐναλλασσόμενες εἰκόνες σὲ γοργὸ ρυθμό, μὲ ἐπικὴ πνοή, καὶ μαζὶ δίνει καὶ τὸ ἱστορικὸ τῶν ὅσων ἔγιναν, μὲ ὀνόματα, σὲ τόπο καὶ σὲ χρόνο. Ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ πῶς ἡ «φυλλάδα» αὐτὴ, εἶναι γραμμένη, στὴ νεοελληνικὴ, τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, ἐνῶ κατὰ κανόνα ὅλοι οἱ λαϊκοὶ Κύπριοι ποιητὲς γράφουν στὴν κυπριακὴ τοπολαλιά.

Τελειώνοντας τὴν εὐλαβικὴ αὐτὴ θύμηση πρὸς τοὺς Κυπρίους ποὺ θυσιάστηκαν γιὰ τὴ δική μας ἐλευθερία, προσθέτω κι ἓνα ἀκόμα, τεκμήριο ἀπὸ κι αὐτὸ τῶν ὅσων ἐδῶ ἀναφέρω. Στὴν αὐλὴ τοῦ Γυμνασίου Λεμεσοῦ, ὑπάρχει ἡρώων τῶν πεσόντων μαθητῶν στοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους. Στάθηκα καὶ σημείωσα τὰ ὀνόματα:

Η ΕΦΟΡΙΑ ΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ
ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΘΗΤΑΙ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΗΡΩ ΜΝΗΜΗΝ ΤΩΝ ΝΕΑΡΩΝ ΤΡΟΦΙΜΩΝ
ΤΟΥ ΓΥΜΑΣΙΟΥ ΛΕΜΕΣΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΙΛΑΝΙΩΤΗ
ΦΟΙΤΗΤΟΥ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΤΖΗΑΡΓΥΡΙΟΥ
ΦΟΙΤΗΤΟΥ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΙΒΑΡΟΥ
ΦΟΙΤΗΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΗΣ
ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΜΑΠΑ ΕΜΠΟΡΟ-Υ.ΠΑΛΛΗΛΟΥ
ΗΡΩ-Ι-ΚΩΣ ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΙ ΚΑΙ ΗΠΕΙΡΩΙ
ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ 1912—1913.

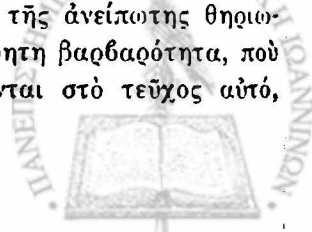
Πάνω ἀπὸ τὰ ὀνόματα, σκαλισμένα τὰ σύμβολα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς δόξας. Ἡ γλαύκα, καὶ κλωνάρι δάφνης. Καὶ κάτω ὁ Ἑθνικὸς ὕμνος. «Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη...». Ὁ Μιχαὴλ Στιβαρός, εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία, ὁ φοιτητὴς γιὰ τὸν ὁποῖον ἔγραψε τὸν ὕμνο ἢ παλιὰ δασκάλα, Ἑλένη Χατζηπέτρου καὶ μᾶς ἔδωσε τὴν ἀφορμή, γιὰ τὸ εὐλαβικὸ αὐτὸ μνημόσυνο.

Σὰν μιὰ φωνὴ τῶν παλληκαριῶν ἐκείνων, ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὰ περασμένα, γεμάτη ἀγωνία κι ἀγανάκτηση, τὴν πικρὴ αὐτὴ ἐποχὴ, γιὰ τὴν τραγωδία τῆς πατρίδας τους ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐχθρό, ποὺ τὸν πολέμησαν καὶ δόξασαν τὸ Ἑλληνικὸ τους ὄνομα.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

"ΕΛΛΑΣ - ΚΥΠΡΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ,,

Τὸ τεῦχος τοῦ Ἰουλίου — Δεκεμβρίου τοῦ 1974 τοῦ περιοδικοῦ «Ἑλλάς - Κύπρος - Τουρισμός» (ἐκδόση τῶν γραφείων ταξιδίων καὶ τουρισμοῦ «Τάκης Σολομωνίδης Ltd.»), ποὺ ἐκδίδεται μὲ ἐκδότῃ - διευθυντὴ τὸν Δημ. Βαρδαβά καὶ μὲ τὴν εὐθύνῃ τοῦ λογοτέχνη Λουκᾶ Θανασέζου, ὡς ἀρχισυντάκτου, ἀφιερωμένο στὴν Κυπριακὴ Τραγωδία, ἀποτελεῖ ἓνα συνταρακτικὸ ντοκουμέντο τῆς φοβερῆς καταστροφῆς τῆς Κύπρου, ποὺ ἀξίζει νὰ προσεχτεῖ ἰδιαίτερα καὶ νὰ ἀξιολογηθεῖ, ὅσο γίνεται πὺ ἐνδεότερα στὴν ἐλληνικὴ καὶ στὴν παγκόσμια κοινὴ συνείδηση. Γιατί, οἱ συγγλονιστικὲς μαρτυρίες, οἱ ἐπώνυμες ἀφηγήσεις τῆς ἀνείπωτης θηριωδίας, τὰ ἀσύλληπτα κακουργήματα, οἱ φρικιαστικὲς σζηνὲς καὶ ἡ ἀδιανόητη βαρβαρότητα, ποὺ ἔφεραν οἱ Τούρκοι στὴν μαρτυρικὴ αὐτὴ πατρίδα, ποὺ συγγεντρώνονται στὸ τεῦχος αὐτό,

δίνουν την εικόνα, τις διαστάσεις και την αίσθηση απόνα ἔγκλημα στὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ ποὺ δὲν ἔχει προηγουμένο. Πρύζειται γιὰ κείμενα ποὺ ταπεινώνουν τὸν ἄνθρωπο καὶ ποὺ, μὲ τις σφαγές, τὸν πόνο, τις στάχτες καὶ τὴν ἀφάνταστη τραγωδική μορφή τῆς χειρότερης βίας, βάζουν τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ αἰώνα μας μπροστὰ στὴν μεγαλύτερη ἠθικὴ δοκιμασία τῆς ἱστορίας καὶ καθιστοῦν ὑπόλογους τοὺς ἰσχυροὺς γιὰ τὴν τύχη καὶ γιὰ τὴν μοῖρα τοῦ πολιτισμοῦ. Ἔτσι, ἔστερ' ἀπ' τὴν διάφρεση τῶν ἐλπίδων γιὰ τὴν δικαίωση τῶν νεκρῶν τοῦ Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου γιὰ μιὰ εἰρήνη καὶ γιὰ μὴν ἡμέρωση τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης, ποὺ φέρνει ἀκόμα τὰ ἐρεῖπια καὶ τις μνῆμες ἀπ' τὰ ναζιστικὰ στρατόπεδα, ἡ τραγωδία τῆς Κύπρου ἔρχεται νὰ γιομίσει τὸν ἀνθρώπινο χῶρο μὲ πραγματικότητα, ποὺ ὀριοθετεῖ τὴν κατάλυση τῆς ἁξίας τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ ποὺ ἀποκαλύπτει ἓναν μεσαιωνικὸ κίνδυνο.

Ἡ προσφορά τῆς ἔκδοσης αὐτῆς, εἶναι ἀναντίρρητα πολυσήμαντη, ὄχι μονάχα ὡς καταχώριση γιὰ τὴν ἱστορία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν μετάδοση τῆς αἰσθητικῆς τῆς φρίκης καὶ τοῦ αἵματος, γιὰ τὴν ψαύση, γιὰ τὸ ἄγγιγμα καὶ γιὰ τὴν ὁρμητικὴν διαστάσεις μιᾶς τραγωδίας γενοκτονίας, ποὺ δίνεται μὲ τὴν θέρη καὶ μὲ τὸν πυρετὸ ἀπ' τὴν συμμετοχὴ καὶ τὴν ἀμεσότητα, ποὺ ἔχουν τὰ κείμενα. Εἶναι τόσοσ ὁ πόνος κι' ἡ σκληρότητα, ποὺ τραυματίζεται ὁ ἀναγνώστης κατάβαθα. Καί, γι' αὐτὸ, ἡ ἔκδοση καί, εἰδικώτερα, ὁ Λοιμῶς Θανασέκος, προσφέρουν μὴν ἀνεκτίμητη συμβολὴ στὴ μάχη γιὰ τὴν Κύπρο μας.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ο Δ' ΠΑΝΘΕΣΣΑΛΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ - ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

Θεσμὸς γιὰ τὴν ἐπαρχιακὴ πνευματικὴ πραγματικότητα, εἶναι ὁ ἐτήσιος Πανθεσσαλικὸς διαγωνισμὸς Ποιήματος, Διηγήματος καὶ Λαογραφίας, ποὺ καθιέρωσε ἡ Λογοτεχνικὴ καὶ Καλλιτεχνικὴ Ὅμάδα τῆς Λάρισας, μὲ σκοπὸ τὴν καλλιέργεια τῆς ἁμύλης στὸν χῶρο τῆς Θεσσαλίας, ἀνάμεσα σὲ νέους καὶ παλιούς ἐργάτες τοῦ πνεύματος. Εἶναι μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία, σὲ περίοδο ἔντονου τεχνοκρατισμοῦ, ὄχι μονάχα νὰ προβάλλεται ἡ πνευματικὴ δημιουργία, ἀλλὰ καὶ δημόσια νὰ ἐπαινέται, μιὰ καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει τροχοπέδη στὴ βαρβαρικὴ ἐρήμωση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐξ ἄλλου συνιστᾷ καὶ ἓνα τοπικὸ γεγονὸς ἰδιότυπης σημασίας, ἀφοῦ ἡ εὐρύτατη, μὲ ὅλα σχεδὸν τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης, προβολῆ του, συμβάλλει θετικὰ στὴν κοινωνία ἐνὸς μεγάλου μέρους τοῦ κοινοῦ μὲ τις σύγχρονες τάσεις τῆς τέχνης τοῦ Λόγου, σὲ ὅλες του τις ἐπὶ μέρους ἐκφράσεις.

Καὶ γιὰ νὰ στεριώσει ὁ θεσμὸς, ἡ ὁμάδα ἀναθέτει τὴν κρίση των μὲ ψευδώνυμα ὑποβαλλόμενων ἔργων, σὲ τριμελὴ ἐπιτροπὴ λογοτεχνῶν, ποὺ ζοῦν καὶ δημιουργοῦν ἔξω ἀπὸ τὸν θεσσαλικὸ χῶρο. Ἔτσι, στὶς 12 Ἀπρίλη, μετὰ ἀπὸ ἀρκετὴ προεργασία, βρεθήκαμε στὴ Λάρισα, κριτὲς τοῦ διαγωνισμοῦ, γιὰ τὴν ἐπίδοση τῶν βραβείων, τρεῖς Γιαννιώτες ποὺ εἴχαμε τὴ τιμὴ νὰ ἐπιλεγούμε γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, δηλαδὴ οἱ κ.κ. Δημοσθνης Κόκκινος, Τάκης Σιωμόπουλος, Νίκος Τέντας. Πρέπει, πρὶν ἀπ' ὅλα, νὰ ἐπισημάνουμε, ὅτι τὰ ποιήματα καὶ τὰ πεζὰ ποὺ ὑποβλήθηκαν, διακυμαίνονταν ἀπ' τὸ ἐξαιρετικὸ μέχρι τὸ αἰσθητὰ καλὸ. Ἦταν, δηλαδὴ, στὸ σύνολό τους ἀξιοπρόσεχτα, πρᾶγμα ποὺ δυσκόλεψε τὴν ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν ἐπιλογὴ ἐκείνων ποὺ ἄξιζαν βραβεῖου ἢ ἐπαίνου. Καὶ γιὰ νὰ μὴ μείνουν περιθώρια γιὰ ἀδάσιμους συλλογισμοὺς προχειρότητας, ἡ ἐπιτροπὴ ἀνέλυσε, μπροστὰ στὸ κοινὸ, ἓνα

πρὸς ἕνα ὅλα τὰ ἔργα, ἐπισημαίνοντας ἀρετὲς κι ἀδυναμίες, ὥστε συγκριτικὰ νὰ φθάσει στὴν ἀξιολόγηση τῶν καλύτερων. Ἦταν ἄριστη ἡ διοργάνωση τῆς ἐορτῆς, ποὺ τίμησαν ὅλες οἱ τοπικὲς ἀρχές, οἱ πνευματικοὶ παράγοντες, πλῆθος λαοῦ καὶ τὸ κράτος, μὲ συμμετοχὴ τοῦ ΕΙΡΤ. Τὸ πρόγραμμα παρουσίασε ἡ ποιήτρια κ. Λίνα Καράμπα. Περιελάμβανε μουσικὲς ἐκδηλώσεις μὲ τὴ σύμπραξη τῆς χορωδίας τοῦ Β' Γυμνασίου Θηλέων Λάρισας καὶ τῆς μοναδικῆς «Λαρισαϊκῆς Χορωδίας», ὑπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ διεύθυνση τοῦ ταλαντούχου διευθυντοῦ ὀρχήστρας καὶ μουσικοδιδασκάλου κ. Ι. Καρκάλα. Στὸ τέλος ἀπαγγέληκαν ἀπὸ μαθήτριες τὰ βραβευθέντα ποιήματα. Τὸ πρῶτο βραβεῖο γιὰ τὴ ποίηση, δόθηκε στὴ κ. Ἀποστολία Νάνου - Σκοτεινιώτη, ἀπ' τὸ Βόλο, ποὺ πῆρε μέρος στὸ διαγωνισμό, μὲ τὸ ποίημα «Ἀγρότισσα». Τὸ δεύτερο στὸ ποίημα «Κλαίω καὶ Γελῶ» τῆς Σταματίας Δαλαμάγκα, ἀπ' τὴ Λάρισα, καὶ τὸ τρίτο στὸ ποίημα «Χωρὶς Ἐπιστροφή» τοῦ Γιάννη Σελλοῦντο, ἀπ' τὴ Καρδίτσα. Δόθηκαν ἐπίσης καὶ τρεῖς ἔπαινοι.

Τὸ πρῶτο βραβεῖο διηγήματος πῆρε ὁ Κώστας Λιάπης, ἀπ' τὸ Βόλο, γιὰ τὸ διήγημα «Ἡ Κακούργα». Τὸ δεύτερο δόθηκε στὸ διήγημα «Ὁ Καπετάνιος» τοῦ Βασίλη Δημουλά, ἀπ' τὴ Λάρισα, καὶ τὸ τρίτο στὸ διήγημα «Ἡ Προσφορὰ» τῆς Βασιλικῆς Δελήμπαση ἀπ' τὴν Καρδίτσα. Ἐπίσης δόθηκαν τρεῖς ἔπαινοι καὶ δύο βραβεῖα γιὰ λαογραφικὲς μελέτες ποὺ κρίθηκαν ἀπ' τὸν Λαρισινὸ λογοτέχνη κ. Νίκο Πατσίκα.

Πέρα ἀπ' τὸ καθαυτὸ γεγονός, ἡ ἐπιτροπὴ εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ δεῖ ἀπὸ κοντὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Λάρισας. Συνωμίλησε τὸ ἴδιο καὶ μὲ τοὺς λογοτέχνες ποὺ δροῦν ἀνεξάρτητα ἀπ' τὴν ὁμάδα. Καὶ τῆς ἦταν εὐκόλο νὰ συμπεράνει ὅτι στὴ Θεσσαλικὴ πρωτεύουσα κάτι οὐσιαστικὰ καινούργιο ἀνατέλλει. Ἡ πίστη στὴν ἀξία τοῦ λόγου καὶ τῆς ὁμορφιάς, βρῆκε σωστοὺς διάκονους μὲ συναίσθηση ἱεραποστολῆς. Κάτι, δηλαδή, ποὺ ἰδιαίτερα τιμὰ ὁλόκληρὴ τὴν ἐλληνικὴ ἐπαρχία.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

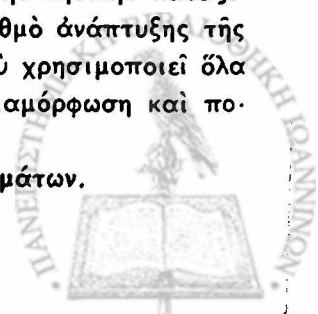
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου κριτήριο τῆς δύναμης ἔγινε καὶ ὁ ἀριθμὸς κατοχῆς ἡλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν, τὸ μήνυμα ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρεῖ ὁλόκληρὴ τὴν αἴγλη καὶ τὴ σαγήνη τῆς ἐπικοινωνίας. Γιατὶ τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας, ἀποτελοῦν σήμερα τὶς ἀρτηρίες ποὺ κοινωνοῦν ἄμεσα, χωρὶς τὴν παρεμβολὴ ἑνὸς θετικοῦ μέτρου κοινωνικοῦ ἐλέγχου, μὲ τὸν ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ κόσμο τοῦ ἀτόμου. Ἀσχοῦν, δηλαδή, μιὰ πολὺ δυναμικὴ ἐπιρροὴ πάνω στὶς μάζες καὶ μορφοποιοῦν τὴ συμπεριφορὰ τους γιὰ ἕνα κατευθυνόμενο τρόπο ζωῆς. Αὐτὴ ἡ χωρὶς συνείδηση συμμετοχὴ στὴ διαμόρφωση προτιμήσεων, πάρα πολλὲς φορές ἀπ' τὶς ἐπιταγές τῆς παράδοσης, περικλείουν ἕναν φθοροποιὸ κίνδυνο, τόσο γιὰ τὴ ψυχὴ, ὅσο καὶ γιὰ τὸ πνεῦμα, ὅχι μονάχα τῆς συγκεκριμένης προσωπικότητας, μὰ καὶ ὁλόκληρης τῆς φυλῆς.

Τὸ κακὸ παίρνει ξεχωριστὴ διάσταση εἰδικὰ μὲ τὴ διαφήμιση, γιατί ἡ οἰκονομικὴ πορεία τῆς χώρας μας, εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴν ἀνταγωνιστικὴ δραστηριότητα τῶν ἐπιχειρήσεων. Καὶ ἡ προσέλκυση ξένου κεφαλαίου, συντελεῖ στὴ μεγαλύτερη δυνατὴ ἐπιδείνωση.

Φυσικά, δὲν πρόκειται νὰ ἀναφερθοῦμε στὴν οἰκονομικὴ λειτουργία τῆς διαφήμισης, σὰν ἐμπορικὸ μήνυμα, ποὺ φαίνεται ὅτι σκοπεύει τὸν καταναλωτὴ, μὲ τὴν «ἠθικὴ» καταξίωση ὅτι συντελεῖ στὴν ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, ἀφοῦ βοηθᾷ τὸν ρυθμὸ ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας. Ἀλλὰ, σὰν κοινωνικὴ λειτουργία, γιατί στὶς μέρες μας ποὺ χρησιμοποιοῦν ὅλα τὰ μέσα ἐπικοινωνίας, μπορεῖ νὰ συμβάλλει θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ στὴ διαμόρφωση καὶ πολιτιστικῶν ἀκόμη ἀξιών.

Δὲν πρόκειται νὰ ξεμακρύνουμε μὲ παραθέσεις ἀνάλογων ἐπιχειρημάτων.

Μᾶς ἀρκεῖ ἡ γλῶσσα στὴν πηγὴ τῆς: τῇ λέξει. Οἱ περισσότερες, ἂν ὄχι ὅλες οἱ διαφημίσεις, παρουσιάζουν τὸ πρὸς κατανάλωση προϊόν, ξενόηχο. Καὶ θὰ ἦταν δικαιολογημένη αὐτὴ ἡ τακτικὴ, ἂν τὸ προϊόν παράγεται σὲ ξένο ἐργοστάσιο ἢ παρασκευάζεται στὴ χώρα μας, μετὰ ἀπὸ εἰδικὴ ἄδεια τοῦ αὐτοῦ ἐργοστασίου.

Ἡ κατοχύρωση τοῦ παρασκευάσματος ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ὀνομασία του (ἐμπορικὴ ἐπωνυμία), ἀφοῦ ἡ ἀγορὰ δὲν ἔχει πιά στενὰ ἐθνικὰ ὅρια. Ἀπόκτησε μιὰ παγκοσμιότητα, μέσα στὴ ποικιλία παραγωγῆς ἐνὸς προϊόντος, ποὺ πολλὲς φορές, ἔχει τὰ ἴδια, περίπου, συστατικά. Κεῖνο, λοιπόν, ποὺ τὸ διακρίνει ἀπὸ ἄλλα ὁμοειδῆ, εἶναι τὸ ὄνομά του.

Καταντᾷ, ὅμως, ὁλότελα ἐξωφρενικὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐγχώρια βιομηχανία συναγωγνίζεται τὸ ξένο προϊόν, μὲ τὴν ὀνοματολογία τῆς χώρας ποὺ ἔχει τὸ ὅμοιό του. Παίρνει, δηλαδή, — καὶ αὐτὸ σπάνια γιατί ἀρέσκεται συνήθως στὴ μαγεία τοῦ ξένου — κάποια ἐλληνικὴ λέξη καὶ τῆς δίνει ξενόηχη ἄκλιτη κατάληξη, ἴσως γιὰ νὰ διοχετεύσει στὴ συνείδηση τοῦ Ἑλληνα ἢ τοῦ ἀλλοδαποῦ ὑπανάπτου ἀγοραστῆ, τὴν ἐντύπωση ὅτι πρόκειται γιὰ προϊόν δοκιμασμένης γιὰ τὴν ἀξία του παραγωγικῆς μονάδας.

Τὸ κακὸ δὲν σταματᾷ ἐδῶ. Σὰν ἐξαγωγικὴ πιά χώρα μεταφέρουμε τὰ προϊόντα μας στὸ ἐξωτερικὸ καὶ κυρίως στὸ χώρα τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ποὺ εἶναι στενὰ δεμένοι μὲ τὴν ἐλληνιστικὴ παράδοση. Ἔτσι, παρουσιαζόμαστε στὰ μάτια καὶ ἴσως ἀναπόφευχτα καὶ στὸ πορτοφόλι τῶν λαῶν του, μιμηταὶ μιᾶς ἐπικυρίαρχης οἰκονομίας.

Πρόκειται, ἀλήθεια, γιὰ ἐθνικὸ πλῆγμα στὴ κυριολεξία: γευόμαστε στὴ γῆ μας τὸ ἀποτέλεσμα τῶν κόπων μας, ψελλίζοντας κορακίστικα τὴν «κοινωνικὴ» μας ἄνοδο μὲ τὴ ξενόφερτη κακογουστιὰ ἢ μεταφέρουμε τὸ μέτρο τῆς λεκτικῆς μας ἀλλοτρίωσης σὲ ἀγορὲς ποὺ κρατᾷ ζεστὴ τὴ θωπεία τοῦ προγονικοῦ μας πολιτισμοῦ. Ἴσως, θὰ ἀντιτάξουν πολλοί, δὲν μποροῦμε νὰ κάνουμε διαφορετικὰ γιὰ τρεῖς λόγους:

Πρῶτα, γιατί ἡ δημοτικὴ, γλῶσσα εὐρύτατης ἐπικοινωνίας στὸν ἐλλαδικὸ χώρο, εἶναι φτωχὴ σὲ ἔννοιες ἐμπορικῆς. Ὑστερα γιατί τὸ ξένο κεφάλαιο ἐπιβάλλει τὴ θέλησή του ἀκόμη καὶ στὰ βαφτίσια τοῦ προϊόντος. Ὁ «Νονὸς» ξέρεי νὰ φέρνεται πάντα σύμφωνα μὲ τὰ συμφέροντά του. Καὶ τὸ πετυχαίνει.

Καὶ τελευταῖα, γιατί στὴν Ἑλλάδα διαφημιστὴς μπορεῖ νὰ γίνεи καὶ ὅποιος δὲν ἔχει γεύση τῆς κλασσικῆς παιδείας, ἀρκεῖ νὰ εἶναι συνεπὴς — καὶ συνήθως εἶναι γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὶς ἡχηρὲς ἐξαίρέσεις τοῦ Πτωχευτικοῦ Δικαίου — πρὸς τὶς οικονομικῆς του ὑποχρεώσεις.

Δὲν ἐπαρκεῖ ὁ χώρος ποὺ διαθέτει τὸ περιοδικὸ μας, γιὰ μιὰ εὐρύτερη τοῦ φαινομένου ἀνάλυση.

Θὰ μείνουμε στὴ γλῶσσα. Τὴν πανελλήνια κοινὴ γλῶσσα τῆς προφορικῆς ἐπικοινωνίας: τὴ δημοτικὴ.

Εἶναι, πράγματι, φτωχὴ; Ἀν καὶ δὲν δεχόμαστε τὸν χαρακτηρισμό, βραχύλογα ἀπαντοῦμε: εἶναι μιὰ γλῶσσα μὲ μεγάλη ἀφομοιωτικὴ δύναμη τοῦ πλούσιου λεξιλογίου τῆς καθαρῆς ἢ τῆς ἀττικῆς διαλέκτου. Ὁχι, ὅμως, καὶ τῶν ξένων καὶ μάλιστα τῶν ἀγγλοσαξωνικῶν, ποὺ μπολιάζονται, χωρὶς γλωσσικὴ συνέπεια, στὸ λεξιλόγιό μας. Αὐτὸς ὁ βαρβαρισμὸς εἶναι ἡ χεῖριστη προσφορὰ τῆς διαφήμισης στὴ χώρα μας. Ἀντίθετα, ἂν ἡ δημοτικὴ χρησιμοποιηθεῖ σωστά, μπορεῖ νὰ φέρεи ὁλοκάθαρη τὴν ἐλληνικότητα καὶ στὰ ἐμπορικὰ μηνύματα.

Ποῖός, τάχα, νὰ φταίει καὶ γι' αὐτὴ τὴ γλωσσικὴ μας κατάντια, ποὺ ὁδηγεῖ, ὄχι μόνον σ' ἓναν ἀθέμιτο οικονομικὸ, μὰ καὶ σ' ἓναν πολιτιστικὸ ἀνταγωνισμό;

Ἀσφαλῶς, ἡ ἀνυπαρξία σχετικῆς νομοθεσίας. Ἀκόμη καὶ ὁ βασικὸς νόμος, ποὺ διέπει τὶς ἀναφερόμενες στὸν ἀθέμιτο οικονομικὸ συναγωνισμό ἔννομες σχέσεις, ἀνάγεται στὸ

ἔτος 1914. Καὶ δὲν διαπορεῖ πιά κανεῖς, γιατί καὶ αὐτὰ τὰ κρατικά μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας, κρατοῦν στὶς ὁρολογίες τῶν ἐπὶ μέρους δραστηριοτήτων τους τὴν ξένη ὀνομασία, ὅπως π.χ. στὶς ταινίες συνεχείας ἢ μὴ τῆς τηλοψίας, ποὺ παράγονται στὴν Ἑλλάδα γιὰ τὴν Ἑλλάδα! Φυσικά, ἡ κοινωνικὴ λειτουργία τῆς διαφήμισης θὰ εἶναι σημαντικὴ γιὰ τὴ διάπλαση ἑνός, μὲ ἔθνικὸ περιεχόμενο, ἐμπορικὸ ἥθους. Καὶ πρέπει νὰ συμφωνήσουμε πῶς ἔρθε ἡ ὥρα γιὰ τὴ νομοθετικὴ τῆς προστασίας. Μονάχα, ἔτσι, θὰ προστατέψουμε τὰ εὐρύταρα ἱθύνικά μας συμφέροντα καὶ κυρίως τὴν παρθενικότητα τῆς γλώσσας μας, ποὺ μᾶς ξεχωρίζει ἀκόμη καὶ σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο τῆς μείζονος ἀγορᾶς καταναλώσεως τῶν ξενόφερτων μὲ τὴ δόξα τῆς πάτριας λαλιάς τους προϊόντων.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

Ἡ πρόσφατη στεριανὴ θανὴ τοῦ ταξιδευτῆ τῶν γαλάζιων πόντων, ἔσθισε τὸ στίγμα τῆς ἑλληνικῆς ποίησης ἀπ' τὶς ὠκεάνιες περιπλανήσεις τοῦ μαγεμένου πνεύματος. Γιατί, στ' ἀλήθεια, ὁ Νίκος Καββαδίας, ἦταν ἡ πιὸ ζεστὴ φωνὴ τῶν θαλασσομάχων. Βαθύτατα ἀνθρώπινος, τραγούδησε τὴ θάλασσα τοῦ μόχθου, τὴν περιπέτεια τοῦ ταξιδιοῦ, ζωγραφίζοντας μὲ δωρικὴ λιτότητα, ἀκεραιωμένα τὰ πορτραῖτα τῶν ἀνθρώπων τῶν φορτηγῶν καὶ τῶν λιμανιῶν. Οἱ λαχτάρεις καὶ οἱ ἔγνιες τῶν πρόσκαιρων ἀσκητῶν τῆς τρικυμίας καὶ τῶν γοργοφιλημένων κυμάτων ξεδιπλώνονται μὲ ἓνα ἐξωτερικὸ ρίγος, στὶς ἀλλόκοτες ἱστορίες τῶν ποιημάτων του, ὅπως μὲ ρεαλιστικὴ παραστατικὴ εἰκονίζονται στὴ Μπαλάντα: ἓνας νέγρος θερμαστής ἀπὸ τὸ Τζιμπουτί:

.....
Μιά μέρα τὸν ἀφήσαμε στὸν ἀπ' τὸν πυρετὸ
πέρα στὴν Ἀπὸ Ἀνατολὴ, νὰ γλῆγεται, νὰ λιώνει...
Θεὲ τῶν μαύρων, τὸν καλὸ συγχώρεσε τὸν Γουίλ
καὶ δὲς τοῦ ἐκεῖ ποῦ βρίζεται λίγη ἀπ' τὴν ἄσπρη σκόνη.
.....

Ἄν καὶ ἡ ποίηση τοῦ Ν.Κ., ἦταν δεμένη μὲ μιὰ μονόχρωμη θεματογραφία, παραμένει ζωντανὴ γιατί ὁ ἀσυρματιστὴς ποιητὴς μετουσίωσε, μὲ φυσικὴ δύναμη, ἀπλότητα καὶ πλαστικότητα, χωρὶς καμμιά παρεμβολὴ ὄνειρικὸ στοιχείου, τὴν πίκρα σὲ ἀληθινὴ ζωὴ. Ὑπῆρξε ὀλιγογράφος, μὲ μακρὰ διαστήματα παραγωγικῆς σιωπῆς. Δύο ποιητικὲς συλλογές — Μαραμποῦ 1933, Πούσι 1947 καὶ τὸ πεζὸ Βάρδια 1954, — εἶναι, ὅλα κι ὅλα, τὰ ἔργα του ποὺ ἔχουν δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, γιὰ νὰ γνωρίσουν μιὰ μοναδικὴ κυκλοφοριακὴ ἐπιτυχία. Καί, φυσικά, ἀρκετὰ γιὰ νὰ τοῦ δώσουν μιὰ ἐπίζηλη θέσιν στὸν ἑλληνικὸ Παρνασσό, κυρίως γιὰ τὴ σφριγηλὴ τους νεανικότητα καὶ τὴν ἀνεπιτήδευτη πρωτοτυπία. Ὅλα του τὰ ποιήματα εἶναι σκιρτήματα τῆς ψυχῆς, μὲ πηγαῖο λυρισμό, μακριὰ ἀπὸ κατασκευασμένα λογικὰ σχήματα, ὅπου ὁ παθητικὸς σπαραγμὸς καὶ ὁ ἀσθματικὸς σκοπὸς ταυτίζονται μὲ τὴν μαρτυρικὴ ἐγκαρτέρηση.

Ἡ μορφικὴ τους τελειότητα, δὲν στηρίζεται τόσο στὴ παραδοσιακὴ τεχντροπία, τὴ μουσικὴ συγκλονιστικότητά ἐνὸς βυζαντινοῦ διακυμενομένου ἤχου μὲ ἐσωτερικὴ μυστικότητά, καὶ τὴν φανταχτερὴ ρίμα. Εἶναι, πρῶτιστα, ἡ ψυχολογικὴ ἐνώση τῶν εἰκόνων ὅπως δραματοποιοῦνται σὲ κλιμακωμένη περίτεχνα ἀφηγηματικότητά ἀνάμεσα χρόνου καὶ τόπου, διατηρώντας αὐτοῦσια μιὰ παράξενη γοητεία, ποὺ βυζαίνοντας στὶς ρίζες τῆς ἔλλογης μαγείας τῶν Ρεμπώ, Βερλαῖν καὶ Λόρκα, ἀνασταίνεται αὐτεξούσια, μὲ τὴν αἴσθηση τῆς ἀπεματοσύνης τῶν ὠκεανῶν, προσωπικὴ πνευματικὴ δημιουργία.

Ὁ Νίκος Καββαδίας, θὰ μείνει στὴ συνείδηση τοῦ ἑλληνισμοῦ, σὰν ὁ αἰώνιος ἐραστὴς τῆς θάλασσας. Ἡ πνευματικὴ του ἀνθοφορία δὲν πρόκειται νὰ μαραθῇ μὲ τό, ἀνεπιθύμητο γι' αὐτόν, κλείσιμο στὴ σκοτεινότητα τοῦ χρώματος. Ὅταν θὰ προσπαθοῦμε ν' ἀποφεύγουμε τὸν κυματισμὸ τοῦ ὄνειρου, θὰ ταξιδεύουμε μὲ τοὺς στίχους στὸν κόσμον ποὺ ἀγάπησε, καὶ μαζί τους, κόσμος του καὶ μείς, θὰ τραγουδήσουμε:

.....
Φύγε! Σὲ σοῦ πρόπει στέρεη γῆ.

Ἦρθες νὰ μὲ δεῖς κι ὅμως δὲν μ' εἶδες.

Ἔχω ἀπ' τὰ μεσάνυχτα πνιγεῖ

χίλια μίλια πέρα ἀπ' τὴς Εὐρίδες...

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ἀνδρέα Γυπαράκη: «ΚΑΠΕΤΑΝ ΓΥΠΑΡΗΣ»

Ἀξιῶθηκα, ἐπιτέλους, νὰ διαβάσω τὶς 350 σελίδες, μ' ἓνα ὕλικο ἀσυνήθιστο: μ' ὅ,τι γράφτηκε ἀπὸ ἄλλους (ξένους καὶ δικούς μας) γιὰ τὴν ἥρωικὴ μορφή ποὺ γιόμισε τὴν πιὸ τραγικὴ κ' ἐνδοξη περίοδο τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας 1903—1963, Γουδί, Βενιζέλος, Α' Παγκ. Πόλεμος, Διχασμός, Μικρασία, 1922, Ἑλληνικὴ Δημοκρατία, Διχτατορία, 1940, Μάχη τῆς Κρήτης, 1945—50... Μέσ' ἀπ' αὐτὰ τὰ κείμενα, ἀναδύεται ὁ πολέμαρχος, ὁ ἀγωνιστής, ὁ ἐμπνευσμένος μαχητὴς, ἀλλὰ κι ὁ σχεδὸν τρυφερὸς — ὁ ποιητὴς — Παῦλος Γύπαρης. Ἀληθινός, ἀκέραιος, ὑψηλῶφρων καὶ προπαντὸς πατριώτης ποὺ δὲν εἶχε ὅρια ἢ ἀγάπη του γιὰ δυὸ πράγματα: γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ τὸ Βενιζέλο.

Ὁ ἀντισυνταγματάρχης ἐ.ἀ., ἀνεψιὸς του Ἀνδρ. Γυπαράκης δὲν κάθισε νὰ ἱστορήσει ὁ ἴδιος τὰ κατορθώματα τοῦ ἥρωικοῦ θεοῦ του. Σκέφτηκε πιὸ σωστά: μάζεψε τὰ κείμενα ποὺ μιλῆσαν γιὰ τὸν Π. Γύπαρη πρὶν ἢ καὶ μετὰ τὸ θάνατό του καὶ μὰς πρόσφερε ἕναν ὀγκώδη τόμον μὲ ἀδιά-

σειστα ντοκουμέντα τῆς καταπληκτικῆς σταδιοδρομίας του, τῆς ἀνήσυχης πορείας του, τῆς ἀσυγκράτητης ὁρμῆς του στὸ Μακεδονικὸ ἀγῶνα πλὰι στὸν ἄλλον ἄτυχον ὁμότιμό του ἥρωα, τὸν Π. Μελά, ἴσαμε τὴν ὀργάνωση, καθοδήγηση καὶ διεξαγωγή τῆς ἀντίστασης τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ κατὰ τὴ Γερμανικὴ Κατοχή. Πλημμυρισμένες εἶν' οἱ σελίδες ἀπὸ δοξασμένα καὶ πονεμένα γεγονότα κι ἀπ' τὸ θαυμασμό ποὺ νιώθουν οἱ ἄλλοι γι' αὐτόν. Εἶταν ἡ πενητηκονταετία ἐκείνη ποὺ ἡ παλληκαριά κ' ἡ προσωπικὴ συμβολὴ σ' ἓναν ἀγῶνα εἶχανε τὴν ἀξία τους· δὲν εἶχε ἡ μηχανὴ ἐκτοπίσει τὸν ἄνθρωπον. Κ' οἱ ἥρωες παίζανε τὸν πρωταρχικὸ ρόλον στὰ μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα. Μά, εἶναι πλημμυρισμένες οἱ σελίδες ἀπὸ θαυμασμό ἐκείνων ποὺ τὸν γνωρίσανε, κείνων ποὺ στάθηκαν μάρτυρες τῶν κατορθωμάτων του στοὺς σκληροὺς ἀντάρτικους ἀγῶνες του, στὶς στρατιωτικὲς του ἐπιτυχίες καὶ στὶς πολιτικὲς του πράξεις.

Εἶτανε φανατισμένος λάτρης τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου. Ἀσκήσε πάνω στὸ Γύπαρη μιὰ μαγνητικὴ ἐπίδραση ὁ μεγάλος τοῦτος ἄντρας. Μ' ἀληθινὴ γοητεία. Συμμερίστηκε, μ' ὅλη τὴν ἀγνότητα τῆς λεβέντικης καρδιάς του, ὅλες τὶς χαρὲς καὶ τὶς πίκρες

του (κ' εΐσανε περισσότερες οί δεύτερες), όλους τούς ένθουσιασμούς και τις άπογοητεύσεις του, στις μέρες τής νίκης, στις μαύρες μέρες τής εξορίας του, στις καταραμένες στιγμές τής άπόπειρας δολοφονίας του Δημιουργού τής Μεγ. Έλλάδος, στις νύχτες τής άγωνίας του Μεγάλου Φίλου του, όταν άρρώσταινε. Μά, και του Βενιζέλου ή άγάπη κι ό θαυμασμός εΐσαν άμέριστα. Τόν κάνει νά στενοχωριέται πολύ τούτ' ή άφοσίωσή του και του γράφει τό 1934:

«...Και διά τούτο νομίζω ότι θ' άναγνωρίσης ότι δέν εΐμπορεί νά έξακολουθήση ή σημερινή κατάσταση, κατά την όποιαν σύ δέν έχθεται μόνον κάθε στιγμήν εις κίνδυνον την ζωήν σου προς χάριν μου, αλλά και εγκαταλείπεις κάθε άλλην ένασχόλησιν, ενώ έξάλλου άρνείσαι νά δεχθής έκ μέρους μου οίανδήποτε ύλικήν άμοιβήν, διότι ή κατάστασησ αυτή θίγει την ιδιότητά μου άξιοπρέπειαν».

Αυτός εΐταν ό Γύπαρης. Γιαυτό κι ό βαρύγδουπος λόγος του Βενιζέλου είναι τό καλύτερο παράσημο για τό φίλο του, ή πιό δίκαιη άναγνώριση κι άποτίμηση τής προσωπικότητάς του:

«Αν ζούσε ό Γύπαρης σέ μιá χώρα τής Εξώποης στους παλιούς καιρούς, θά μπορούσε με την έπιβολή του και με τό κοντάγιο του νά ιδρύσει μιá δυναστεία. Έτσι ήσαν οί πρώτοι ιδρυταί των δυνατειών που βλέπομε στην ιστορία, είχαν μιá δυνατή προσωπικότητα».

Δίνοντας σήμερα σ' αυτό τόν τόμο συγκεντρωμένα, ότι γράψανε γιαυτόν οί άνθρωποι που τότε ζήσανε, τόν άγάπησαν και τόν θαυμάσανε ό Άνδρ. Γυπαράκης, πρόσφερε ένα άντάξιο μνημόσυνο για τό μεγάλο Άγωνιστή και μιá Έθνική ύπηρεσία. Γιατί δωμέσα, βρίσκονται καταχωρημένες οί υπεύθυνες γνώμες γιαυτόν των πιό υπεύθυνων ανθρώπων που γράψανε την ιστορία μας στα χρόνια που έζησε ό Π. Γύπαρης — ένας άπ' τούς σπουδαιότερους κι αυτός δημιουργός της.

Π ά ν ο υ Γ ρ α ι κ ο ύ: «ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΕΦΕΡΗ»

(Τούτ' ή κριτική γράφτηκε πολύ καιρό — ένα χρόνο — πριν άπ' τό θάνατο του ποιητή. Για τή μακροσκελείά της δέ φιλοξενήθηκε τόσον καιρό. Μετά τό θάνατό του δέν άλλαξαν οί άπόψεις μου και δέ χρειάστηκε ν' αλλάξει μήτε μιá φράση. Στο μεταξύ, πέθανε κι ό Π. Γραικός (Π. Γριόπος) πέρσι. Ή αυστηρότητά της άς μη θεωρηθεί άσέβεια στή μνήμη τους).

Πολλά έρωτηματικά, πολλές παρερμηνείες, κατάφερα νά τακτοποιήσω διαβάζοντας τις μικρές διαφωτιστικές μελέτες του Π. Γραικού για τό έργο του Γ. Σεφέρη, που εΐχα κ' έγώ, μαζί με τούς καλύτερους άπ' τούς κριτικούς του — τόν Καραντώνη, τό Μαλάνο και τό μεταφραστή του Λεβέκ. Γιατί πρέπει νά όμολογήσουμε ότι ή ποίηση του Σεφέρη εΐν' άπ' τις «σκοτεινές» και τις «δύσκολες», δυσπρόσιτη ακόμα και στόν πιό άναπτυγμένο άναγνώστη.

Ό Γραικός στα πρώτα δοκίμιά του, προσπαθεί νά δικαιολογήσει τούτες τις δύο ιδιότητες τής ποίησης του Σεφέρη και ν' άποδείξει ότι κ' οί πιό πεπειραμένοι του κριτικοί δέ μπορούσαν νά σπάσουνε τό σκληρό κέλυφος και νά φτάσουνε στην ουσία τους. Τελικά, παραιτηθήκανε νά την κατανοήσουν, άπό κείνη την «πολλαπλότητα» του νοήματός της. Έπειτα έπιχειρεί νά μπει στο βάθος της, συναρμολογώντας νοήματα πρωθύστερα, κι άποδείχνοντας την ένότητα του Σεφερικού έργου. Έτσι, δικαιολογεί την άπορία και την άποτυχία έρμηνείας του άπ' τούς κριτικούς, που βρεθήκανε μπροστά στο άπροσπέλαστο φράγμα τής έλλειψης στοιχείων. Βέβαια, όπως τά τοποθετεί τά πράγματα ό μελετητής, έχει δίκιο. Μά, είναι τόσο άπλά, δηλ. γίνεται τόσο κατανοητή ή σεφερική ποίηση πιά, που άμφιβάλλει κανείς άν εΐναι καλά τοποθετημένα. Γιατί, ό ποιητής σέ κείνες τις δυό έννοιες «σκοτεινό»

καὶ «δύσκολο» στηρίζει τὴν οὐσία τῆς ποίησής του λέγοντας ὅτι: «πρῶτα μ' ἐνδιαφέρει ἡ συντήρηση τῆς ποίησης ἔστω καὶ ἂν εἶναι γιὰ τρεῖς μόνο ἀνθρώπους, καὶ ἔπειτα ἡ πλατύτερη ἐπαφὴ τῆς μετὸν κόσμου». Δὲν ἐνδιαφέρεται, δηλ. νὰ κατανοηθεῖ ἀπ' τὸ λαό του, φτάνει «νὰ συντηρήσει τὴν ποίηση».

Παράξενη μοῦ φαίνεται τούτ' ἡ θέση τοῦ Σεφέρη. Γιατὶ κανένας πουθενά, ποιητῆς, δὲ θὰ μιλοῦσε στὸ «κενό», σὲ μιὰ αἰθουσα ἀπέραντη δίχως ἀκροατές. Μιὰ τέτια φωνὴ - διαμαρτυρία ἢ μαρτυρία, θὰ εἶτανε, ἴσως, βαρυσήμαντη «πράξη», ὅμως δὲ θὰ εἶτανε «λόγος», ἀφοῦ δὲ θὰ τὸν ἄκουε τὸν ποιητὴ κανεῖς. Ἡ ἀπουσία τοῦ ἀνθρώπου δὲν τεκμηριώνει σήμερα καὶ δὲν δικαιώνει τὴν ὑπαρξὴ τῆς Τέχνης. Ἀλλά, νὰ ποὺ ἀρχίζω νὰ ἐρευνῶ κ' ἐγὼ τὴ Σεφερική ποίηση, ποὺ δὲν εἶναι σκοπὸς αὐτοῦ τοῦ σημειώματος. Ὁ σκοπὸς μου εἶναι νὰ μιλήσω γιὰ τοῦ Π. Γραϊκοῦ τὴν προσπάθεια νὰ μᾶς φέρει κοντὰ στὴ «σκοτεινὴ» καὶ «δύσκολη» δημιουργία τοῦ ποιητῆ τῆς «Στέρνας» καὶ τοῦ «Καταστρώματος».

Ὁ Γραϊκὸς μὲ συναίσθηση εὐθύνης πλησιάζει τὸ ἔργο τοῦ Σεφέρη. Ἐρευνᾷ, συνδυάζει, συσχετίζει, υποθέτει, ἀκόμα προσπαθώντας νὰ βάλει σὲ μιὰ σειρά τοὺς ξεκομμένους στίχους ποὺ δυνατόν νὰ ρίχνουν ἓνα φῶς στὴ δημιουργικὴ πορεία τοῦ ἐρμητικοῦ «ἐλλιοτικοῦ» λόγου τοῦ ποιητῆ καὶ καταφέρνει νὰ κάνει ἀπλοὺς τοὺς προβληματισμούς του, τοὺς ἐσωτερικοὺς του ἀγῶνες, τὶς ὑπαρξιακές του ἀγωνίες, ποὺ στὸ τέλος βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἐκεῖνος ὁ συγκλονισμὸς τοῦ ἔργου, ποὺ περίμενε νὰ τὸν ἀγγίξει, δὲν εἶτανε τίποτα τὸ σημαντικὸ, ἓνα παιχνίδι εἶτανε μὲ τὰ χρώματα νὰ βάνταζαν καὶ δυσκόλευαν, καὶ ποὺ θὰ προτιμοῦσε νὰ μένανε ἀξήγητα κι ἀνερευνήτα — γιὰτὶ ἔτσι θ' ἀσκοῦσε πάνου του (καὶ σ' ὅλους τοὺς ἀναγνώστες) — τὴ γοητεία ποὺ τοῦ ἀφαιρέθηκε: τὸ «σκοτεινὸ» καὶ τὸ «δύσκολο», τόσο ἀπαράιτητα γιὰ νὰ συγκροτοῦν καὶ νὰ χαρακτηρίζουν τὴ μεγαλοσύνη τοῦ Σεφερικοῦ λόγου.

Ἡ ἀποψή μου τούτῃ εἶν' ἀντίθετη ἀκριδῶς ἀπὸ κείνη τοῦ μελετητῆ, ποὺ ὑποστηρίζει ὅτι «τὸ σκοτεινὸ καὶ τὸ δύσκολο δὲν

εἶναι εὐρήματατα», ἀλλ' ὅτι «ἐκπορεύονται μαζί με τὴν ποιητικὴ οὐσία, ἀπὸ τὸν ψυχοσυναισθηματικὸν κόσμον τοῦ ποιητῆ... καὶ τοῦ δίνεταί ἔσωθεν, χωρὶς νὰ τοῦ ἀφήνεται περιθώριον ἐκλογῆς». Τώρα, πῶς αὐτὸ συμβαδίζει μετὰ τὴν ἀποκαλυπτικὴν φράση τοῦ ἴδιου τοῦ Σεφέρη, ποὺ εἶπε τὸ 1964: «ἀπὸ ποῦ ἄλλου μπορῶ νὰ πιασθῶ παρὰ ἀπὸ τὴν παλιὰ παράδοση τῆς ἑλληνικῆς τέχνης;», ποὺ εἶχε σὰν ἀξίωμά της: σοφὸν τὸ σαφές, δὲν τὸ καταλαβαίνω. Μπορεῖ νὰ μὴν εἶμαι καλὸς δέκτης τῆς σύγχρονης ποίησης, μπορεῖ νὰ μὴ δέχομαι καὶ τὶς πιὸ ἀκραίες θέσεις στὴν μοντέρνα τέχνη, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ πιστεῦω ὅτι κάτου ἀπ' τὸν καθάριον τούτον οὐρανὸ καὶ ὑπέρλαμπρον ἥλιο ὅπου βλάστησε, ἀνθίσε καὶ κάρπισε τοὺς περίκαλους καρπούς της ἡ ἀξεπέραστη Ἑλληνικὴ Τέχνη κ' ἔλαμψε ἡ ἑλληνικὴ σκέψη, ποὺ βασίστηκαν στὴ συμμετρία καὶ τὸ ρυθμὸ, δὲν ἔχει θέση καμιὰ τὸ «σκοτεινὸ» καὶ «δύσκολο» στὸ ὕψος τοῦ καλλιτέχνη καὶ λογοτέχνη. Μπολιάσματα πάνου στὸ κορμὶ τῆς παραδοσιακῆς τέχνης, μποροῦνε νὰ δοκιμαστοῦν καὶ νὰ σταθοῦνε γόνιμα, ὅμως, μεταφύεμα ἀτόφιο τοῦ «σκοτεινοῦ» καὶ «δύσκολου» τῆς τέχνης τοῦ Ἑλλιοτ στὴν ποίηση τοῦ Μπρέχτ, Ἰονέσκο, Πίντερ, Ἀρραμπᾶλ κ.ἄ. στὸ θέατρο, καὶ καρποφορία σημαντικὴ δὲ θὰ γίνῃ μπορετῇ.

Σίγουρα γίνηκαν καὶ θὰ συνεχιστοῦν προσπάθειες, θὰ υπάρξουν ἐπιρροές σὲ πολλοὺς πνευματικοὺς μας ἀνθρώπους γιὰτὶ δὲ μπορούμε ν' ἀποφύγουμε τὴν ἐπαφή μας μετὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ κουλτούρα, μὰ θὰ σταθοῦν διαφορετικοὶ οἱ προβληματισμοὶ τῶν δικῶν μας καλλιτεχνῶν, ἀπ' τῶν ἀνθρώπων τοῦ Βορρᾶ καὶ τῆς Δύσης. Κι' ὅταν βλεῖω μερικὰ δείγματα κι ἀπόπειρες ἑκφράσεως τοῦ «σκοτεινοῦ» καὶ τοῦ «δύσκολου» γίνεται φανερότερη ἡ προσπάθεια μιᾶς μίμησος κι ὅχι ἡ ἀρχὴ ποὺ υπογραμμίζει ὁ Π. Γραϊκός: «κάθε τί ποὺ γίνεταί στὴν περιοχὴ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας προέρχεται ἀπὸ μιὰν ἐσωτερικὴν ἀνάγκη». Ἡ αὐθόρμητὴ μέθοδος τῆς παράλογης γνώσης, ποὺ βασίζεται στὸ ζευγάρωμα τῆς ἐρμηνευτικῆς - κριτικῆς καὶ τῶν παραληρηματικῶν ὄνειρικῶν φαινομένων, δὲν ἀπόδοσε καρποὺς παρὰ σὰν τὰ ἔργα

του Σαλβατόρ Νταλί και του Τζερ. Ντι Κίρικο, που δε μπορούνε να ερμηνέψουν τὰ ἔργα τους ἂν δὲν βρίσκονται στὴν ἴδια παραληρηματικὴ κατάσταση τῆς στιγμῆς που τὰ ἐμπνεύστηκαν. Μ' αὐτὸ πιά, δὲν εἶνε Τέχνη — εἶναι Ἐπιφάνεια!

Τελειώνοντας μὲ τὶς μελέτες τοῦ Π. Γραϊκοῦ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Σεφέρη, θὰ ξανατονίσω πὼς πολλὲς ἀπορίες κ' ἐρωτηματικὰ γύρω ἀπ' τοῦ τιμημένου μὲ τὸ βραβεῖο Νόμπελ ποιητῆ μας, μοῦ ξεδιάλυναν κι ἄλλες καινούργιες μοῦ δημιούργησαν. Μά, μὲ βοήθησαν πολὺ νὰ πλησιάσω τὸ σεφερικὸ ἔργο κ' εἶναι γιὰ κάθε μελετητὴ ἢ ἀναγνώστη τοῦ πολυτίμου. Ὡστόσο, ἐνὰ τόσο «σκοτεινὸ» καὶ «δύσκολο» ποιητικὸ ἔργο, θὰ παραμένει πάντα ἀπλησίαστο ἀπ' τὸν πολὺ λαό, κι ὁ Σεφέρης ποτὲ δὲ θὰ μπορούσε νὰ λογαριαστῇ μ' ὅλη του τὴν ἀξιόλογη δημιουργία, σὰν ἓνας ἀπ' τοὺς προφήτες ποιητῆς του, σὰν ἐκφραστὴς τῶν υπαρξιακῶν ἀνσυχιῶν τοῦ λαοῦ του, ὁ πνευματικὸς τοῦ ὁδηγός, ὁ ἐκλεκτός του. Γιὰ τὸ λαό του, ὁ ἀπλησίαστος τοῦτος ποιητῆς θὰ παραμείνει ὁ Μεγάλος Ἄγνωστος. Γιαυτὸ, μελέτες σὰν τοῦ Π. Γραϊκοῦ θὰ σταθοῦν πάντοτε εὐεργετικὲς γιὰ τὴ δικαίωση τοῦ ἔργου του, γιὰ τὸ πλησίασμά του ἀπ' τοὺς πολλοὺς ἀναγνώστες του. Εὐεργετικὲς, εὐπρόσδεχτες κι ἀπαραίτητες. Μακάρι νὰ πληθθαίνουν.

Μπορεῖ, ὅμως, κι ὁ ἴδιος ὁ ποιητῆς νὰ μὴν τὸ θέλει νὰ γίνεῖ ὁ ἐκλεκτός ἐνὸς λαοῦ, ποῦ ἴσως δὲν αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ τὸν ἀγαπήσει. Οἱ σελ. 44 καὶ 45 σταθήκανε γιὰ μένα ἀποκαλυπτικές. Γιατὶ δέκα χρόνια ἀργότερα, κι ἀπ' τὸ Λονδίνο, μᾶς ἀποκαλύπτει στὸ «ῥυθμὸς μιᾶς μέρας» — τὴν ἐντύπωση ποῦ τοῦ ἔκαμε ἡ πρώτη μέρα ποῦ ἔφτασε στὴν Ἑλλάδα: «ζήσαντες ἐξ ἐνὸς τόπου». Γράφει, λοιπόν, ὁ Γραϊκός: «Πόση πίκρα, σχεδὸν ἔχθηθα, δὲν ἔχει αὐτὴ ἡ ἔκφραση «σὲ ξένον τόπον». Αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι ἡ «μητέρα Ἑλλάδα». . . . Νὰ ποιά εἶναι αὐτὴ ἡ μητέρα Ἑλλάδα. Ἕνας «ξένος τόπος» ποῦ μᾶς ἀποσπᾷ ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ πατρίδα μας. . . . Ὁ Π. Γραϊκός, δίχως νὰ τὸ υποφιστεῖ, μᾶς ἀποκαλύπτει γιατί ἡ ποίηση τοῦ Σεφέρη εἶναι ποτισμένη ἀπὸ τὴν τόσο ἀσυμβίβαστη γιὰ τὴν ἑλληνικὴ περι-

οχὴ ποίηση τοῦ Ἑλίου. Ἐνιωθε σὰν ξένος γιὰ τὴν ἑλληνικὴ γῆ καὶ πιὸ πολὺ δεμένος μὲ τὰ καλλιτεχνικὰ ρεύματα τῆς Εὐρώπης. Κανένας ἄλλος ἀπ' τοὺς ξερικωμένους τῆς φωτεινῆς καὶ γλυκιᾶς Ἰωνίας δὲ μίλησε γιὰ τὴν Ἑλλάδα σὰν «ξένο τόπο». Θὰ μπορούσα, μὰ δὲ θέλω ἐδῶ, νὰ μιλήσω καὶ νὰ προσπαθῶ νὰ ἐρμηνέψω ἔτσι, μερικὲς παράξενες λάμψεις τῆς ἐρμητικῆς του διάθεσης, τῆς θεληματικῆς του ἀπόστασης ἀπ' τοὺς συνανθρώπους του, τῆς ἀδιαφορίας του νὰ πλησιάσει τὸ λαό του κλπ. Κ' ἔτσι, γίνεκε — τί τρομερό! — ὁ σπουδαγμένος καὶ πολυταξι-δεμένος αὐτὸς ξεριζωμένος Ἑλληνας, ὁ ἀπρόσωπος, ποῦ:

«Ὁ κύριος αὐτὸς
κάθε πρωὶ κάνει τὸ λουτρό του
μέσα στὰ νερά τῆς νεκρῆς θάλασσας
ἔπειτα φορεῖ ἓνα μικρὸ χαμόγελο
γιὰ τὴ δουλειὰ καὶ τοὺς πελάτες».

Ἄμποτες νὰ ἔμενε «ἓνας ἀπλὸς ἄνθρωπος νὰ χαίρεται τὸ χωριό του» καὶ νὰ γίνεῖ αὐλὸς νὰ τραγουδάει τὴ γῆ του καὶ τοὺς παλμούς τῆς καρδιᾶς τῆς — ἡ καρδιά κ' ἡ συνείδηση τοῦ λαοῦ του ὅπως ὅλ' οἱ μεγάλοι Ἑθνικοὶ Ποιητῆς τῆς. «Ἐλπίζω» μὰ δὲ μπόρεσε «νὰ γίνεῖ αὐλὸς» μήτε «κλωνί ν' ἀνθίσει». Καὶ πιά, τοῦτο τὸ χαρκτηριστικὸ θὰ συνοδεύει τὸν «Κύριον αὐτόν»: Μπορεῖ νὰ εἶναι ἄφογα ντυμένος, καθαρὸς ἀφοῦ «κάθε πρωὶ κάνει τὸ λουτρό του», εὐπρόσδεχτος στ' ἀριστοκρατικὰ σαλόνια ποῦ θὰ ὑποκρίνεται, οἱ «δυο-τρεῖς» ποῦ προτίμησε ὁ ἴδιος, ὅτι τὸν κατανοοῦν καὶ τὸν παραδέχονται, ὑποκλινόνοι, σὰν μεγάλον — ποτὲ ὅμως σὰν Ἑθνικὸν Ποιητῆ.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

Ἀθανασίου Ν. Ζιάγκου:
«ΑΠΟΗΧΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΑΡΓΥΡΟΧΩΡΙ»
σελ. 176, 1973

Τὸ μὲ τὸν παλαιάνω τίτλο βιβλίου τοῦ κ. Ἀθ. Ζιάγκου ἔπρεπε κάπως ἀργὰ στὰ χέρια μου. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἔχει σημασία. Εἶναι ἀπὸ τὰ βιβλία ποῦ δὲν χάνουν ποτὲ τὴ φρε-

σχάδα και την αξία τους, όσα χρόνια κι' αν περάσουν. Τό διάβασα με μεγάλο ενδιαφέρον. Είναι απ' τὰ βιβλία τῆς ιδιαίτερῆς μου προτίμησης. Μὲ τὰ πλούσια ἱστορικά καὶ λαογραφικά στοιχεία πού παραθέτει σ' αὐτό ὁ συγγραφέας του, ἀποτελεῖ ἓνα θαυμάσιο πνευματικό ἀπόκτημα γιὰ νὰ γνωρίσει κανένας καθὼς πρέπει τὸν ἀκριτικό μας Ἑλληνισμό ἀπὸ ἓνα διαλεχτὸ κομμάτι τοῦ ἡπειρωτικοῦ μας χώρου, τὸ Πωγώνι.

Ὁ συγγραφέας τὴν ἐργασία του τὴ χωρίζει σὲ τρία κατὰ κύριο λόγο μέρη. Παραθέτει ἀρχικά πολὺ πετυχημένα τὰ ἱστορικά στοιχεία τοῦ Ἀργυροχωριοῦ. Αὐτὰ εἶναι καὶ ἀρετὰ καὶ πολὺ κατατοπιστικά γιὰ νὰ κάνει κανένας τὴ γνωριμία μὲ τὸ πανέμορφο καὶ θρυλικὸ Ἀργυροχώρι. Ὅσοι ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐμπεριστατωμένη ἱστορικὴ περιγραφή παραθέτει μιὰ σειρά ἀπὸ διηγήματα, ἡθογραφίες καὶ μικρὰ ἱστορικά γεγονότα. Αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸν καθρέφτη τῆς ἐθνικῆς, κοινωνικῆς, θρησκευτικῆς, ἀγροτικῆς, ἐπαγγελματικῆς κλπ. ζωῆς τῶν Ἀργυροχωριτῶν. Νοιώθει ἀρετὴ συγκίνηση ὁ ἀναγνώστης μὲ τὰ ὅσα γράφονται πολὺ ἀναλυτικὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐθνικὴ προσφορά τῶν ἀκριτῶν αὐτῶν ἀδελφῶν μας, τῶν Ἀργυροχωριτῶν, κατὰ τὰ πολεμικὰ γεγονότα τῆς δεκαετίας 1940—1950.

Κατόπι παρατίθενται ἀρετὰ τραγοῦδια πολὺ ταιριαστά, γιὰ αὐτὰ ἀπεικονίζουν τὸν πατριωτισμὸ τῶν καλῶν Ἀργυροχωριτῶν καὶ γλυκαίνουν τὸν πόνο ἐκείνων πού βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριό τους. Τόσο ἡ παράθεση ἀρετῶν πετυχημένων φωτογραφιῶν, ὅσο καὶ τὸ πλούσιο ἰδιωματικὸ λεξιλόγιο πού ἀκολουθεῖ στὸ τέλος, συμπληρώνουν καθὼς πρέπει τὴν ἀριότητα αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, πού εἶναι ἀπὸ τὰ λίγα τοῦ εἶδους του καὶ τοῦτο, γιὰ τὸν συγγραφέα του εἶναι κατὰ κύριο λόγο ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὴ γενέθλια γῆ του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν διακρίνει ἀξιοζήλευτη λογοτεχνικὴ χάρις καὶ ἀπερίγραπτος ἐθνικὸς παλμός.

Ὁ κ. Ἀθ. Ζιάγκος ἔχει καταγίνει μὲ μεγάλο πατριωτικὸ μεράκι γιὰ νὰ γράφει αὐτὸ τὸ βιβλίο, πού παρουσιάζει ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον. Συγκινεῖ πολὺ τὸν ἀναγνώστη, τὸν διδάσκει, τὸν φρονηματίζει ἐθνικά. Ξεχωριστὴ ἐπιτυχία παρουσιάζει αὐτό, γιὰ τὸ ἀποτελεῖ σημαντικὸ κομμάτι τῶν ξενητεμένων

Ἀργυροχωριτῶν μὲ τὸ ἀγαπημένο τους, τὸ ἄλλοτε δοξασμένο καὶ ἱστορικὸ, μὰ τώρα ξεπεσμένο χωριό τους. Ἀξίζουν θερμότερα συγχαρητήρια στὸν συγγραφέα κ. Ζιάγκο, ὅπως καὶ στὴν Ἀδελφότητα τῶν Ἀργυροχωριτῶν τῆς Ἀμερικῆς πού διάθεσαν τὰ ἑλικά μέσα γιὰ νὰ τυπωθεῖ αὐτό. Ὅς εἶναι βέβαιον, πὼς ἡ χειρονομία τους αὐτὴ πρέπει νὰ χαρακτηριστεῖ σὰν μιὰ πολὺτιμη προσφορά πρὸς τὴ γενέθλια γῆ τους.

Τ ὸ σ ο υ Β ο υ ρ ν ᾶ: «ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΛΗΝΟΣ» (ὁ στοχαστής, ὁ ἀγωνιστής, ὁ δάσκαλος τοῦ Γένους), Ἀθήνα, 1975

Πολὺ ἐπικαίρα εἶδε τὸν τελευταῖο καιρὸ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας τὸ θαυμάσιο βιβλίο τοῦ κ. Τάσου Βουρνᾶ μὲ τὸν παραπάνω τίτλο. Ἐπρεπε νὰ γίνει ἡ θύμηση τοῦ μεγάλου δασκάλου, πού θυσιάσε τὴ ζωὴ του γιὰ τὸ ἰδανικὸ τῆς δημοκρατίας καὶ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας, σὲ τούτῃ τὴν ἐποχὴ μας πού καὶ οἱ δημοκρατικοὶ θεσμοὶ ἄρχισαν νὰ ξαναζωντανεύουν στὸν τόπο μας καὶ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ἄρχισε νὰ κατακτάει τὸ ἓνα ὕστερ' ἀπὸ τ' ἄλλο τὰ διάφορα ὄχυρά πού μὲ τόσο πείσμα προσπαθοῦν νὰ τὰ κρατοῦν ἀπόρρητα οἱ ἀρνητὲς τῆς δημοτικῆς γλώσσας μας.

Μέσα στὰ 14 κεφάλαια πού ἀπλώνονται στὶς 96 σελίδες αὐτοῦ τοῦ βιβλίου μὲ τρόπο γλαφυρὸ, ἐπιστημονικὸ, καὶ κατατοπιστικὸ παρατίθενται ἀπὸ τὸ γνωστότατα σ' ὅλους μας ἱστορικὸ συγγραφέα καὶ λογοτέχνη κ. Τάσο Βουρνᾶ, ὅλα τὰ ἀπαραίτητα στοιχεία πού συνθέτουν τὴν προσωπικότητα τοῦ μεγάλου δασκάλου Δημήτρη Γληνοῦ. Διαβάζοντας κανένας τὸ βιβλίο αὐτὸ νοιώθει τὴν ψυχὴ του νὰ γεμίζει ἀπὸ θαυμασμὸ γιὰ τὸ Γληνὸ, γιὰ τὴ ζωὴ του ὑπῆρξε πλημμυρισμένη ἀπὸ καλὴ σὺνῃ καὶ ἀνθρωπιά καὶ γιὰ τὴν ἔχει νὰ ἐπιδείξει τόση δραστηριότητα γιὰ τὸ πνευματικὸ ἀνέβασμα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

Τὰ μὲ μεγάλη ἐπιτυχία διαλεγμένα μεγάλα λόγια τοῦ σοφοῦ δασκάλου Δημ. Γληνοῦ, ἀποτελοῦν ἐπικεφαλίδες στὰ κε-

φάλαια αυτά που μπορεί κανένας να τα χαρακτηρίσει σοφές συμβουλές και άνεπα-νάληπτες υποθήκες προς τα ελληνικά νιάτα, αλλά και σε κάθε πνευματικό άνθρωπο, που ποθεί το καλό και το ωραίο, που αγαπάει την πατρίδα του, που ενδιαφέρεται για την πρόοδο της κοινωνίας. Μεταφέρω εδώ ένδεικτικά μερικά από τα έκλεκτα λόγια του μεγάλου σοφού δασκάλου:

«Θέλω να ζήσω μόνο μέσα στην αλήθεια» — «Γνώθι καί κρίνε σ' αὐτὸν» — Τὸ στήθος μου εἶναι πλημμυρισμένο ἀπὸ ζωὴ καὶ ἀπὸ ἀγάπη» — «Μελέτα, μὰ ἔχε ἄγρυπνα καὶ ἀνοιχτά τὰ μάτια τῆς ψυχῆς σου στὴ ζωὴ» — «Ἐκεῖνο πὺν ἔχει τὴν πὺν βαθειὰ σημασία εἶναι νὰ κατορθῶνεις νὰ βλέπεις ἐκεῖ πὺν οἱ ἄλλοι εἶναι τυφλοὶ» — «Ἡ σπουδαιότερη πράξις τῆς ζωῆς μου, ἡ εἰσαγωγή τῆς δημοτικῆς γλώσσας στὰ σχολεῖα, δὲν πῆγε ὁλότελα χαμένη» — «Κάθε προοδευτικὴ ἰδέα χαρακτηρίζεται κομμουνισμός, κάθε ἐλευθερία εἶναι ἐνοχλητικὴ καὶ ἀναιρεῖται, εἴτε μὲ σοφιστικὰ πλαγιοβαδίσματα, εἴτε καταλύεται μὲ τὴν ἄμεση βία» — «Κάνε ὅσο μπορεῖς περισσότερο καλὸ στοὺς ἀνθρώπους» — «Πότε ὁ ἥλιος τῆς εἰρήνης, τῆς καλωσύνης, τῆς ἀβασίλευτης γαλήνης καὶ τὸ χαμόγελο θὰ κυριαρχήσει μέσα στὴν ἀνθρωπινὴ ζωή;».

Γενικὰ πρέπει νὰ σημειώσω ἐδῶ πὺς μὲ τὸ διάβασμα αὐτοῦ τοῦ βιβλίου — ἐγὼ τὸ διάβασα πολλὰς φορές — νοιώθει κανένας μιὰ ἰδιαίτερη συγκίνηση, θαυμασμό, ἀγάπη καὶ ἐκτίμηση πρὸς τὸ μεγάλο δάσκαλο Δημ. Γληνὸ πὺν τόσο ἀγωνίστηκε καὶ τόσο προσπάθησε, πὺν θυσιάσε ἀκόμα τὴ ζωὴ του γιὰ τὸ πνευματικὸ ζύπνημα τῆς ἐλληνικῆς νεότητος καὶ τὸ καλὸ τῶν συνανθρώπων του. Ὅπως ὅλα τὰ βιβλία τοῦ κ. Βρουνά, ἔτσι καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἕνα θαυμάσιο διδακτικὸ βιβλίο, πολὺ ἐπίκαιρο γιὰ τὴν ἐποχὴ μας.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Κ ο ύ λ α ς Ξ η ρ α δ ᾶ κ η: «ΑΠΟ
ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΥ
ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ — ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΑ

ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΕΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥ.
ΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ», Ἀθήνα, τόμος
Α' 1972, τόμος Β' 1973

Σὲ δύο καλαίσθητους τόμους ἡ σ. παρο-
σιάζει στὴν ἐλληνικὴ ἱστοριογραφία κατὰ
πὺν ἔλειπε: Τὸ πὺν λεπτὸ καὶ χαριτωμένο
μέρος τῆς μεγάλης πνευματικῆς ἐξόρμησης
τοῦ Γένους πὺν κράτησε κάπου 70 χρόνια
ἀπὸ τὸ 1850 μέχρι τὴ Μικρασιατικὴ Κατα-
στροφὴ, καὶ πρέπει νὰ τὴν ὀνομάσουμε Ἑ-
ποποιία τῶν Δασκάλων.

Στοὺς δύο αὐτοὺς τόμους προβάλλεται
συνθετικὰ, γιὰ πρώτη φορά, ἀπ' ὅ,τι ἔξο-
με, ἕνα μοναδικὸ στὴν παγκόσμια ἱστορία
φαινόμενο: Μιὰ ἐκπληκτικὰ πυκνὴ σειρὰ
γυναικῶν πὺν, σκόρπιες οἱ περισσότερες,
μέσα σὲ μιὰ ἀπέραντη ἐχθρικὴ αὐτοκρατο-
ρία, στὴν ὁποία βασίλευε ὁ πολιτικὸς
προτογονισμός, μὲ μοναδικὸς τίτλος λί-
γα, στίς ἀρχές, γράμματα, καὶ πολλὰ πάν-
τα φτώχεια, καὶ μὲ μοναδικὰ ὅπλα τὸ μολύ-
βι, τὸ χάρακα, καὶ τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς
τους, ἔσπαζαν, ὅπου τολμοῦσαν νὰ πᾶν, τὸ
τεῖχος τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῶν προλή-
ψεων καὶ σμίλευαν σὰν ἱεραπόστολοι τοῦ
πνεύματος, πότε μὲ τὸ χαμόγελο καὶ πότε
μὲ τὰ δάκρυα, τὴν ψυχὴ τοῦ ὑπόδουλου Ἑλ-
ληνισμοῦ. Ἔτσι κατώρθωσαν οἱ ὑπέροχες
ἐκεῖνες γυναῖκες, νὰ ἀνεβάσουν μέσα σὲ
δύο - τρεῖς γενεές, τὴ γυναῖκα στὴ λεγό-
μενη «Ἑγγὺς Ἀνατολὴ» ἀπὸ τὴ θέση τοῦ
ζώου, πὺν τὴν εἶχε τοποθετημένη, αἰῶνες
ὁλόκληρους, ὁ ἀνατολίτικος ραγιαδισμός,
στὴ θέση τοῦ κοινωνικοῦ παράγοντα μέσα
στὴν εὐρωπαϊκὴ κοινότητα.

Εἶναι μιὰ παράλειψη τῶν νεοελλήνων ὅτι
δὲν τίμησαν ἀκόμα, ἐπίσημα, ἀλλὰ οὔτε καὶ
ἀνεπίσημα, τὴν πραγματικὰ Μεγάλῃ αὐτὴ
Ἰδέα τοῦ ὑπόδουλου τμήματος τοῦ Ἑθνους:
τὴν Παιδεία καὶ τοὺς ἀφανεῖς σκαπανεῖς
τῆς, στοὺς ὁποίους ὀφείλουμε πολλὰ. Στίς
γυναῖκες πὺν κράτησαν στὰ τρυφερὰ καὶ ἀ-
δύναμα χέρια τους τὴ σκαπάνη αὐτῆς τῆς
μεγάλῆς ἰδέας, στίς δασκάλες, εἶναι ἀφιε-
ρωμένη ἡ μελέτη τῆς Κας Ξηραδάκη.

Ἡ ἄγνωστὴ μας συγγραφεύς, προβαίνει
σὲ μιὰ πρωτότυπη ἔρευνα πὺν ἀγκαλιάζει
σὲ ἀπέραντο πλάτος, ὅχι μόνο τὸν ὑπόδουλο
Ἑλληνισμό τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου, ἀλλὰ καὶ
τὸν Ἑλληνισμό τῆς διασπορᾶς, ἀπὸ τὸ Βου-

κουρέσι, την 'Οδησό και τὸ Κάρος μέχρι τὴν Ἀντιόχεια, τὴν Αἴγυπτο, καὶ τὴν Τερ-γέστη. Φυσικὰ ἔχει καὶ ἡ Β. Ἡπειρος τὴ θέσιν τῆς στὴν ἔρευνα. Τὰ σκονισμένα ἀρχεῖα τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου, ὁ μέγας ἀποθέτης, τῆς βουβῆς ἱστορίας τῶν ἀφανῶν ἀνθρώπων τῆς τελευταίας 100ετίας, ποὺ καλύπτει μὲ τὸ κύρος του τὸ τεκμήριον τῆς ἀλήθειας, ἀπετέλεσαν τὴν κρύπτη ἀπ' τὴν ὁποία ἡ κ. Ξ. ἀνέσυρε τὰ κύρια στοιχεῖα τοῦ ἔργου τῆς. Πέρα ἀπ' αὐτὸ ἡ σ. συγκέντρωσε καὶ ἄλλο, ἄφθονο, ὕλικό ἀπὸ διηγήσεις τῶν ἰδίων τῶν ἡρωϊδῶν τῆς, ἢ συναργατῶν τους, ἢ ἀπὸ ξένες ἐργασίες, ποὺ πάντα μνημονεύονται μὲ εὐσυνειδησία.

Τὸ ὕλικό τοῦ ἔργου εἶναι ὀρθὰ κατανεμημένο κατὰ διαμερίσματα τῆς ἄλλοτε Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ σὲ συνέχεια κατὰ ἐπαρχίες καὶ κατὰ πόλεις, ἀκόμα καὶ κατὰ Παρθεναγωγεῖα, ἀκόμα καὶ χωριά, κ' ὅλα αὐτὰ σὲ χρονικὴ σειρὰ. Τὰ χάσματα, τόσο κατὰ τόπο, ὅσο καὶ κατὰ χρόνον, εἶναι τεράστια, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν καταλογίζεται στὴ μελέτη, ἢ ὁποία καλύπτει ἕνα τεράστιο κενό, γιατί διασώζει ἕνα πλῆθος ἀνεκτιμῶν στοιχείων, ποὺ θὰ χάνονταν ὀριστικά, ὅταν κάποια ὑπουργικὴ ἀπόφασις θὰ «διέτασσε» τὴν πολτοποίηση τῶν παλαιῶν ἀρχείων τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίμονη συγκέντρωσις στοιχείων ἀπὸ ἄλλες μελέτες καὶ ἡμερολόγια, στὴν ὁποία ἐπεδόθηκε μὲ ἐπιμέλεια ἡ Κα Ξηραδάκη, εἶναι κ' αὐτὸ διάσωση, ὅχι βέβαια ἀπὸ τὴν ὀριστικὴ ἀπώλεια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ λήθη, ποὺ κάποτε ὁδηγεῖ ἐκεῖ.

Ἡ μελέτη ἔχει τὴ μορφή τοῦ πανδέκτη, χωρὶς καθόλου διηγηματικὸ χαρακτήρα.

Δασκάλους ἐπιφανεῖς γιὰ τὴ μόρφωσή τους καὶ τὸ ἐκπολιτιστικὸ ἢ παιδαγωγικὸ ἔργον τους, ποὺ ἄφισαν ἐποχὴ, ὅχι μόνον ὅπου διδάσκον καὶ ποὺ σφράγισαν οἱ ἴδιες τὴν ἐποχὴ τους, δασκάλους σεβάσμιους ποὺ, παράλληλα μὲ τὰ γράμματα στὰ παιδιά, διδάσκον καὶ στὶς γυναῖκες τῶν χωριῶν ἀργαλειό, καὶ πρῶτες βοήθειες καὶ μαγειρικῇ, δασκάλους ποὺ μὲ τὴ δύναμιν τῆς ψυχῆς τους ἔσωσαν πληθυσμοὺς ὁλόκληρους ἀπὸ καταστροφῆς σὲ ὄρες διωγμῶν, βλέπομε νὰ ὀρθώνουν τὸ ἀνάστημά τους στὴν Ἱστορία, καὶ μᾶς δείχνουν ὅτι δὲν γράφεται μόνον ἀπὸ ἄνδρες. Δασκάλισσες τῶν 16 ἐτῶν, ποὺ

μὲ τὴ συνοδεία τῆς μητέρας τους φορτώνονταν τὸ βαρὺ σταυρὸ τῆς Παιδείας, σὲ τόπους ποὺ ζοῦσαν ἀκόμα καὶ οἱ ἄνδρες μὲ τὸ φόβο στὴν ψυχὴ καὶ τραβοῦσαν τὸν ἰσόβιο Γολγοθᾶ τους, καὶ δασκάλες ποὺ τραβοῦσαν ἀκόμα καὶ τὴ σκανδάλῃ τῆς πιστολας τους ὅταν ἡ χρεια τὸ καλοῦσε, περνοῦν σεμνὰ ἀπὸ τίς 350 σελίδες τῆς μελέτης, ἢ ὁποία συνοδεύεται κ' ἀπὸ φωτογραφίες μερικῶν ἡρωϊδῶν καὶ φωτοτυπίας πτυχίων καὶ ἄλλων τίτλων, ποὺ ἔτσι διασώζονται ὀριστικά γιὰ τὴ μελλοντικὴ ἔρευνα.

Ἀλλὰ ὅταν οἱ δασκάλισσες μὲ τὴ φλόγα στὴν ψυχὴ γενοῦσαν, τί ἀπογίνονταν; Ἡ μελέτη θὰ ἦταν ἐλλειπής, ἐὰν δὲν ἔσκυβε καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἀνθρώπινη πλευρὰ τῆς μεγάλης ιδέας: «Ἐγκαταλείπονταν στὴν τύχην τους ἢ στὴν φιλανθρωπία τῶν συνανθρώπων» μᾶς λέγει ἡ συγγραφεὺς μὲ παράπονο. Δυστυχῶς τὸ ἔπος συνήθως δὲν τελειώνει ἡρωϊκά...

Στὰ παρθεναγωγεῖα τῆς Β. Ἡπείρου εἶναι ἀφιερωμένες 22 σελίδες τῆς μελέτης, μὲ σύντομη καὶ ὁποσδήποτε ἀτελὴ ἀναφορὰ στὰ καθιδρύματα τῆς Ἡπειρωτικῆς φιλογενείας, στὰ Παρθεναγωγεῖα Κορυτσᾶς, Λαμπόβου, Πρεμετῆς (στὸ ὁποῖο τὸ 1881 φοιτοῦσαν καὶ 30... Ὁθωμανίδες!!!) κλπ. καὶ στὶς δασκάλες ποὺ δίδαξαν σ' αὐτὰ κατὰ καιροὺς, μὲ στοιχεῖα τὰ περισσότερα ἄγνωστα μέχρι σήμερον, παρμένα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου, κ' ἀπὸ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς.

Ἡ κ. Ξ. εἶναι γνωστὴ στὰ ἡπειρωτικὰ γράμματα, κ' ἀπὸ ἄλλες ἐργασίες τῆς, ποὺ δημοσιεύθηκαν κατὰ καιροὺς στὴν «Ἡ. Ἑστία», γιὰ τοὺς δασκάλους τῶν σχολείων τῆς βόρειας καὶ νότιας Ἡπείρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ ἡ προσφορὰ τῆς στὴν ἔρευνα τῆς Ἱστορίας τῆς Παιδείας μας, εἶναι σοβαρὴ, γιατί ἡ παροχὴ τῶν στοιχείων τῆς ἔχει προέλευση ἀδιάβλητη. Αὐτὴ ἄλλωστε ἡ προσφορὰ ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἐπισφράγιση τοῦ ἐρευνητικοῦ μόχθου.

ΣΤΥΛ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

Χάρις Ἀνάγνου: «ΡΟΔΙΝΕΣ
ΑΝΤΑΥΓΕΙΕΣ», ποιήματα, Ἀγρίνιον

Πολλοὶ ἴσως ὑποστηρίζουν πὼς ἡ ἐποχὴ

μας είναι αντιποιητική, κάτω απ' την επίδραση των αλματώδικων τεχνικών επιτευξέων, που παραβιάζουν την παρθενική ωραιότητα της φύσης.

Δεν έχουν όμως δίκιο, γιατί η πρόοδος της επιστήμης στόχο έχει την αλήθεια και την ευτυχία του ανθρώπου. Η ποίηση στόχο έχει να καλλιεργήσει την έσωτερική ψυχική ομορφιά, να εξιδανικεύσει την έξωτερική φυσική ωραιότητα και να προβάλει γενικότερα την αξία του ωραίου. Αλήθεια, ευτυχία και ωραίο, είναι ήθικες κατηγορίες που δεν βρίσκονται σε αντίθεση, αλλά που ανάμα πορεύονται προς τόν ίδιο σκοπό, αποβλέπουν στον ίδιο στόχο, τὸ ἀνέβασμα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Χάρη Ἀνάγνου, μετὰ τὴν ποιητικὴν τῆς συλλογῆς «Ρόδινες Ἀνταύγειες», ποὺ εἶναι ἀποτέλεσμα ἑνὸς λεπτοῦ ποιητικοῦ ταλέντου, μᾶς ἀξιόλογης πνευματικῆς κουλουράς, καὶ μιᾶς βαθύτερης ψυχικῆς καλλιέργειας, ἀποβλέπει σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σκοπὸ, καὶ εἰσφέρει ἔτσι στὴν ποίηση καὶ γενικότερα στὸν Ἑλληνικὸ πνευματικὸ πολιτισμὸ ἕνα ἔργο ἐμπνευσμένο, μετὰ ἀπήχηση, ποὺ ἀποτελεῖ σημαντικό στοιχεῖο στὴν πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη καὶ πρόοδο τοῦ λαοῦ μας.

Μετὰ τὴν παρουσίαν τῆς τέχνης, ἡ ποιητρία, σαλπίζει προσκλητήριον στὶς πηγαῖες καὶ ἀνεξάντλητες ψυχικὰς δυνάμεις καὶ διακηρύσσει, μετὰ μιᾶς εὐγενικῆς ἔξαρση, τὴν πίστη τῆς καὶ τὴν ἀφοσίωσίν τῆς στὸ αἰώνιον καὶ πανανθρώπινον αἶσθημα τῆς ἀγάπης. Μετὰ τὴν ἀγάπην ὁ ἄνθρωπος ξεπερνάει τὸ πρωτόγονο ἐπίπεδο τῆς ζωότητος, συμφιλιώνεται μετὰ τὸ κοινωνικὸ καὶ φυσικὸ του περιβάλλον καὶ οἰκοδομεῖ ἕνα πολιτισμὸ, ποὺ πολεμᾷ καὶ θέλει νὰ ἐξουδετερώσῃ τὶς δυνάμεις τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἄρνησης.

Σ' ὅλα τὰ ποιήματα τῆς Χάρης Ἀνάγνου, ἡ ἰδέα τῆς ἀγάπης κυριαρχεῖ. Ὅσο καὶ ἂν φαίνεται ὅτι ἀναφέρονται στὸν ἔρωτα, στὴ στενὴ τοῦ ὅρου σημασία, ἀνάμεσα σὲ δύο ἀνθρώπους ποὺ συνδέονται συναισθηματικά, μιὰ προσεκτικώτερη μελέτη τοὺς, πείθει ἀμέσως πὼς ἡ ἔννοια τοῦ ἔρωτα στὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ὑψηλὴ καὶ ἀναφέρεται στὴν ἀγάπην, στὴν πλατείαν τῆς σημασίας, ποὺ σημαίνει τὴν φιλίαν, τὴν ψυχικὴ κατανόηση, τὴ φιλαλληλία, τὴν ἀνθρώπινην ἀδελφοσύνην.

Γιατὶ πράγματι στὰ ποιήματά τῆς αὐτὰ, ἡ ποιητρία, προβάλλει τὴν ἰδέαν τοῦ ἔρωτα καὶ τῆς ἀγάπης σὲ εὖρος καὶ βάθος καὶ τὴν τοποθετεῖ μετὰ μιὰ διαλεκτικὴ σύνθεση, ἀφηρημένα μέσ' στὸ χρόνον καὶ στὸ διάστημα. Σ' ὅλα τὰ ποιήματα αὐτὰ δεσπόζει ἡ διαλεκτικὴ πλοκὴ τῶν νοημάτων καὶ τῶν χτυπητῶν ἀντιθέσεων, ποὺ χαρίζουν ἔτσι στὸ ἔργο αὐτὸ τὴ σφραγίδα μιᾶς φιλοσοφικῆς ἐμβάθυνσης.

Δὲν μίλησες
κι' ὅμως
μοῦπες τόσα!
Μὲ τὸ βλέμμα σου
τὰ φτερά μου σπάθισες
καὶ δὲν μπόρεσα
νὰ φύγω.

Εἶναι μιὰ προσφορὰ στὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Καὶ ὅταν συνεχίσῃ τὴν παρατέρα προσπάθειά τῆς καὶ δώσῃ μιὰ ἐξωστρεφικὴ κατεύθυνση στὸ δημιουργικὸ τῆς ταλέντο, ξεφεύγοντας κάπως ἀπ' τὸν ἐγωκεντρισμό, θὰ προσφέρῃ ἀκόμα πάρα πολλά. Πρέπει νὰ ἀτενίσῃ καὶ τὰ εὐρύτερα προβλήματα τῆς κοινωνίας. Θὰ ἐπιτύχῃ ἔτσι στὸν ὑπέροχο συνδυασμὸ τῆς, σὰν Ἱέρειας τῆς δικαιοσύνης καὶ σὰν Ἱέρειας τῆς τέχνης.

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΠΑΚΟΛΑΣ

Π α ύ λ ο υ Π α λ α ι ο λ ό γ ο υ: «Α-
ΝΗΣΥΧΑ ΝΙΑΤΑ»

Πολλοὶ καταφέρονται δειλά, ἀδικαιολόγητα τὶς περισσότερες φορές, ἐναντίον τῶν νέων τῆς ἐποχῆς μας. Ἴσως βλέπουν στὰ λάθη τοὺς τὰ δικά τοὺς ὀλισθήματα. Τὰ νιάτα τοῦ καιροῦ μας εἶναι σὰν τὰ νιάτα ὅλων τῶν ἐποχῶν μετὰ μιὰ ὑπεροχὴ στὴν σοβαρὴ κατάρτισιν καὶ τὸ αἴσθημα εὐθύνης. Κάνουν λάθος, ὅσοι συγκρίνουν τὶς μεμπτὲς ἐξαιρέσεις τοῦ καιροῦ μας, ποὺ «φεύ» ὑπάρχουν, μετὰ τὶς ἄριστες περιπτώσεις τοῦ καιροῦ τοὺς. Ἡ σύγκρισις ἔχει τὴν ἀπαιτουμένην σοβαρότητα, ὅταν κρίνουμε τοὺς ἀρίστους τοῦ χθὲς μετὰ τοὺς

σημερινούς άριστους που αναντίρρητα πλεονεκτούν στο ήθος, την κατάρτιση και γενικά στην προσωπικότητά τους.

Ξεμακρά από τους έπικριτές των νέων μας υπάρχουν και αυτοί, που στέκονται κοντά τους, στον μόθο τους, στα προβλήματα τους και την αινιγματική σιωπή τους. Μια ρωμαλέα θέσι κοντά στα παιδιά μας έχει και ο γνωστός χρονογράφος και άνθρωπος Παύλος Παλαιολόγος. Αύθεντική μαρτυρία της θέσεώς του άποτελούν τὰ «'Ανήσυχα Νιάτα» που τελευταία κυκλοφόρησαν.

Ο συγγραφέας άντλεϊ τὰ θέματά του κυρίως από την σύγχρονη παιδευτική πραγματικότητα του έφήβου, τόν σχολικό μόχο. Ήρωές του Έλληνόπουλα, που αγωνίζονται στον τόπο μας, στις δικές μας συνθήκες, την δική μας νοοτροπία. Ο Παλαιολόγος χωρίς διδασκισμό, χωρίς κούφια λόγια για στιγμιαίους έντυπωσιασμούς, χωρίς ψεύτικο φέρεσιμο, αλλά με όντως υπεύθυνη ώριμότητα, με άγάπη ανυπόκριτη στον άνθρωπο, με σεβασμό στην αλήθεια δέν διδάσκει, προβληματίζει γόνιμα νέους και ώρίμους. Τό μυστικό του καλού βιβλίου, που άπευθύνεται στους νέους είναι, τó ότι διαβάζεται με διαφέρον και από τους μεγάλους. Έτσι ó συγγραφέας δέν οδηγεί, αλλά άνοίγει όρίζοντες σε τόπους ανθρωπιάς, όπου ó νέος μόνος του θά προχωρήσει περήφανα και δημιουργικά. Μιά άγρυπνη συνείδηση, έντονα γόνιμη, κοντά στους νέους μας είναι ζωντανή σ' όλες τις πτυχές του βιβλίου.

Τά βιβλία αυτού του είδους έχουν άχίλαιο πέτρινα την άχαρη άπλούστευση της λογικοφανούς θέσεως των «ώρίμων» σαν σωστή θέσι των νέων. Τό ψυχολογικό και παιδαγωγικό κριτήριο του Παλαιολόγου ξεπερνάει με έπιτυχία αυτό τόν σκόπελο να μās προσφέρει με λαγαρή σκέψη και ύποβλητική λιτότητα τó ψυχικό μεγαλείο του σημερινού προβληματιζομένου Έλληνας νέου. Κάθε χρονογράφημα άποτελεί μιά άξιοπρόσεκτη ανθρωπινή περίπτωση, ένδεικτική του μοναδικού ψυχισμού της, όπου ή άγνότης προθέσεων και δράσεως συγκινεί.

Τό θέμα νέοι, νιάτα, έφηβοι είναι μεγάλο, ίσως άνέφικτο και στις πιο φιλό-

τιμες και δυναμικές προσπάθειες να κατακτηθή. Αυτό έγκειται ή ουσία της άξι-ας του. Αυτό τό γνωρίζει καλά ó Παλαιο-λόγος, γι' αυτό προσπάθησε και πέτυχε να συνυφάνη τις βασικές περιπτώσεις που άπαιτούν κατανόηση για να όδηγήσουν τους νέους στην προκοπή και θά καταστήσουν τους ώρίμους πιο προσεκτικούς απέναντί τους.

Τὰ «'Ανήσυχα Νιάτα» του Παύλου Παλαιολόγου μιλούν στην καρδιά και στο νού με την ύποβλητική άρχοντιά και σοβαρότητα του «όντως» ώρίμου, που άγαπάει τους νέους. Οί ήρώες του πλημμυρισμένοι από προϋποθέσεις προκοπής αγωνίζονται τίμια με στόχο την έπιτυχία. Ψυχισμός τους τó έλληνικό δαιμόνιο, τó αιώνιο έλληνικό δαιμόνιο, που όταν δραστηριοποιηθή κάνει θαύματα.

Η γλαφυρή άφηγηματική δύναμη και τó προσωπικό ύφος του συγγραφέως, συνδέουν τόν άναγνώστη με τὰ ζωντανά πρόσωπα του έργου του και του μεταγγίζουν την ανθρωπιά τους.

I. Μ. Παναγιωτόπουλου: «Η ΚΥΠΡΟΣ, ΕΝΑ ΤΑΞΙΔΙ»

Η άπρόκλητη, προσχεδιασμένη και άνανδρη εισβολή των βανδάλων Τούρκων εις την Κύπρον μας, έξήγειρε δικαιολογημένα την μνήνη και την ήθικην άνάτασιν του Έθνους. Οί έλληνοκυπριακές δυνάμεις με δμοψυχία άντέστησαν ήρωϊκώς και απέδειξαν έμπράκτως τόν γνωστόν δυναμισμόν της φυλής στην ιστορική της συνέχεια. Ο άπαράμιλλος ήρωϊσμός τους απέσπασε τόν θαυμασμόν όλου του κόσμου.

Οί κατάπτυστοι όπιομανείς εισβολείς κατεξηντελίσθησαν και έγελοιοποιήθησαν διεθνώς με την καταπάτησιν των διεθνών θεσμών, με τις βάρβαρες πράξεις έναντίον άμάχων γυναικών και παιδιών!, και την άνησυχητικά χαμηλή μαχητική των στάση!! Συνέπεια των άνωτέρω είναι ή διεθνής κατακραυγή.

Τά δραματικά γεγονότα της Κύπρου φέρουν σε επικαιρότητα τó άξιόλογο βιβλίον: «'Η Κύπρος, ένα ταξίδι» του I. Μ. Πανα-

γιωτόπουλου, που έκυκλοφόρησε τελευταία σὲ δεύτερη ἔκδοσι.

Ὁ συγγραφεὺς μὲ ἓνα συγκινητικό περιστατικό τοῦ ἀγῶνος τῆς Μεγαλονήσου κατὰ τῶν δυναστῶν προλογίζει τὴν οὐσιαστική προσφορά του καὶ συγκλονίζει τὴν ἔθνική μας συνείδησι. Στὴν συνέχεια προβαίνει σὲ μιὰ γενική θεώρησι τῆς νήσου τῆς Ἀφροδίτης καὶ μᾶς μιλάει γιὰ τὴν ὁμορφιά της. Ἀκολουθοῦν προσωπικὲς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψί του, ὅπου παρακολουθοῦμε με διαμέρον τοὺς κραδαρισμοὺς τῆς καρδιᾶς του στὶς ὑπέροχες σελίδες. Ἡ συστηματικὴ γνωριμία μας μὲ τὴν Κύπρον μας, ἔχει τὴν θέσιν της. Ἔτσι ὁ συγγραφεὺς μᾶς γνωρίζει τὴν ἱστορικὴν ἀγωνιστικὴ της πορεία ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια μέχρι σήμερα. Ἀναφέρει καὶ ὁ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος ἐνεργῶς καὶ στὸν ὑπέροχο κυπριακὸ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία του. Τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν μέρος τῆς ὅλης προσφοράς, παραλείπουμε τὰ ἄλλα κεφάλαια, πού ὀλοκληρῶνουν τὴν ζωντανὴ ἐπαφὴ μας μὲ τὴν μαρτυρικὴ μας Κύπρον ἀπὸ στενότητα χώρου.

Ἡ ὅλη συγγραφὴ, πλούσια καὶ ἀρχοντική, εἶναι ἔργον συγγραφέως ξεχωριστῆς λογοτεχνικῆς ἀξίας, ἀπὸ τὰ πρῶτα πνευματικὰ μεγέθη τῶν γραμμάτων μας, πού ὁ πηγαῖος λαρισμός του πᾶλλεται ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν πλουσία τοῦ νησιοῦ, τὶς λαχτάρες, τοὺς καημοὺς, τοὺς στοχασμοὺς καὶ τοὺς ὑπερόχους ἀγῶνες του σ' ὅλα τὰ πολιτιστικά πεδία γιὰ μιὰ ἀξιοσέβαστη καὶ ἀξιοπρεπὴ ἀνθρώπινη ζωὴ. Τὰ θησαυρίσματά του ἐκφράζουν ἓνα ὑποβλητικὸ σεβασμὸ στὶς ἡθικὰς ἀξίες τῆς ζωῆς καὶ ἀπειρὴν ἀγάπην σ' αὐτοὺς, πού ὄντως πιστεύουν, ἀγωνίζονται καὶ θυσιάζονται γι' αὐτές, πού καταξιώνουν τὴν ζωὴν μας. Αὐτὸ μαρτυρεῖ ἐπάξια καὶ ἡ ἀφιέρωσι τοῦ βιβλίου ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

Τὸ ξεχωριστὸ πράγματι ταξιδιωτικὸ βιβλίο: «Ἡ Κύπρος ἓνα ταξίδι» τοῦ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, εἶναι ἓνα κείμενο ἐθνικῆς αὐτογνωσίας, ὅπου γνωρίζουμε πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ ὀλοκληρῶνουμε τὴν εἰκόνα τῆς Ἑλλάδος μας. Τὸ βιβλίουνο συμφοῦν ὠραιώτατες φωτογραφίες, πού συνεισφέρουν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους στὴν ὑπόθεσι τῆς ἀληθείας.

Σ π. Κυριαζόπουλου: «ΤΡΟΧΑΙΑ ΣΗΜΑΤΑ»

Ὁ καθηγητὴς κ. Κυριαζόπουλος τύπωσε πρόσφατα τὴν τέταρτη ποιητικὴ του συλλογὴ «Τροχαία Σήματα». Ὁ τίτλος προσδιορίζει καὶ τὸ περιεχόμενο. Τὰ 15 ποιήματα τῆς μικρῆς τούτης συλλογῆς, γραμμένα στὸ γνωστὸ ἰδιότυπα ἐπιγραμματικὸ ὕφος τοῦ ποιητῆ, εἶναι μιὰ σειρά χαρακτηριστικὰς εἰκόνας ἀπὸ τὴ θέσιν πού πῆρε τὸ αὐτοκίνητο, τὸ ἰδιωτικὸ κυρίως, στὴ ζωὴ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἡ εὐαισθησία τοῦ ποιητῆ φαίνεται νὰ λειτούργησε σὰν μιὰ περιστρεφόμενη κινηματογραφικὴ μηχανὴ πού ἀποτύπωσε διάφορες εἰκόνας τῆς καθημερινότητος, ὅμως συνδεδεμένες μεταξύ τους στὸ κεντρικὸ θέμα: τὸ ἰδιωτικὸ αὐτοκίνητο. Αὐτὸ τὸ τετράτροχο, μιὰ ἀπὸ τὶς κατακτητικὰς τῆς σύγχρονης τεχνολογίας, πῆρε μιὰ πρωτεύουσα θέσιν στὴ ζωὴ τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Κάποιος ἀγρότης εἶπε κάποτε: «Μοῦ εἶναι ἀπαραίτητο, ὅπως τὸ ἄλογό μου πρὶν ἀπ' αὐτό». Κι' εἶπε μιὰ μεγάλη ἀλήθεια. Τὸν παλὸ καιρὸ τὸ ἄλογο εἶχε συνδεθεῖ μὲ τὸν ἄνθρωπον καὶ εἶχε πάρει μιὰ ξεχωριστὴν θέσιν στὴ ζωὴ του, ὅχι μόνο γιὰ τὴ χρησιμότητά του καὶ τὶς πολυτίμες ὑπηρεσίες πού τοῦ πρόσφερε σὲ διάφορους τομεῖς, μὰ καὶ γιὰ τοῦ ἐξασφάλιζε μιὰ θέσιν κοινωνικῆς ἐπιφάνειας ἢ τὸ προβάδισμα σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις. Εἶχε γίνει κάτι σὰν συστατικὸν τμήμα τῆς ὑπαρξῆς του. Τὸ ἴδιο φαίνεται νὰ συμβαίνει καὶ σήμερα μὲ τὸ αὐτοκίνητο.

Λένε ὅτι ἡ τέχνη ἢ τὰ διάφορα ἀντικείμενα, ἄψυχα καὶ ἔμψυχα, μᾶς βοηθοῦν νὰ διαμορφώσουμε τὸ περιβάλλον μας κατὰ τὶς προτιμήσεις ἢ τὴν αἰσθητικὴν μας. Ταυτόχρονα ὅμως, μὲ τὸν καιρὸ, ἡ ἐπίδρασί τους εἶναι φανερὴ στὴ διαμόρφωση τοῦ ψυχονητικοῦ μας ὑπόβαθρου. Ἀλλάζομε ἐμείς τὸν περίγυρον, μὰ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου διαπιστώνομε ὅτι ξεμακρύνομε κι ἐμεῖς ἀπὸ τὸν παλὸν ἐαυτὸ μας. Ἡ σύγχρονη τεχνολογία ἐμφανίζεται σὰν ἰσχυρὴ προωθητικὴ δύναμις τῆς ἐξέλιξης.

Ὅπως καὶ ἄλλα ἐπιτεύγματά της, ἔτσι

καὶ τὸ αὐτοκίνητο ἐδημιούργησαν μιὰ νέα νοοτροπία καὶ ψυχολογία τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

Ποιητὴς εὐαίσθητος καὶ μὲ φιλοσοφικὸ στοχασμὸ ὁ κ. Κυριαζόπουλος, δὲν πέρασε ἀδιάφορος μπροστὰ στὶς ἀντιδράσεις τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴν ἐπαναστατικὴ ἀλλαγὴ. Ἡ θεώρηση δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι σὲ ὁρισμένα σημεῖα καὶ ὑποκειμενική. Αὐτὸ καθιστᾷ τὴν καταγραφὴ ἀκριβέστερη. Ὁ ποιητικὸς λόγος εὐθυγραμμίζεται πρὸς τὴν πραγματικότητα, γιὰ νὰ πλησιάσει περισσότερο καὶ νὰ συμπιλιωθεῖ μὲ τὶς ἀνθρώπινες εὐαισθησίες, ὅπως διαμορφώνονται στὰ πλαίσια τοῦ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ. Διανύομε ἀπὸ καιρὸ περίοδο κυφορίας ἢ ἀναζήτησης νέων αἰσθητικῶν ἐρεθισμῶν. Καὶ τὸ ἰδιωτικὸ αὐτοκίνητο βρίσκεται στὴ διάθεσή μας, μαζί μὲ τὸν ποιητὴ.

Τί νὰ σοῦ κάνω
πού 'χε στὴ μηχανή της
δυὸ ἄλογα παραπάνω.
Σ' ἓνα χωριὸ
τῆς τὴν ἔφερα.
Τὴν πέρασα πανηγυρικά
στὸ ὕψος τῆς πλατείας.

ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Ὅταν ἔχομε στὴ διάθεσή μας μιὰ ἀνθολογία ξένων ποιητῶν, τὸ πρῶτο ἐρώτημα ποῦ μᾶς τίθεται εἶναι: ὁ δρόμος ποῦ μᾶς ἀνοίγεται θὰ μᾶς βοηθήσει τάχα καὶ σὲ ποιὸ βαθμὸ νὰ προστελάσουμε μετὰ κάποια ἄνεση τὶς πρῶτες πνευματικὲς δημιουργίες ἐνὸς μακρινοῦ καὶ ἄγνωστου κόσμου, ποῦ ἴσως ποτὲ δὲ μᾶς ἀπασχόλησε; Γιατί, ὅπως ἔγραφε πρόσφατα ὁ Ρουμάνος ποιητὴς Ἀλεξ. Μιράν, μεταφραστὴς τοῦ «Πλούτου» τοῦ Ἀριστοφάνη, «ἡ μετάφραση δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ἔργο, ἀλλὰ ἓνας δρόμος πρὸς τὸ ἔργο». Κι' αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ δρόμος (ἡ μετάφραση) εἶναι ἔργο τοῦ μεταφραστῆ, ποῦ πρῶτος κατῳρόθησε νὰ προσεγγίσει καὶ νὰ κορδεύσει τὴ δῖψα του ἀπὸ τὶς ξένες ποιητικὲς πηγές. Ἔργο ἐπίπονο ὅσο καὶ φιλόδοξο,

προσπάθεια ποῦ στὴν ἔντασή της ξεπερνάει κάποτε τὴν προσπάθεια τῆς ἀρχικῆς ποιητικῆς δημιουργίας. Γιατί, ἂν ὑπῆρξαν, ὅπως γράφεται, περιπτώσεις ποιητῶν ποῦ τὴν τελικὴ φόρμα σ' ἓνα μόνο στίχο, ποῦ θὰ ὀλοκλήρωνε τὸ ποίημα, μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε τὶς δυσχέρειες ποῦ ἀντιμετωπίζει κάθε στιγμὴ ὁ συνειδητὸς μεταφραστὴς ποῦ στόχος του εἶναι ὅχι ἡ ἀπλή μεταγλώττιση, ἢ μεταφορὰ τῶν λέξεων ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν ἄλλη γλῶσσα σὲ κάποια παράλληλη σειρὰ, ἀλλὰ ἡ ἀπόδοση, σ' ἓνα πλαίσιο ἀναδημιουργίας, τοῦ συναισθηματικοῦ δυναμισμοῦ καὶ τῆς συγκινησιακῆς δόνησης ἢ κάποιας μυστηριακῆς πνοῆς ποῦ, σὰν κύρια συστατικὰ τοῦ ποιητικοῦ δημιουργήματος, μεταγγίζονται ψυχονοητικὰ καὶ στοὺς ἄλλους ὡς τὸν κοινὸ ἀναγνώστη. Δύσκολο ἔργο. Κι' ὅταν μὲν πρόκειται γιὰ τὴν ἀφηγηματικὴ ποίηση (τὸ Ἔπος) τὰ πράγματα φαίνονται κάπως εὐκολώτερα. Δυσχέρειες καὶ κάποτε ἀνυπερβλήτες παρουσιάζει ἡ λυρική ποίηση. Γιατί, ὅπως ἔγραφε κάποτε ὁ Valery, «le lyrisme est le développement d'une exclamation».

Διευρύνοντας τὸν ὁρισμὸ ὁ Ρουμάνος ποιητὴς Ion Pilat, πρόσθεσε ὅτι ὁ λυρισμὸς εἶναι ἔμφυτος, πηγάζει ἀπευθείας ἀπὸ μέσα μας σὰν ἔκφραση τῆς πρὸ καρφῆς καὶ βαθειᾶ προσωπικῆς γωνιάς τῆς ψυχῆς. Εἶναι, συνεπῶς, πηγαῖος, ἐκρηκτικὸς, γὰρ ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ διαρκεῖαι γιὰ πολὺ στὴν ἴδια καθαρὴ ἔνταση. Εἶναι σὰν ἓνα κῆμα ποῦ ξεκινάει ἀπὸ τὰ βάθη γὰ νὰ χάσει τὴ δόνησή του στὴν ἐπιφάνεια. Ὁ ρόλος τοῦ ποιητῆ εἶναι νὰ τὸ συλλάβει καὶ νὰ τὸ ἐπεκτείνει.

Δὲν εἶναι διάφορος ὁ ρόλος τοῦ μεταφραστῆ, μὰ πολὺ δυσχερέστερος. Γιὰ τοῦτο συνηθίζεται ὁ μεταφραστὴς τοῦ ἑμμετροῦ λόγου νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ποιητὴς. Γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ προσεγγίσει μὲ περισσότερη εὐχέρεια τοὺς ἐσωτερικοὺς καρδιασμούς, τὶς εὐαισθησίες τοῦ ἀρχικοῦ δημιουργοῦ.

Ἡ δοξασία δὲν εἶναι ἀπόλυτη, γιατί ὅπως ἔχουν γράψει ὠρισμένοι κριτικοί, ὑπῆρξαν περιπτώσεις ἀριστῶν μεταφραστῶν, ποῦ οἱ ἴδιοι δὲν εἶχαν γράψει οὔτε ἓνα στίχο. Εἶταν νὰ ἐκείνοι δημιουργοί. Δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ παράδοξο, ὅσο κι ἂν πιστεύεται ὅτι ὁ ἰδανικὸς μεταφραστὴς στί-

χων πρέπει να γράφει και ο ίδιος. Έτσι, θα φτάναμε στο σημείο να περιορίσουμε σε πολύ στενό κύκλο τη χρήση του ποιητικού λόγου και να του στερήσουμε τη ξειδωρη επίδραση και τη γοητεία που άσκει κάποτε στον ψυχικό μας κόσμο.

Δεν πρέπει άλλως τε να ξεχνούμε ότι σινηθέστερα οι κριτικοί, δηλαδή εκείνοι που έρχονται να φωτίσουν με τις γνώσεις των τὰ μυστικά του ποιητικού λόγου, δεν είναι οι ίδιοι σε θέση να γράφουν στίχους. Ώστόσο τους αναγνωρίζουμε την ικανότητα να αντιδρούν θετικά ή αρνητικά μπροστά στο ποιητικό δημιούργημα, ή μια περισσότερο ανεπτυγμένη καλλιτεχνική ευαισθησία που τους επιτρέπει ν' απομοιώνουν τὰ βιώματα και τις συγκινήσεις που πλάθουν και στηρίζουν τον ποιητικό λόγο. Γιατί τάχα θ' αρνηθούμε το ίδιο δικαίωμα ή την ικανότητα στον καλλιεργημένο μεταφραστή, που γοητευμένος ή βαθειά συγκινημένος από το ξένο ποιητικό δημιούργημα νοιώθει την ανάγκη να το μεταφέρει και στη δική του γλώσσα;

Άλλες είναι οι υποχρεώσεις του μεταφραστή. Και πρώτ' απ' όλα ή βαθειά γνώση όχι μόνο της δικής του μα και της γλώσσας στην οποία γράφτηκε το ποίημα. Γιατί κάθε γλώσσα έχει τους ιδιοματισμούς της, ένα δικό της έσωτεριζό ύφος, κάτι ξεχωριστό που το μεταφράζουν σαν «αίσθηση της γλώσσας». Αίχως αυτές τις προϋποθέσεις, το μεταφραστικό έργο, παρ' όλη την επίμονη προσπάθεια του μεταφραστή, πάσχει.

Εύτυχως, ή περίπτωση που μās έδωσε άφορμή σ' αυτές τις σκέψεις είναι ενάρεστα διάφορη. Ο κ. Χουρμουζιάδης, άνθολόγος - συγγραφέας της Ποιητικής Άνθολογίας Λατινικής Άμερικλής, που μās άπασχολεί σήμερα, είναι δόκιμος μεταφραστής, γνωστός από τη δίτομη άνθολογία του Άργεντινού διηγήματος, από τη μετάφραση του έργου του Uscatescu «Προφήτες της Εδωόπης», την έκδοση 'Ελληνο - ισπανικού λεξικού, τὰ δοκίμιά του στην 'Ισπανική γλώσσα «La Cultura De Grecia», από τὰ μικρά του δοκίμια στην 'Ελληνική «'Εποπτείες», τὰ διηγήματά του «Μαυρινοί 'Ορίζοντες», τις διαλέξεις και την ταξική του συνεργασία στη «Νέα 'Ε-

στία», που συνθέτουν μιá πνευματική δραστηριότητα αξιόλογη. Στα προλεγομένα του της ποιητικής άνθολογίας που προαναφέραμε και που κυκλοφόρησε στο τέλος του περασμένου χρόνου, μās έξομολογείται ότι έγραψε και στίχους στα νεανικά του χρόνια. Ένα ιδιαίτερα δυσάρεστο περιστατικό, ή απώλεια των χειρογράφων του κατά την έξοδό του από τη Ρουμανία, άμείως ύστερα από τον τελευταίο πόλεμο, που ήταν και τó ξερόζωμα του 'Ελληνισμού αυτής της χώρας, είχε σαν άποτέλεσμα να σιγήσει όλι κληρωτικά ή ποιητική του φωνή. Τό φαινόμενο, όσο κι' άν δεν είναι συνηθισμένο, δεν είναι και μοναδικό. Ξέρουμε πολλές ποιητικές φωνές που για τον ένα ή τον άλλο λόγο σίγησαν ξαφνικά για πολλά χρόνια. Μερικές ξαναγύρισαν με πύ έντονο τόν ποιητικό τους λόγο. Άλλες βοήκαν άλλους τρόπους, πύ βολικούς ίσως, για να μεταδώσουν τὰ μύχια μηνύματά τους. Σ' αυτούς τους τελευταίους ανήκει φαίνεται και ο κ. Γ. Χουρμουζιάδης. Με τη διαφορά ότι δεν έэхασε ποτέ την πρώτη του άγάπη, την ποίηση, που τη θεωρεί την «πύ έξιδανικεμένη άνθροπνη δημιουργία».

Ο δρόμος της προσφυγιάς τον έφερε σε μακρινή και πλούσια χώρα, την Άργεντινή. Δυό δεκαετίες περίπου έζησε μόνιμα εκεί. Σε περιβάλλον και συνθήκες διαβίωσης διάφορες από όσα του ήταν γνωστά. Την άγάπησε τούτη τη χώρα, πού, όπως και άλλες οί άλλες της Λατινικής Άμερικλής, καθρεφτίζει τη γονιμότητα και τη δημιουργική πνοή του ευρωπαϊκού πνεύματος. Άποικοι οί λαοί τους, με τό θερμό μεσογειακό αίμα και την πλούσια φαντασία ζυμώθηκαν με τό ντόπιο αίτίθασσο και σχεδόν νομαδικό ινδιάνικο στοιχείο και τό άφομοίωσαν. Έτσι, ύστερα από δυό - τρεις αιώνες, μιá καινούργια ράτσα γεννήθηκε σ' εκείνους τους μακρινούς τόπους, χωρίς όμως να προδίδει με βαθειές αλλοιώσεις τη δυαδική ρίζα της.

Ο κ. Χουρμουζιάδης, που έζησε άνάμεσα σ' αυτόν τον καινούριο κόσμο, γνώρισε από κοντά την ιστορία και την πνευματική εξέλιξή του. Η δική του πνευματική καλλιέργεια ήταν κάτι σά «χρυσό κλειδί» που του άνοιγε όλους τους δρόμους για την προσπέλαση της πνευματικής δημιουργίας αυτού

τοῦ κόσμου, γιὰ τὴ βαθύτερη γνωριμία της. Εἶταν σὰν ν' ἀνακάλυψε μιὰ παρθένα γῆ στὴ λογοτεχνία του. Καὶ στὴν ποίησή του φαίνεται πὼς ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή συναντήθηκε μὲ δικά του παλὰ βιώματα. Κι ἄρχισε νὰ τὰ ξαναπλάθει μὲ ἀγάπη μεταφέροντας τοὺς ποιητικὸς τόνους τῆς ξένης ποιητικῆς δημιουργίας στὴ γλῶσσα μας. Τοὺς χαϊρόταν ἔτσι καλύτερα. Ἔτσι πιστεύομε ἄρχισε ἡ προσπάθεια τούτῃ ἀναδημιουργίας, ποὺ συγκομιδὴ της εἶναι οἱ χιλιάδες στίχοι τῆς Ἀνθολογίας ποὺ μᾶς παρουσιάζει ἀπὸ τὸ ἔργο ἐβδομήντα ποιητῶν ἀπὸ τίς εἴκοσι ὁμόγλωσσες χῶρες τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς (οἱ 19 μιλοῦν τὴν Ἰσπανικὴ καὶ μόνο ἡ Βραζιλία τὴν Πορτογαλική), ποὺ ἀνθολογεῖ. Δὲ μᾶς εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβουμε ὅτι γι' αὐτὸ τὸ ἔργο χρειάσθηκαν μόχθος καὶ χρόνος πολὺς. Ὁ Ἀνθολόγος τοὺς τ' ἀφιέρωσε μὲ ἀποχεριὰ καὶ τὰ δυό, ἀπολαμβάνοντας ἐκεῖνη τὴν κρυφὴ χαρὰ καὶ συγκίνηση τῆς ἀναδημιουργίας. Κι ὅλ' αὐτὰ δείχνουν ὅτι δὲν τοὺς πρόδωσε. Μεγάλῃ τύχῃ γιὰ τοὺς ποιητὲς τῶν μακρινῶν ἐκείνων τόπων, μὰ καὶ γιὰ μᾶς ποὺ ἔχομε τὴν εὐκαιρία νὰ τοὺς γνωρίσουμε.

Στὸ πολὺστιχο ποίημα τοῦ Alexandro Carrion ἀπὸ τὸ Ἐκουαντόρ, ποὺ περιγράφει τὰ δεινὰ τῆς «ἀναβροχιάς», διαβάσουμε καὶ τοῦτο τὸ στίχο:

«Ἔτσι ἔπρεπε νὰ δείχνει ἡ γῆς πρὶν
(γεννηθεῖ ἡ ἀγάπη)

Συγκινητικὸς ὕμνος στὴν ἀγάπη, τὴ ζείδωρη πηγὴ κάθε δημιουργίας.

Ἐμπλουτισμένη ἡ «Ποιητικὴ Ἀνθολογία Λατινικῆς Ἀμερικῆς» μὲ τὰ κείμενα ἢ ἀποσπάσματα ὁμιλιῶν τοῦ κ. Χουρμουζιάδη γιὰ ὅλη τὴν ἱστορικὴ ἐξελικτικὴ πορεία αὐτῆς τῆς ποίησης καὶ μὲ τίς βιογραφικὲς σημειώσεις τῶν ἀνθολογουμένων, στηρίζει καὶ μακραίνει τὴ γέφυρα ποὺ ἔστησε μὲ τὸ μεταφραστικὸ του ἔργο ὁ συγγραφέας γιὰ νὰ συνδέσει πνευματικὰ τὴ χώρα μας μὲ τοὺς μακρινούς ἐκείνους τόπους. Δὲν κοπίασε ἄδικα.

Θεοδώρου Χατζημιχάλη:
«Ο ΟΣΙΟΣ ΣΥΜΕΩΝ Ο ΑΝΥΠΟΔΗ-
ΤΟΣ ΜΑΙ ΜΟΝΟΧΙΤΩΝ», ἱστορικὸν
ἀφήγημα, εἰσαγωγή - σχόλια - ἐπιμέ-
λεια Γιάννη Σακελλίωνα, σελ. 254,
Ἀθῆναι 1974

Στὴ σειρὰ τῶν ἐκδόσεων τῆς ἑκατοντα-
πεντηκονταετηρίδας τῆς Ἐκκλησίας τῆς
Ἑλλάδος, κυκλοφόρησε πρόσφατα τὸ χει-
ρόγραφο ἱστορικὸ ἀφήγημα τοῦ Λόγιου
τῆς Ἀγίας Θεοδώρου Χατζημιχάλη, ποὺ ἀ-
ναφέρεται στὴ ζωὴ, τὴ δραστηριότητα καὶ
τίς παρακαταθῆκες τοῦ Ὁσίου Συμεὼν
τοῦ Ἀνυπόδου καὶ Μονοχίτωνα, ἀπ' τὸ
Βαθύρρεμα τῆς Ἀγίας καὶ ἰδρυτῆ τῆς Μο-
νῆς Φλαμουρίου. Ὁ Θεόδωρος Χατζημιχά-
λης γεννήθηκε στὸ Μεταξοχώρι τῆς Ἀγίας
στὰ 1873 καὶ ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο στὴ
πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς, στὰ
τέλη τοῦ περασμένου καὶ τίς ἀρχές τοῦ
τωρινοῦ αἰῶνα. Δεινὸς — γιὰ τὴν ἐποχὴ
καὶ τὴν περιοχὴ του — ρήτορας καὶ ποι-
ητῆς μὲ βαθειὰ καὶ συνειδητὴ θρησκευτι-
κότητα, ἔφησε μιὰ πληθώρα διαφωτιστι-
κῶν ἱστορικῶν στοιχείων, ἀπ' τὰ ὁποῖα
μποροῦμε σήμερα ν' ἀντλήσουμε πολλὰ
ἱκανὰ νὰ προσδιορίσουν τὴν ἱστορικὴ καὶ
λαογραφικὴ ὑπόδομή τῆς Ἀγιώτικης πε-
ριοχῆς. Τὰ χειρόγρατά του, μὲ τὴν πιὸ
πάνω ἔννοια εἶναι πολὺτιμα γιὰ μᾶς σή-
μερα.

Τὸ χειρόγραφο γιὰ τὸν Ὁσιο Συμεὼν,
ὅπως καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὑπόλοι-
πα, βρίσκονται στὴ κατοχὴ τοῦ λογοτέχνη
καὶ ἱστοριοδίφῃ Γιάννη Σακελλίωνα, ὁ ὁ-
ποῖος καὶ ἐπιμελήθηκε τὴν ἔκδοση αὐτῇ.
Τὰ ἐκτεταμένα εἰσαγωγικά του σημειώμα-
τα γιὰ τὸν συγγραφέα καὶ τὸν βιογραφού-
μενο Ὁσιο, ὁλοκληρώνουν τὸ ἔργο καὶ το-
ποθετοῦν ἱστορικά, μὲ τὰ ὑπάρχοντα φυ-
σικὰ στοιχεῖα, τὸ ὅλο θέμα.

«Τὰ δεδομένα μας - γράφει ὁ Γιάννης
Σακελλίων - εἶναι ἡ βιογραφία του καὶ ἡ
ἀσματικὴ του ἀκολουθία, γραμμένες ἀπ' τὸν
ἱερομόναχο Γερμανὸ καὶ τυπωμένες γιὰ
πρώτη φορὰ στὴ Σμύρνη στὰ 1764, καὶ τὸ
«ἀνά χειρὸς» ἀφήγημα τοῦ Θεοδώρου Χα-
τζημιχάλη, ποὺ ἀπαιχεῖ κυρίως τὴ στοματι-

κή παραδότηση και αναφέρεται στην παιδική, την εφηβική και τη νεανική ηλικία του, που μās ξερχεται απ' τὸ παρελθὸν κι' ὡς τὶς μέρες μας, διατηρεῖται ἀκόμη σὰν ἕνα ἀπομεινάρι ἀγιότητας στὴ μνήμη καὶ τὸ ἦθος τῶν ἀνθρώπων».

Τὸ χειρόγραφο τοῦ Χατζημιχάλη, μελετήθηκε καὶ σχολιάστηκε με ἐπιστημονικὴ ἀπό τὸν ἐπιμελητὴ τῆς ἐκδόσεως, ἔτσι πού, μαζί με τὶς ὑπόλοιπες πηγές, νὰ κατορθωθεῖ ἡ σφαιρική θεώρηση τῆς προσωπικότητας τοῦ Ὁσίου καὶ τῆς προσφορᾶς του στὸν σκλαβωμένο ἑλληνισμό τοῦ 16ου αἰῶνα. Ἐξ ἄλλου ἡ παράθεση ὁλόκληρου τοῦ κειμένου τοῦ χειρογράφου, δίνει τὴ δυνατότητα στὸν ἀναγνώστη νάρθη καὶ ὁ ἴδιος σὲ ἄμεση ἐπαφή με τὴ θαυμαστὴ συγγραφικὴ ἱκανότητα τοῦ Χατζημιχάλη. Ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἐκδοσις αὐτὴ μιὰ ἀκόμα σημαντικὴ προσφορὰ τοῦ Γιάννη Σακελλίωνα, στὴ μελέτῃ τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου μας.

Κ ὥ σ τ α Σ α ρ δ ε λ ῆ: «ΤΟ ΣΥΝΑΞΑΡΙ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ» (β' ἐκδοσις), σελ. 406, Ἀθήνα 1974

Κι' ἄλλη φορὰ μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία ν' ἀναφερθῶ στὸ ἔργο τοῦ Κώστα Σαρδελῆ. Ἄν τὸ κάνω καὶ πάλι εἶναι γιατί ἡ ποιότητα τῆς δουλειᾶς του καὶ ἡ καθαρότητα τῆς σκέψεως του συγκινεῖ ἀληθινὰ τὸ πλατὺ κοινὸ ποῦρεται σ' ἐπαφή με τὸ ἔργο του. Τὸ «Συναξάρι τοῦ Γένους» ὅταν πρωτοεκδόθηκε τὸ 1969, μās ἔφερε, σὲ μιὰ δύσκολη ἐποχῇ, τὰ μηνύματα τῶν «Ἀγίων» τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἀγωνιστῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς λευτεριάς. Τώρα πού τὸ ξαναβλέπουμε συμπληρωμένο με νέες μορφές καὶ καινοῦργια στοιχεῖα γιὰ τὶς ἄλλες, χαϊρόμαστε ἀκόμα περισσότερο, μιὰ καὶ ἡ προσπάθειά του δικαιοῦνται καὶ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ νὰ ἐπικοινωνήσει με τὶς ποσοπικότητες πού χάραξαν τὸ δρόμο τῆς ἐθνικῆς μας προκοπῆς. Οἱ μορφές, σὰν ἐκείνες τοῦ Διονύσιου τοῦ Σκυλάσσου, τοῦ Μελέτιου Πηγᾶ, τοῦ Κόσιλου Λοῦκα, τοῦ Θεόδωρου Κοουδαῖα, τοῦ Ἡλίου Μηνιάτη, τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτω-

λοῦ, τοῦ Ἀναστάσιου Γόρδιου, τοῦ Ἀνθίου Γαζῆ, τοῦ Νικόδημου τοῦ Ἀγιορείτη καὶ τῶν ὑπόλοιπων πού βιογραφοῦνται, συγκροτοῦν τὴν ὀδηγητικὴ ἡγεσία τοῦ ἑλληνισμοῦ, μέσα στὸ σκοτάδι τῆς τούρκικης σκλαβιάς. Εἶναι αὐτοὶ ἀκριβῶς οἱ ἄνθρωποι, πού πάνω απ' τὴ ζωὴ τους, ἔταξαν πρωταρχικὸ σκοπὸ τὸ ξύπνημα τοῦ Γένους, πού ὀδήγησε στὴν ἀπολύτρωσις. Εἶναι οἱ «Ἄγιοι τῆς Ρωμοσύνης», οἱ γίγαντες πού σήκωσαν τὸ βάρος τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἐθνικοῦ διαφωτισμοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ παρουσίασή τους ἀπὸ τὸν συγγραφέα, πού δὲν ἐξαντλεῖται στὰ βιογραφικὰ τους στοιχεῖα — ἀνῶφελο γιὰ τὸ πλατὺ κοινὸ — ἀπλώνεται στὴ παράθεση τῶν σπουδαιότερων μηνυμάτων καὶ διδαχῶν τους, αὐτῶν ἀκριβῶς πού φώτισαν τὰ σκοτάδια τῆς σκλαβιάς.

«Οἱ μορφές πού θὰ γνωρίσεις, φίλε ἀναγνώστη, — συγγραφέας — εἶναι οἱ Πατέρες σου. Ὅλοι ἔχσαν στὴ σκλαβιά, στὴν τουρκοκρατία. Περίοδος μεγάλη χρονικὰ καὶ σημασιολογικὰ. Σ' αὐτὴ οἱ πηγές τοῦ νεοελληνικοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Σ' αὐτὴ τὴ σκληρὴ κι ἀνελέγητη τυραννία δοκιμάστηκε ἡ φυλὴ μας κι ἀπόδειξε πόσο γερὸ κύτταρο εἶναι, ἀδάμαστη κι ἀνυπότακτη, πάντα νέα, πάντα δημιουργικὴ με τὶς ἀναποδιές καὶ τὰ σφάλματα, με τὰ καπρίτσια της καὶ τὰ πάθη της, ἔφηδη πάντα, παρούσα πάντα».

Αὐτὴ ἡ σκιαγράφισι καὶ ἡ ἰχνηλασία τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς στὰ δίσεκτα χορὸνιά τῆς τούρκικης κατοχῆς, εἶναι γιὰ μās σήμερα τόσο ἀναγκαῖα γιὰ τὴ συνειδητοποίηση τῆς πορείας μας σὰν ἔθνους, ὅσο ποτὲ ἄλλοτε. Κι ὁ Κώστας Σαρδελῆς με τὸ ἔργο του ἔρχεται νὰ ἐξυπηρετήσει σημαντικὰ τὸ σκοπὸ αὐτό.

Ἀ δ α μ α ν τ ί ο υ Σ α μ ψ ὶ ν: «ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΜΟΝΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΗΣΟΝ ΣΚΟΠΕΛΟΝ», Ἀθήνα 1974

Μακάρι κάθε τόπος νὰ εἶχε κι' ἕναν - διὸ ἀνθρώπους πού θὰ τὸν μελετοῦσαν συστηματικὰ. Αὐτὸ τὸ χιλιοεπαιμένο συμπέ- ρασμα βγαίνει καὶ πάλι ξεφυλλίζοντας τὴ

νέα μελέτη του Σκοπελίτη φιλόλογου και αρχαιολόγου Διαμαντή Σαμψών. Είναι πολλά τὰ ἔργα ποὺ μᾶς ἔδωσε ὁ συγγραφέας, σχετικὰ μὲ τὴ μελέτη καὶ παρουσίαση τοῦ ἀρχαιολογικοῦ, ἱστορικοῦ, ἐκκλησιαστικοῦ καὶ μνημειακοῦ ὑπόβαθρου τοῦ νησιοῦ του. Στὸ καινούριο ἀσχολεῖται συγκεκριμένα μὲ τὶς ἐκκλησιῆς καὶ τὰ μοναστήρια ποὺ εἶναι κατὰσπαρτα στὸ ἀνατολικὸ καὶ νότιο μέρος τῆς Σκοπέλου καὶ ἀνέρχονται στὸν ἀριθμὸ τῶν 400 περίπου. Ἡ ἵδρυση ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων στὸ νησι χρονολογεῖται ἀπὸ τὰ πρῶτα μεταχριστιανικὰ χρόνια. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ καταστράφηκαν μὲ τοῦ καιροῦ τὸ πέρασμα. Τὰ νεώτερα διασώθηκαν καὶ περικλείουν μέσα τους ἕνα πλήθος ἀπὸ θησαυροὺς καὶ κειμήλια, καθὼς ἐπίσης καὶ ἕνα ἰδιαίτερο ἀρχιτεκτονικὸ ὕψος, ποὺ ὅσο καὶ ἂν μοιάζει μὲ τὸ ὑπόλοιπο τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου, διαφοροποιεῖται τὶς περισσότερες φορὲς ἀπ' αὐτὸ καὶ γίνεταὶ αὐθύπαρκτη ἀρχιτεκτονικὴ παρουσία.

Ὁ συγγραφέας χρόνια τώρα περιδιάβαινε τὴ Σκόπελο. Μελέτησε συστηματικὰ ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ χτίσματα, ἐνωτίστηκε τὴν πεμπτουσίαν τους καὶ ἀποτύπωσε μὲ σχέδια καὶ φωτογραφίες τὴν ὑπόστασή τους. Ἀκόμα φρόντισε νὰ συσχετίσει καὶ θεμελιώσει τὰ συμπεράσματά του πάνω σ' ἐπιγραφές, λιθανάγλυφα καὶ χειρόγραφα, ἔτσι ποὺ οἱ ἀπόψεις νὰ ἀποκοτῶν τὴν ἐγκυρότητα τοῦ ἐπιστήμονα μελετητῆ καὶ ὅχι τοῦ περιηγητῆ μὲ τὴν ἐπιφανειακὴ θεώρηση τῶν πραγμάτων. Ἡ ἔρευνά του ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα καὶ συνεχίζεται στὶς μετέπειτα κατασκευές, σ' ὅλες τὶς φάσεις τῆς ἐξελικτικῆς τους πορείας, μέχρι τῶν σύγχρονων χτισμάτων. Ἔργο ποὺ ἀποπνέει ἐπιστημοσύνη καὶ ὑπομονὴ καταχωροῦμενο στὸ ἐνεργητικὸ τοῦ μελετητῆ καὶ ἀκόμα προσπάθεια ποὺ δίνει τὸ μέτρο τῆς ἀνερευνήτης περιοχῆς τῶν πολιτιστικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἐκφάνσεων τοῦ λαοῦ μας.

Κώστα Λαζαρίδης: «ΟΝΟΜΑΣΤΕΣ ΒΡΥΣΕΣ ΚΑΙ ΝΕΡΑ ΣΤΟ ΖΑΓΟΡΙ» καὶ «Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ

ΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΒΡΑΔΕΤΟ ΖΑΓΟΡΙΟΥ», Γιάννινα 1974

Διὸ ἀκόμα μελέτες τοῦ Κώστα Λαζαρίδη στὴ σειρά τῆς «Μικρῆς Ζαγοριακῆς Βιβλιοθήκης του». Ἀκάματη καὶ θαυμαστὴ ἡ δραστηριότητα τοῦ Ἡπειρώτη ἱστοριοδίφου, ποὺ ἔταξε σκοπὸ τῆς ζωῆς του νὰ διασώσει ἀπ' τὸν ἀφανισμό, ὅ,τι ἀπόμεινε ἀπ' τὴ πολύχρονη καὶ δοξασμένη ἱστορία τοῦ Ζαγοριοῦ. Χρόνια μάζευε τὸ ὕλικό του, καὶ ἄλλα τόσα, τὸ τακτοποιοῦσε σὲ θεματογραφικὰς ἐνότητες, μέχρι νὰ φτάσει ἡ ὥρα τῆς ἐκδοσης.

Στὸ πρῶτο βιβλίον περιγράφει τὶς βεῦσες τοῦ Ζαγοριοῦ, ἀναφέρει τὶς ἱστορικὰς καὶ λαογραφικὰς καταβολὰς τους, προβάλλει τὰ γεγονότα ποὺ διαδραματίστηκαν σ' αὐτὰς καὶ ἐξηγεῖ τὶς παραδοσιακὰς δοξασίες ποὺ ἔφτασαν μέχρις ἐμᾶς. Στὸ δεύτερο μελετᾷ καὶ παρουσιάζει τὴ μορφή τοῦ Ἡπειρώτη — ἀπὸ τὸ Βραδέτο Ζαγοριοῦ — δασκάλου τοῦ Γένους Ἀναστάσιου Σακελλάριου, μὲ βάση τὰ στοιχεῖα ποὺ κατόρθωσε νὰ συγκεντρώσει στὰ χρόνια τῆς πολυμοχθῆς ἔρευνάς του. Ἐτσι ἄλλη μιὰ προσωπικότητα, μὲ ἔντονη παρουσία στὸ χῶρο τῶν Γραμμάτων τοῦ 19ου αἰῶνα, ἔρχεται στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο καὶ φωτίζεται πολὺπλευρα ἡ δραστηριότητά της. Πολύτιμα καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ μελετήματα τοῦ Ζαγοριῶτου συγγραφέα.

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΜΟΥΓΟΓΙΑΝΝΗΣ

Φοῖβος Δέλφης: «ΡΟΔΑ Τ' ΑΠΡΙΑΝ» — «ΕΛΙΚΩΝΙΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑ» (ποιήματα), Ἀθήνα, 1973

Ἡ ποίηση τοῦ Φοῖβου Δέλφη, στὰ γράμματα μας, εἶναι μιὰ λυρική πνοὴ ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ καὶ τὸν ἑλληνικὸν ὅραμα, καὶ ἔχει διάσπαρση μ' ἕναν καινούργιον λόγον. Ἀναπατρίζει τὸν νεώτερον ἄνθρωπο δάθε ἀπ' τὸ νόμο τῆς μοναξιάς καὶ τῆς αὐχμηρότητας στὴν οὐδέτερη ζωὴ τῆς ἀσφάλτου, σ' ἕναν αἰῶνα τεχνικοῦ ἔπους, ὅπου ἡ ἀπαγόρευση καὶ ἡ τέφρα, μαζί μὲ τὴν τυφλὴ

σκληρότητα και την αλλοτρίωση της προσωπικότητάς. Στη φωνή του είναι ή έαρινή έφηβεία κι' ή συμμετοχή στην όμορφιά της ζωής. Καί, γι' αυτό, τούτος ό λυρικός λόγος, που κρατάει τό μέτρο και την θερμοκρασία της ανθρώπινης ύπαρξης κοντά στο Θεό και στη φύση, καθαρμένος απ' την ήβηλημένη στίλβη της έγκεφαλαικής ύπνωσης, έρχεται μήνυμα πάνω στην αυγινή δρόσο, όνειρο γιά την λύτρωση στο παραλήρημα της ύπαρξιακής αγωνίας. Γιατί, στην πεδιάδα με την τέφρα και στούς καμένους όρίζοντες, ό σύγχρονος άνθρωπος, όδοιπόρος χωρίς άνοιξη, αναζητάει πάντα αυτήν την ποίηση, αυτήν την έπιστροφή στην ένανθρώπιση της φυσικής αλήθειας, γιά νά νοιώσει πώς έχει μόιρα σέ τούτη τη γή, πώς είναι κάτι απ' την ασύνορη και διαχρόνιαν άρμονία. Κι' αυτήν την αίσθηση, κρυσταλλωμένη σ' ένα ρίγος μέσα από λιτές λέξεις που κρατούν τό βάρος και την γεύση από την όραση ενός αναπαλλοτρίωτου ποιητή, έχει ό Φ. Δ., σέ μιάν άνθηση δίχως θεματικότητα.

Ύποβλητική και οίκεία, ή ποίησή του είναι καμωμένη απ' την έλληνική γή κι' έχει την απλότητα της άνεπιτήδευτης έξαρσης. Έδω, μάλιστα, ξεχωρίζει απ' τις παράλληλες ή τις συγγενικές λυρικές συνθέσεις, που έχουν ή που θυμίζουν έπικό λόγο με την προφητική διάθεση, γιατί δέν έφυγε απ' την προσωπική μνήμη και γιατί αποτραβήχτηκε (όχι ως άναχωρητής, αλλά ως νοσταλγός ή ως χαροκόπος) απ' την τύρβη της πόλης και τό άχθος της κοινωνικής πάλης. Ζήτησε νά γίνει ένα άηδόνι νά ταυτιστεί με τό νερό και τόν ψίθυρο του Έλικώνα, ξαναφέροντας στη ζωή την γοητεία του άρχαίου μύθου σ' έναν λόγο καινούργιο, εξ ίσου άρμονικό και εύδοιο. Έτσι, μαζί με τό όνειρο και την πίστη στην ποιητική μετουσίωση της ζωής, μάς δίνεται μιá γνήσια έλληνική λυρική φωνή, διαποτισμένη απ' την μέθη της όμορφιάς και της μουσικής, που κυριαρχεί στην ποίηση τούτη. Ίδιαίτερα, στά «Ρόδα τ' Απρίλη», που είναι μιá συλλογή απ' την γύρη της λυρικής περιήγησης με την πνοή, άπόναν οίστρο λυρικής αίσθησης, άντικατοπτρίζεται όλόκλη-

ρο τό ύπόστρωμα που δίνει αυτήν την εύφορία στον ποιητή. Γιά τό λόγο αυτό, τὰ ποιήματα έδώ δέν είναι έκτεταμένα, δέν όρίζονται από μεταφορές στον πνευματικό χώρο, αλλά παραμένουν άπείραχτα σχεδόν, κοντά στην πρώτη πηγή. Πρόκειται γιά έναν λυρικό βίο, ενός ευαίσθητου ποιητή που ένωτίζεται, που όσφραίνεται και που χαίρεται με την όραση, ενώ κρατεί την άναπόληση κι' απ' την θέα ενός κάματος ώριμότητας. Πιο δοξαστικός, μ' έναν συνθετικό ύμνο στη μορφή ενός λυρικού έπους, που άνακαλεί, στιγμές - στιγμές, τόν Θεόκριτο και τόν Βιργίλιο, αλλά μέσ' άπόναν λαϊκό σύγχρονο λόγο κι' άπόναν σύνδεσμο με την τωρινή μορφή, είναι στο μεγάλο συνθετικό του ποίημα «Έλικώνια συμφωνία», που άποτελεί ξεχωριστή έκδοση, μέσα στον ίδιο χρόνο (1973), όπου έχει κυκλοφορήσει παράλληλα και άλλα δυό βιβλία, («Γιώργης Σαραντής» (δοκίμιο) και «Δυό νεόελληνες ποιητές» (κριτική γιά τούς Γιάννη Κοφίνη και Άντ. Κυριακόπουλο).

Νομίζομε πώς, γιά την ποίηση του Φοίβου Δέληφ, χρειάζεται νά σταθούμε στο λυρικό ειδικά κλίμα της, γιά νά την αξιολογήσουμε σωστά.

Γιατί, είναι αναντίρρητα, μιá προσφορά, ύστερ' απ' την σημαντική έποχή, που ακολούθησε την περίοδο του Άγγελου Σικελιανού, στην σύγχρονη γραμματεία μας.

... ..
Κι' έγινε ή «Παγή λαλέουσα»,
έκείνο τ' ώραίο χορμί
(που ένας θεός λαχτάρισε)
τό μουσικό όργανο που πάλλει,
τό μύθο κι' ή γύρη
που ζαλεί τις μέλισσες...

... ..
Θά 'ρθοι τό χάραγμα.
Θά σκάψω στη γούνα της Άγανάπης
... ..
Θ' Έλικωνίδα Μοῦσα,
σάν άχραντη στιγμή.
... ..

Μάγias - Μαρίας Ρούσσου:
«ΣΤΟΝ ΑΓΝΩΣΤΟ ΦΟΙΤΗΤΗ» (ποιήματα), 'Αθήνα, 1974

Στην εποχή τούτη, πού δημιουργείται ένας καινούργιος αιώνας, ή θυσία των φοιτητών εκφράζει, στίς διαστάσεις μιας οικουμενικότητας, τὸ ἔπος καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἀρετή, πού συγκινεῖ καὶ πού διδάσκει. Πάντοτε, ἄλλωστε, ἡ σπουδάζουσα νεολαία καὶ οἱ νέοι γενικά, ἀποτελοῦν τὴν πρωτοπορία τῆς μάχης καὶ τὴν ὑπόσχεση γιὰ ἕναν καινούργιο κόσμο, πού θὰ δικαιώνει τὸ αἷμα, τὸν πόνο καὶ τὴν σιγή τὴν πάνω στὴ γῆ. Γι' αὐτό, ἐπειδὴ τὸ ἄγγιγμα στὴν ἀκμὴ αὐτῆς τῆς ζωῆς ἡλεκτοῖζει, ἔχουν γίνει τόσα ποιήματα καὶ τόσα ἀριστουργήματα τέχνης στὸν χώρο τῆς θυσίας τῶν νέων, πού λίγοι θὰ μπορούσαν νὰ δώσουν κάτι δικό τους ἔξω ἀπ' τὴν κοινοτοπία. Καὶ τὰ ποιήματα τοῦτα, πού κρατοῦν τὴν θέρη ἀπ' τὴν συμμετοχὴ τῆς ποιήτριας στὴν ἀγνότητα καὶ στὴν συγκινητικὴ ὁρμὴ τῆς φάλαγγας τῶν νέων γιὰ τὴν κατάκτηση μιᾶς νέας ζωῆς, φέρουν ἕνα μήνυμα, πέρ' ἀπ' τὶς φωναχτὲς ἐξάρσεις, πέρ' ἀπ' τὴν στενότητα ἐνὸς ρητορικοῦ λόγου. Εἶναι μιὰ βαθειὰ λυρικὴ φωνή, διαποτισμένη μὲ ἀγωνία καὶ πόνο καὶ ἀπλωμένη σ' ἕναν χώρο εὐρύτερης θεώρησης, ἔτσι πού μεταξιώνεται σ' ἕνα λιτὸ ἔπος, χωρὶς καμμιά φιλολογικὴ ἐπιβάρυνση. Ἡ ἄμεση — ἐξ ἄλλου — ἐπαφὴ τῆς ποιήτριας μὲ τὸ κλίμα τῆς θυσίας στὴν ἑαρινὴ τούτῃ ἡλικία, ἐνώπιον τοῦ οἰκουμενικοῦ κινήματος τῶν νέων στὴν ταραγμένη ἐποχὴ μας, ὅπου ἡ διάφρεση κι' ἡ σκληρότητα ἔχουν ἀφήσει κάρβουνα στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, προσδίνει στὰ ποιήματα τὴν κρυστάλλινη συγκίνηση καὶ τὴν αἴσθηση τῆς δραματικότητας. Γι' αὐτό, ὅχι μόνο δὲν παρασύρεται ἀπ' τὴν ὥθηση τῆς κραυγῆς, ἀλλὰ ἔχει τὴν ὑποβλητικὴ ἐσωτερικὴ δραση, πού δικαιώνει τὴν προσφορὰ τῆς νεολαίας σ' ἕνα λυρικὸ ἀσκητικὸ ἔργο, πού εἶναι διαστροφόμενο μὲ τὴν εὐαισθησία καὶ μὲ τὴν ταύτιση τῆς ἔκφρασης τῆς στὴν ἐλπιδοφόρα αὐτὴ μάχη τῶν νέων. Ἔτσι, ἡ ποίηση τῆς Μάγias - Μαρίας Ρούσσου, συνιστᾷ μιὰ

γνήσια ἔκφραση, πού εἶναι μαζί ἔπος, ἐλεγεία καὶ στέγη, γιὰ τὴν μαχόμενη νεότητα, πού φέρνει τὴν ὑπόσχεση καὶ τὴν κατάφαση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Κι' εἶναι δοσμένη μὲ δυνατὴ ἔνταση, μὲ τὸ πάθος τῆς πίστεως, μὲ καθαρὴ ποιητικὴ ἔκφραση.

...κι' ἀπ' τὰ θρυμματισμένα σου ὄνειρα

μαλάζοντας τὸ αἷμα καὶ τὸ βόγγο
ἔχτιζες, Γυιέ μου, τ' οὐρανοῦ τὴ σκάλα

Νὰ λές: πόλεμος

καὶ νᾶσαι ὅλης τῆς γῆς οἱ σκοτωμένοι
κι' ὀλάκερης τῆς γῆς οἱ ὄρφανοὶ
κι' οἱ ἀκατάγραφοι βασιανισμένοι

Καὶ νᾶμαι ἐγὼ ἡ σκοτεινὴ

ἡ κλαίουσα κι ἡ γοερή

Ἐλευθερίας Ι. Νικολαΐδου: «Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΑΡΚΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ (1814—1871) ΚΑΙ Η ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ», Ἰωάννινα, 1973

Ἡ ἱστοριοδιφικὴ διερεύνηση κι' ἡ σύνθεση, μὲ κριτήρια νεώτερης θεώρησης τῆς ἱστορίας τῶν νεώτερων χρόνων, εἶναι μιὰ συμβολὴ ὄχι μονάχα στὴν ἱστοριογραφία μας, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα στὴν συγκρότηση ἀποθησαύρισης τῶν μαρτυριῶν τῆς ἐθνικῆς μας ὑπόστασης. Ἔτσι, κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρίσμα τῆς ἀξιολόγησης, ἡ παραπάνω ἐργασία τῆς Ἐλευθερίας Ι. Νικολαΐδου, φιλολόγου καὶ βοηθοῦ τῆς Ἐδρας τῆς Ἱστορίας τῶν Νεωτέρων Χρόνων στο Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων, συνιστᾷ μιὰ προσφορὰ στο ἐπίπεδο τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, στὸν χώρο τῶν χρόνων, πού ξεκινοῦν ἀπ' τὴν παλιγγενεσία, μὲ τὴν προέκταση καὶ τὶς ἐπιπτώσεις της, ὡς τὴν συγκρότηση τῆς νεώτερης ἐθνικῆς μας ἱστορικῆς ὀντότητας. Συγκεκριμένα, ἡ συγγραφείας καλύπτει ἕνα κενὸ καὶ δίνει

ἐπιστημονικά ἐπεξεργασμένες (σχόλια, συσχέτιση μὲ ἀνέκδοτα καὶ ἀποθησαυρισμένα ἔγγραφα, μαρτυρίες ἀπὸ οἰκογενειακὰ ἀρχεῖα καὶ ἀναλυτικώτερη ἀνάπτυξη ἀναφορῶν), πηγές καὶ μαρτυρίες, γιὰ τὸν Δημήτριο Μάρκου Μπότσαρη (τὸν γιὸ τοῦ Ἡρακλ.) γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὴν δράση του, στὸ δημόσιο βίβλιό τοῦ "Ἔθνος, κατὰ τοὺς μετεπαναστατικούς χρόνους. Ἔτσι, μὲ τὴν ἐργασία τούτη, ποὺ εἰσφέρει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὴν μαρτυρία ἀνέκδοτων ἐπιστολῶν τόσο ἀπ' τὸ ἀρχεῖο τῆς Ἰονίου Γερουσίας, ὅσο κι' ἀπ' τὸ οἰκογενειακὸ ἀρχεῖο τοῦ δισέγγονου τοῦ Δημ. Μπότσαρη, Μάρκου Σπύρου Μπότσαρη, ἡ Ἐλ. Ι. Νικολαΐδου, ἀξιοποιώντας τὴν σχετικὴ βιβλιογραφία, συνθέτει μιὰ εὐρύτερη καὶ οὐσιαστικώτερη μονογραφία τοῦ Δημ. Μάρκου Μπότσαρη, ὡς στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ παράγοντα, στὴν κρίσιμη ἐκείνη περίοδο, ὅπου διαμορφώθηκε ἡ φυσιολογία τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους. Στὸ πόνημα τοῦτο, ποὺ ἀνατυπώθηκε ἀπ' τὴν Ἑπιστημονικὴ Ἑπετηρίδα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, ἡ ἔρευνα καὶ ἡ τεκμηρίωση, μαζί μὲ τὴν συσχέτιση καὶ τὴν ἀναφορὰ σ' ἓναν ὁρίζοντα διεύρυνσης μὲ βάση τὰ ἀνέκδοτα στοιχεῖα καὶ τὶς ἔγκυρες ἐρμηνείες, δίνεται μιὰ ἐπάρκεια κι' ἓνα ὁριοθετημένο ἱστορικὸ πλαίσιο, ποὺ φωτίζει καὶ διαισθανεῖται τὰ πράγματα καὶ τοὺς κύριους παράγοντες ποὺ κυριάρχησαν, εἴτε ὡς ἀτμόσφαιρα, εἴτε ὡς γεγονότα, γύρω ἀπ' τὸ πρόσωπο τοῦ Δημ. Μ. Μπότσαρη. Γι' αὐτό, θὰ πρέπει νὰ θεωρήσουμε, τὴν προσφορὰ τούτη τῆς Ε.Ι. Ν., ἰδιαίτερα σημαντικὴ, δεδομένου ὅτι, ὡς ἐπιστημονικὴ ἐργασία μὲ καλλιέργημένη δημοτικὴ καὶ λιτὴ γλῶσσα, ἔρχεται νὰ καλύψει κενά, νὰ δώσει νέα στοιχεῖα καὶ νέες διαστάσεις, συγκροτημένα μὲ ὑποδειγματικὴ ἐσωτερικὴ δομὴ καὶ σ' ἓνα ἐπίπεδο ἀκαδημαϊκῆς στάθμης. Καί, γι' αὐτό, ἀκριβῶς, τὸ βάρος τῆς εἶναι τόσο πιὸ μεγάλο, ὅσο ἡ ἀνάγκη νὰ σταθοῦν οἱ νέοι φιλόλογοι ἱστορικοὶ μας στὸν δικό μας αὐτὸν ὁρίζοντα, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρία γιὰ τὴν νεώτερη Ἑλλάδα. Ἀκόμα, θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε στὴν περίπτωσή τούτη, τὴν πρωτότυπη ἀξιοποίηση τοῦ ἀνέκδοτου

κυρίως ὕλικου, ποὺ κάνει ἡ συγγραφέας, μὲ τὴν ἀνάλυση, σὲ ψυχολογικὲς ἐμβαθύνσεις καὶ θεωρητικὴ ἀναγωγή στὸν ὁρίζοντα τῆς πνευματικῆς σφαίρας, τῶν πληροφοριῶν, ὅπως ἀνακύπτουν ἀπ' τὰ ἴδια τὰ κείμενα, πράγμα ποὺ δίνει τὴν δυνατότητα γιὰ μιὰ ὁλοκληρωμένη νεώτερη ἀξιολόγηση καὶ ἐρμηνεία, καὶ ποὺ ξεχωρίζει τὴν ἐργασίαν. Κι' εἶναι ἀξιοσημείωτο, ἐπίσης, ποὺ ἡ συγγραφέας εἶναι ἀπ' τὴν Ἑπειρο, ποὺ ὑπηρετεῖ στὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων καὶ ποὺ, ἐπὶ πλέον, ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἡπειρωτικὴν ἱστορία στοὺς χρόνους τῆς καταβολῆς τοῦ νεώτερου ἑλληνικοῦ κράτους.

Πάνου Παναγιωτούνη: «ΤΑ ΤΥΜΠΑΝΑ ΤΗΣ ΒΡΟΧΗΣ» — «ΤΟ ΑΙΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΧΕΛΙΔΟΝΙΑ» (ποιήματα), Ἀθήναι, 1973 καὶ 1974

Ἡ ποίηση τοῦ Πάνου Παναγιωτούνη, ἐμπνευσμένη ἀπ' τὸν πάτριον ὁρίζοντα, διαποτισμένη μὲ τὴν ἐφέστιαν ἀτμόσφαιρα κάτω ἀπ' τὸ δικό μας φῶς καὶ χλωτισμένη ἀπ' τὸν ἰδρώτα καὶ τὰ ὄνειρα τῆς ἀναπαλλοτρίωτης ζωῆς τοῦ λαοῦ μας, φέρνει ἕνα μήνυμα γιὰ διὰστροση μὲ τὴν γνήσια ἑλληνικότητα τῆς σύγχρονης κουλτούρας μας. Κι' εἶναι, πράγματι, μιὰ βαθύτερη ἐπιταγή, ἓνα αἶτημα ποὺ ἔμεινε ἀνεκπλήρωτο ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ Γιαννόπουλου, αὐτὴ ἡ ἀναπάτριση, στίς χλωρὲς ρίζες τῆς παράδοσης μὲ τὴν δύναμη τῆς ἀμεσότητος ποὺ ἔχουν ἡ αἴσθηση καὶ ἡ ὄραση, μέσα στὸν δικό μας ὁρίζοντα. Γι' αὐτό, στὴν ἐποχὴ τούτη, ποὺ ἔχει ἀμβλύνει τὴν αὐαίσθησιν τῶν ἀνθρώπων στὴν ἐποφὴ τους μὲ τὴν φύση καὶ τὴν ζωὴ μέσ' ἀπ' αὐτήν, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπ' αὐτὴν τὴν βαθύτερη συνάντηση. Γιατί, ἄλλωστε, οἱ ἐπιτεύξεις ποὺ ἐξαγοράζουμε μὲ τόση στάχτη, τόση στέρηση καὶ τόσο αἶμα, ἔχουν φέρεϊ στὴ ζωὴ μας τὴν οὐδέτερη ἔκταση καὶ τὴν ἀνυμμία τῆς ὁμαδικῆς τυποποίησης. Καί, γιὰ νὰ ἐπιζήσουν, οἱ σύγχρονοι ἄνθρωποι, πρέπει νὰ ἔχουν δική τους ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ὁνότητα. Γι' αὐτό, τὰ ποιήματα τοῦ Π. Παναγιω-

τούνη, κρατούν τις συγκινήσεις και την ατμόσφαιρα απ' την ανεπιτήδευτη καθημερινότητα. Φέρουν την ποίηση και το ήθος μέσ' στην κρυσταλλωμένη εικόνα και δίνουν την μαγεία της λαϊκής έκφρασης, που έρχεται ως δρόσος στο φρυγμένο χόμα. "Έτσι, στον αύχμό απ' την καταδυναστευση της εύαισθησίας στις μέρες μας, η ποίηση τούτη είναι μιὰ συνομιλία με την πατρίδα, που δίνει την δυνατότητα της συμμετοχής στην αληθινή ουσία και στην όμιρφιά της ζωής, χωρίς την ανασχεση και την έγκεφαλική κατασκευή, που αφυδατώνει την ανθρώπινη φωνή.

Στά «Τύμπανα της βροχής», που δένονται με την προηγούμενη ποίηση, η λυρική θέαση γίνεται μ' έναν μουσικόν ήχο, που πηγάζει κυρίως απ' τις εικόνες, απ' την ατμόσφαιρα των αντικειμένων κι από να πέταγμα σ' έναν φθινοπωρινό ελληνικόν ουρανό. Στο «αίμα και τα χελιδόνια», που είναι το πιό πρόσφατο απ' τα βιβλία του, κυριαρχεί ο λυρικός έσωτερικός μονόλογος, υποβολή διαχυμένη με πολλόν ανθρώπινον πόνο.

... ..

Ποτάμι τὸ νερὸ καὶ τὸ δάκρυ
Ἔρωτα κισσέ, ἔρωτα σιωπῇ
Ψωμί τῆς μοναξιάς, βαρὺ πουλὶ
Χαίτη τοῦ ωραίου κόνδουρα.

... ..

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΣΗΜ.: Οἱ κριτικές στὶς σελ. 124—126
τοῦ προηγούμενου τεύχους, ἀνῆκουν στὸν
Δ. Κόκκινο.

Νίκου Κύρκου: «ΣΥΣΚΕΨΙΣ
ΕΝ ΕΞΕΛΙΞΕΙ», διηγήματα, Λάρισα,
1974

Ἡ μαζοποίηση ξεμάκρυνε καὶ τὸν ἀνθρώπινο ρυθμὸ τῆς ἐπαρχιακῆς ζωῆς, μαζὶ μετὴν ἐλευθερία τῶν ἀκριτῶν το πνεύματος. Ἀπὸ ἀμέλεια φυσικὰ — γιὰ ὅλα τὰ συνακόλουθα τῆς ἐπείκειας — μένει δολοφονημένη ἡ ὁμορφιά! Τὸ σπῆτι ἠλεκτρίζει τὴν ἀνάπαυση τῶν χειρῶν, ἡ ἀσφαλτος μαγνητίζει τῆς ψυχῆς τὸ μαράζωμα καὶ τὸ αὐτοκίνητο σπαθίζει τὴν ταχύτητα γιὰ τὴν ποθομένη λύτρωση.

Ξεγύμνωμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας

ποὺ κινεῖται σὲ στιγμὲς ποὺ στιγματίζουν τὸν πολιτισμὸ μας, εἶναι ἡ κρινόμενη συλλογὴ διηγημάτων τοῦ Ν. Κύρκου. Καὶ εἶναι ὅλα, ἓνα πρὸς ἓνα, ἓνα ἡμιγλὸ δείγμα δεξιότεχνης γραφῆς. Σίγουρη ἔμπνευση ἀπ' τὴ ρηχὴ καθημερινότητα, λόγος κοφτός, διαπεραστικὴ σπαθιά στὸ τραγικὸ μέγεθος τῆς οὐσίας ποὺ νοηματίζει μετὰ τὴν ἄγνα τοῦ κανσίμου τὴ ρευστότητα ποὺ παραδέχεται στὶς φλέβες μας ἀντάμια μετὰ τὸ ἀλκοόλ, τὴ νικοτίνη καὶ τὰ ναρκωτικά. Ἡ καλπάζουσα ἔκφραση μετεωρίζεται πολλὰς φορὲς ἀλληγορικὴ, ὅχι γιὰ νὰ ἀποκαλύψει, μὰ γιὰ νὰ σκεπάσει τῆς ψυχῆς τὴ γυμνότητα, βάλαμο λαβωματίας ἀπὸ χέρι ποὺ δὲν ἀποξεχάσθηκε στὴ στροφή τῆς ἄρνησης.

Τὸ μεταβατικὸ στάδιο δούλοσης στὴν ἰσχὺ τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, μετὰ τὸ συνεχὲς γκρέμισμα τῆς ἐσωτερικότητος καὶ τῆς λατρεῖας ἐπιφανειακῶν καταστάσεων ἑνὸς ἄκρατου ἀτομισμοῦ, ἐξαρτημένου ἀπ' τὴ γοητεία τῆς μηχανῆς ποὺ γεφυρώνει ἀναγκαστικὰ τὸ κενὸ τῆς ἀποστολῆς τῆς ὑπαρξῆς, ἐκφράζεται μετὰ τὴ σύλληψη δυνατῶν εἰκόνων καὶ τὴ ζωηρὴ σκιαγράφηση ἀνεπιτήδευτων ἡρώων, τῶν ὁποίων ἡ ἐσωτερικὴ καταγραφή γίνεται μετὰ λιτότητα σκηνῶν καὶ καίρια ἐπιγραμματικὸ χαρακτηρισμὸ, δύσκολο, ὅλλωστε, κατόρθωμα, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ μιὰ ἀνάλυση τοῦ χτήνους, μὰ καὶ ὁ ἀνθρώπος δὲν πῆρε τοὺς τρόπους τοῦ ζῶου, ὅπως σ' ἀρχέγονες ἐποχές, ἀλλὰ ταυτίστηκε μετὰ τὸν ἐλάχιστο ψυχισμό του, κύριος πια τῆς πείνας του γιὰ τὸ τίποτα. Ἰπλάρχουν, βέβαια, καὶ μερικὲς ξεστῆς ἀκόμη ἀνθρώπινες καταστάσεις ποὺ συντηροῦν, πέρα ἀπ' τὸ τυχαῖο τραγικὸ συμβάν, μιὰ ἐλπίδα γιὰ κάποια πιθανὴ ἐξέλιξη στὴν ἀπαγόρευση ὅλων τῶν ἀπαγορεύσεων ποὺ ὑπαγορεύει ἡ μηχανή. Ὅλα τὰ διηγήματα διαπερνοῦν μετὰ λυρικὸ φέγγος μιὰ θαυμαστὴ οἰκονομία δομῆς καὶ πλοκῆς, ὥστε μετὰ ἀδιάπτωτο ἐνδιαφέρον νὰ παρακολουθοῦμε τὴν ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου, ἔτσι ὡς ἡ ἔκβαση τοῦ μύθου ἐγκαταλείπει τὸν ἐξανθρωπισμὸ τῶν καταστάσεων, σ' ἓναν σκληρὸ καὶ ἀναπάντεχο, πολλὰς φορὲς, συμβιβασμὸ. Φυσικὰ, ὁ πραγματικὰ ἐλεῦθερος ἀνθρώπος, προσπερνᾷ μετὰ εὐκολία τὸ ἄγχος.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

“ΠΙΣΤΕΥΟΝΤΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ.”

Α

Η ΠΕΙΡΑΪΚΗ ΠΑΤΡΑΪΚΗ
Ξεκίνησε την δημιουργική πορεία της
μέσα στον παραγωγικό ελληνικό
χώρο, «πιστεύοντας εις τό μέλλον».
Σήμερα, μετά από 50 και
περισσότερα χρόνια, εξακολουθεί
νά έχη τούς ίδιους στόχους.
Πρωτοπορεί στους τομείς της και
διατηρείται πάντοτε απόλυτως
εκουγχρονισμένη.

Ανανεούται συνεχώς, με την
έννοια, ότι ενστερνίζεται τις
σύγχρονες μεθόδους διοίκησης,
παραγωγής και εμπορίας
και επεκτείνεται σε μέγεθος,
σε εγκαταστάσεις, σε παραγωγή
νέων προϊόντων.

Εξάγει τὰ προϊόντα της και
προσφέρει στην οικονομία μας
πολύτιμο συνάλλαγμα.
Συμβάλει στη δημιουργία νέας
εικόνας της χώρας μας, της άνεπτυ-
γμένης, εκβιομηχανισμένης χώρας.

ΠΕΙΡΑΪΚΗ-ΠΑΤΡΑΪΚΗ
ΥΓΙΝΕΙ, ΒΤΟΛΙΖΕΙ, ΝΟΙΟΥΡΕΥΕΙ!

Καλό Πάσχα

MISKO

Μακαρόνια Κορυφαίας Πιότητος